

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

qırx dördüncü kitab

fevral, 2003 - may, 2003

AZƏRNƏŞR
BAKI-2013

BBK 32
Ə-56

Buraxılışına məsul
akademik

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə-56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2013, 376 səh.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin oxuculara təqdim olunan bu növbəti cildində Azərbaycanın ölkədaxili siyasətinə, beynəlxalq əlaqələrinə və münasibətlərinə dair çıxışları, nitqləri, eləcə də ölkəmizə səfər etmiş Rusiya, ABŞ, Yunanıstan, Çin və İranın nüfuzlu dairələrinin nümayəndələri ilə apardığı danışıqları dərc olunmuşdur.

Bu cildə, həmçinin ulu öndərin ABŞ-a işgüzar səfəri zamanı prezident Corc Buş və digər yüksək vəzifəli şəxslərlə görüşlərdə ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlər, beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizə, Xəzər karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi və nəqli ilə bağlı məsələlər, Ermənistan– Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli və digər məsələlərə dair materiallar, «Şərq – Qərb enerji dəhlizi reallıqdır» adlandırılan beynəlxalq konfransdakı nitqi, mətbuat orqanlarına verdiyi bəyanat və müsahibələri toplanmışdır.

Я - 56 0801000000
М – 651(07) – 2013

BBK-32

© Azərnəşr, 2013

DÖVLƏT SƏRHƏD XİDMƏTİNİN RƏHBƏR HEYƏTİ VƏ SƏRHƏD DƏSTƏLƏRİNİN RƏİSLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* NİTQ

Prezident sarayı

6 fevral 2003-cü il

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra, təbiidir ki, birinci növbədə, öz sərhədlərinin mühafizəsini təmin etməli idi. Çünki hər bir ölkənin dövlət müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiq edən amillərdən biri onun dövlət sərhədləri və bu sərhədlərin toxunulmazlığıdır. O zamandan indiyə qədər xeyli vaxt keçibdir. Sərhəd xidmətinin – indi biz buna Azərbaycan Dövlət Sərhəd Xidməti deyirik – Sərhəd Qoşunlarının yaranması prosesi gedibdir. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu iş ilk vaxtlar istənilən səviyyədə aparılmayıbdır. Bunun müəyyən obyektiv səbəbləri var. Biz keçmişdə müstəqil dövlət olmamışıq, sərhədi mühafizə etmək təcrübəmiz olmayıbdır. Baxmayaraq ki, Azərbaycan SSRİ-nin tərkibində başqa ölkələrlə böyük sərhədə malik idi, amma bu sərhəd Sovetlər İttifaqının Sərhəd Qoşunları tərəfindən mühafizə edilirdi. Hərbi hissələrin tərkibi də sovet dövlətinin siyasəti ilə əlaqədar olmuşdur.

Birincisi, yerli kadrlardan ya istifadə olunmurdu, ya da çox az istifadə olunurdu. İkincisi də, Azərbaycandakı sərhəd

---

* Görüşdə Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi, general-mayor Elçin Quliyev Azərbaycan prezidentinə və Ali Baş Komandana raport verərək qəbul iştirakçılarının görüşə hazır olduğunu bildirdi.

dəstələrində həqiqi hərbi xidmətə çağırılanların əsas hissəsi başqa xalqların nümayəndələrindən ibarət idi.

Mən özüm sərhəd məntəqəsində doğulmuşam, uşaqlığıma orada keçirmişəm, böyümüşəm və sərhədin nə olduğunu o vaxtdan bilirəm. Ancaq bilirsiniz ki, sonra mənim iş fəaliyyətim təhlükəsizlik orqanlarında keçibdir. Bu da, təbii ki, sərhəd məsələləri ilə çox sıx əlaqədə olubdur. Ona görə də mən bu fikirləri təkcə ayrı-ayrı mənbələrdən alınan biliklər əsasında yox, özümün on illərlə apardığım müşahidələr nəti cəsində deyirəm.

Bütün bunlar da ona gətirib çıxarmışdı ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman bizdə milli sərhəd xidməti zabitləri, peşəkar sərhədçilər olmayıbdır. Yaxud da çox az olubdur. Onu da deyim ki, olanda da, sovet dövründə onları ikinci, üçüncü dərəcəli işlərə təyin edirdilər.

Mən Azərbaycanda uzun illər təhlükəsizlik xidmətinin rəhbəri olmuşam və ondan əvvəl də müxtəlif vəzifələrdə işləmişəm. Biz o vaxtlar inciyirdik ki, nə üçün azərbaycanlılardan sərhədlərdə, sərhəd qoşunlarında istifadə olunmur, çalışırıdık ki, heç olmasa sərhəd xidmətində olan azərbaycanlıları oradan-buradan tapıb gətirək ki, Azərbaycan sərhədlərində xidmət etsinlər. Biz buna müəyyən qədər nail olurduq. Ola bilər indi sizin içərinizdə də keçmiş işçilərdən belələri var. Deyəsən, Xəlilov da onlardandır.

İ n a y ə t X ə l i l o v (*Sərhəd Qoşunlarının Baş qərargah rəisi vəzifəsini icra edən, general-mayor*): Bəli, cənab Prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əyləş. Ancaq bunları vəzifəcə çox yuxarıya qaldırmaq mümkün deyildi. Mən o vaxt artıq Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin başçısı kimi yox, uzun illər respublikanın rəhbəri kimi fəaliyyət göstərdiyim zaman yenə də bu məsələ ilə məşğul olurdu. Yeganə ona nail olduq ki, mən

Azərbaycanda bir sərhəd dəstəsinə çox böyük çətinliklə Mustafa Nəsirovu rəis təyin elətdirə bildim. Bir müddət ondan sonra da mən vəsatət qaldırdım, ona general rütbəsi verildi. İndi o, ilk azərbaycanlı sərhədçi general hesab olunur. Mən eşidirəm ki, o bunu orada-burada böyük iftixar hissi ilə deyir.

Görürsünüz, XX əsrdə 70 il Sovetlər İttifaqının tərkibində olmuşuq, amma nəyə nail olmuşuq? Mən bütün bunları ona görə deyirəm ki, müəyyən qədər əsaslandırım, bizdə sərhəd xidməti peşəsi olmayıbdır.

İkinci tərəfi də demək istəyirəm. O illərdə bizim gənclər nədənsə bu peşəyə o qədər meyl göstərmirdilər. Bu da bizə çətinliklər yaradırdı. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ölkəmizdə sərhəd xidməti orqanları tədricən yaranmağa başladı. Təəssüflər olsun ki, ilk illərdə bu iş nəinki zəif gedibdir, hətta hesab edirəm ki, 1990-cı illərin əvvəllərindəki hərc-mərclik, hakimiyyətsizlik, özbaşınalıq sərhəd dəstələrinin təşkil olunmasına da öz mənfi təsirini göstəribdir.

Təsadüfi deyil ki, vaxtilə SSRİ sərhəd dəstələrində qulluq etmiş bəzi zabitlər sonra müstəqil dövlətin sərhəd dəstələrində xidmət edərkən vəzifələrini yaxşı apara bilməyiblər, yaxud da çox hallarda bundan sui-istifadə ediblər. Siz bunu bilirsiniz. Bəlkə də məndən yaxşı bilirsiniz. Mən bunun üzərində dayanmaq istəmirəm. Ancaq bu fikri burada ona görə səsləndirirəm ki, keçmişin o mənfi hallarından ciddi nəticə çıxarmaq lazımdır.

Əvvəl sərhəd qoşunları Azərbaycanda müstəqil yaranıbdır. Bir müddətdən sonra Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin tərkibinə veriləndir. Sərhəd dəstələri çox illər Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin tərkibində fəaliyyət göstəribdir. Ancaq mən bu sahəyə xüsusi

əhəmiyyət verərək, bir neçə ay bundan öncə qərar qəbul etdim, fərman verdim, onu Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin tərkib hissəsi kimi, müstəqil xidmətə çevirdim və ona da Dövlət Sərhəd Xidməti adı verdik. Təbiidir, bu sizin işlərinizin daha da uğurla aparılmasına kömək edir və edəcəkdir. Ancaq eyni zamanda, bu sizin üzərinizə çox böyük məsuliyyət də qoyur. Əgər əvvəllər Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin tərkibində idinizsə, deyirdiniz ki, nazirlik bunu etdi, ya bunu etmədi. Amma indi hər şey sizin əlinizdədir və hər şeyə siz cavabdehsiniz, siz məsuliyyət daşıyırsınız.

Güman edirəm, ötən illərdə sərhəd xidmətində də müəyyən qədər keyfiyyət dəyişikliyi əmələ gəlibdir. Yəni loru dildə desək, bir az çıxdaş olubdur. Kim bu sənəti sevir, kim bu sənətə yararlıdır – yəqin onlar indi sizdə daha çox yer tuturlar. Kimsə, sadəcə, hərbi xidmət edib özünü dolandırmaq istəyirsə, belə adamlar sərhəd xidmətində lazım deyillər.

Bütün bunları nəzərə alaraq, mən 10 ilə yaxın Azərbaycan prezidenti olduğum dövrdə ilk dəfədir Sərhəd Xidmətinin rəhbər heyəti ilə görüşürəm, sizi buraya dəvət etmişəm. Mən sizin işləməyiniz üçün bütün şəraiti yaratmışam. Əsasnamənin təsdiq olunub, ştatınız müəyyən edilib, nə qədər lazımdırsa vəsait ayrılmışdır. Yəni Azərbaycan sərhədlərini etibarlı qorumağınız üçün dövlət tərəfindən bütün imkanlar, bütün şərait yaradılıb. Əvvəlkinə nisbətən indi sizdən daha çox tələb etməyə haqqım var. Mən hələ nəzərə alıram ki, indi 10 il keçsə də hələ demək olmaz ki, Sərhəd Xidməti tamamilə təkmilləşibdir. Bu xidmətin özünün xüsusiyyətləri var. Bu, Silahlı Qüvvələrin başqa növlərindən fərqlidir və onu da bilin ki, keçmişdə, Sovetlər İttifaqında sərhəd qoşunları SSRİ-nin bütün Silahlı Qüvvələri içərisində ən yüksək səviyyəli hərbi hissələr hesab olunurdu. Sərhəddə xidmətə hər adamı göndərmirdilər.

Məsələn, SSRİ vaxtı hər il milyonlarla gənc orduya səfərbər olunurdu. Biz özümüz Azərbaycanda hər il 70 min gənci həqiqi hərbi xidmətə göndərirdik, özü də iki illiyə.

Ancaq onların içərisindən fiziki nöqteyi-nəzərdən daha sağlam, bilik nöqteyi-nəzərindən daha hazırlıqlılarını seçirdilər. Həm də baxırdılar ki, ailələrində hakimiyyətə qarşı mənfi münasibət göstərənlər və s. olmasın. Çünki o vaxt hesab edilirdi ki, müharibə hər gün olmur. İkinci dünya müharibəsi oldu, qurtardı, sonra nə vaxt müharibə olacaqsə, olacaqdır. Ancaq sərhəd qoşunları daim ön xətdə gedir.

Məsələn, ordunun müəyyən hissələri sərhəddən 100 kilometr, 200 kilometr aralıda yerləşir ki, hansısa bir dövlət tərəfindən hücum olsa, qarşısını alsın. Amma bilavasitə sərhəddə sərhəd qoşunları yerləşir. Demək, ölkənin müdafiəsini birinci növbədə, sərhəd qoşunları öz üzərinə götürür. Ona görə də onlara xüsusi qayğı göstərirdilər. Yenə də deyirəm, ancaq oraya əsgərləri seçib göndərirdilər. Onların arasında çox ciddi ideoloji iş aparılırdı. Bunlar keçmişin təcrübələridir.

Amma fərqi yoxdur, o vaxt ölkəmizi Sovet İttifaqı qoruyurdu, indi müstəqil Azərbaycan dövləti qoruyur. Biz ölkəmizi sərhədlərimizdə qoruyuruq. Niyə qoruyuruq?! Düzdür, bizim dost ölkələrlə sərhədlərimiz var. Rusiyadır, Gürcüstandır, İrandır – bunlarla bizim düşmənçiliyimiz yoxdur. Bizim indi müharibə apardığımız, müharibə vəziyyətində olduğumuz həmsərhəd ölkə Ermənistandır. Orada da sərhəd qoşunları durmur, bizim ordu durur. Demək, sizin vəzifəniz bu sahələri mühafizə etməkdir. Bu sahələri mühafizə edəndə də nəzərə almaq lazımdır ki, dost dostdur, amma indi dostun içində də – mən hakimiyyəti demirəm, ayrı-ayrı təbəqələrdə – müxtəlif fikirli adamlar var.

Beynəlxalq terrorizmi götürək. Hər bir ölkəni beynəlxalq terrorizmdə günahlandırmaq olmaz ki? Amma sərhədlər lazımı səviyyədə qorunmasa, beynəlxalq terrorizmin qüvvələrinin hər bir ölkədən keçmək imkanı var.

Məsələn, Amerikada baş vermiş 11 sentyabr terror hadisələrindən sonra biz dərhal Amerika Birləşmiş Ştatları ilə birlikdə antiterror koalisiyasına qoşulduq və bu koalisiyada fəaliyyət göstəririk. Biz beynəlxalq terrorizmlə bütün sahələrdə mübarizə aparırıq və bundan sonra da aparacağıq. Amma nə təminat var ki, beynəlxalq terrorizmin ayrı-ayrı qüvvələri ya bizim ölkədə öz terror əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün, yaxud da buradan tranzit kimi istifadə edib, başqa ölkələrə, Avropaya, Qərb ölkələrinə getmək üçün qonşu Gürcüstandan, İrandan, yaxud da Rusiyadan Azərbaycana keçməsin? Ona görə də sərhəd qoşunlarının vəzifəsi çox məsuliyyətlidir və dövlət üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bəzən məndə belə təsəvvür yaranır: indiyə qədər də bizim sərhədçilərin bəziləri hesab edir ki, onların vəzifəsi təkə ondan ibarətdir ki, qaçaqmalçını buraxmasın, nə bilim, sənədi düz olmayan adamı buraxmasın. Yox, elə deyil. İndiki dünyada, son iki ildə əmələ gəlmiş vəziyyətdə beynəlxalq terrorizmlə, bütün təxribatçı qüvvələrlə mübarizə ön plandadır və bu mübarizədə ən ön sırada sərhəd qoşunları durur. Mənim dediklərimi anlayırsınızmı?!

Məhz buna görə də – baxmayaraq ki, bu gün işlərim çoxdur, proqramım da çox gərgindir, sizdən sonra xarici ölkələrin nümayəndələri ilə iki böyük görüşüm də olacaq – öz fikirlərimi çatdırmaq üçün sizi buraya dəvət etdim. Baxmayaraq ki, bunu Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi Elçin Quliyevə dəfələrlə – bu vəzifəyə təyin olunanda da, ondan sonra da demişəm.

Bilirəm ki, siz bu günlərdə ilin yekunlarını müzakirə etmişiniz. Çox yaxşı, bəlkə də mənim dediyim bu fikirləri də istifadə etmişiniz, buna da şübhə etmirəm. Ancaq mən istədim ki, siz Ali Baş Komandanın, prezidentin fikirlərini eşidəsiniz. Özü də kiminsə vasitəsilə yox, bilavasitə eşidəsiniz, əməli işinizdə daim rəhbər tutasınız və öz işlərinizi bu istiqamətdə qurasınız.

Başqa problemlər də var. Məsələn, qaçaqmalçılıqla mübarizə. Bu da çox ciddi məsələdir. Çünki biz ölkəmizin iqtisadiyyatını qorumalıyıq. Ölkəmizin iqtisadi potensialını artırmaq üçün biz çox böyük səylər qoyuruq. Mal istehsal edirik, xaricə göndəririk, xaricdən mal alırıq, ticarət dövriyyəsi gedir. Bunların da nəticəsində biz gömrük rüsumları alırıq. Gömrük rüsumları bizim dövlət büdcəmizin formalaşmasının mühüm bir hissəsini təşkil edir. Əgər bizdə istehsal olunan və xaricə göndərilən mal gömrük rüsumundan yayınacaqsa, hansısa sərhəddənin cibinə bir az pul qoyaraq keçəcəksə, onda siz bizim iqtisadiyyatımıza zərbə vurursunuz. Çünki məsuliyyət daşıyan sizsiniz.

Eyni zamanda, xaricdən gələn mal. Xaricdən gələn hər bir malın müəyyən gömrük rüsumları var, onlar verilməlidir. Əgər verilməsə, buraxılmamalıdır. Ona görə verilməlidir ki, yenə də deyirəm, biz gəlirlər əldə etməliyik. Əgər biz gəlir əldə etməsək, məvacibi sizə haradan verəcəyik?! Elə bilirsiniz o pullar göydən tökülür?! Sizin aldığınız məvaciblər, sizin maddi-texniki təminatınız – bunların hamısı üçün, xalqımızı yaşatmaq üçün, xalqın rifah halını yüksəltmək üçün biz gecə-gündüz çalışırıq və bunun da əsası iqtisadiyyatdır. İqtisadiyyatda da mal dövriyyəsi, ticarət dövriyyəsi birinci yerdə durur. Bunun düzgün aparılması sizdən, sərhəddəkilərdən də asılıdır. Əgər siz şəxsi mənafeyinizi dövlət mənafeyindən üstün tutsanız, qaçaqmalçı sizin cibinizə

pul doldurub dövlətə zərbə vurarsa, onda sizin özünüzə zərbə dəyəcəkdir.

Mən demirəm ki, bütün qaçaqmalçılar elə sizin vasitənlə keçirlər. Yox, amma sizin səhləncarlığınız, qaçaqmalçıların qarşısını yaxşı almamağınız və başqa səhlənləriniz, təbii ki, bu cür ciddi nöqsanlara gətirib çıxarır. Bu nöqsanlar sizin də işinizdə, gömrük orqanlarının da işində var və bunlar çox ciddi nöqsanlardır. Mən sizdən birinci növbədə tələb edirəm ki, bu nöqsanlara da son qoyasınız.

Elçin Quliyev: Cənab Ali Baş Komandan, aydıdır.

Heydər Əliyev: Mənim sizə deyəsi sözlərim çoxdur. Ancaq indi istərdim görüm, siz nə demək istəyirsiniz. Buyurun.

Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi, general-mayor Elçin Quliyevin çıxışı

Möhtərəm cənab Prezident!

Cənab Ali Baş Komandan!

Gərgin iş rejiminizə və vaxtınızın məhdud olmasına baxmayaraq, Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəhbər heyətini və sərhəd dəstələrinin rəislərini tərəfinizdən qəbul edilmək şərəfinə layiq bildiyinizə, dövlət sərhədlərinin mühafizəsinə daimi diqqət və qayğına görə Azərbaycan sərhədçiləri adından Sizə dərin təşəkkür və ehtiramımızı bildirirəm.

Möhtərəm cənab Prezident!

Cari ilin fevral ayının 4-də Dövlət Sərhəd Xidmətinin mərkəzi aparatında 2002-ci il ərzində xidməti-döyüş fəaliyyətinin yekunlarına dair xidməti müşavirə keçirilmişdir. Sərhəd qoşunlarının il ərzindəki xidməti-döyüş fəaliyyəti, əldə olunmuş

nəticələr, nöqsanlarımız təhlil edilmiş, gələcək işimizin istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Xidməti müşavirədə bildirilmişdir ki, ötən il dövlət sərhədlərinin mühafizəsində yeni dövrün başlanğıcı olmuş və qoşunların perspektiv inkişafının təməlinin qoyulması ilə səciyyələnmişdir.

Cənab Prezident, 2002-ci il ərzində Dövlət Sərhəd Xidmətinin fəaliyyətində ən əlamətdar hadisə mart ayının 6-da Sərhəd Qoşunlarının 2001-ci il üçün xidməti-döyüş hesabatının tərəfinizdən qəbul edilməsi olmuşdur. Siz qarşımızda beynəlxalq terrorizmə, kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına, narkotik maddələrin və silah-sursatın qanunsuz dövriyyəsinə, qaçaqmalçılığa qarşı mübarizə aparılması, dəniz sərhədlərinin möhkəmləndirilməsi kimi vəzifələr qoyaraq, fəaliyyət proqramımıza çevrilmiş dəyərli tövsiyələrinizi verdiniz. Sərhəd Qoşunlarının tarixinə çox mühüm hadisə kimi yazılmış bu görüş gələcək uğurlarımızın ilkin zəmini olmuş, göstəriş və tapşırıqlarınız qoşunların gələcək inkişafının istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir.

Möhtərəm cənab Prezident!

2002-ci il iyul ayının 31-də Dövlət Sərhəd Xidmətinin yaradılması haqqında verdiyiniz fərman Azərbaycan sərhədçilərinə inam və etimadınızın göstəricisi olaraq, dövlət sərhədlərinin etibarlı mühafizəsinin ön plana çəkildiyini, bu məsələlərin xüsusi diqqət mərkəzində olduğunu nümayiş etdirdi.

Ötən ilin noyabr ayının 1-dən etibarən Dövlət Sərhəd Xidmətinin hərbi qulluqçularının və mülki işçilərinin vəzifə və rütbə maaşlarının artırılması, dekabr ayının 12-də isə Dövlət Sərhəd Xidməti haqqında Əsasnamənin, Dövlət Sərhəd Xidmətinin strukturunun, hərbi qulluqçularının və işçilərinin ümumi say

tərkibinin təsdiq edilməsi, eləcə də Dövlət Sərhəd Xidmətinə 2003-cü il üçün büdcə ayırmalarının 44 faiz artırılması dövlət sərhədlərinin mühafizəsinə xüsusi qayğınızın, sərhədçilərə olan diqqətinizin təcəssümü olmuşdur.

2002-ci il ərzində Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədinin mühafizəsi sərhəd dəstələri, sərhəd sahə komendantlıqları, sərhəd zastavaları, sərhəd nəzarəti dəstəsi, sərhəd nəzarəti məntəqələri, sərhəd gözətçi gəmilər briqadası və hərbi hissələr vasitəsilə təşkil edilmişdir.

2002-ci ildə dövlət sərhədinin mühafizəsinə aşağıdakı əsas amillər təsir göstərmişdir:

– müqabil ölkə xüsusi xidmət orqanlarının sərhəddə kəşfiyyat-təxribat fəaliyyətlərinin davam etməsi;

– üçüncü ölkə vətəndaşlarının ərazimizdən tranzit kimi istifadə etməklə Qərbi Avropa ölkələrinə getmə cəhdlərinin artması;

– ölkə ərazisinin narkotik maddələrin tranziti üçün istifadə cəhdləri;

– qaçqınçılıq və digər məqsədlərlə dövlət sərhədinin pozulması halları;

– Şimali Qafqazda gedən proseslərlə bağlı Dağıstan Respublikasında əməliyyat şəraitinin gərgin olaraq qalması;

– Zaqatala və Balakən hadisələri ilə əlaqədar bölgədə əməliyyat şəraitinin gərginləşməsi;

– Gürcüstanla həmsərhəd rayonlarda əməliyyat şəraitinin qeyri-sabitliyi, müqabil ərazidə çeçen yaraqlılarının məskunlaşması və onlara qarşı Gürcüstan Respublikasının güc strukturları tərəfindən antiterror əməliyyatlarının keçirilməsi;

– dəniz sərhədlərindəki mövcud gərginlik;

– xidmətdə olan sərhəd naryadlarına qarşı təzyiqlər, bəzi hallarda silahlı müqavimət göstərilməsi;

– müqabil ölkələrin həmsərhəd rayonlarında sərhəd pozucularına kömək göstərən mütəşəkkil bələdçi qrupların fəaliyyəti;

– RF ilə sərhəddə yerləşən SNM-də müqabil tərəfdən vaxtaşırı nəqliyyat vasitələrinin və vətəndaşların hərəkətlərinə məhdudiyyətlərin qoyulması;

– müqabil ölkələrdə çap olunmuş separatçı yönümlü və dini ədəbiyyatın Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi cəhdləri.

Cənab Ali Baş Komandan!

2002-ci il ərzində şimal və şimal-qərb sərhədlərimizin möhkəmləndirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər görülmüş, 24 sərhəd məntəqəsi, o cümlədən Zaqatala sərhəd dəstəsinin xidməti sahəsində Lələli, Almalı, Qarabulaq, Üzümlükənd və Çalban, Şəmkir sərhəd dəstəsinin xidməti ərazisində Burunqovaq, Salahlı, Hacadağ, Çobandağ kəndləri ərazisində yeni sərhəd zastavaları, Zaqatala sərhəd dəstəsində üçmərtəbəli kazarma binası və qarnizon xidməti üçün digər tikililər, Xudat sərhəd dəstəsinin Xaçmaz və Şirvanovka komendantlıqlarının binaları istifadəyə verilərək xidməti fəaliyyətə başlanılmışdır. Daha 10 sərhəd zastavasının tikintisi davam etdirilir.

2002-ci il ərzində Zaqatala və Balakən rayonları ərazisində əməliyyat şəraitinin gərginləşməsi ilə əlaqədar bu istiqamətdə dövlət sərhədinin mühafizəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə görülmüş tədbirlər, o cümlədən Zaqatala sərhəd dəstəsinin xidməti ərazisində kəşfiyyat yoxlamasının aparılması, ərazidə sərhəd pozucularının ehtimal olunan hərəkət marşrutlarının öyrənilməsi, yeni sərhəd zastavalarının xidməti fəaliyyətə başlanması, 5 sərhəd zastavasının dağlarda 3500–4000 metr hündürlükdə xidmətinin təşkil edilməsi sayəsində uzun müddət ərzində

bölgədə qatı cinayətlər törətmiş Hacı Maqomedovun başçılıq etdiyi quldur dəstəsinin fəaliyyətinə son qoyulmuş, dəstənin başçısı məhv edilmişdir.

Bölgədə terrorizmə qarşı mübarizə çərçivəsində həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində Rusiya ərazisində bir sıra terror aktlarının keçirilməsində iştirakı olan bir nəfər RF vətəndaşı və Gürcüstan ərazisində gedən antiterror əməliyyatları ilə əlaqədar Azərbaycan ərazisinə keçmiş 1 nəfər çeçen yaraqlısı tutulmuş, RF-də cinayət törədərək Zaqatala rayonunun Qəbizdərə kəndi ərazisində gizlənmiş iki Rusiya vətəndaşı yaxalanmışdır.

İl ərzində sərhəd-keçid məntəqələrindən keçən Azərbaycan vətəndaşlarına qarşı məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsi və onlara qarşı cinayət xarakterli əməllərin qarşısının alınması məqsədi ilə tərəfimizdən müvafiq tədbirlər görülmüş, o cümlədən sərhəd nümayəndələri səviyyəsində aparılmış danışıqlar nəticəsində bu cür qeyri-qanuni hərəkətlər törətmiş RF vətəndaşlarının cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına nail olunmuşdur.

2002-ci il ərzində Rusiya ərazisindən Azərbaycana silah-sursat gətirilməsi cəhdi qeydə alınmışdır. 2002-ci il sentyabrın 20-də Rusiya Federasiyasından Azərbaycan Respublikasına gətirilərkən 2 ədəd AKS, 1 ədəd AKSU tipli silah, 16 ədəd avtomat darağı və 180 ədəd patron «Samur» sərhəd nəzarət məntəqəsində sərhəd naryadı tərəfindən aşkarlanmışdır.

İran İslam Respublikası ilə dövlət sərhədində qaçaqmalçılıq və digər məqsədlərlə sərhədin pozulma hallarına qarşı mübarizə sahəsində görülmüş tədbirlər nəticəsində 715 nəfər sərhəd pozucusu saxlanılmış, 25 halda 6 kiloqram 090 qram narkotik maddənin ölkə ərazisinə keçirilməsi cəhdinin qarşısı alınmışdır.

2002-ci ildə Xəzər dənizində dövlət sərhədinin mühafizəsinin gücləndirilməsinə, neft yataqlarının mühafizəsində Dövlət

Sərhəd Xidmətinə həvalə edilmiş mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində Dövlət Sərhəd Xidmətinə yüksək üzmə qabiliyyətinə malik 3 gəminin verilməsi və mövcud olan gəmilərin əsaslı təmiri nəticəsində sərhəd gözətçi gəmilərinin sayı artırılmış, Xəzər dənizində ilk dəfə olaraq genişmiqyaslı sərhəd mühafizə təlimləri keçirilmişdir.

Dəniz sərhədlərinin mühafizəsinin gücləndirilməsi üçün yeni, müasir tələblərə cavab verən sərhəd infrastrukturunun layihəsi hazırlanmış, sərhəd gözətçi gəmilər briqadasının bazası və 4 gözətçi gəmisini tam təmir olunmuşdur. Briqadanın xidməti-döyüş fəaliyyətinin yüksəldilməsi məqsədi ilə müvafiq tədbirlər həyata keçirilmiş, Lənkəran rayonunun Nərimanabad və Xaçmaz rayonunun Niyazoba qəsəbələrində gəmilər üçün sahil məntəqələrinin yaradılması işləri başlanılmışdır. Sərhəd gözətçi gəmiləri müasir tipli naviqasiya cihazları ilə, radiostansiyalarla, kiçik müasir qayıqlarla, digər avadanlıqlar təmin edilmişdir.

2002-ci ildəki əlamətdar hadisələr sırasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanları ilə Dövlət Sərhəd Xidmətinin bir qrup hərbi qulluqçusunun respublikanın dövlət mükafatlarına layiq görülməsini, görülmüş işlərdən isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin göstərişinə əsasən, Səngəçal aerodromunun Dövlət Sərhəd Xidmətinə verilməsi sayəsində qoşunların aviadəstəsinin formalaşdırılmasına başlanılmasını, Dövlət Sərhəd Xidmətinin 2005-ci ilə qədər perspektiv inkişaf proqramının hazırlanmasını, Şəki sərhəd dəstəsinin xidməti fəaliyyətə başlamasını qeyd etmək istərdim.

2002-ci il ərzində qoşunların xidməti-döyüş hazırlığının yüksək səviyyədə saxlanılması xüsusi diqqət mərkəzində olmuş,

hərbi hissələrin təlim-tədris bazalarının genişləndirilməsi məqsədi ilə məqsədyönlü işlər görülmüşdür. Tədris yeni proqram əsasında aparılmış, sərhəd dəstələrində və bölmələrdə yoxlamalar keçirilmişdir.

Ötən il ərzində Sərhəd Qoşunlarında yeni, müasir tələblərə cavab verən döyüş və komandir hazırlığı proqramları, müxtəlif dərslilər və təlimatlar hazırlanmışdır.

Dövlət sərhədinin mühafizəsinin mühəndis baxımından gücləndirilməsi məqsədi ilə iyun və dekabr aylarında sərhəd dəstələrində «mühəndis aylıqları» təşkil edilərək, 20 ədəd müşahidə qülləsi və 16 ədəd müşahidə məntəqəsi tikilmiş, 364,9 kilometr nəzarət-iz zolağı və 39,6 kilometr nəzarət zolağı çəkilmiş, 122 ədəd müşahidə qülləsi, 87,5 kilometr mühəndis-texniki və maneə çəpəri, 35 körpü təmin olunmuş, bütün sərhəd zastavalarında və sərhəd naryadlarının xidməti ərazisində müdafiə mövqeləri təkmilləşdirilib bərpa edilmişdir.

Hesabat müddətində DSX-nin müasir radiotelekommunikasiya sistemi, bütün sərhəd dəstələrinin ərazisində naryad – zastava– komendantlıq – sərhəd dəstəsi radiatorabətə şəbəkələri yaradılmışdır.

2002-ci ildə Dövlət Sərhəd Xidmətinin beynəlxalq əlaqələri inkişaf etdirilmiş və müsbət nəticələr əldə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası ilə NATO arasında «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı çərçivəsində yaradılmış əlaqələr ardıcıl surətdə inkişaf etdirilmişdir. İyun ayında NATO-nun Baş Qərargahında «NATO–Azərbaycan» formatında ikitərəfli görüş çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədlərinin təhlükəsizliyi mövzusunda müşavirə keçirilmiş, dövlət sərhədlərinin mühafizəsinin gücləndirilməsi istiqamətində NATO ilə əməkdaşlığın perspektivləri nəzərdən keçirilmişdir. Azərbaycan

sərhədlərinin mühafizəsinin monitorinqinin keçirilməsi məqsədi ilə NATO mütəxəssislərinin Bakıya səfərləri təşkil edilmişdir. «Kütləvi qırğın silahlarının komponentlərinin yayılmasının qarşısının alınması» proqramı çərçivəsində Azərbaycan Respublikası və ABŞ hökumətləri arasında sərhəd mühafizəsi üzrə əlaqələr daha da inkişaf etdirilmiş, proqram üzrə ayrılmış maliyyə vəsaiti dəniz briqadasının maddi-texniki bazasının gücləndirilməsinə və dövlət sərhədində rabitə sisteminin qurulmasına yönəldilmişdir.

2002-ci ilin oktyabr ayında Dövlət Sərhəd Xidmətinin nümayəndə heyəti ABŞ-a səfər etmiş, aparılmış danışıqlar zamanı DSX-yə ayrılmış bir sərhəd gözətçi gəmisinin gətirilməsi, mövcud gəmilərin müasir avadanlıqla təmin edilməsi, şəxsi heyət üçün treninqlərin keçirilməsi barədə razılıq əldə olunmuşdur.

İl ərzində sərhəd mühafizə orqanlarının Macarıstan Respublikasında keçirilən Beynəlxalq Şiofok konfransının iclaslarında fəal iştirak edilmiş, Almaniya Federativ Respublikasına, Polşa Respublikasına işgüzar səfərlər edilmişdir. Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi nəticəsində 15 nəfər hərbi qulluqçu Polşa Respublikasında 1 illik təlimə göndərilmişdir.

2002-ci ilin yanvar ayında İrənin Daxili İşlər Nazirliyi ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında memorandum, Rusiya Federasiyası ilə «Sərhəd nümayəndələrinin fəaliyyəti haqqında» saziş, mart ayında Gürcüstanın Dövlət Sərhədinin Mühafizəsi Departamenti ilə sərhəd nəzarəti sahəsində, əməliyyat-axtarış fəaliyyətində əməkdaşlıq və məlumat mübadiləsi barəsində 3 protokol imzalanmışdır.

Sərhədyanı əhalinin, təşkilatların sərhədin mühafizəsində sərhədçilərə kömək göstərilməsi işində məsuliyyətlərinin artırılması məqsədi ilə hüquq mühafizə orqanları ilə birgə dövlət sərhədi haqqında qanunvericiliyin tələblərinin izah edilməsinə dair yığıncaqlar və görüşlər keçirilmişdir.

Kadrların seçilməsi, yerləşdirilməsi də il ərzində fəaliyyətimizin əsas istiqamətlərindən biri olmuşdur. Məruzə edirəm ki, təsdiq etdiyiniz strukturu, hərbi qulluqçuların və işçilərin ümumi say tərkibi əsasında Dövlət Sərhəd Xidmətinin mərkəzi aparatının, sərhəd dəstələrinin və digər hərbi hissələrin yeni ştatları hazırlanaraq təsdiqlənmiş, zabit və gizir heyəti yeni vəzifələrə təyin olunmuşlar. Dövlət Sərhəd Xidmətində zabit heyətinin çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün keçən il verdiyiniz göstərişlər əsasında MTN Akademiyasının sərhəd fakültəsi fəaliyyətə başlamış, 68 kursant tədrisə cəlb edilmişdir.

Sərhəd-keçid məntəqələrinin xidmətinin Avropa standartları səviyyəsində təşkil edilməsi üçün bir sıra beynəlxalq təşkilatlar, xüsusən Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı ilə sıx əlaqələr yaradılmış, Binə hava limanında sərhəd fəaliyyətinin sadələşdirilməsi məqsədi ilə monitoring keçirilmişdir.

Möhtərəm cənab Prezident!

Ötən il ərzində dövlət sərhədinin mühafizəsinin əməliyyat cəhətdən təminatı gücləndirilmiş, ölkəmizə qarşı kəşfiyyat-pozuculuq fəaliyyətinin aşkarlanması istiqamətində aparılan tədbirlər nəticəsində bir sıra uğurlar qazanılmışdır.

2002-ci il ərzində müqabil ölkə xüsusi xidmət orqanlarının 5 nəfər məxfi əməkdaşı ifşa edilmişdir.

Hesabat dövründə üçüncü ölkə vətəndaşlarının saxta sənədlərlə Azərbaycan Respublikası ərazisindən tranzit kimi istifadə edərək, Avropa ölkələrinə getmə kanalı müəyyən olunmuşdur.

Binə hava limanında saxta sənədlərlə Avropa və MDB ölkələrinə getmək istəyən 178 nəfər, o cümlədən 45 nəfər İİR vətəndaşı saxlanılaraq, müvafiq tədbirlər həyata keçirildikdən sonra ölkə hüdudlarından kənarlaşdırılmışlar.

Ötən il ərzində şəxsi heyətin təlim-tərbiyə işləri də ciddi nəzarətdə saxlanılmışdır. Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətini, respublikada gedən ictimai-siyasi prosesləri, əlamətdar tarixi hadisələri, Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Respublika Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı cənab Heydər Əliyevin nitqlərinin şəxsi heyətə çatdırılması təmin edilmiş, bu nitqlərdən irəli gələn tələblərin öyrənilməsi və təbliğ olunması üçün sərhəd dəstələrində və hərbi hissələrdə müvafiq işlər aparılmışdır. «Heydər Əliyev siyasi məktəbini öyrənirik» silsiləsindən rayon icra hakimiyyətlərinin ictimai-siyasi şöbələrinin, Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinin yerli təşkilatlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə «Heydər Əliyev – Azərbaycan dövlətçiliyi və ordu quruculuğu» mövzusunda elmi-praktiki konfranslar keçirilmişdir.

2002-ci il ərzində tərbiyə işləri təşkil edilərkən respublikanın ictimai, iqtisadi və mədəni həyatı ilə bağlı əlamətdar hadisələrə, habelə sərhəd qoşunlarının xidməti döyüş fəaliyyətinin təbliğ edilməsinə geniş yer verilmiş, televiziya kanallarının və digər kütləvi informasiya vasitələrinin imkanlarından istifadə edilərək, Sərhəd Qoşunlarının Xidməti döyüş fəaliyyətini əks etdirən çoxsaylı silsilə verilişlər hazırlanmış və müntəzəm olaraq ölkə ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmışdır.

Mədəniyyət Nazirliyi, Rəssamlar İttifaqı, Bəstəkarlar İttifaqı, Yazıçılar Birliyi ilə qarşılıqlı əlaqədə «Azərbaycan Sərhəd Qoşunları bu gün» mövzusunda sənədli telefilm, nəsr, musiqi, rəsm əsəri və tətbiqi incəsənət nominasiyaları üzrə müsabiqə

keçirilmiş, qaliblər qiymətli hədiyyələrlə mükafatlandırılmış, təqdim olunmuş əsərlərin nümayiş etdirilməsi məqsədi ilə sərgi təşkil olunmuş, tədbir kütləvi informasiya vasitələrində geniş işıqlandırılmışdır.

Gənclərdə sərhədçi peşəsinə marağın artırılması, hərbi vətənpərvərlik ruhunun yüksəldilməsi məqsədi ilə Təhsil Nazirliyi ilə qarşılıqlı əlaqədə sərhədyanı rayonların məktəbliləri arasında «Vətən sərhəddən başlayır» mövzusunda zonalar üzrə inşa müsabiqələri keçirilmişdir. Müsabiqənin qaliblərinə qiymətli hədiyyələr və fəxri fərmanlar verilmişdir. Bu tədbirin keçirilməsində Zaqatala məktəblilərinin fəallıq nümayiş etdiklərini xüsusi vurğulamaq istərdim.

Aprelin 11-də Qusar şəhərində, iyunun 15-də isə Xaçmaz şəhərində «Dövlət sərhədini qorumaq ümumxalq işidir» devizi altında Dövlət Sərhəd Xidməti rəisinin və təhsil nazirinin rayon ictimaiyyəti və məktəblilərlə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə yerli əhali və sərhədçilər arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, rayon gənclərinin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Dövlət Sərhəd Xidmətinin mərkəzi aparatında C.Naxçıvanski adına Hərbi Liseyi bitirmiş və hazırda sərhəd qoşunlarında xidmət edən məzunların toplantısı keçirilmiş, Heydər Əliyev hərbi məktəbinin məzunları olan sərhədçi-naxçıvanskiçilər adından Azərbaycan Respublikası Prezidentinə müraciət qəbul edilmişdir.

Hesabat ilində Dövlət Sərhəd Xidmətində idmançıların yetişdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmiş, hərbi hissələrdə kütləvi idman tədbirləri keçirilmişdir. Dövlət Sərhəd Xidmətinin idmançıları beynəlxalq yarışlarda müsbət nəticələr əldə etmişlər.

Möhtərəm cənab Prezident!

Yuxarıda sadalanan tədbirlərin həyata keçirilməsi sayəsində əldə olunmuş nəticələr statistik göstəricilərdə öz əksini tapmışdır. Belə ki, il ərzində dövlət sərhədində sərhəd rejimi pozuntularında iştirakı olan 8299 nəfər (2001-ci ildə 6853 nəfər) saxlanılmışdır.

Təxmini dəyəri 8 milyard 693 milyon 601 min manat olan qaçaqmal, o cümlədən 21 ədəd zinət əşyaları, 8 ədəd «AK» markalı avtomat silah, 2 ədəd tapança, 37 ədəd pnevmatik tapança, 155 ədəd ov tüfəngi, 6 ədəd qumbara, 4 ədəd gecəgörmə cihazı, 38,6 kiloqram barıt, 22,3 ton əlvan metal, 6 kiloqram 500 qram narkotik maddə, 544 ədəd peyk teleqəbuledicisi, 168 min 503 ədəd müxtəlif növ geyim əşyaları, 29 min 845 ədəd spirtli içki, 18 min 206 litr spirt, 517 min 816 qutu siqaret, 316,1 kiloqram balıq kürüsü, 1211 baş mal-qara və sair tutulmuşdur.

Hesabat ilində dövlət sərhədindən keçən şəxslərin nəqliyyat vasitələrinin üzərində etibarlı sərhəd nəzarəti təmin edilmişdir. 268 (2001-ci ildə 38) nəfər axtarışda olan şəxs saxlanılaraq hüquq-mühafizə orqanlarına, habelə İnterpolə təhvil verilmişdir.

Cənab Ali Baş Komandan!

Bu gün Dövlət Sərhəd Xidmətinin fəaliyyətində nöqsanlar da mövcuddur. Bunların aradan qaldırılması üçün Dövlət Sərhəd Xidməti heyətinin bütün qüvvə və bacarığı səfərbər edilmişdir. Çalışırıq ki, 2003-cü ilin xidməti-döyüş fəaliyyətində daha yüksək nailiyyətlər əldə edək.

Bu gün hər bir Azərbaycan sərhədçisi Vətənimizin xoşbəxt gələcəyinə əmindir. Cənab Prezident, bizim nikbinliyimiz Sizin yeritdiyiniz müdrik siyasətə və rəhbərliyiniz altında əldə edilən taleyüklü qələbələrə əsaslanır!

Möhtərəm cənab Prezident!

Məruzə edirəm ki, 2003-cü ildə Dövlət Sərhəd Xidməti tərəfindən aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

– Dövlət Sərhəd Xidmətinin şəxsi heyətinin peşə hazırlığını artırmaq, hərbi nizam-intizamı möhkəmləndirmək, şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətini Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanının tələbləri səviyyəsində təmin etmək;

– Dövlət Sərhəd Xidmətinin normativ-hüquqi bazasını təkmilləşdirmək, bütün xidmət istiqamətləri üzrə yeni əsasnamə və təlimatlar hazırlamaq;

– dəniz sərhədlərinin mühafizəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə sərhəd gəmiləri üçün sahil məntəqələrinin yaradılması işlərini davam etdirmək, ilin sonuna qədər dəniz mühafizə sistemini tam hazır vəziyyətə gətirmək;

– beynəlxalq əlaqələrin inkişafını davam etdirmək;

– Dövlət Sərhəd Xidmətinin telekommunikasiya sisteminin təkmilləşdirilməsi işini davam etdirmək.

Horadiz, Xudat, Zaqatala, Şəmkir və Şəki sərhəd dəstələrində yeni sərhəd zastavaları və komendantlıqlar üçün kazarma binalarını, «Sərhədçi» istirahət və idman komplekslərini inşa etmək.

Cənab Ali Baş Komandan!

Bütün sərhədçilərimiz adından Sizi əmin edirəm ki, 2002-ci ildə yaratdığınız Dövlət Sərhəd Xidməti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, xalqına sədaqətlə xidmət edəcək, dövlətçiliyimizin keşiyində ayıq-sayıq duracaq, qarşımıza qoyduğunuz tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün daima çalışacaqdır.

Cənab Ali Baş Komandan, məruzə bitdi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin

yekun nitqi

Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi Elçin Quliyevin məruzəsindən görünür ki, ötən müddətdə xeyli iş görüldür. Mən bunu müsbət qiymətləndirirəm. Amma nöqsanlarınız barədə çox qısa danışdın, dedin ki, onları bilirsiniz. Mən də heç istəmirəm ki, bu barədə geniş danışasan. Əsas budur ki, əgər özünüz nöqsanlarınızı yaxşı bilirsinizsə, nöqsanları təhlil edə, onların aradan qaldırılmasını təmin edə bilirsinizsə, artıq söz deməyə ehtiyac yoxdur. Mən inanıram ki, siz 2003-cü ildə bunları edəcəksiniz.

Xarici ölkələrlə qısa bir müddətdə çox geniş əlaqələr qurmağınız, hesab edirəm, sərhəd xidmətinin çox əhəmiyyətli nailiyyətlərindən biridir. Çünki əgər biz dünya təcrübəsindən istifadə etməsək, onda çox irəliyə gedə bilmərik.

Sənin mənə vaxtaşırı verdiyin məlumatlardan və bugünkü məruzəndən belə başa düşürəm ki, bu əlaqələriniz təkcə təcrübə məsələsindən ibarət deyil, eyni zamanda, sizə böyük maddi-texniki yardımdır. Onlardan çox fəal və səmərəli istifadə etmək lazımdır. O ölkələr ki, xüsusən mən Avropa ölkələrini deyirəm – bu barədə təşəbbüs göstərirlər və verdiyin məlumatlara görə, yardımlar edirlər, onlarla əlaqələri daha da genişləndirmək lazımdır.

907-ci maddənin qüvvəsi dayandırıldıqdan sonra Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycana hərbi sahədə yardımını birinci növbədə sərhəd xidmətinə, sərhədlərin möhkəmləndirilməsinə yönəltməyi planlaşdırıbdır və bunu da edir. Sən bunu bilirsən, orada da olmusan, danışqlar aparmısan. Güman edirəm, 2003-cü il üçün də yaxşı proqram var. Çalışmaq lazımdır ki, o proqramı artıqlaması ilə yerinə yetirəsiniz.

Beləliklə, biz sərhəd dəstələrimizin hamısını, zastavaları, komendantlıqları, hissələri müasir rabitə, elektron sistemləri ilə təchiz etməliyik və onlardan səmərəli istifadə etməyi bacarmalıyıq. Ona görə gərək siz bunu daha da genişləndirəsiniz ki, orada xüsusi kurslar keçirəsiniz. Nəinki zabitlərinizi, həm də əsgərlərinizi hazırlayasınız. Rabitə işlərinin əksəriyyətini həyata keçirən sırayı əsgərləri deyirəm, onları da hazırlamaq lazımdır.

Mən bunu ona görə deyirəm ki, siz bu vasitələrdən səmərəli istifadə edə bilərsiniz. İkincisi də, bu cür müasir, qiymətli avadanlığı alıb onları naşı əllərə versəniz, istifadə etmək əvəzinə, onları xarab edərsiniz. Ona görə bu işlərlə çox ciddi məşğul olun. Yenə də deyirəm, xarici əlaqələri gücləndirin.

Başqa bir sözü olan var? Bir də qeyd edirəm ki, bu görüş mənim üçün əhəmiyyətlidir, amma sizin üçün daha çox əhəmiyyətli olmalıdır. Özüm üçün ona görə əhəmiyyətli hesab edirəm ki, mən fikirlərimi bilavasitə sizə çatdırdım. Tələblərimi sizin qarşınızda qoydum. Sizin üçün də bu əhəmiyyətlidir ona görə ki, bu sizin üçün ilk görüşdür və güman edirəm, burada çox işgüzar söhbət getdi. Burada sərhəd dəstələrinin rəisləri, başqa rəhbər vəzifəli şəxslər var, hər biriniz Ali Baş Komandanın göstərişlərini aldınız. Əgər bundan səmərəli istifadə edə bilsəniz, bu, 2003-cü ildə sizin qarşınızda duran vəzifələrin yerinə yetirilməsini təmin edəcəkdir. Sağ olun.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV
GÖRKƏMLİ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARI
QARA QARAYEVİN 85 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ
XATİRƏ GECƏSİNDƏ
İŞTİRAK ETMİŞDİR**

Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı

6 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında fevralın 6-da dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkari, SSRİ Xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Lenin və Dövlət mükafatları laureatı, akademik Qara Qarayevin anadan olmasının 85 illiyinə həsr edilmiş xatirə gecəsi keçirilmişdir.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev gecədə iştirak etmək üçün teatra gəldi. Salona toplaşanlar dövlətimizin başçısını hərarətli alqışlarla qarşıladılar.

Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu gecəni açaraq, bunu ölkəmizin musiqi həyatında əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirdi. O, Qara Qarayevin yaradıcılığının əhəmiyyətindən danışaraq, dahi bəstəkarın qüdrətli istedadının bəhrəsi olan «Yeddi gözəl», «İldırımli yollarla» kimi baletlərinin, zəngin simfonik irsinin təkcə Azərbaycan musiqisinin deyil, həm də dünya mədəniyyəti xəzinəsinin incilərindən olduğunu vurğuladı. Nazir bildirdi ki, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev bəstəkarın yaradıcılığına və şəxsiyyətinə həmişə diqqət və hörmət göstər-

mişdir. Beş il əvvəl prezidentin fərmanına əsasən, Azərbaycan musiqisi klassikinın 80 illiyi ölkəmizdə təntənəli surətdə keçirilmişdir. Yubiley Rusiyada və YUNESKO-nun xətti ilə Fransada da geniş qeyd edilmişdir.

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi, Xalq artisti Vasif Adıgözəlov çıxışında dedi ki, Qara Qarayev Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin yaradıcılarından biridir, onun musiqisi bütün qitələrdə, dünyanın ən yaxşı konsert salonlarında səslənmişdir və indi də səslənir. O, dövlətimizin başçısının incəsənət xadimlərinə, yaradıcı ziyalılara daim qayğı göstərməsini yüksək qiymətləndirdi.

Sonra Xalq artisti Rauf Abdullayevin idarəsi ilə Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin ifasında dahi Qara Qarayevin əsərlərindən parçalar səsləndi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev böyük uğurla keçən konsertdən sonra səhnəyə gələrək, yüksək ifaçılıq məharətinə görə dirijor Rauf Abdullayevə, orkestrin musiqiçilərinə təşəkkür etdi.

Baş nazir Artur Rasizadə, Prezidentin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, Baş nazirin müavini Elçin Əfəndiyev, Türkiyə, Qazaxıstan, Türkmənistan, Başqırdıstan, Tatarıstan, Tuva, Xakasiya, Altay, Saxa (Yakutiya) respublikalarının, Şimali Kiprin mədəniyyət nazirləri, Qırğızıstan və Qaqauziyanın mədəniyyət nazirliklərinin nümayəndələri, xarici ölkələrin səfirləri, digər rəsmi şəxslər xatirə gecəsində iştirak edirdilər.

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
SEYİD MƏHƏMMƏD XATƏMİYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

İran İslam Respublikasının milli bayramı –İnqilab günü münasibətilə Sizi və xalqınızı təbrik edirəm.

Ölkələrimizin qonşuluğu xalqlarımızın dostluğu və əməkdaşlığı üçün geniş imkanlar açmışdır. Əminəm ki, bu imkanlardan tam istifadə etmək üçün bundan sonra da ardıcıl səylər göstərəcəyik.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İran xalqına əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 fevral 2003-cü il

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ ALİ RƏHBƏRİ
AYƏTULLAH SEYİD ƏLİ XAMENEİ
HƏZRƏTLƏRİNƏ**

Möhtərəm qardaşım!

İran İslam Respublikasının milli bayramı – İnkılab günü münasibətilə Sizi və bütün İran xalqını təbrik edirəm. Əminəm ki, xalqlarımız arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin tarixi ənənələri bugünkü və gələcək nəsillər tərəfindən də qorunub saxlanılacaq və inkişaf etdiriləcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İran xalqına sülh və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 fevral 2003-cü il

**LİTVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ROLANDAS PAKSASA**

Hörmətli cənab Prezident!

Litva Respublikasının milli bayramı – Litva dövlətinin bərpası günü münasibətilə Sizi və xalqınızı təbrik edirəm.

Əminəm ki, ölkələrimiz arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı daim xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Litva xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 fevral 2003-cü il

QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Əziz bacı və qardaşlar!

Sizi bütün dünya müsəlmanlarının müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Müsəlmanların böyük bir təntənə ilə həmrəylik və qardaşlıq rəmzi kimi qeyd etdikləri Qurban bayramı insanlar üçün yüksək bəşəri-mənəvi dəyərlərdən faydalanmaq imkanları yaradır. İslamın insanpərvərlik, mehribanlıq və mərhəmət prinsiplərinə həmişə sadıq qalmış Azərbaycan xalqı tarixinin çətin dövrlərində belə, Qurban bayramını özünün ən əziz günlərindən biri kimi qeyd etmişdir. Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra bu günün rəsmi şəkildə bayram edilməsi xalqımızın öz milli və dini ənənələrinə sədaqətinin parlaq ifadəsidir. İnsanları bir-birinə daha da doğmalaşdıran bu bayram günündə ürəklərdən kinküdurət silinir, fədakarlıq və şəfqət hissləri güclənir, doğma və yaxın adamlar yad olunur, əzizlərin ruhlarına dualar oxunur.

Azərbaycanın müstəqilliyi və torpaqlarımızın toxunulmazlığı uğrunda canlarından keçmiş övladlarımıza bu mübarək bayramda Allahdan rəhmət diləyir, onların ailələrinə və yaxınlarına səbr arzulayıram. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, doğma ocaqlarından didərgin düşmüş həmvətənlərimizin öz yurd-yuvalarına qayıtmaları üçün bu müqəddəs bayram günlərində edilən arzu və niyyətlər gerçək olacaqdır. Qoy bütün böyük milli və dini bayramlarımız kimi, mübarək Qurban bayramı da xalqımızın yüksək ideallar ətrafında daha sıx birləşməsinə təmin

---

etsin, azad, müstəqil və demokratik Azərbaycan dövlətinin gələcək inkişafı naminə bütün azərbaycanlılar arasında ümummilli həmrəyliyi möhkəmləndirsin!

Sizi Ulu Tanrının islamı bir din kimi tamamlayıb insanlara bəxş etdiyi bu əziz bayram günündə bir daha ürəkdən təbrik edir, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik və əmin-amanlıq arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *10 fevral 2003-cü il*

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ BAKIDAKI
SƏFİRLİYİNİN KEÇİRDİYİ İRAN İSLAM
İNQİLABININ 24-cü İLDÖNÜMÜNƏ HƏSR
OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ* NİTQ**

Azərbaycan Akademik Milli Dram Teatrı

12 fevral 2003-cü il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli cənab Səlamiyən!

Mən buraya sizdən hədiyyələr almaq üçün gəlməmişəm. Ancaq mənə təqdim etdiyiniz hədiyyələrə görə sizə təşəkkür edirəm. Çox sağ olun ki, mənə belə diqqət göstərmisiniz. Mənim bu gün buraya gəlməyimin səbəbi hörmətli cənab səfirin dəvətidir və həm Qurban bayramı münasibətilə, həm də İran islam inqilabının 24-cü ildönümü münasibətilə bu mərasimdə iştirak etmək olmuşdur.

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi, bütün dünya müsəlmanlarını müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, bütün dünya müsəlmanlarına sülh, əmin-amanlıq və rifah arzu edirəm.

Bu günlər İran islam inqilabının 24-cü ildönümüdür. İran xalqı bunu böyük iftixar hissi ilə qeyd edir, bayram edir. Bu milli bayram münasibətilə mən də İran İslam Cümhuriyyətinin

---

* Мярасими Иранын юлкямиздяки сяфири Ящяд Гязай ачды.

prezidenti hörmətli cənab Xatəmiyə və İranın Ali dini rəhbəri hörmətli cənab Xameneiyə təbrik məktubları göndərmişəm. Məktublar bizim mətbuatda dərc olunubdur. Azərbaycan xalqının bu bayram münasibətilə fikirlərini, arzularını orada ifadə etmişəm. Ancaq bundan əlavə, bu gün bir daha burada sizinlə birlikdə bayram mərasimində iştirak edirəm və sizi, qardaş İran xalqını, İran İslam Cümhuriyyəti dövlətini İran islam inqilabının 24-cü ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. İran xalqına gələcəkdə daha böyük uğurlar arzulayıram.

İran ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlər çox böyük, qədim və olduqca zəngin tarixə malikdir. Bunu siz də bilirsiniz, biz də bilirik. Bu gün buna vaxt itirməyə ehtiyac yoxdur. Ancaq eyni zamanda, bir daha təsdiq etmək lazımdır ki, xalqlarımızın müştərək adət-ənənələri, mədəniyyəti, dini mənsubiyyəti və bir çox başqa amillər həmişə bizi bir yerdə etmiş, dost etmişdir və bu dostluq münasibətləri bu gün də davam edir. Bizim bugünkü münasibətlərimizin keçmişdən keyfiyyətə böyük fərqi ondan ibarətdir ki, bu, İran İslam Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan Respublikası arasında dövlətlərarası münasibətlərdən ibarətdir. Xalqlar arasında münasibətlər həmişə çox xoş, mehriban olubdur və bizim xalqlarımız arasında heç vaxt heç bir ixtilaf olmayıbdir.

Ancaq Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bərpa edəndən sonra Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Cümhuriyyəti arasında dövlətlərarası diplomatik əlaqələr qurulub və ötən illərdə inkişaf edibdir. Biz indi müstəqil dövlətlər kimi əməkdaşlıq, dostluq edirik və müştərək çox işlər görürük. Bizim ticarət əlaqələrimiz, iqtisadi əlaqələrimiz çox genişdir və çalışırıq ki, bu əlaqələri daha da genişləndirək. Buna həm İran tərəfindən, həm də Azərbaycan tərəfindən böyük cəhdlər göstərilir və bundan

sonra da göstəriləcəkdir. Bu həm İran xalqının, həm də Azərbaycan xalqının mənafeyinə uyğundur.

Biz dost ölkəlik, dostluğumuzu davam etdiririk və etdirəcəyik. Mənim 2002-ci ilin may ayında İrana rəsmi səfərim, hesab edirəm ki, bizim bu əlaqələrin tarixində mühüm bir hadisə oldu. Biz bu səfər zamanı çox səmərəli, çox əhəmiyyətli, dostluğumuzu, əməkdaşlığımızı gücləndirə biləcək qərarlar qəbul etdik, müqavilələr imzaladıq. İran ilə Azərbaycan arasında prezident Xatəmi və prezident Heydər Əliyevin tərəfindən imzalanmış müqavilə tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bir çox başqa sənədlər də imzaladıq. Amma bizim bu görüşlərimizin mənası, əhəmiyyəti təkcə bu sənədlərlə bitmir, biz İran–Azərbaycan əlaqələrinin, demək olar ki, yeni bir mərhələsinin bünövrəsini qoyduq. Çox məmnunam ki, bu görüşlər, bu sənədlər ötən aylarda öz bəhrəsini verir və bizim əlaqələrimiz daha da sürətlə inkişaf edir.

Mən prezident cənab Xatəmini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmişəm. İndi biz onun səfərini gözləyirik. Güman edirəm ki, bu səfər də həyata keçəndən sonra bizim əlaqələrimiz daha da yüksək səviyyəyə qalxacaqdır.

Bizim dövlətlərarası əlaqələrimizdə bəzi məsələlər də meydana çıxır. Amma bu məsələləri danışıqlar, qarşılıqlı anlaşma vasitəsilə həll edirik və güman edirəm ki, bundan sonra da biz bunları həll edəcəyik.

İranda da, Azərbaycanda da hamı bilir ki, – respublikamızın ən ağır problemi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir və Azərbaycan ərazisinin bir qisminin müəyyən səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması, işğal edilmiş torpaqlardan bir milyona qədər azərbaycanlı, müsəlman bacı-qardaşlarımızın yerlərindən-yurdlarından köçürülməsi və

ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşamasıdır. O illərdə burada qanlı müharibə, döyüşlər getdi. Dediym kimi, bəzi səbəblərdən Ermənistan qəsbkarları Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal etdilər.

Ancaq biz 1994-cü ildən atəşi dayandırdıq, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üzərində işləməyə başladığımız və bu gün də işləyirik. Biz bu işdə həmişə İranla məsləhətləşmələr, danışıqlar aparmışıq. Bəzən bu danışıqlar nəticə verib, bəzən isə nəticə verməyibdir. Ancaq İran İslam Cümhuriyyəti Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır və Ermənistanı təcavüzkar ölkə kimi qiymətləndiribdir. Bu həm İran dövlətinin bəyanatlarında, həm də İslam Konfransı Təşkilatının müştərək, bir yerdə qəbul etdiyimiz bəyannamələrində öz əksini tapıbdir.

Təbiidir ki, İran İslam Cümhuriyyətinin Azərbaycanla əlaqədar belə prinsipial mövqeyi məsələlərin həll edilməsində bizə müəyyən qədər dəstək vermək deməkdir. Ümidvaram ki, biz bu dəstəyi bundan sonra daha da çox hiss edəcəyik.

Bizim ölkələrimiz bir-birinə nə qədər çox bənzərsə, dövlət quruluşunda o qədər də çox fərqlər var. Fərqlər ondan ibarətdir ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edəndən ölkəmizdə demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi həyata keçirilir və biz bu sahədə böyük nailiyyətlər ədə etmişik. Bu bizim əsas yolumuzdur. Biz bu yol ilə gedirik. Yəni demokratik dövlət, bazar iqtisadiyyatı, insanlara bütün azadlıqların verilməsi, mətbuat, söz azadlığı, din azadlığı və demokratiyanın tələbləri ilə əlaqədar bir çox məsələlər – bunlar Azərbaycanda təmin olunubdur və bundan sonra da təmin olunacaqdır.

Azərbaycan dünyəvi dövlətdir və bu da bizim strateji yolumuzdur. Biz bundan nə o tərəfə, nə də bu tərəfə dönmə bilmərik. Dönə bilmərik ona görə yox ki, dönmək istəmirik.

Çünki biz özümüz üçün bu yolu uyğun hesab edirik və bu yol ilə də gedirik.

Məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, İran İslam Cümhuriyyətində də demokratiya çox geniş inkişaf edibdir. Prezident Xatəminin birinci, ikinci dəfə prezident seçilməsində də mən bu seçkilərin nə qədər yüksək demokratik şəraitdə keçməsinin şahidi oldum. Nəinki mən, bütün dünya bunun şahidi oldu. Bu çox gözəl bir haldır və İranda demokratiyanın bu cür inkişaf etməsi, bizim fikrimizcə, ümumiyyətlə, İranın inkişaf etməsində və dünya sivilizasiyasına qatılmasında çox böyük rol oynayır və oynayacaqdır. İranda bu sahədə başqa nailiyyətlər də var, siz onları məndən yaxşı bilirsiniz.

Bu fərqlər heç də bizim dostluğumuza, qardaşlığımıza, əməkdaşlığımıza mane olmur və mane də ola bilməz. Bir də görürsən, iki qardaş olur. Biri bir cür yaşayır, o biri də başqa cür yaşayır. Onun kefi elə istəyir, elə yaşayır. Bu birisinin də kefi belə istəyir, belə yaşayır. Nə bu qardaş o qardaşı məcbur edə bilər, nə də o qardaş bu qardaşı məcbur edə bilər. Heç lazım da deyil, gərək insan azad olsun. Hər insanın daxili azadlığı böyük bir şeydir. Qonşunun da biri belə, biri elə olur. Ümumiyyətlə, dünya belədir.

Biz dünyada heç bir ölkəyə bənzəmək istəmirik. Ancaq, eyni zamanda, ümumbəşəri dəyərlər var. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz – dinimiz, adət-ənənələrimiz var. Biz heç vaxt bunlardan əl çəkmərik. Məsələn, o mənəvi dəyərlər ki, Azərbaycan xalqına mənsubdur, başqa yerdə onun əksini görürük, amma biz onu qəbul edə bilmərik. Yəni biz öz milli köklərimizi, dini mənsubiyyətimizi qorumuşuq, qoruyacağıq. Mənəvi ənənələrimizi, adətimizi qoruyub inkişaf etdirəcəyik. Ancaq bununla bərabər, biz ümumbəşəri dəyərlərdən də bəhrələnirik.

Hesab edirik ki, bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin ümumbəşəri dəyərlərlə birgə inkişaf etməsi, onların sintezi xalqımızın gələcəyi üçün, inkişafı üçün daha da əhəmiyyətli olacaqdır.

Bunları deyərək, onu bildirmək istəyirəm ki, hər bir ölkənin ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı beynəlxalq hüquq normalarının əsas prinsipidir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əsas prinsipidir və biz bu prinsipin həyata keçirilməsini tələb edirik. Biz heç kəsin ərazi bütövlüyünə göz dikməmişik. Ancaq pozulmuş öz ərazi bütövlüyümüzü isə bərpa etməyə çalışırıq və bərpa etməliyik. Hər bir ədalətli dövlət, yəni öz hüquqlarını qiymətləndirən dövlət gərək başqa dövlətlərin də hüquqlarını qiymətləndirsin. Lakin öz hüquqlarını qoruyub saxlasın, başqa dövlətin hüquqları tapdalananda isə buna biganə olsun, yaxud da bəzi hallarda ona dəstək versin – bu, yaramaz haldır. Bu barədə İran İslam Cümhuriyyəti ilə bizim münasibətlərimiz tam gözəldir, tam yaxşıdır. Mən bunları ona görə demirəm ki, burada bir məsələ, problem var. Yox, sadəcə, bizim münasibətlər haqqında danışanda bunları bir daha demək istəyirəm.

İran böyük, qüdrətli bir ölkədir. Böyük ərazisi, zəngin təbii sərvətləri, çox fədakar insanları və çoxsaylı əhalisi, qədim tarixi var. Biz İranın bütün bu varlığını, yəni vahid İrani, onun ərazi bütövlüyünü həm tanıyıırıq, həm də hesab edirik ki, buna heç kəs qəsd etməməlidir. Biz kiçik ölkəyik, amma bizim vəziyyətimiz başqa cürdür. Güman edirəm, bu da daim belə olmayacaqdır. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik, yaşayacağıq, inkişaf edəcəyik.

Dünyada bir prinsip də çox mühümdür: bir ölkənin o biri ölkənin daxili işlərinə qarışmaması. Biz heç bir ölkənin işinə qarışmaq istəmirik. Qarışmaq da istəmirik ona görə ki, biz dünyanın ədalətli qanunlarına riayət edirik, bir də bizim o qədər öz

işlərimiz var ki, nə üçün başqa ölkənin daxili işinə qarışmalıyıq? Allah imkan versin ki, biz öz işlərimizi həll edək, öz xalqımızın problemlərini həll edək. Amma eyni zamanda, hesab edirik ki, Azərbaycanın da daxili işlərinə heç kəs qarışmamalıdır. Yəni ölkələrin bir-birinin daxili işlərinə qarışmaması çox vacib məsələdir. Biz bunu may ayında mən Tehranda olanda söhbətlərdə əks etdirdik və hətta bu bizim imzaladığımız müqavilədə də var. Bunlar hamısı İran–Azərbaycan xalqlarının və dövlətlərinin dostluğunu daha da möhkəmləndirən, inkişaf etdirən amillərdir. Buna görə də biz bunu həmişə bilməliyik və bu amillərə həmişə riayət etməliyik.

İndi bizim bölgədə, yəni Şərqdə bəzi proseslər gedir. İstəyirik ki, bunların hamısı ədalət çərçivəsində olsun. Ancaq bunların heç biri İran–Azərbaycan dostluğuna, əməkdaşlığına heç bir mənfi təsir göstərə bilməz. Bizim bu əməkdaşlığımız, dostluğumuz bu gün də var, sabah da olacaq, gələcəkdə də olacaqdır. Biz qonşu xalq kimi, özü də qədim zamanlardan bir-birinə qarışmış xalq kimi, bir yerdə, bir ərazidə dostluq, mehribanlıq şəraitində yaşamağa məhkumuq. Bunu bilməliyik və belə bir yaşayışın təmin olunması üçün də lazımı səylərimizi qoymalıyıq.

Mən hesab edirəm ki, bu gün İslam inqilabının 24-cü ildönümünü qeyd edərək, İranın böyük nailiyyətlərlə fəxr etməyə haqqı var. İranın iqtisadiyyatı inkişaf edir, həyat çox yüksək səviyyədə inkişaf edir. İnanıram ki, gələcək illər İranın daha da sürətlə inkişaf etməsini təmin edəcəkdir. Dost, qardaş ölkənin prezidenti kimi, mən bu bayram günü bunu arzu edirəm. Sizi bu bayramlar münasibətilə bir daha təbrik edirəm, hamınıza cansağlığı arzu edirəm, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

* * *

Əmirşahrux Səlamiyən (*İranın Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ticarət və iş adamları adından*): Mən Azərbaycanda olan iranlı iş adamlarının nümayəndəsi kimi, bu hədiyyəni möhtərəm cənab Heydər Əliyevə təqdim etməyə icazə verdiyinə və şərait yaratdığına görə cənab səfirimizə minnətdarlığımı bildirirəm.

Möhtərəm prezidentə iki hədiyyə təqdim olundu. Bu hədiyyənin biri cənab səfirin qeyd etdiyi münasibətlə əlaqədar idi. Mən iqtisadi və hüquqi sahədə bir sıra kəskin problemlərlə üzləşmişdim və cənab Heydər Əliyevin mənə göstərdiyi qayğı sayəsində öz fəaliyyətimi bərpa edə bildim. Möhtərəm Heydər Əliyev prezidentliyi müddətində bizə və digərlərinə burada fəaliyyətləri üçün gözəl şərait yaratmışdır. İkinci hədiyyə bununla bağlı minnətdarlıq əlamətidir.

Fikrimi bu sözlərlə yekunlaşdırmaq istəyirəm ki, cənab Heydər Əliyev qat-qat böyük, dünyanın ən böyük siyasi məkanının, sabiq SSRİ-nin idarəçiliyinə qabil insan olmuşdur və indi öz ölkəsini belə gözəl idarə etməsi onu sevənlər üçün böyük iftixar mənbəyidir.

ESTONİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ARNOLD RÜYTELƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Estoniya Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və xalqınızı təbrik edirəm.

Əminəm ki, bu gün müstəqillik şəraitində yaşayan xalqlarımız arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri daim inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı və işlərinizdə uğurlar, dost Estoniya xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 fevral 2003-cü il

**BRUNEY DƏRUSSALAMIN SULTANI ƏLAHƏZRƏT
HƏSSƏNAL BOLKİAHA**

Əlahəzrət!

Bruney Dərussalamın milli bayramı münasibətilə Sizi və xalqınızı səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, xalqlarımızı yaxınlaşdıran qarşılıqlı rəğbət və dostluq hissləri əlaqələrimizin bütün sahələrdə genişlənməsinə həmişə öz müsbət təsirini göstərəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Bruney xalqına sülh və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 fevral 2003-cü il

**KÜVEYT DÖVLƏTİNİN ƏMİRİ
ƏLAHƏZRƏT ŞEYX CABİR ƏL-ƏHMƏD
ƏL-CABİR ƏS-SABAHA**

Əlahəzrət!

Küveyt dövlətinin milli bayramı münasibətilə Sizi və bütün Küveyt xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Küveyt dövləti arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı daim xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Küveyt xalqına sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 fevral 2003-cü il

BAKİ ŞƏHƏRİNDƏ İÇƏRİŞƏHƏR TARİX- MEMARLIQ QORUĞUNUN MÜHAFİZƏSİ VƏ BƏRPASI İLƏ BAĞLI BƏZİ TƏDBİRLƏR HAQQINDA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərinin qədim və zəngin tarixi vardır. Ulu əcdadlarımızın bizə yadigar qoyduğu bu gözəl şəhərin hər bir güşəsi, hər bir daşı Azərbaycan xalqının yüksək dühasını, böyük qüdrətini, ulu mədəniyyətini əyani şəkildə nümayiş etdirir. Memarlıq tariximizin daş ensiklopediyası olan Bakı Azərbaycanın hər bir bölgəsində inşa edilmiş qədim tikililərlə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Azərbaycanlıların bir neçə nəsli tarix boyu Bakının unikal memarlıq görkəminin formalaşmasına öz töhfələrini vermişdir. Paytaxtımızın əsrlərlə yaradılmış siması özünəməxsus relyef ilə nadir memarlıq incilərinin vəhdətini əks etdirir. Bakı şəhərinin memarlıq abidələri artıq bizim milli mədəniyyətimizin və tariximizin rəmzlərinə çevrilmişdir. Bakı öz milli koloritinə və təkrarolunmaz gözəlliyinə görə dünyanın tanınmış şəhərləri içərisində layiqli yer tutmuşdur.

IV–VIII əsrlərdə Azərbaycanın ərazisində müdafiə xarakterli istehkamlar və qala divarlarının ucaldılması ölkənin təbii sərvətlərinin zənginliyinə, öz dövrü üçün inkişaf etmiş iqtisadi-sosial durumun təşəkkül tapdığına dəlalət edir. Həmin dövrdə Azərbaycanda formalaşmış tarixi mühit ölkə mədəniyyətinin bir

çox sahələrinin inkişafına təkan verib. Qədim tarixçilərin və səyyahların qeyd etdikləri kimi, Azərbaycanın Böyük İpək Yolunun üzərində yerləşməsi onun Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Bərdə, Qəbələ, Beyləqan kimi şəhərlərində memarlıq, xalçaçılıq, dulmuşuluq, zərgərlik və başqa sənətlərin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradıb. Bəşər tarixinə dahi şair və mütəfəkkir Nizami kimi böyük şəxsiyyətlər vermiş XII əsrdə mədəniyyətin, demək olar ki, bütün sahələrində böyük vüsət alan dirçəliş memarlığın, şəhərsalma sənətinin də sürətlə inkişaf etməsinə güclü təsir göstərib.

Bakının ən qədim, vaxtilə bütövlükdə qala divarları ilə əhatə olunmuş hissəsi İçərişəhərdir. Orada bu günə qədər qorunub saxlanmış müdafiə, dini ibadət, ictimai və məişət xarakterli bir sıra tikililərin və qurğuların mühəndis-memarlıq həllinin kamilliyi xalqımızın mədəniyyət tarixində mühüm yer tutan memarlıq məktəblərinin yüksək peşəkarlıq səviyyəsindən xəbər verir. Öz adlarını İçərişəhərin daş kitabələri üzərində həkk etmiş qədim Azərbaycan memarları və sənətkarlarının zəkası və zəhməti ilə açıq səma altında yaradılmış bu «muzey-şəhər» hər bir azərbaycanlının qəlbində sonsuz qürur hissi doğurur. İçərişəhər Azərbaycan xalqının milli sərvəti, milli iftixarıdır.

İçərişəhər orta əsrlərdə Azərbaycanda yüksək inkişaf etmiş şəhərsalma sənətinin olduqca qiymətli incisidir. Onun ərazisində yerləşən Qız qalası, qala divarları, Şirvanşahlar sarayı kompleksi, məscidlər, karvansara, zorxana, hamam, bazar meydanı və sair obyektlər Azərbaycan memarlıq sənətinin keçdiyi ayrı-ayrı mərhələləri özündə əyani şəkildə təcəssüm etdirən misilsiz abidələrdir. İçərişəhərin ilk baxışda xaotik tikililər təsiri bağışlayan binalarında daxili bir ahəngdarlıq hökm sürür. Burada meydan, məhəllə, bina və küçələrin quruluşu ərazinin

relyefi, təbiəti və iqliminin, Azərbaycan xalqının milli mentalitetinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla planlaşdırılıb.

İsərişəhərin ərazisində mütəmadi olaraq aparılan qazıntı işləri nəticəsində əldə olunmuş arxeoloji materialların zənginliyi əməli surətdə nümayiş etdirir ki, İçərişəhər Azərbaycan xalqının tarixinin, o cümlədən onun milli dövlətçilik tarixinin bir çox açılmamış səhifələri haqqında, zəngin mənəvi və maddi sərvətlər xəzinəsi barədə dəyərli, mötəbər məlumatlar verən və tədqiqinə hələ də ehtiyac duyulan tükənməz mənbədir. Mütəxəssislər İçərişəhərin qədim yaşayış məskəni olması ilə yanaşı, onun ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar etdikləri mədəni təbəqələrin Azərbaycan xalqının tarixi və mədəniyyəti üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu müəyyən etmişlər.

İçərişəhəri əhatə edən qala divarları Azərbaycan ərazisindəki digər qədim istehkamlar və müdafiə xarakterli tikililərdən öz orijinallığı və möhtəşəmliyi ilə seçilir. Azərbaycan Böyük İpək Yolunun üzərində yerləşən əsas məntəqələrdən biri olduğuna görə, İçərişəhərdə çoxlu karvansara və ticarət binası inşa edilmişdir. XV əsrdə Bakının Şirvanşahlar dövlətinin paytaxtına çevrilməsi ilə əlaqədar olaraq tikilmiş Şirvanşahlar sarayı kompleksi İçərişəhərin simasına xüsusi bir yaraşlıq və əzəmət vermişdir. Kompleksə daxil olan saray binası, divanxana, türbə və məscidlər binaların miqyasının məhərətlə uyğunlaşdırılması, yerli tikinti materiallarından uğurla istifadə olunması, bədii oymaların və memarlıq elementlərinin ahəngdar şəkildə yerləşdirilməsi ilə seçilir. XIX əsrin ortalarında Bakıda neftin sənaye üsulu ilə istehsalına başlanması İçərişəhərin simasına öz təsirini göstərmişdir. Xalqımızın neçə-neçə nəslinin istedadı və əməyi sayəsində İçərişəhər artıq XX əsrin əvvəllərində

Azərbaycanın tarixi və memarlığının unikal abidəsi kimi formalaşmışdır.

1952–1957-ci illərdə İçərişəhərin qala divarları bərpa edilmişdir. O, 1977-ci ildə Azərbaycanın tarix-memarlıq qoruguna çevrilmiş, 1985-ci ildə isə onun ərazisi Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu elan edilmişdir. 2000-ci il dekabrın 2-də YUNESKO-nun «Dünya İrs Siyahısı»na daxil edilmiş İçərişəhər təkcə Azərbaycanın deyil, bütövlükdə dünya şəhərsalma sənətinin nadir nümunələrindəndir.

Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun qorunub saxlanması, geniş təbliğ edilməsi və gələcək nəsillərə çatdırılması Azərbaycan dövlətinin, hər bir Azərbaycan vətəndaşının müqəddəs borcudur.

Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuşdur. Abidələrin bərpa və qorunma məsələləri Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət haqqında» və «Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında» qanunları ilə tənzimlənir. Abidələrin qorunması, bərpa və qazıntı işləri YUNESKO-nun Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında Konvensiyası, Arxeoloji irsin qorunması haqqında Avropa Konvensiyası, Tarixi ansamblların qorunub saxlanması və müasir rolu haqqında tövsiyənin və digər beynəlxalq sənədlərin tələblərinə uyğun aparılır.

İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun mühafizəsi, bərpası və orada arxeoloji işlərin aparılması məsələləri də müvafiq normativ hüquqi aktların və Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin tələblərinə uyğun şəkildə həll edilir. Mövcud qanunvericiliyə görə, qoruğun ərazisində yerləşən elmi, tarixi və ya mədəni əhəmiyyəti olan bütün abidələr dövlət tərəfindən

qorunur, onların dağıdılması, köçürülməsi və dəyişdirilməsi qadağan olunur. Hazırda İçərişəhərin qorunması, tədqiqi və təbliği ilə qoruğun müdiriyyəti, «Azərbayca» Elmi-Tədqiqat Layihə İnstitutu və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının «İçərişəhər» Arxeoloji Ekspedisiyası məşğul olur.

Təəssüf hissi ilə qeyd olunmalıdır ki, İçərişəhərin dövlət əhəmiyyətli qoruq kimi qorunub saxlanması işində bir sıra səhvlərə, hətta qanunsuzluq hallarına yol verilmişdir. Bakı Şəhəri İcra Hakimiyyətinin keçmiş rəhbərliyi vəzifə səlahiyyətlərini aşaraq İçərişəhər ərazisində bəzi qanunsuz tikintilərin aparılmasına imkan yaratmışdır. Bu isə qoruğun ümumi mənzərəsinə xələl gətirmiş, oradakı bir neçə memarlıq abidəsinin dağıdılmasına səbəb olmuş, bəziləri üçün təhlükə yaratmışdır. İçərişəhərdə yeni binaların inşa edilməsi uzun əsrlər ərzində formalaşmış bir çox arxeoloji materialın məhv olmasına gətirib çıxarmışdır. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və əvvəllər bu işə cavabdeh olan Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi İçərişəhərlə bağlı baş verən mənfi halların qarşısının alınması üçün vaxtında lazımı qətiyyət və prinsiplilik göstərməmişdir.

Xalqımızın olduqca zəngin maddi-mədəniyyət nümunələrini və mənəvi dəyərlərini təcəssüm etdirən İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun mühafizəsi və bərpası ilə bağlı yaranmış vəziyyət təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir. İçərişəhərin YUNESKO-nun «Dünya İrs Siyahısı»na salınması da üzərimizə daha böyük vəzifə və ciddi məsuliyyət qoyur. İçərişəhər qoruğunun Azərbaycan tarixi və mədəniyyəti, habelə dünya sivilizasiyası üçün əhəmiyyətini nəzərə alaraq, onun qorunub saxlanması və gələcək nəsillərə çatdırılmasını təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki:

– İçərişəhər ərazisində yaranmış vəziyyətin yerində araşdırılmasının nəticələri haqqında ətraflı arayışın bir ay ərzində hazırlanıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim olunmasını təmin etsin;

– İçərişəhər qoruğunun uzunmüddətli qorunması, konservasiyası və bərpası ilə bağlı konsepsiyanın və fəaliyyət proqramının layihələrini altı ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

– İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun idarə olunmasının beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun olaraq qurulması ilə bağlı təkliflərini bir ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

– İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun yeni Əsasnaməsini iki ay müddətinə işləyib təsdiq etsin.

2. Bakı Şəhəri İcra Hakimiyyəti İçərişəhərin uzunmüddətli qorunması, konservasiyası və bərpası konsepsiyası qəbul edilənə qədər onun ərazisində, bərpa işləri istisna olmaqla, aparılan bütün tikinti işlərinin dayandırılmasını təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası əlaqədar təşkilatların nümayəndələrini və YUNESKO-nun ekspertlərini cəlb etməklə 2003-cü ilin aprelində İçərişəhər qoruğunun mühafizəsi, bərpası, tədqiqi və təbliği məsələlərinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi-praktiki konfransın keçirilməsini təmin etsinlər.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 fevral 2003-cü il

**RUSİYA DÖVLƏT DUMASININ BEYNƏLXALQ
MƏSƏLƏLƏR KOMİTƏSİNİN SƏDRİ,
RUSİYA PARLAMENTİNİN AVROPA ŞURASI
PARLAMENT ASSAMBLEYASINDAKI
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİNİN RƏHBƏRİ
DMİTRİ ROQOZİNİN BAŞÇILIĞI İLƏ
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

18 fevral 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli qonaqlar, sizi salamlayıram. Sizin Bakıda keçirdiyiniz bütün görüşlər Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin daha da genişlənməsinə və dərinləşməsinə yönəlmiş konstruktiv xarakter daşıyır. Biz bunu istəyirik, mən bu barədə dəfələrlə demişəm, əslində bu həm də strategiyamızla müəyyən olunmuşdur. Elə dünən Vladimir Vladimiroviç Putin bəzi məsələlərlə əlaqədar mənə zəng etmişdi. Sabah Ruşaylo Bakıya gələcəkdir. Mən dedim ki, Roqozin buradadır. Biz hər iki tərəfi maraqlandıran digər məsələləri də müzakirə etdik. Bunlar bir kompleks təşkil edir, yəni elə edək ki, maneələrin olmasına baxmayaraq, münasibətlərimiz daha səmimi, daha mehriban olsun. Bu baxımdan mən hesab edirəm ki, sizin səfəriniz böyük əhəmiyyətə malikdir.

D m i t r i R o q o z i n: Səmimi qəbula görə cənab Prezident, təşəkkür edirəm. Heydər Əliyev mənim həmyaşıdlarım üçün o böyük ölkədə də yüksək vəzifələr tutmuş və yeni müstəqil Azərbaycanda da hakimiyyətə gələrək, çoxsaylı problemləri həll etməyə nail olmuş əfsanəvi insandır. Əlbəttə, mən ilk təəssüratlarıma görə belə nəticəyə gəlirəm ki, Azərbaycandakı indiki vəziyyət, məsələn, 10-11 il bundan əvvəl, burada ilk dəfə olduğum dövrdəkindən qat-qat yaxşıdır. Mən bura 1992-ci ildə, mərhum Elçibəy ölkənin prezidenti olanda gəlmişdim. O zaman mən Rusiya Ali Sovetinin nümayəndə heyətinin tərkibində ekspert kimi gəlmişdim və ölkə barədə ilk təəssüratlarım o zaman yaranmışdı. İndi fərqi həqiqətən görürəm. Ümumi ab-hava, insanların əhval-ruhiyyəsi, günü-gündən gözəlləşən Bakı – bütün bunlar sübut edir ki, ölkə inkişaf etməkdədir. Burada hiss olunan sabitlik, gələcəyə inam vətəndaşlara belə bir hiss aşılayır ki, öz respublikasının gələcəyi uğrunda çalışmaq gərəkdir, heç yana çıxıb getmək lazım deyil, özlərinin problemlərini burada həll etmək lazımdır. Bu mənim üçün çox xoşdur və öz təəssüratlarımı Moskvada dostlarımla mütləq bölüşəcəyəm.

Cənab Prezident, mən Azərbaycan parlamentinin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı nümayəndə heyətinin rəhbəri İlham Əliyevin AŞPA sədrinin müavini və Büro üzvü seçilməsi münasibətilə Sizi təbrik edirəm. Avropa Şurası mürəkkəb, şıltaq təşkilatdır. Onlar bəzi problemləri bizdən yaxşı başa düşdüklərini göstərmək istəyirlər, halbuki, bu belə deyildir. Əgər onlar bizim problemlərlə üzləşsəydilər, çoxdan bunların içində itib-batardılar, biz isə hələ birtəhər dözüürük və problemləri həll edirik. Azərbaycan parlamenti nümayəndə heyəti başçısının Azərbaycanın bu təşkilata daxil olmasından heç iki il keçməmiş Avropa Şurası Parlament Assambleyası sədrinin

müavini seçilməsi və Büronun üzvü olması çox ciddi hadisədir. Bu çox ciddi hadisədir və rəmzi mənası var və hamı tərəfindən layiqincə – Azərbaycanın demokratik dəyişikliklər yolunda real nailiyyətləri, Azərbaycan vətəndaşlarının təhlükəsizliyinin və normal həyatının bərpa edilməsi işində bütövlükdə ölkə rəhbərliyinin, o cümlədən parlamentin xidmətlərinin etirafı kimi qiymətləndirilmişdir.

Heydər Əliyev: Sizin Avropa Şurasındakı fəaliyyətinizi, rusiyalı deputatların Azərbaycandan olan həmkarlarına göstərdiyi fəal dəstəyi və köməyi yüksək qiymətləndirirəm. Azərbaycan nümayəndə heyətinin belə tərəqqiyə nail olması və onun rəhbərinin AŞPA sədrinin müavini və Büro üzvü seçilməsi bizim üçün xoşdur və mən burada da fəal əməkdaşlığımızın rolunu görürəm.

Dmitri Roqozin: Avropa Şurası və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığın perspektivlərindən danışaraq demək istəyirəm ki, qloballaşma mərhələsində Avropa strukturlarında qarşılıqlı surətdə faydalı fəaliyyətin istiqamətlərini AŞ-nın üzvü olan MDB ölkələri ilə birlikdə təhlil etmək zəruridir.

Mən Rusiya tərəfinin bu təşəbbüsü dəstəklədiyini bilirəm. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində beynəlxalq təşkilatların rolu böyük əhəmiyyətə malikdir. Dünyanın bütün ölkələrinin diqqətini cəlb edən global xarakterli problemlər var. Amma dünyanın gələcək nizamı üçün təhlükəli olan çoxdankı problemlər də var, lakin onlar yavaş-yavaş unudulur. Mən müxtəlif regionlardakı münaqişələri nəzərdə tuturam. Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüzkar separatçılıq hərəkatının başlanmasından 15 il keçir.

Bu hələ Sovetlər İttifaqı dövründə başlamışdır və indi də davam edir.

İndi hamı İraq məsələsini necə həll etmək barədə düşünür, yaxud Balkanlarda Kosovo, Bosniya və Herseqovina problemləri yaranmışdı. Orada güc tətbiq edildi və indi də etmək istəyirlər. Ancaq burada 15 il əvvəl təcavüz başlamış və mərhələlərlə davam etmiş, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmasına gətirib çıxarmışdır. Bir milyon qaçqın-köçkün çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır, amma bütün bunlar unudulur. Bilirsiniz ki, ATƏT-in Minsk qrupu, onun həmsədrləri – Rusiya, Fransa və Amerika Birləşmiş Ştatları var. Mən dünən Vladimir Vladimiroviçlə söhbətimdə bu mövzuya toxundum. Mən başa düşürəm ki, indi bu məsələni ön plana çəkmək məqsədəuyğun deyil. Lakin bunu unutmaq, bu torpaqları ermənilərə saxlamaq ki, onlar gələcəkdə də orada azğınlıqlarını davam etdirləsinlər – bu ola bilməz. Bilirsinizmi, əgər dünya ədalətlidirsə, kimin işğalçı, kimin isə onun qurbanı, kimin təcavüzkar, kimin isə onun qurbanı olduğunu müəyyən etməlidir. Bu, müəyyən edilməsə, ədalət olmayacaqdır. Qoy bunu ABŞ, Rusiya, İngiltərə və ya Fransa, NATO müəyyən etsin, amma ədalət olmalıdır. Bu mövzuda çox danışmaq istəmirəm, bilirəm ki, bu barədə söhbətiniz olub, təkrar etməyin mənası yoxdur. Lakin Duma komitəsinin sədri kimi, sizdən xahiş edirəm ki, buna ciddi diqqət yetirəsiniz. Sadəcə olaraq, obyektiv yanaşın, başqa heç nə lazım deyildir.

Əgər sən günahkarsansa, danışığın gələcəkdə də davam etdirilməsindən ötrü gərginliyi azaltmaq üçün, heç olmasa, günahının müəyyən hissəsini aradan qaldır. Ermənistan silahlı qüvvələri isə yaranmış vəziyyətdən, şəraitdən istifadə edərək və bəzi ölkələrin, o cümlədən vaxtilə Rusiyanın köməyi ilə

Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini işğal etmişlər və 15 ildir ki, əhalini əzabda saxlayırlar. Doğrudur, işğal 15 il bundan əvvəl başlamamışdır, bu hərəkət isə artıq başlanmışdı və bu torpaqlar artıq 10 ildir ki, işğal altındadır. Bu məsələdə, sadəcə, ədalətli olmaq lazımdır. Hətta qərar qəbul edilməsə belə, bütün dünyaya ədaləti çatdırmaq lazımdır ki, səbəb bu, onun nəticəsi isə budur, günahkar da budur. Onda bu bizim üçün, heç olmasa, mənəvi təsəlli olar. Yoxsa deyirlər ki, iki prezident, gedin razılığa gəlin. Mən onunla necə razılığa gələ bilərəm? Əgər mövqelər daban-dabana ziddirsə, özü də bir tərəfdə güc, təcavüz, işğal, digər tərəfdə isə təcavüzün qurbanı durursa, necə razılığa gəlmək olar?

Mən münaqişənin qurbanı kimi, hamının bizə yazığı gəlməsini istəmirəm. Mən bunu dünyada mövcud olan beynəlxalq qayda-qanunlar, beynəlxalq hüquq, dövlətlərarası münasibətlər, BMT-nin Nizamnaməsi, ATƏT-in Əsasnaməsi baxımından deyirəm. Əgər bu məsələni, heç olmasa, düzgün təhlil etməyə cəhd göstərilirsə, onda Birləşmiş Millətlər Təşkilatı nəyə lazımdır, ATƏT, Minsk qrupu nəyə lazımdır? Əgər biz bu nüfuzlu təşkilatların köməyi ilə heç nəyə nail ola bilmiriksə, onlar lazım deyildir. Belə çıxır ki, onlar problemləri həll etmək üçün deyil, bir təşkilat kimi, özlərini qoruyub saxlamaq üçün mövcuddurlar.

Mən hər şeydən öncə ATƏT-ə, Minsk qrupuna, ən başlıcası isə həmsədrlərə – ABŞ-a, Rusiyaya və Fransaya irad tuturam.

D m i t r i R o q o z i n: Heydər Əliyeviç ölkədə vəziyyət sabitləşdikcə və prezident Vladimir Putinin nüfuzu möhkəmləndikcə, Rusiya Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün Minsk qrupunda fəaliyyətini gücləndirmək niyyətindədir. Onun sözlərinə görə, Qarabağ münaqişəsi vaxtilə Sovet İttifaqının dağılmasına təkan vermişdir və onun həlli bütün Qafqazda

---

normal həyatın bərpa edilməsinin bir mərhələsi olmalıdır. Bakıda keçirdiyimiz görüşlərdə bu ağırlı problemlə bağlı fikir mübadiləsi olmuşdur və Moskvaya qayıtdıqdan sonra bu barədə prezident Putinə məlumat vermək niyyətindəyəm.

Cənab Prezident, mən həmkarım İlham Əliyevi bu il ərzində Rusiyaya səfərə dəvət etmişəm.

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN SƏDRİ LUZİUS VİLDHABER İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

18 fevral 2003-cü il

Qonağı səmimiyyətlə salamlayan dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev Strasburqda ilk görüşü zamanı onu Azərbaycana dəvət etdiyini xatırlatdı, özünün, habelə Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Xanlar Hacıyevin dəvəti ilə Bakıya gəldiyinə görə təşəkkür etdi.

Səmimi qəbula görə prezident Heydər Əliyevə dərin minnətdarlığını bildirən Avropa Məhkəməsinin sədri Luzius Vildhaber dedi ki, cənab Prezident, çox sağ olun. Dəvəti qəbul edib buraya gəldik və bizə böyük qonaqpərvərlik və hörmət göstərirlər.

O, Bakıda olduğu müddətdə keçirdiyi görüşlərdən danışaraq vurğuladı ki, mən öz Konvensiyamız haqqında məlumat verdim, bildirdim ki, biz heç kimi zorla məcbur etmirik ki, onu tətbiq etsinlər. Lakin hamımız onun müsbət tərəfini anlamalı, qəbul və tətbiq etməliyik.

Qonağın fikirləri ilə tamamilə razı olduğunu söyləyən prezident Heydər Əliyev onların Konvensiyası əsasında qəbul edilən qərarlara riayət olunduğunu nəzərə çatdırdı və dedi ki, Azərbaycan müstəqillik əldə edəndən, Avropa Şurasına daxil

---

olandan yeni bir məhkəmə instansiyası ilə rastlaşırıq. Biz öz vəziyyətimizi və məsuliyyətimizi bilirik. Biz bu barədə Strasburqda sizinlə çox ətraflı söhbət etdik. Sizin bütün qanun-qaydalarınızı öyrənmişik. Güman edirəm ki, bunun əsasında da biz yaxşı əməkdaşlıq edəcəyik.

**KOREYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB KİM DE ÇJUNA**

Hörmətli cənab Prezident!

Tedu şəhərinin metrosunda törədilmiş yanğın nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Baş vermiş faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailə üzvlərinə və yaxın adamlarına dərin hüznə başsağlığı verir, yaralananların və xəsarət alanların tezliklə sağalmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *19 fevral 2003-cü il*

RUSİYA TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ KATİBİ VLADİMİR RUŞAYLONUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

20 fevral 2003-cü il

Qəbuldan əvvəl Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin və Rusiya Təhlükəsizlik Şurasının katibi Vladimir Ruşaylonun təkbətək görüşü oldu.

İki saatdan çox çəkən görüşdə Azərbaycan–Rusiya münasibətlərinin hazırkı vəziyyəti və perspektivləri, beynəlxalq vəziyyət barədə söhbət getdi, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə və digər məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Sonra görüş geniş tərkibdə davam etdirildi.

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, sizi səmimi-qəlb-dən salamlayıram. İki ölkənin mühüm strukturları – təhlükəsizlik şuralarının aparatları arasında yaranmış yaxşı, işgüzar münasibətlərin səviyyəsindən məmnun qaldığımı bildirirəm. Moskvada da, Bakıda da bir neçə görüş keçirilmiş, indi isə Rusiya nümayəndə heyəti rəsmi səfərə gəlmişdir. Hesab edirəm, dünən və bu gün görülmüş işlər – biz məhz bu barədə danışdıq – çox faydalıdır. Mən əməkdaşlığın, bax, belə formalarını dəstəkləmişəm və indi də dəstəkləyirəm, çünki onlar, təbii ki, bir məqsədə – Rusiyanın və Azərbaycanın dövlətlərarası

münasibətlərinin inkişafına və möhkəmlənməsinə, xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Təkbətək görüşün məzmunundan danışaraq bildirirəm ki, həm Rusiya Federasiyasının, həm də Azərbaycan Respublikasının maraqlarına aid məsələlər haqqında ciddi söhbət getmişdir. Bu heç də ona görə deyildi ki, çoxsaylı mürəkkəb problemlər var və onları həll etmək lazımdır, yaxud həll edə bilmirik. Söhbətimizdə ən çox bunu əsas tuturduq ki, Rusiya da, Azərbaycan da bu mərhələdə çox mühüm tədbirlər, o cümlədən də öz dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi, öz iqtisadiyyatının, demokratik prinsiplərin inkişaf etdirilməsi sahəsində tədbirlər həyata keçirir və təbii olaraq, beynəlxalq həyatda fəal iştirak edirlər. Əlbəttə, bizim beynəlxalq həyatda Rusiya qədər iştirak etmək imkanımız yoxdur, biz kiçik ölkəyik. Rusiya isə indi beynəlxalq aləmdə və dünyanın müxtəlif regionlarında baş verən proseslərin həllində, şübhəsiz, çox mühüm rol oynayır.

Təkbətək görüşdə Azərbaycan ilə Rusiya arasında ikitərəfli iqtisadi münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsinin, beynəlxalq terrorizmlə və onun hər cür təzahürləri ilə mübarizənin gücləndirilməsinin zəruriliyinə xüsusi diqqət yetirdik. Biz bu baxımdan Rusiya ilə Azərbaycan arasında həm yaxşı əməkdaşlıq təcrübəsinin, həm də yaxşı nəticənin olmasından məmnunuq. Ölkəmizin ərazisində cinayətlər törətmiş və ədalət mühakiməsindən qaçıb Rusiyada gizlənmiş 2 mindən çox Azərbaycan vətəndaşı fəal qarşılıqlı tədbirlər və əməkdaşlıq nəticəsində yaxalanaraq, Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarına verilmişdir. Məlumdur ki, Rusiya ərazisində də, Dağıstanda və digər regionlarda cinayətlər, terror aktları törətmiş bir sıra çox təhlükəli cinayətkarları biz burada, Azərbaycanda məhz beynəlxalq terrorizmlə mübarizə çərçivəsində yaxalamış və

Rusiyanın hakimiyyət orqanlarına vermişik. Şadam ki, Rusiya prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putin bu sahədə aktiv fəaliyyətimizi dəfələrlə qeyd etmiş və bizə təşəkkürünü bildirmişdir.

Terrorizmlə daim mübarizə aparmaq çox mühüm bir məsələdir. Təəssüf, indi dünya elədir ki, hər hansı bir dövrə yekun vurmaq və terrorizmin, xüsusən də beynəlxalq terrorizmin daha olmadığını demək səhv olardı. Dünyanın əslində bütün regionlarında, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarında baş vermiş 11 sentyabr hadisələrindən sonra terrorçular baş qaldırmışlar – bunlar narkotiklərlə və bir çox digər əməllərlə məşğul olan müxtəlif cinayətkarlardır. Ona görə də mübarizə davam edir və indi də, gələcəkdə də birgə fəaliyyətimizin mühüm istiqaməti beynəlxalq terrorizmlə və onun hər cür təzahürləri ilə mübarizədə fəal əməkdaşlıqdan ibarət olacaqdır.

Təkbətək görüşdə beynəlxalq siyasətin problemləri, o cümlədən İraq ətrafında vəziyyət barədə fikir mübadiləsi apardıq. Bu ölkə coğrafi cəhətdən bizə də, Rusiyaya da çox yaxındır, ona görə də biz bu hadisələrə biganə qala bilmərik.

Söhbətimizdə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması məsələsinə xeyli yer ayrıldı. Mən Vladimir Borisoviçi bu məsələnin bütün tarixi ilə və real vəziyyətlə müfəssəl tanış etdim, ATƏT-in 10 ildən çoxdur bu məsələ ilə məşğul olmasına və 7 ildən artıqdır ATƏT-in Minsk qrupuna Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Fransanın başçılıq etməsinə baxmayaraq, problemin indiyədək nə üçün öz həllini tapa bilmədiyini öz mövqeyimiz baxımından açıqladım. Bununla əlaqədar bizim aramızda geniş fikir mübadiləsi oldu. Mən həmişə belə düşünmüşəm və demişəm. Əslində biz Vladimir Vladimiroviç Putinlə də bu məsələni müzakirə edərkən ona məhz

belə yanaşmışıq ki, bu, yalnız Ermənistan–Azərbaycan məsələsi deyildir, bütün Qafqaza aid məsələdir. Əgər bu, Qafqazın məsələsdirsə, deməli, həm Rusiyanın, həm də Qafqazın digər ölkələrinin məsələsidir. Zənnimcə, bu cür görüşlər, vəziyyətin təhlili nəticə etibarilə belə bir əminlik yaranmasına kömək etməlidir ki, dünyada haqq-ədalət olmalıdır. Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin timsalında isə biz beynəlxalq hüquq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsi, ATƏT-in və digər beynəlxalq təşkilatların əsasnamələri baxımından haqq-ədalətin əsla olmadığını müşahidə edirik. Əgər hamı vəziyyəti ədalətlə qiymətləndirmək lüzumu barədə yekdil rəyə gələ bilsə, onda bu məsələnin həlli yolunu tapmaq çox asan olar. Bu baxımdan biz Vladimir Borisoviçlə yaxşı fikir mübadiləsi apardıq və mən bundan çox razıyam. Ümumən, hesab edirəm ki, söhbətimiz çox faydalı oldu, ölkələrimiz arasında, Azərbaycanın və Rusiyanın təhlükəsizlik şuraları arasında münasibətlərin inkişafı üçün bu söhbətin, şübhəsiz, böyük əhəmiyyəti olacaqdır.

Vladimir Ruşaylo: Cənab Prezident, səmimi qəbula görə Sizə təşəkkür edirəm. Azərbaycanlı həmkarlarımızla və ölkənin ali siyasi rəhbərliyi ilə görüşlər bizim üçün son dərəcə vacibdir. Rusiya Federasiyasının prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putin də buna xüsusi əhəmiyyət verir. Son illər ərzində siz daim görüşürsünüz. Bu görüşlər Azərbaycanda da, Moskvada da olmuşdur. Cari ilin əvvəllərində Kiyevdə, MDB-nin zirvə toplantısında da görüşmüşünüz. Bu həftə Rusiya Federasiyasının Prezidenti ilə Sizin telefon danışığınız olmuşdur. Bir sözlə, siz daim əlaqə saxlayırsınız. Dövlət başçılarının göstərdikləri nümunə başqa rəhbərlərə də sirayət edir.

Azərbaycan Təhlükəsizlik Şurasının aparatı ilə qarşılıqlı fəaliyyətin yüksək səviyyədə olduğunu vurğulayaraq bildirirəm

ki, 2003–2004-cü illər üçün birgə iş planı hazırlanmışdır. O işlənib təkmilləşdirildikdən sonra mükəmməl bir sənəd halına düşmüşdür.

Qarşılıqlı fəaliyyətimiz bir neçə formatda qurulur. Bu, ilk növbədə, Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri formatında görülən işdən, «Qafqaz dördlüyü» formatında və bilavasitə ikitərəfli münasibətlər çərçivəsində görülən işdən ibarətdir. Müasir dünyada Qafqaz mühüm coğrafi-siyasi mərkəzə çevrilir və məhz Sizin sayənizdə və Rusiya prezidentinin sayəsində münasibətlərimiz getdikcə daha çox strateji tərəfdaşlıq xarakteri alır.

Hörmətli Heydər Əliyeviç, indi isə icazə verin mən Rusiya dövləti başçısının şəxsi məktubunu və «Beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin olunmasında xidmətlərə görə» medalını Sizə təqdim edirəm.

Ölkələrimizin güc strukturları, xüsusi idarələri, hüquq-mühafizə orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyətin səviyyəsini Heydər Əliyev həmişə yüksək qiymətləndirmişdir. Bu sahədə böyük iş görülmüşdür. Beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizə məsələlərinə konstruktiv yanaşdığına görə Azərbaycan rəhbərinə təşəkkür edirəm. Azərbaycan 170-dən artıq şəxsin axtarılıb tapılmasında Rusiyaya böyük kömək göstərmişdir, onların bir qismi RF ərazisində terror aktları törədilməsində iştirak etmişdir. Son dərəcə mühümdür ki, biz müxtəlif protokol tədbirlərindən tamamilə konkret işə keçmişik və bu öz bəhrəsini vermişdir. Biz Sizin bu konstruktiv mövqeyinizi qiymətləndiririk, Rusiya prezidenti Vladimir Putin də bunu yüksək dəyərləndirir və bu barədə öz fikrini dəfələrlə söyləmişdir.

Ölkələrimizin təhlükəsizlik şuraları aparatlarının xətti ilə cari ildə bir sıra tədbirlər – işin 10 istiqaməti üzrə məsləhətləşmələr, birgə konfranslar, o cümlədən mütəşəkkil cinayətkarlıqla, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə məsələlərinə həsr edilmiş konfranslar keçirilməsi nəzərdə tutulur. Mən Azərbaycan Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyevi həmin mövzuda beynəlxalq konfransda iştiraka dəvət edirəm. Kollektiv təhlükəsizlik haqqında regional müqavilə çərçivəsində tədbirlərdə müşahidəçi kimi daim iştirakına görə Azərbaycan tərəfinə təşəkkürümü bildirirəm. Martın 19–21-də Moskvada bu müqavilənin iştirakçısı olan ölkələrin Təhlükəsizlik Şuraları Katibləri Komitəsinin iclasını keçirmək nəzərdə tutulmuşdur. Mən Azərbaycan dövlətinin başçısının razılığı ilə Ramiz Mehdiyevi bu iclasda iştiraka dəvət edirəm.

Sözümün sonunda demək istəyirəm ki, ümumiyyətlə, son vaxtlar Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri arasında bütün səviyələrdə əməkdaşlıq ən müsbət qiymətə layiqdir. Rusiya Federasiyasının prezidenti Vladimir Putin bu işi öncül istiqamətlərdən hesab edir. Siyasi istiqamət müəyyənleşmişdir və biz onu həyata keçirəcəyik. Bildiyimə görə, Sizin də rəyiniz belədir.

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB SEYİD MƏHƏMMƏD XATƏMİYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

İrannın cənubunda hərbi-sərnışin təyyarəsinin qəzaya uğraması nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar dərdinizə şərik çıxır, Sizə, həlak olanların ailələrinə və bütün İran xalqına dərin hüznlə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 20 fevral 2003-cü il

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB CORC BUŞA**

Hörmətli cənab Prezident!

Rod-Aylend ştatında diskotekada baş vermiş yanğın nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və bütün Amerika xalqına dərin hüznə başsağlığı verir, yaralananların və xəsarət alanların tezliklə sağalmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

**BOLQARISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB GEORGİ PİRVANOVA**

Hörmətli cənab Prezident!

Bolqarıstan Respublikasının milli bayramı münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan–Bolqarıstan əlaqələrinin hərtərəfli inkişafı istiqamətində söylərimizi davam etdirməklə xalqlarımızın rifahına töhfələr verəcəyik.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Bolqarıstan xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

MƏRAKƏŞİN MƏLİKİ ƏLAHƏZRƏT VI MƏHƏMMƏDƏ

Əlahəzrət!

Mərakeşin Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, ölkələrimiz arasında genişlənməkdə olan dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri daim xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Mərakeş xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

**QANA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB CON KOFİ AGİYEKUM KUFUORA**

Hörmətli cənab Prezident!

Qana Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında əlaqələr xalqlarımızın mənafeyi naminə daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Qana xalqına əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

**TUNİS RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ZEYNULABİDİN BİN ƏLİYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Tunis Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, xalqlarımızın mənafeyi naminə Azərbaycan – Tunis əlaqələrinin inkişafı üçün birgə söylərimizi davam etdirəcəyik.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Tunis xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

**İRLANDİYANIN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
XANIM MERİ MAKALİSƏ**

Hörmətli xanım prezident!

Ölkənizin milli bayramı – Müqəddəs Ratrik günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında dostluq münasibətlərinin inkişafı qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığımız üçün geniş imkanlar açacaqdır.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İrlandiya xalqına sülh və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 fevral 2003-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV AMERİKA BİRLƏŞMİŞ
ŞTATLARININ PREZİDENTİ CORC BUŞUN
DƏVƏTİ İLƏ ABŞ-a YOLA DÜŞMƏZDƏN
ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ VERDİYİ
MÜSAHİBƏ**

23 fevral 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim haqqında məlumatınız var. Bu ayın 26-da prezident Buş ilə, habelə vitse-prezident Çeyni və Dövlət katibi ilə görüşəcəyəm.

Biz bu gün oraya çatacağıq. Sabah, ayın 24-də nazirlərlə bir neçə görüşlər nəzərdə tutulmuşdur. Ayın 25-də böyük bir konfrans keçiriləcəkdir. Bunu Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan və Amerika Birləşmiş Ştatlarının hökuməti bir yerdə təşkil edir. Konfrans «Şərqi-Qərb dəhlizi reallıqdır» mövzusunda, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinə və Bakı–Tbilisi–Ərzurum qaz kəmərinə həsr olunacaqdır. Konfransda Amerika hökumətinin rəhbər şəxsləri də iştirak edəcəklər. Konfransa çox böyük maraq var. Həm siyasətçilər, həm iqtisadiyyatçılar, həm də neft şirkətlərinin nümayəndələri ona çox böyük maraq göstərirlər.

Bir də ki, indiyə qədər də müxtəlif ölkələrdə bizim bu layihələrin əleyhinə çıxanlar var. Gürcüstanın özündə bəzi qüvvələr

indiyə qədər buna mane olmaq istəyirlər. Yaxud da ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında həddindən çox qeyri-hökumət təşkilatları toplaşiblar. Deyəsən orada, Brukinqs İnstitutunda onlar da konfrans keçirmək istəyirlər. Hər halda, belə görünür və əvvəldən də bilirdik ki, bu layihələrin həyata keçirilməsi bəzi ölkələrə əlverişli deyildir. Onlar müxtəlif mərhələlərdə bu layihələrə mane olmaq istəyirdilər. Ancaq son mərhələdə, məsələlər həll olunandan sonra açıq mübarizəyə keçiblər. Bizdə isə bu layihələrin həyata keçirilməsinə başlamaq, maliyyələşdirmək vaxtıdır. Ona görə də tez-tez ortaya müxtəlif məsələlər çıxır. Bunların hamısını bir də müzakirə edib, onlara son qoymaq üçün orada belə bir konfransın keçirilməsini məsləhət görüblər. Mən də orada çıxış edəcəyəm, Devid Vudvord da çıxış edəcəkdir. Bizdən Natiq Əliyev, Gürcüstandan Çanturiya, Türkiyədən Xarici İşlər nazirinin müavini və başqa şəxslər çıxış edəcəklər. Ayın 25-də belə bir konfrans keçiriləcəkdir. Səfər Proqramının qalanı isə ayrı-ayrı görüşlərdir, özü də yüksək səviyyədə.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinə kredit ayıracaq beynəlxalq maliyyə qurumlarının rəhbərləri ilə də görüşəcəksiniz. Umumiyyətlə, kredit ayrılmasında ciddi problemlər varmı?

C a v a b: Bilirsiniz, elə problem yoxdur. Çünki vaxtilə biz bunların hamısını danışmışıq, razılaşmışıq. Amma indi kim isə bu tərəfdən çıxır, kim isə o tərəfdən çıxır, bir bəhanə gətirir. Orada da belədir ki, meydana çıxan hər bir yeni suala cavab vermək lazımdır. Güman edirəm ki, mübarizəmiz davam edəcək və biz istədiyimizə nail olacağıq.

S u a l: Cənab Prezident, Corc Buşla görüşünüzdə hansı məsələlərə toxunulacaqdır?

C a v a b: Birinci, Amerika–Azərbaycan münasibətləri. Sonra, təbii ki, bizim üçün çox vacib olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsi, beynəlxalq terrorizmlə mübarizə, ümumiyyətlə, dünyada gedən proseslər və sair. Məsələlər çoxdur.

S u a l: Cənab Prezident, İraqla bağlı məsələ müzakirə olunacaq. Gürcüstan prezidenti öz mövqeyini konkret bildirdi, Azərbaycan prezidenti olaraq Sizin rəsmi mövqeyiniz necədir?

C a v a b: Biz mövqeyimizi bildirmişik, bəyanatımız var. Bizim mövqeyimizə dair bəyanatı siz oxumamısınızsa, mən neyləyim?!

J u r n a l i s t: Bilirik, Xarici işlər naziri bəyanat verdi...

H e y d ə r Ə l i y e v: Xarici İşlər naziri özbaşına bəyanat vermir. O, dövlətin adından bəyanat verir.

S u a l: Cənab Prezident, İraq məsələsində Amerikanın Azərbaycana indiyədək hər hansı bir formada dəstək almaq barədə müraciəti olubmu?

C a v a b: Yox, olmayıb. Biz onlarla əməkdaşlıq edirik, Əfqanıstanda antiterror koalisiyasında çox böyük işlər görürük. Ancaq konkret hələlik heç bir müraciət olmayıbdır.

S u a l: Cənab Prezident, Siz dediniz ki, Amerika prezidenti ilə Dağlıq Qarabağ məsələsini müzakirə edəcəksiniz. Yəqin ki, Siz ona fikirlərinizi çatdıracaqsınız. Ümumiyyətlə, Amerikanın Minsk qrupundakı rolu Sizi razı salırmı, yəni kifayət qədər fəallığı varmı? Yoxsa elə bunu çatdıracaqsınız?

C a v a b: Bilirsiniz, mən oraya şikayət etməyə getmirəm. O bizim öz işimizdir. Mən Kiyevdə Minsk qrupunun həmsədrləri ilə danışıqda – Dilarə xanım iştirak edirdi – onlara nə qədər

---

ciddi iradlar bildirdim. Ancaq prezidentlə prezident səviyyəsində danışacağam. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINA SƏFƏRİ

Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Corc Buşun dəvəti ilə fevralın 23-də Vaşinqtona səfərə gedən Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev həmin gün yolüstü Londonda dayanmışdır.

Dövlətimizin başçısını Stensted hava limanında Sevil xanım Əliyeva və Azərbaycanın Böyük Britaniyadakı səfiri Rafael İbrahimov qarşıladılar.

Prezident Heydər Əliyev Londondan Birləşmiş Ştatlara yola düşdü.

* * *

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev həmin gün Vaşinqtona gəldi.

Dövlətimizin başçısını ABŞ paytaxtının «Endrus» hərbi hava limanında Dövlət Departamentinin yüksək vəzifəli əməkdaşları, hava limanının komandanı general Qlen Spiars, Azərbaycanın Vaşinqtondakı səfiri Hafiz Paşayev və ölkəmizin BMT-dəki daimi nümayəndəsi səfir Yaşar Əliyev səmimiyyətlə qarşıladılar.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev maşın karvanının müşayiəti ilə Vaşinqtonda onun üçün ayrılmış iqamətgaha «Fermont» mehmanxanasına gəldi.

ATƏT-in MİNSK QRUPUNUN ABŞ HƏMSƏDRİ RUDOLF PERİNA İLƏ GÖRÜŞÜ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı – «Fermont»
mehmanxanası*

24 fevral 2003-cü il

Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Corc Buşun dəvəti ilə Vaşinqtonda səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ tərəfdən həmsədrİ səfir Rudolf Perinanı qəbul etmişdir.

Səfir Rudolf Perina dövlətimizin başçısını səmimiyyətlə salamlayaraq vurğuladı ki, Minsk qrupunun həmsədrİləri özlərinin əməli fəaliyyətində prezident Heydər Əliyevin fikirlərinə həmişə böyük əhəmiyyət verirlər.

Azərbaycan prezidenti ABŞ diplomatının onunla Vaşinqtonda görüşmək təşəbbüsünü bəyəndiyini söylədi.

Görüşdə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli məsələsindən söhbət getdi. Prezident Heydər Əliyev dedi ki, uzun sürən bu münaqişənin indiyədək həll edilməmiş qalması mümkün deyildir. Azərbaycan xalqı, dövlətimiz vəziyyətin bundan sonra da belə davam etməsi, torpaqlarımızın işğal altında qalması ilə razılaşa bilməz. Ona görə də bu vəziyyətə son qoymaq, münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün bütün imkanlardan istifadə edilməlidir.

Səfir Rudolf Perina Azərbaycan rəhbərinin fikirləri ilə razılaşıaraq bildirdi ki, Minsk qrupunun həmsədrləri də bu yöndə işləmək istəyirlər.

Daha sonra görüş jurnalistlərin iştirakı olmadan davam etdirildi.

ABŞ-ın TİCARƏT NAZİRİ DONALD EVANS İLƏ GÖRÜŞ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı –«Fermont»
mehmanxanası*

24 fevral 2003-cü il

Dövlətimizin başçısı ilə görüşmək imkanından şərəf duyduğunu söyləyən nazir Azərbaycan prezidentinin Vaşinqtona səfərini yüksək qiymətləndirərək dedi ki, ABŞ müstəqil Azərbaycanın uğurlarını maraqla izləyir. O, qlobal əhəmiyyətə malik layihə adlandırdığı Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin həyata keçirilməsini Azərbaycan Respublikasının və şəxsən prezident Heydər Əliyevin böyük uğuru kimi dəyərləndirdi.

Nazir ölkəmizdə əldə olunan tərəqqi münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi, qlobal iqtisadiyyat üçün çox böyük əhəmiyyətə malik olan əsas ixrac boru kəməri layihəsində bir sıra ABŞ şirkətlərinin iştirakından məmnunluğunu bildirdi.

Prezident Heydər Əliyev Xəzərin Azərbaycan sektorundakı zəngin neft-qaz yataqlarının birgə işlənilməsinə dair dünyanın, o cümlədən ABŞ-ın aparıcı şirkətləri ilə müqavilələrin imzalanmasında, habelə əsas ixrac boru kəməri layihəsinin reallaşdırılmasında Birləşmiş Ştatlar hökumətinin xüsusi rolu olduğunu vurğuladı. Eyni zamanda, bütün bu işlərdə gənc, müstəqil Azərbaycan dövlətinin də böyük qatıyyat və iradə nümayiş etdir-

diyini xatırlatdı. Dövlətimizin başçısı dedi ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin həyata keçirilməsinə indi də cürbəcür maneələr var. Biz onların aradan qaldırılmasında ABŞ-ın dəstəyinə ümid bəsləyirik.

Dünya iqtisadiyyatına daha sıx inteqrasiya olunmaq sahəsində Azərbaycanın gördüyü işləri ABŞ hökumətinin və ölkənin işgüzar dairələrinin nümayəndələrinin yüksək qiymətləndirdiyini vurğulayan nazir Donald Evans bildirdi ki, Birləşmiş Ştatlar əsas ixrac boru kəmərinə Xəzər regionunu dünya iqtisadiyyatına qovuşduran mühüm vasitə hesab edir. Biz bu sahədə Azərbaycanı hər cəhətdən dəstəkləyəcəyik. ABŞ Azərbaycanla həm neft-qaz sektorunda, həm də digər sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirəcəkdir.

Cəmiçilik, rabitə və hava nəqliyyatı sahələrində əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə dair konkret fikirlər söyləyən nazir ABŞ-ın xarici siyasətdə, xüsusən iqtisadi-ticarət əlaqələrdə Azərbaycana böyük əhəmiyyət verdiyini vurğuladı, bu sahədə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin ardıcıl və məqsədyönlü siyasətini yüksək qiymətləndirdi.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev ABŞ şirkətlərinin ölkəmizdə müxtəlif işlər gördüyünü, respublikamızın neft sektoruna 2,2 milyard dollar investisiya qoyduğunu xatırlatdı, naziri maraqlandıran məsələlərə cavab verərək dedi:

Bizim öz şirkətimizin neft hasilatı ildə 9 milyon tondur. «Əsrin müqaviləsi»nə əsasən, «Çıraq» platformasından ildə 7 milyon ton neft hasil olunur. Müqavilə üzrə artıq 27 milyon ton neft ixrac olunubdur. Bunun təxminən 4 milyon tonu Bakı–Novorossiysk kəməri ilə, qalan hissəsi isə Bakı–Supsa kəməri vasitəsilə ixrac edilibdir.

Azərbaycan nefti çox keyfiyyətlidir və dünya bazarında başqa neftlərdən bir dollar baha satılır. Sizin şirkətlər qoyduğu investisiyanın 78 faizini götürüblər, yəni 1,2 milyard dollar gəlir əldə ediblər.

2005-ci ildə Bakı–Tbilisi–Ceyhan boru kəmərinin tikintisi başa çatdırılacaqdır. O, tam işə düşəndə ildə 20 milyon ton neft ixrac edə biləcəyik. Amma onun ümumi gücü 50 milyon tondur. Bir neçə ildən sonra isə indi işlənən yataqlardan təxminən 40 milyon ton neft hasil ediləcəkdir. Qazaxıstanın da Bakı–Tbilisi–Ceyhana qoşulması çox əhəmiyyətlidir. Onda bu neft kəməri ilə daha çox neft daşına bilər. Azərbaycanda qaz ehtiyatları da aşkar olunubdur. «Şahdəniz» yatağının ehtiyatı 1 trilyon kubmetrdir. Xəzərin təkcə Azərbaycan sektorunda təxminən 5 trilyon kubmetr qaz, 4 milyard ton neft var. Amma bunlar ilkin məlumatlardır. Gələcəkdə qazı Türkiyəyə, oradan da Yunanıstan ərazisi ilə Avropaya ötürmək imkanımız böyükdür.

Prezident Heydər Əliyevlə görüşün çox əhəmiyyətli olduğunu, Azərbaycanın zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının dünya bazarlarına ixracı üçün çox vacib olan layihələrin uzun müddətə nəzərdə tutulduğunu bildirən cənab Donald Evans dedi ki, bu, dünya ilə çox mühüm bir bağlantı yaradacaqdır. Biz şirkətlərimizin Sizin ölkənin inkişafında iştirakını təmin edəcəyik. Bütün bunlar kommersiya, ticarət əlaqələrinin, tərəfdaşlığımızın möhkəmlənməsinə, birgə müəssisələrin yaradılmasına imkan verəcəkdir. Bunun nəticəsində ABŞ şirkətlərinin gözəl ölkənizdə iştirakını daha çox görə bilərsiniz. Bu isə yeni iş yerlərinin açılmasına, insanların güzəranının yaxşılaşmasına səbəb olacaqdır.

Nazir daha sonra bildirdi ki, dünyaya lazım olan enerji daşıyıcılarını Azərbaycan, Qazaxıstan və Xəzərin ətrafında yer-

---

laşan digər ölkələr verəcəkdir. Gələcəkdə Qazaxıstan və digər ölkələr də bu layihəyə qatılacaqdır. Azərbaycanın qaz ehtiyatları da həm dünya, həm də ABŞ üçün çox vacibdir.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev maraqlı görüşə görə cənab Donald Evansı bir daha təşəkkür etdi və onu ölkəmizə səfərə dəvət etdi. Dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

BEYNƏLXALQ MALİYYƏ KORPORASIYASININ RƏHBƏRİ PİTER UOYKE İLƏ GÖRÜŞ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı – «Fermont»
mehmanxanası*

25 fevral 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev korporasiyanın rəhbərini səmimiyyətlə salamlayaraq, bu görüşü yüksək qiymətləndirdiyini, Azərbaycan nümayəndə heyətinin cənab Uoyke ilə görüşü barədə məlumatı olduğunu söylədi və belə mühüm söhbətlərə ehtiyac duyulduğunu vurğuladı.

Prezident Heydər Əliyevin Vaşinqtona səfərini yüksək dəyərləndirən, onunla görüşmək imkanına görə dərin minnətdarlığını bildirən Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının rəhbəri Piter Uoyke dedi ki, cənab Prezident, Siz ölkənizdə özəl sektora böyük diqqət yetirirsiniz. Biz respublikanızda iqtisadiyyatın qeyri-dövlət bölməsinin inkişaf etdirilməsinə göstərilən qayğıdan məmnunluq duyuruq.

Azərbaycan prezidenti «Şərq-Qərb enerji dəhlizi reallıqdır» mövzusunda konfrans barədə məlumat verdi və dedi ki, biz bəyan etdik, son illər görülən işlər nəticəsində artıq Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşasına başlanılıbdır. Güman edirik ki, bu çox vacib, Şərqlə Qərbi birləşdirən və Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətinə cavab verən bir layihədir. Təbiidir ki,

bunun maliyyələşməsi məsələsi də həll olunacaqdır. Biz bu barədə xeyli tədbirlər görmüşük. Siz bunları bilirsiniz.

Cənab Uoyke respublikamızın bu nüfuzlu maliyyə qurumu ilə əlaqələrinə geniş yer verdi, Azərbaycanın iştirak etdiyi iri layihələrin maliyyələşdirilməsində onun imkanlarından istifadə barədə fikir mübadiləsi aparılmasının əhəmiyyətli olduğunu söylədi. O dedi ki, cənab Prezident, aydındır ki, Azərbaycanın Qərblə birləşməsi üçün bu layihənin həyata keçməsi çox vacib bir amildir. Eyni zamanda, bu layihə üç ölkənin – Azərbaycanın, Gürcüstanın və Türkiyənin inteqrasiyası üçün də çox vacibdir, kəmərin keçəcəyi ölkələr üçün geniş iqtisadi imkanlar açır.

Korporasiyanın rəhbəri ötən gün Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın nümayəndələri, habelə Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin rəhbəri ilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan kəmərinin tikintisinə dair maliyyə məsələləri ilə əlaqədar aparılan fikir mübadiləsi barədə də məlumat verdi və dedi ki, bizim əsas məqsədimiz təkcə neftin nəqlinə kömək etmək, kəmərin maliyyələşdirilməsi deyil, regionda həyata keçirilən digər layihələrdə də fəal iştirak etmək, eyni zamanda, bu ölkələrin iqtisadiyyatına yaxından fikir verməkdir. Bu çox nəhəng, qlobal layihə olduğuna görə, ayrı-ayrı şəxslərin də, beynəlxalq qurumların da diqqətini çox cəlb edir.

Prezident Heydər Əliyev əsas ixrac boru kəmərinin tikintisinin maliyyələşdirilməsindən bir daha söhbət açdı, birgə həyata keçirilən bu layihənin ABŞ-ın milli maraqlarına uyğun işbirliyi olduğunu xatırlatdı.

ABŞ-ın ENERGETİKA NAZİRİ İLƏ GÖRÜŞ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı – «Fermont»
mehmanxanası*

25 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev ABŞ-ın Energetika naziri Spenser Abrahamı qəbul etmişdir.

Dövlətimizin başçısı ilə yenidən görüşməsindən böyük məmnunluq duyduğunu bildirən ABŞ-ın Energetika naziri dedi ki, biz hamımız Sizi Vaşinqtonda salamlayırıq və bu qəbula görə Sizə minnətdarlığımızı bildiririk. Biz Sizinlə görüşərkən özümüzü çox xoşbəxt hiss edirik və səfərinizdə Sizə uğurlar arzulayırıq. Prezident Buş və vitse-prezident Çeyni Sizinlə görüşü səbirsizliklə gözləyirlər və bizim hamımız Sizin Vaşinqtona gəlməyinizdən çox şadıq.

Prezident Heydər Əliyev bu görüşə görə və dediyi xoş sözlərə görə nazirə təşəkkür etdi və xatırlatdı ki, ötən ilin sentyabrın 18-i bizim üçün tarixi bir hadisə oldu. Biz neçə illər işlədiyimiz, hazırladığımız layihənin icra olunmasına başladığımız. Məhz Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən sizin, Energetika nazirinin orada iştirakı bizim üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlətimizin başçısı Vaşinqtonda «Şərq–Qərb enerji dəhlizi reallıqdır» mövzusunda Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Türkiyənin birlikdə keçirdiyi

beynəlxalq konfransı yüksək qiymətləndirdi və dedi ki, belə konfrans heç olmamışdı. Mən bunu təklif etdim və çox məmnunam ki, Amerika tərəfi də, bizim tərəfdaşlarımız – Gürcüstan da, Türkiyə də bunu yaxşı qəbul etdi, birlikdə toplasdıq və Bakı–Tbilisi–Ceyhan və Bakı–Ərzurum kəmərlərinin əhəmiyyəti haqqında hamımız bir daha danışıq. Demək olar ki, cəmiyyət üçün bir daha onun təqdimatını etdik. Layihə başlandıqdan sonra Amerika Birləşmiş Ştatları bizə dəstək veribdir. Əgər bu dəstək olmasaydı, təbii ki, biz irəliyə gedə bilməzdik.

Prezident Heydər Əliyev cənab Abrahamın indiyədək görüşdüyü ABŞ-ın dördüncü Energetika naziri olduğunu xatırladaraq bu görüşlərin əhəmiyyətini, nazirlərin hər birinin böyük təcrübəyə malik olduğunu söylədi. Dövlətimizin başçısı dedi ki, güman edirəm, Amerika Birləşmiş Ştatlarının enerji naziri kimi, Sizin Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin məhz indi həyata keçirilməsinə böyük köməyiniz olacaqdır.

ABŞ-ın Energetika naziri Spenser Abraham Bakıdakı görüşləri yada saldı və dedi ki, bizim həyata keçirdiyimiz bu layihə prezident Buşun enerji strategiyasının vacib bir hissəsidir və bu, dünyada neftin nəqli istiqamətlərinin çoxşaxəli olmasını təmin etmək üçündür.

Cənab prezident Buş və ABŞ hökuməti neft və qazla bağlı olan bütün layihələrin hamısını dəstəkləyir. Bu layihələr təkəcə Azərbaycan üçün deyil, region üçün də çox vacibdir və şübhəsiz ki, global səviyyədə neft və qaz təchizatını artıracaqdır. Bunlar Azərbaycan üçün də, Birləşmiş Ştatlar üçün də çox əhəmiyyətli layihələrdir. Biz onları bu günə qədər möhkəm dəstəkləmişik və irəliyə getdikcə də bunu davam etdirəcəyik.

Cənab Spenser Abraham «Şərqlə Qərblə enerji dəhlizi reallıqdır» mövzusunda konfransın yaxşı keçməsinin elə bu layihə-

lərin uğurla reallaşdırılmasının əlaməti olduğunu vurğulayaraq dedi:

Prezident Buş mənə tapşırılmışdır ki, mən bu işlərlə məşğul olum. Çox təəssüf edirəm ki, konfransın işində iştirak edə bilməmişəm. Lakin biz bu işlə çox yaxından məşğuluq. Biza tapşırılıb ki, vaxtaşırı Konqresə gedib konqresmenləri bu layihənin lazımlı olmasına inandırmağa səy göstərək. Bu gün mənim növbəmdir. Bakıda da demişdim, indi də təkrar etmək istəyirəm ki, həmin layihənin uğurla həyata keçirilməsi Sizin xidmətləriniz, Sizin liderlik qabiliyyətiniz sayəsindədir. Bundan sonra da layihəyə dəstək verməkdə davam edəcəyik. Bu, ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafına, xüsusən də enerji məsələləri ilə bağlı əməkdaşlığa yeni təkan verəcəkdir.

İxrac boru kəmərləri layihələrinin reallaşdırılmasına ABŞ-ın dəstəyini bir daha xüsusi vurğulayan prezident Heydər Əliyev əmin olduğunu bildirdi ki, ölkələrimizin çoxşaxəli əməkdaşlığı gələcəkdə də uğurla davam etdiriləcək və Birləşmiş Ştatlar Qafqaz bölgəsində təhlükəsizlik və sabitliyin təmin olunmasına, tərəqqiyə köməyini artıracaqdır.

XOCALI SOYQIRIMININ İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR AZƏRBAYCAN XALQINA MÜRACİƏT

Əziz həmvətənlər!

Hörmətli soydaşlar!

Bu gün mən Sizə insanlığın tarixində ən qəddar və amansız kütləvi terror hadisələrindən biri olan Xocalı soyqırımı münasibəti ilə müraciət edirəm.

Xocalı faciəsi iki yüz ildən çox müddətdə davakar erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı aparılan etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin qanlı səhifəsidir. Müxtəlif vaxtlarda fərqli şəkildə, xüsusi incəliklə yeridilən bu mənfur siyasət və düşmənçilik heç zaman dayanmamış, gah açıq qarşıdurma və qanlı toqquşmalar şəklini almış, gah da dövrün tələblərinə uyğun ideoloji forma ilə pərdələnmişdir.

15 il əvvəl təcavüzkar erməni şovinstlərinin irəli sürdükləri ərazi iddiaları azərbaycanlıların qədim torpaqlarından kütləvi deportasiyasına, çoxsaylı terror aktlarına və tammiqyaslı amansız müharibəyə səbəb oldu. Nəticədə on minlərlə insan həlak oldu, əlil vəziyyətinə düşdü, yüz minlərlə soydaşımız qaçqın və məcburi köçkünə çevrildi. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan 7 rayonumuz erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal edildi. Lakin 1992-ci il fevralın 26-da qədim Xocalı şəhərinin misli görünməmiş qəddarlıqla məhv edilməsi bu faciələrin ən dəhşətlisi oldu. Erməni hərbi birləşmələri 366-cı sovet alayı ilə birlikdə qadınlara, uşaqlara, qocalara aman vermədən yüzlərlə insanı xüsusi vəhşiliklə qətlə yetirdi, onları

hərb tarixində analoqu olmayan işgəncə verməklə öldürdü, təhqirlərə məruz qoydu. Öz amansızlığına, vəhşiliyinə, kütləviliyinə və törədilən cinayətlərin ağırlığına görə Xocalı faciəsi insanlığın tarixində qara ləkə kimi qalacaqdır.

Xocalı soyqırımını törətməkdə erməni şovinistlərinin məqsədi xalqımızı qorxutmaq, vahimə içində saxlamaq, onun mübarizə əzmini qırmaq, işğal faktı ilə barışmasına nail olmaq idi. Lakin düşmən öz məkrli niyyətlərinə çata bilmədi. Xocalı müdafiəçiləri tərədən dırnağa qədər müasir silahlarla təchiz olunmuş düşmən qarşısında özünü itirmədi, əyilmədi, qəhrəmanlıq və rəşadət nümunələri göstərdi. Onlar qeyri-bərabər döyüşdə igidliklə vuruşaraq, əsl fədakarlıq və vətənpərvərlik nümayiş etdirdilər.

Xocalı faciəsindən danışıarkən o zaman Azərbaycana rəhbərlik edən şəxslərin və xalqa rəhbərliyə iddialı olan qüvvələrin siyasi və mənəvi məsuliyyətini ayrıca qeyd etmək lazımdır. Öz vəzifə borcuna görə vətəndaşların asayişini və təhlükəsizliyini qorumalı olan dövlət orqanları şəhərin müdafiəsini təşkil etmək üçün heç bir əməli tədbir görməmiş, şəhər sakinlərini taleyin ümidinə buraxmışdılar. Uzun müddət mühasirə şəraitində qalan güclü düşmənlə mərdliklə vuruşan şəhərin müdafiəçilərinə heç bir kömək göstərilməmişdir. Respublikanın rəsmi rəhbərliyi baş vermiş ağır cinayət və soyqırım aktının miqyasları və ağırlığı haqqında dünya dövlətlərinə və beynəlxalq ictimaiyyətə məlumat vermək, həqiqəti çatdırmaq əvəzinə, real vəziyyəti gizlətməyə cəhd etmiş, tam fəaliyyətsizlik, məsuliyyətsizlik və xalqın taleyinə biganəlik nümayiş etdirmişdi. Sonradan da Xocalı soyqırımının mahiyyətini açmaq, onun təşkilatçılarını və icraçılarını ifşa etmək üçün heç bir iş görülməmişdir. Xalqımızın faciəsi, yüzlərlə insanın məhv olmuş həyatı o zamankı

hakimiyyət və müxalifət tərəfindən yalnız siyasi mübarizədə qarşılıqlı ittihamlar üçün vasitə rolunu oynamışdır.

1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycan hökuməti və parlamenti Xocalı soyqırımını və bütövlükdə erməni şovinist-millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlər haqqında həqiqətləri olduğu kimi bütün dəhşətləri ilə dünya dövlətlərinə, parlamentlərinə, geniş ictimaiyyətə çatdırmaq, bütün bunların soyqırımını siyasəti kimi tanınmasına nail olmaq xətti yeridir. Bu, Xocalı şəhidlərinin, Vətən müdafiəçilərinin ruhu qarşısında bizim vətəndaşlıq və insanlıq borcumuz olmaqla bərabər, həm də faciənin beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət almasına, onun ideoloqlarının, təşkilatçılarının və icraçılarının layiqincə cəzalandırılmasına yönəlmişdir.

Azərbaycanın dövlət rəhbərliyi Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun ədalətli həlli, ərazilərimizin işğaldan azad edilməsi üçün məqsədyönlü və ardıcıl iş aparır. Haqq-ədalət, beynəlxalq hüquq bizim tərəfimizdədir, zaman bizim xeyrimizə işləyir. Bu gün dövlətimiz və xalqımız iqtisadi, siyasi və mənəvi cəhətdən müqayisəolunmaz dərəcədə güclənib, müstəqil Azərbaycan dövləti dünya siyasətinin mühüm faktoruna çevrilib. İnanıram ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmlənməsi, sərhədlərinin toxunulmazlığının və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi Xocalı şəhidlərinə və xalqımızın bütün qəhrəman övladlarına ucaldılan möhtəşəm abidə olacaqdır!

Bu milli matəm günündə Xocalı şəhidlərinin və qəhrəmanlarının müqəddəs ruhu qarşısında baş əyərək, Allahdan onlara rəhmət diləyir, onların yaxınlarına, bütün xalqımıza başsağlığı verirəm!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

25 fevral 2003-cü il

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB TSZYAN TSZEMİNƏ**

Hörmətli cənab sədr!

Sinszyan-Uyğur Muxtar rayonunda baş vermiş zəlzələ nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı və dağıntı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və yaxın adamlarına dərin hüznlə başsağlığı verir, yaralananlara və xəsarət alanlara şəfa diləyir, təbii fəlakətin nəticələrinin tezliklə aradan qaldırılmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

25 fevral 2003-cü il

«ŞƏRQ–QƏRB ENERJİ DƏHLİZİ REALLIQDIR» MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ KONFRANSDA NİTQ

Vaşinqton

25 fevral 2003-cü il

Fevralın 25-də Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Vaşinqtonda Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasının Amerika–Gürcüstan Biznes Şurası və Amerika–Türkiyə Şurası ilə birgə təşkil etdiyi «Şərq–Qərb enerji dəhlizi reallıqdır» mövzusunda beynəlxalq konfransda iştirak etdi.

Salona toplaşanlar – ABŞ hökumətinin nümayəndələri, iri neft şirkətlərinin, nüfuzlu beynəlxalq maliyyə qurumlarının rəhbərləri, diplomatlar, müxtəlif sahələri təmsil edən mütəxəssislər dövlətimizin başçısını hərərətlə qarşıladılar.

Konfransı açan ABŞ Dövlət Departamentinin Xəzərin enerji diplomatiyası üzrə müşaviri Stiven Mənn Şərq–Qərb enerji dəhlizinin reallığa çevrilməsinin çox böyük əhəmiyyəti olduğunu vurğuladı. Amerika–Türkiyə Şurasının sədri Frenk Skoukroft beynəlxalq enerji layihələrinin həyata keçirilməsində Azərbaycanın önəmli rolunu xüsusi qeyd etdi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev konfransda geniş nitq söylədi.

* * *

H e y d ər Ə l i y e v: Hörmətli cənab Skoukroft!

Hörmətli cənab Stiven Mənn!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı burada, Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Vaşinqtonda indi işinə başladığımız konfrans münasibətilə təbrik edirəm, sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram və konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Bu konfransın Vaşinqtonda indi keçirilməsinin çox böyük əhəmiyyəti var. Konfrans «Şərq–Qərb enerji dəhlizi reallıqdır» mövzusunda və onu Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası, Amerika–Gürcüstan Biznes Şurası, Amerika–Türkiyə Şurası və təbiidir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının hökuməti birlikdə təşkil etmişlər. Dövlət Departamenti də bu işlə məşğul olubdur. Belə bir konfransın keçirilməsinin zəruri olduğu haqqında qərar qəbul etmişlər və bu konfrans baş tutmuşdur.

Bunun xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada həm Amerika Birləşmiş Ştatlarının, həm Türkiyənin, həm Gürcüstanın, həm də Azərbaycanın nümayəndələri iştirak edirlər. Bu da təbiidir, çünki Şərq–Qərb dəhlizi böyük məsafəni əhatə edir. Ancaq daha çox Xəzər dənizi hövzəsində həyata keçirdiyimiz proqramlar, layihələr əsasında bizim regionu – Xəzər dənizini, Azərbaycanı, Gürcüstanı və Türkiyəni əhatə edir.

Şərq–Qərb dəhlizi təkcə bundan ibarət deyildir. O daha böyük bir ərazini əhatə edir. Ancaq bizim layihələr indi məhz bu ölkələr arasında həyata keçirilir. Lakin bu layihələrin həyata keçirilməsində Amerika Birləşmiş Ştatları və onun böyük neft şirkətləri xüsusi rol oynayırlar. Qərb ölkələrinin bir neçə böyük

neft şirkəti və xüsusən Böyük Britaniyanın *bp* şirkəti bu işlərdə əvvəldən xüsusi rol oynayır.

Bu məsələ Amerika Birləşmiş Ştatlarının ictimaiyyətinə, güman edirəm ki, xüsusən də burada iştirak edənlərə, bu məsələyə maraq göstərənlərə məlumdur. Ancaq mən bu layihənin tarixi haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm ki, hər şey daha da aydın olsun.

Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə edib ölkəsində yeni, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq işinə başlamışdır. Azərbaycan dövlət quruculuğunda demokratiya, dünyəvilik, qanunun aliliyi və bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin həyata keçirilməsini əsas götürmüşdür və artıq on ildən çoxdur ki, bu yolla gedir.

Bu illər Azərbaycan üçün asan olmayıb. Biz bir neçə sınaqlardan keçmişik, bir neçə dəfə Azərbaycanda qanuni hakimiyyəti devirməyə çalışıblar və bəzən də buna nail olublar. Ancaq biz 1993-cü ildən başlayaraq – 1994-cü və 1995-ci illərdə Azərbaycanda hakimiyyət çevrilişinə cəhd edənlərin qarşısını ala, ölkəmizdə sabitlik yarada bildik. İndi Azərbaycan tam daxili sabitlik içərisində yaşayan bir ölkədir və demokratik prinsiplər əsasında inkişaf edir, bazar iqtisadiyyatı, iqtisadi islahatların keçirilməsi Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas istiqamətləridir. Biz bu istiqamətdə irəliləyirik və deyə bilərəm ki, xeyli nailiyyətlər də əldə etmişik.

Bu yolda Azərbaycan birinci növbədə özünün təbii sərvətlərindən istifadə olunmasına xüsusi əhəmiyyət verdi. Sizə məlumdur ki, Azərbaycan qədim neft ölkəsidir. İlk dəfə sənaye üsulu ilə neftin hasilatı 150 il bundan öncə məhz Azərbaycanda başlamışdır. XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycana bir çox Qərb şirkətləri gəlib neftin hasilatı ilə məşğul olublar. Burada

Nobel qardaşları xüsusi rol oynayıblar. Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan, demək olar ki, SSRİ-nin ən böyük neft regionu olmuşdur. Çoxları indi də deyir ki, əgər Azərbaycan nefti olmasaydı, İkinci dünya müharibəsində SSRİ-nin İngiltərə–Amerika koalisiyası ilə birlikdə alman faşizminə qalib gəlməsi mümkün olmazdı. Bu da həqiqətdir, o vaxt SSRİ-də istifadə olunan neftin 70 faizi Azərbaycandan daşınırdı, Azərbaycanda hasil edilirdi.

Beləliklə, Azərbaycan neft və qazla zəngin bir ölkə olmuşdur. Azərbaycanda neftçilər, alimlər, geoloqlar hətta Xəzər dənizində də kəşfiyyat işləri, neft hasilatı ilə məşğul olmuş və 1949-cu ildə – yarım əsr bundan əvvəl ilk dəfə sahildən 100 kilometr uzaqda neft çıxarılmışdır. Ona görə də Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi, özünün böyük neft və qaz ehtiyatları olduğunu bilirdi. Bunlardan istifadə etmək üçün – təbiidir ki, özünün buna imkanı yox idi – Qərbə, yəni Amerika Birləşmiş Ştatlarına, Avropa ölkələrinə üzünü tutdu və bu ölkələrdən gələn böyük neft şirkətləri Azərbaycanda bu ölkənin dövləti ilə, Dövlət Neft Şirkəti ilə yataqların işlənilməsinə başladılar. Dünyanın 14 ölkəsindən olan 32 neft şirkəti ilə 21 müqavilə imzalanıbdir. Onların birincisi «Azəri», «Çıraq», «Günəşli» neft yataqları ilə əlaqədardır. Bunların işlənilməsi üçün həm Amerika şirkətləri, həm Böyük Britaniya, həm də digər ölkələrin şirkətləri – 11 neft şirkəti müqavilə imzalamışdır. 1994-cü ildə bu müqavilə imzalananda məhz Qərbdə, Amerikada ona «Əsrin müqaviləsi» adı verildi.

Biz nəzərdə tuturduq ki, bu yataqlardan 540 milyon ton neft hasil olunacaqdır. Ancaq sonra aparılan işlər göstərdi ki, orada 740 milyon ton neft hasil etmək mümkündür. Demək, bu yataqların işlənilməsinə başlanıldı.

Ancaq neftin ixracı bizim qarşımızda duran əsas məsələ idi. Biz 1997-ci ildə «Çıraq» yatağından ilk neft aldığımız. O vaxt bir boru xətti var idi – Bakı–Novorossiysk. O xətlə nefti ixrac etməyə başladığımız. Sonra Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti ilə – onun başında *bp* durur – xüsusi bir neft kəməri, Gürcüstanın Qara dənizdəki Supsa limanına neft kəməri çəkdik. İndi neft oradan ixrac olunur.

Ancaq biz müqaviləni imzalayanda və ondan sonrakı illərdə də aparılan bütün danışıqlar bu nəticəni vermişdi ki, Xəzərin zəngin neftini ixrac etmək üçün böyük neft kəməri lazımdır. Bu da Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməridir. Biz ötən illərdə bu kəmərin layihəsi üzərində işləmişik. 1998-ci ildə Ankarada Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac kəmərinin inşa edilməsi haqqında bəyannamə imzalamışlar. O vaxt Amerika Birləşmiş Ştatlarının Energetika naziri də bu mərasimdə iştirak etmişdir. Qazaxıstan da bu bəyannaməyə qoşuldu ki, gələcəkdə Xəzər dənizindəki neftini bu boru xətti ilə ixrac edə bilsin.

Sonra, 1999-cu ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşü zamanı Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşa edilməsi haqqında ölkələrimiz arasında saziş imzalandı. Türkiyə prezidenti, Azərbaycan prezidenti, Gürcüstan prezidenti saziş imzaladılar və Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti də himayəsini göstərərək, bu sazişə öz imzasını atdı. Yenə də Qazaxıstan bu sazişə qoşuldu, Qazaxıstan prezidenti də onu imzaladı. Onlar da bu boru xəttindən istifadə edəcəklər. Bundan sonra layihə işləri daha da gücləndi. Nəhayət, keçən ilin sentyabr ayında Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycan prezidentləri Bakıda neft şirkətləri ilə birlikdə, *bp* və başqa şirkətlərlə birlikdə Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin təməl daşını qoydular və bununla da tikinti işləri başlandı. Demək, Bakı–Tbilisi–Ceyhan böyük

ixrac neft kəməri reallıqdır. İşə başlanılmışdır. İndi artıq bu kəmər üçün Yaponiyadan və başqa ölkələrdən alınan borular Gürcüstana, Azərbaycana gətirilir. Beləliklə, biz artıq inşaat işlərinə başlamışıq.

Bu layihənin maliyyələşdirilməsi də böyük məsələdir. Çünki Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri 1760 kilometr olacaqdır. Bu kəmər ildə 40 milyon ton neft nəql edəcək və bunu gələcəkdə ildə 60 milyon tona çatdırmaq olar. Neft kəmərinin 445 kilometri Azərbaycandan, 245 kilometri Gürcüstandan, 1070 kilometri Türkiyədən keçəcəkdir. Kəmərin tikintisinə 2 milyard 900 milyon dollar sərmayə qoyulacaqdır. Bunda Azərbaycanın hissəsi 600 milyon dollar, Gürcüstanın hissəsi 565 milyon dollar, Türkiyənin hissəsi 1 milyard 400 milyondur.

İndi neft şirkətləri maliyyələşdirmə məsələsi ilə məşğul olurlar. Azərbaycan artıq öz payının birinci hissəsinin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar qərar qəbul edibdir.

Bildirmək istəyirəm ki, biz 1994-cü ildə neft müqaviləsini imzalayarkən bu, çoxlarına xülya kimi görünürdü. Deyirdilər ki, bu, mümkün olmayan şeydir. Amma bəziləri də dərhal çox narahatçılıq hissi keçirirdilər. Çünki Xəzər dənizinə qısa bir zamanda Amerika Birləşmiş Ştatlarından, digər Qərb ölkələrindən dünyanın ən böyük şirkətlərinin gəlməsi və onların orada sərmayə qoyması, təbiidir ki, bəzi ölkələrdə narahatçılıq doğururdu. Hətta bizim müqavilə imzalananda Xəzər dənizində belə bir işin mümkün olması, yenə də deyirəm, xülya hesab olunurdu. Amma eyni zamanda, biz nota da aldığımız ki, Xəzər dənizinin hüquqi statusu sahilyanı ölkələr tərəfindən müəyyən olunmayınca, belə bir müqavilələrin imzalanmasının qüvvəsi yoxdur. Bu etirazlara baxmayaraq, biz öz işimizi gördük və işimizi gördükcə buna qarşı maneçiliklər də hiss edirdik.

Xüsusən, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin marşrutunun seçilməsinə müxtəlif maneçiliklər törədilirdi. Biz şübhə etmirdik ki, bu kəmərlər Gürcüstandan keçməlidir. Şübhə etmirdik ki, bu böyük neft kəməri məhz Türkiyəyə getməlidir. Xəzərin nefti Türkiyənin Ceyhan limanı vasitəsilə dünya bazarına çıxmalıdır. Amma bəziləri hesab edirdilər ki, kəmərlər başqa ölkələrdən keçə bilər. Yəni artıq Azərbaycanda, Xəzərin Azərbaycan sektorunda neftin hasil olunmasının reallığını görəndə bəziləri hesab edirdilər ki, bu neft borusu Cənuba gedə bilər, yaxud Şimala gedə bilər, Şərqlə gedə bilər. Müxtəlif belə fikirlər, müxtəlif iddialar var idi və getdikcə bunlar güclənirdi. Ancaq biz öz qərarımızda qəti iddik. Əvvəldən də biz bunu elan etmişdik ki, kəmərlər yalnız bu marşrut ilə keçəcəkdir. Bu barədə Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə arasında qəti razılıq əldə edilmişdi. Demək istəyirəm ki, biz bu layihəni başlayandan indiyə qədər Amerika Birləşmiş Ştatları onun həyata keçirilməsinə çox böyük diqqət, qayğı göstərmişdir, bu işi himayə etmişdir. Əgər Amerika Birləşmiş Ştatlarının layihəyə bu qədər dəstəyi olmasaydı, biz bunu həyata keçirə bilməzdik.

Ancaq indi də, hər şey hazır olandan sonra da bəziləri cürbəcür marşrutlar elan edirlər. Amma Azərbaycanda buna nail ola bilməzlər, çünki biz öz qərarımızda qətiyik. Mənə belə gəlir ki, Türkiyə də öz qərarında çox qətidir. Gürcüstanda da buna şübhə yoxdur. Amma Gürcüstanda bəzi təşkilatlar «niyə bu, Gürcüstanın bu hissəsindən keçmədi, o hissəsindən keçdi, nə üçün oradan keçmir?» fikirlərini, ekologiya məsələlərini ortaya atıblar. Ekologiya hər yerdə var. Azərbaycan da ekologiya problemləri ilə yaşayır. Türkiyə də ekologiya problemləri ilə yaşayır. Gürcüstan da ekologiya problemləri ilə yaşayır. Məgər Gürcüstanın xüsusi ekologiyası var? Yox, sadəcə, bu, ayrı-ayrı

qüvvələrin Gürcüstan dövlətinə və onun prezidenti cənab Şevardnadzeyə göstərdikləri maneçiliklərdir.

Mən demək istəyirəm ki, Gürcüstan hökuməti, dövləti və prezident cənab Şevardnadze əvvəldən kəmərin məhz bu marşrutla keçməsinin tərəfdarı olubdur. Yəni biz eyni fikirdə olmuşuq və bu gün də bu fikirdəyik, fikir dəyişmir. Ancaq bəzi qüvvələr maneçilik törədirlər. Təsəvvür edin, iki ay bundan qabaq Amerikanın bir qrup kongresmeni müraciət edib ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri Gürcüstandan yox, Ermənistandan keçsin. Biz 8 ildir bu işlə məşğuluq, buna bir belə xərc qoymuşuq, dünyada bir belə işlər görmüşük, indi iki ay bundan qabaq məktub yazıblar ki, qoy bu, Ermənistandan keçsin. Təəssüf ki, biz belə təkliflərlə də rastlaşırıq.

Bu qüvvələr niyyətlərinə nail ola bilmədiklərinə görə, indi, məhz layihənin bu vaxtında, bu zamanında istəyirlər ki, maneçiliklər törətsinlər. Bəzi xüsusi xidmət orqanlarının bizdə olan məlumatlarına görə, hətta bəzi ölkələrdə vəsait də ayrılıbdır ki, layihənin həyata keçirilməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görülsün. Bizdə belə məlumatlar da var. Ancaq sizə bildirmək istəyirəm ki, bu layihə əvvəldən axıra qədər düşünülmüş layihədir. Birincisi, qeyd etmək istəyirəm ki, Xəzər dənizi dünyanın ən zəngin neft və qaz yataqları olan dənizlərindən biridir. Biz fəxr edirik ki, Xəzər dənizinin bu imkanlara malik olmasını məhz Azərbaycan açıb dünyaya təqdim edibdir. Əgər 1994-cü ildə tək-cə biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda işlər görmək üçün müqavilə bağlamışdıqsa, indi artıq Qazaxıstan da öz sektorunda bu işlərlə çox ciddi məşğuldur və yaxşı nəticələr əldə edir. İkincisi, Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi məsələsi. Əgər 5-6 il bundan öncə, sadəcə, bizə maneçilik etmək istəyirdilərsə və bizim təklifimizin mümkün olmadığını

bildirirdilərsə, biz deyirdik ki, Xəzər dənizi sahiləni ölkələr üçün sektorlara bölünməlidir. Yəni onun dibinin istifadə olunması, onun enerji resurslarından istifadə olunması üçün bölünməlidir. Belə bir bölgü Xəzər dənizində 1970-ci ildə sovet hökuməti tərəfindən edilmişdi. Onda Xəzər dənizi ancaq sovet hökumətinə məxsus idi. Onun cənubunda bir balaca hissəsi İrana məxsus idi.

Ancaq o vaxt bizimlə razı olurdular. İndi isə aparılan danışıqlar nəticəsində Azərbaycan Rusiya və Qazaxıstan ilə Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi haqqında sazişlər imzalayıbdır. Biz həm birinci sənədləri imzalamışıq, həm də o sektorların koordinatlarının müəyyən olunması, yəni o sərhədlərin tam dəqiq müəyyən edilməsi ilə əlaqədar ikinci sazişləri imzalamışıq. Bunları mən şəxsən Rusiyanın prezidenti cənab Putin ilə, Qazaxıstan prezidenti cənab Nazarbayev ilə imzalamışam. Eləcə də Rusiya və Qazaxıstan arasında belə sazişlər imzalanıbdır. Türkmənistan və İran ilə əlaqədar hələ ki, biz razılığa gəlməmişik. Bu günlərdə sahiləni ölkələrin Xəzər dənizi üzrə ekspertləri Bakıda yenidən görüşəcəklər. Biz çalışırıq ki, onlar da beynəlxalq hüquq normalarına, beynəlxalq dəniz hüququna uyğun olaraq, orta xətt prinsipi əsasında razılığa gəlsinlər.

Onda hər bir Xəzəryanı ölkə öz sektorunda istədiyi işi görə bilər. Ancaq bildirmək istəyirəm ki, Xəzər dənizində neft və qaz ehtiyatları olduqca çoxdur. İlk qiymətləndirmələrə görə, ancaq Azərbaycan sektorundan 4 milyard ton neft, 5 trilyon kubmetr qaz gözlənilir. Birinci müqavilədən 740–750 min ton neft gözləyirik və bu, Bakı–Ceyhan kəməri ilə ixrac ediləcəkdir. Ancaq Azərbaycan sektorunda çox perspektivli başqa yataqlar da var. Ona görə də görürsünüz, ümumi miqdar çoxdur – 4 milyard ton neft və 5 trilyon kubmetr qaz. Bunlar ancaq Azərbaycan

sektorundadır. Demək, bu, 50–100 ilə qədər işlənilməsi mümkün olan bir sahədir. Ona görə də bu həm Azərbaycan üçün, onun iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, xalqımızın rifah halını yaxşılaşdırmaq üçün, həm də bizimlə əməkdaşlıq edən Qərb ölkələri, şirkətləri üçün çox böyük mənfəət, fayda gətirəcəkdir.

Bu konfransda bu nəticələri elan edərək bildirmək istəyirik ki, gördüyümüz iş artıq layihə deyil, reallıqdır. Bu müddətdə Azərbaycanın neft sektoruna xarici şirkətlər tərəfindən 7 milyard dollar sərmayə qoyulubdur. Ümumiyyətlə, 1994-cü ildən indiyə qədər Azərbaycana gələn xarici sərmayə 9 milyard dollar təşkil edir. Yaxın vaxtlarda bu layihələrin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycana xarici şirkətlərdən təxminən 10–12 milyard dollar sərmayə gələcəkdir. Bunların hamısı, təbiidir ki, öz nəticələrini verəcəkdir.

Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri təkcə iqtisadi xarakter daşımır. O, eyni zamanda, Qafqazda, xüsusən Cənubi Qafqazda, Türkiyədə təhlükəsizliyi və sabitliyi təmin etmək üçün əsas vasitələrdən biridir. Təəssüflər olsun ki, bizim regionda hələ tam sabitlikdən danışmaq mümkün deyildir. Çünki münaqişələr var: Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, yaxud gürcü–abxaz münaqişəsi, yaxud bizdən şimalda – Çeçenistanda gedən hadisələr. Bunlar hamısı Qafqazda çox mürəkkəb siyasi-iqtisadi vəziyyət yaradıbdır. Ona görə də biz Azərbaycanda yeni neft strategiyasını həyata keçirərək, bu nailiyyətləri əldə edərək, iqtisadiyyatı inkişaf etdirərək çalışırıq ki, ölkəmizdə sabitliyi möhkəmləndirək və eləcə də, münaqişənin aradan qaldırılmasına müəyyən imkanlar yaradaq.

Təəssüflər olsun ki, bu münaqişənin aradan qaldırılması çox çətinləşibdir. Məlumdur ki, bu münaqişə 15 il bundan öncə Azərbaycana qarşı torpaq iddiası, Dağlıq Qarabağ vilayətini

əlinə keçirmək məqsədi ilə Ermənistan tərəfindən başlanıbdır. Bu, müharibəyə çevrilib və sonra, xüsusən 1991-ci, 1992-ci, 1993-cü illərdə şiddətli müharibə gedibdir. Müharibə nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri müəyyən səbəblərdən Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal ediblər. Dağlıq Qarabağ vilayəti və onun ətrafındakı sırf azərbaycanlılar yaşayan 7 inzibati rayon Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub və indiyə qədər işğal altındadır.

İşğal olunmuş torpaqlardan 1 milyona qədər azərbaycanlı zorla çıxarılıb, etnik təmizləmə aparılıbdır. İndiyə qədər onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Öz yerlərindən, yurdlarından, torpaqlarından didərgin düşüblər. Bu münaqişənin həlli ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı məşğul olub, qətnamələr qəbul edibdir. Təklif edib ki, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan qeyd-şərtsiz çıxsın. Ermənistan hökuməti bunu yerinə yetirməyibdir. Sonra ATƏT Minsk qrupu yaradıbdır. Minsk qrupunun həmsədrləri – Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Fransa neçə illərdir ki, məsələni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırlar. Ancaq təəssüf ki, onlar da hələ bir şeyə nail olmayıblar. Çünki Ermənistan çox qeyri-konstruktiv mövqe tutur.

Biz heç vaxt razı ola bilmərik ki, Azərbaycanın hansısa bir hissəsi Ermənistanın tərkibinə qatılsın. Biz məsələnin beynəlxalq hüquq normaları əsasında, hər bir ölkənin suverenliyinin qorunması, ərazi bütövlüyünün təmin olunması, sərhədlərinin toxunulmazlığının təmin edilməsi prinsipləri əsasında həll olunmasını istəyirik. Ancaq Ermənistan özü üçün xüsusi prinsiplər ortaya atır. Təbii ki, biz bununla razı ola bilmərik. Mən bu məsələni indi çox geniş izah etmək istəmirəm. Çünki bu gün bizim əsas mövzümüz başqa mövzudur. Sadəcə, buna toxundum ki, biləsiniz – Qafqazda və xüsusən Cənubi Qafqazda

belə bir ağır vəziyyət var. Amerika Birləşmiş Ştatları bundan sonra bu regiona daha da diqqətli olmalıdır. Biz hesab edirik ki, Minsk qrupunun həmsədrləri kimi, Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Fransa bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasında qəti addımlar atmalıdırlar. Biz yenidən müharibənin başlanmasını istəmirik. Baxmayaraq ki, Azərbaycanda əhali artıq dözə bilmir. Belə vəziyyətə dözə bilmir ki, torpaqlarının 20 faizi on ildir işğal altındadır. Belə vəziyyətə dözə bilmir ki, bir milyon qaçqın-köçkün azərbaycanlının əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Ona görə xalq tərəfindən çox təkliflər alırıq, insanlar tələb edirlər: «Biz istəyirik müharibə edək, ya gedək torpaqlarımızı geriye alağ, ya da məhv olaq!» Biz bunların qarşısını alırıq, bundan sonra da alacağıq. Ancaq vəziyyəti həmişə bu cür saxlamaq mümkün deyildir. Güman edirəm ki, bizim bu layihələrin həyata keçirilməsi münaqişələrin də həll olunmasına yardımçı ola bilər. Arzu edirəm ki, belə də olsun.

Beləliklə, hörmətli xanımlar və cənablar, Azərbaycanın yeni neft strategiyası, onun qarşıya qoyduğu məsələlər, Azərbaycanın iqtisadiyyatı və bunun gələcəyi, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi ilbəl inkişaf etməsi, bazar iqtisadiyyatı ilə irəliləməsi – bunlar hamısı bizim əsas prinsiplərimizdir. Həmin prinsiplərimizdən biz istifadə edərək, ölkəmizin inkişafı ilə məşğuluq. Bu layihələrdə də biz həm Amerika Birləşmiş Ştatları ilə çox sıx əməkdaşlıq edirik, həm də Avropanın bir çox ölkələri və onların neft şirkətləri ilə əməkdaşlıq edirik və bunu gələcəkdə də davam etdirəcəyik.

Diqqətinizə görə sağ olun, təşəkkür edirəm!

S t i v e n M ə n n: Cənab Prezident, çox dəyərli, məntiqli və məzmunlu nitqinizə görə Sizə təşəkkür edirik. Səmimi və dəstəkverici sözlərinizə görə sağ olun.

Prezident Heydər Əliyev razılıq verdi ki, konfransın axırında, çıxışlar qurtarandan sonra bir neçə suala cavab versin.

* * *

Konfransda Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin prezidenti Devid Vudvord, ARDNŞ-in prezidenti Natiq Əliyev, Gürcüstan Beynəlxalq Neft Korporasiyasının prezidenti Georgi Çanturiya, Türkiyənin Energetika və Təbii Sərvətlər nazirinin müavini Yurdaqul Yığıtgüdən çıxış etdilər.

Konfransın ikinci hissəsi sual-cavab şəklində keçdi.

* * *

S t i v e n M ə n n: Konfransın sual-cavab hissəsinə keçməmişdən əvvəl, istərdim, çıxış edən hörmətli qonaqlarımızın burada olmasından istifadə edərək deyim ki, bu çox yüksək səviyyəli fikir mübadiləsi idi. Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycan arasında fikir mübadilələri məhz bu səviyyədə keçir. Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasına bu görüşə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Azərbaycan Respublikasının Amerikadakı səfiri Hafiz Paşayevə təşəkkür edirəm. O, Azərbaycan prezidentini ABŞ-da layiqincə təmsil edir. Amerikanın Azərbaycandakı səfirinə də minnətdarlığımı bildirirəm.

Xahiş edirəm sual verərkən özünüzü təqdim edin və sualı qısa şəkildə verin.

S u a l: Mənim adım Sarkis Potancandır, «Dağlıq Qarabağ Respublikası»nın Birləşmiş Ştatlarındakı ofisindənəm. İki sualım var. Birincisi, erməni silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağı və onun ətrafındakı rayonları işğal etməmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağa qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində biz Azərbaycana hücum etməyə məcbur

olmuşuq. Azərbaycanın işğal adlandırdığı ərazilər bizim müdafiə ordumuzun nəzarət etdiyi ərazilərdir. Sualım belədir: nəyə görə Azərbaycan hökuməti «demokratik» qaydada seçilmiş «Dağlıq Qarabağ hökuməti» ilə birbaşa dialoqa girmir? İkincisi, Azərbaycan ilə Dağlıq Qarabağ arasında nəyə görə etimad doğuran tədbirlər həyata keçirilmir?

Stiven Mənn: Xahiş edirəm, sualları qısa edəsiniz. Mən konfransın aparıcısı hüququndan istifadə edərək, xahiş edirəm ki, suallar enerji məsələləri ətrafında olsun. Hörmətli prezidentin buraya səfəri müddətində, bəlkə bu suallar üçün başqa vaxt ayırmaq mümkün oldu. İndi isə gəlin konfransımızın mövzusu ətrafında sual-cavab aparaq.

Heydər Əliyev: Dayan, mən bu suala cavab verməliyəm. Belə bir şəxsin bu konfransda iştirak etməyə ixtiyarı yoxdur. Çünki Dağlıq Qarabağ kimi bir respublika, bir ölkə mövcud deyildir. Dağlıq Qarabağ Ermənistan tərəfindən zorla işğal edilmiş Azərbaycan torpağıdır və güman edirəm, elə bu cür şəxslərin belə konfranslara buraxılması onlara imkan verir ki, özlərini «respublika» adlandırsınlar, «hökumət» adlandırsınlar və dünya qanun-qaydalarına riayət etmədən özbaşınalıqla məşğul olsunlar. Xahiş edirəm, bizi burada belə insanlarla üzləşdirməyəsiniz.

Suala: Mən Şəfəq Mehrəliyeva AzərTAc agentliyindənəm. Cənab prezidentə və bütün natiqlərə çıxışlarına görə minnətdaram.

Sualım bütün iştirakçılardır. Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsi regionda iqtisadi vəziyyətə necə təsir edəcəkdir? Bu, Azərbaycan və Gürcüstan ərazilərində yerli əhəlinin işlə təmin olunmasına nə dərəcədə kömək göstərəcəkdir?

David Vudvord: Çıxışında dediyim kimi, biz çalışacağıq ki, yerli əhalinin layihə üzrə işlə təminatını maksimum həddə çatdıraq. Yalnız Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsi üzrə deyil, «Azəri»–«Çıraq»–«Günəşli» layihəsi və «Şahdəniz» qaz layihəsi üzrə də, gözlənildiyinə görə, 10 minədək adam birbaşa tikinti işlərinə cəlb olunacaqdır. Birbaşa tikinti ilə yanaşı, köməkçi işlər də mümkün olacaqdır.

Hamınıza aydındır ki, neft sənayesi böyük kapital tələb edir. Uzun müddəti götürdükdə, həddindən artıq işçi nəzərdə tutulmur. Tətbiqetmə fazasına daxil olduqda işçilərin sayı bir neçə minədək enəcəkdir. Bunlar da birbaşa layihəyə qatılanlar olacaqdır. Maliyyə təsisatları, Qərb hökumətləri ilə birlikdə işləyərək, biz bu ölkələrdə qeyri-neft sektorunun da inkişaf etdirilməsinə, iqtisadiyyatın çoxşaxəliliyinə çalışırıq. İş yerlərini buradan gözləmək olar. İş yerləri yalnız neft və qaz sənayesindən asılı ola bilməz. Biz inanırıq ki, Azərbaycanda artıq bu yönümdə işlər görülür. Ölkədə yaranmış Neft Fondu iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafına və hər bir sahədə iş yerlərinin açılmasına yönəlibdir.

Stiven Mənn: İcazə verin, əlavə edim. Gəlin boru kəmərlərini ərazisindən keçəcək ölkələr üçün həddindən artıq dəyərləndirməyək. Boru kəmərləri bütün məsələlərin həlli deyildir. Lakin neft sənayesindən kənar sahələrə çox sərmayə cəlb edə bilməyən ölkələr üçün möhkəm əsaslı baza rolunu oynaya bilər. Mən elə bilirəm ki, məsələyə müsbət yanaşmağın yolu budur.

Sual: Mən Nərgiz Abbaszadəyəm, «Perles» hüquq şirkətində işləyirəm. Azərbaycan dilində sual vermək istəyirəm. Əlbəttə, bir qədər daha dərin mövzulara toxunacağam.

Cənab Prezident, Siz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ermənistana qarşı qəbul etdiyi qətnamələr haqqında danışdınız. Amma bu qətnamələrə baxmayaraq, Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzünü davam etdirir. Bilmək istərdim, Siz Amerikada keçirdiyiniz görüşlərdə bu məsələni qaldırmısınızmi? Əgər qaldırmısınızsa, Qərb ölkələri, o cümlədən Amerika bu məsələni həll etmək üçün ciddi addımlar atacaqmı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əgər siz bu barədə məlumatları izləyirsinizsə, biz bu məsələni 1993-cü ildən daim qaldırırıq. Hər dəfə Amerika Birləşmiş Ştatlarında olarkən, Amerika hökumətinin nümayəndələri ilə görüşərkən, o cümlədən Amerikanın keçmiş prezidenti ilə də görüşərkən bu məsələləri qaldırmışıq. Mən sabah prezident cənab Corc Buşla görüşəcəyəm. Bu onunla birinci görüşüm deyil, əvvəl də görüşmüşəm. Təbii ki, bu məsələ bizim müzakirəmizin mərkəzində olacaqdır. Ancaq mən nitqimdə bildirdim ki, bu, təkcə Amerikanın işi deyildir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı bu məsələni ATƏT-ə tapşırıbdır. ATƏT Minsk qrupu yaradıbdır. Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır. Onlar da neçə illərdir bu işlə məşğul olurlar. Amma hələ ki, bu məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail ola bilməyiblər.

S u a l: Mən erməni milli komitəsindənəm, adım Elizabet Çulçiyandır. Sualım prezidentədir.

Siz çıxışınızda Dağlıq Qarabağ münafişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasına yer ayırdınız. Əlbəttə, neftin təhlükəsiz və vaxtında nəqli üçün bu, regionda vacib amildir. Sualım belədir ki, prezident Heydər Əliyevdən sülh haqqında eşidərkən, eyni zamanda, Azərbaycanın Müdafiə nazirindən və parlament nümayəndələrindən müharibəyə çağırışlar da

eşidirik. Azərbaycan hökumətinin məqsədi nədir? Sülh haqqında danışaraq, eyni zamanda, sakitcə Azərbaycan xalqını qeyri-sülh yoluna, silahla həllə çağırır.

İkinci sualım cənab Vudvordadır. Gürcüstanda bəzi qeyri-hökumət təşkilatları ekologiya ilə bağlı narahatlıqlarını ifadə edirlər. Bu məsələ necə həll olunacaqdır?

D e v i d V u d v o r d: Həqiqətən, Gürcüstanda qeyri-hökumət təşkilatları layihə ilə bağlı bütün narahatlıqlarını bildirmişlər. Elə bilirəm ki, bu, layihənin geniş vüsətini və cəlb etmə qüvvəsini nəzərə almaqla tam təbiidir. Məsafə böyükdür, bir neçə ölkənin ərazisindən keçir. Kəmərin keçdiyi landşaftın müxtəlifliyinə görə qeyri-hökumət təşkilatları dərin narahatlıq hissləri keçirirlər.

Çıxışında dediyim kimi, hökumətlərlə məsləhətləşmələr aparılmış, yerli ekspertlərin fikri öyrənilmiş, qeyri-hökumət təşkilatları və əhali ilə məsləhətləşmələr keçirilmiş və nəhayət, optimal marşrut seçilmişdir. Kəmərin Bosfor vasitəsilə keçməməsi amilinin özü bizim ətraf mühitə göstərdiyimiz qayğının nəticəsidir. Bununla belə, ətraf mühit narahatlığı doğuran digər ərazilər də nəzərə alınmalıdır. Hökumət, qeyri-hökumət təşkilatları və ekspertlərlə aparılan fikir mübadiləsi bizə imkan vermişdir ki, işi ətraf mühitə minimum təsirlə yerinə yetirək. Elə bilirəm ki, bu, layihənin yerinə yetirilməsini arzulayan qeyri-hökumət təşkilatlarının böyük əksəriyyətinin tələblərini ödəyəcəkdir. Əlbəttə, elə qruplar da var ki, layihənin əleyhinədirlər. Təəssüf ki, onların hamısının tələblərini ödəmək mümkün deyildir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bayaq da bildirdim ki, biz də, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş

Ştatları, Fransa da Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Ancaq bu proses 1992–1993-cü illərdən davam edir. İndiyə qədər ATƏT-in Minsk qrupu məsələni həll etməyə nail olmayıbdır. Səbəb də ondan ibarətdir ki, Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqə tutur. Ermənistan Dağlıq Qarabağı işğal edib, Dağlıq Qarabağın ətrafında Azərbaycanın 7 böyük inzibati rayonunu işğal edib, bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşını yerindən-yurdundan didərgin salıb, 10 ilə yaxındır ki, onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

İndi Ermənistan öz hərbi hissələrini Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının sərhədlərində yerləşdirib iddia edir ki, Dağlıq Qarabağ ya Ermənistana birləşdirilməlidir, ya da müstəqil respublika olmalıdır. Azərbaycan heç vaxt bununla razı olmayıb və razılaşmayacaqdır. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ərazisidir və bu məsələ yalnız beynəlxalq hüquq normaları əsasında, beynəlxalq qanunlar əsasında, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsi əsasında, ATƏT-in prinsipləri əsasında, hər bir ölkənin ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipi əsasında həll edilməlidir. Yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal etdiyi torpaqlardan qeyd-şərtsiz çıxmalıdır. Bundan sonra Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yarana bilər.

Bəli, buna görə də biz uzun illərdir istəyirik ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Ancaq Ermənistan buna razı olmur. Belə olan halda, hər bir insanın haqqı var ki, istədiyi yol ilə öz torpaqlarını azad etsin. Azərbaycanda bu barədə artan çağırışlar – «biz öz torpaqlarımızı nəyin bahasına olursa-olsun, azad edəcəyik», «ya öləcəyik, ya da torpaqlarımızı azad edəcəyik» çağırışları insanların haqqıdır. Bu insanların haqqını qadağan etmək olmaz. Ermənistanda bunu da bilməlidirlər və sual verən

də bilməlidir ki, Azərbaycan xalqına qarşı bu qədər ədalətsizlik etmək olmaz. Sağ olun.

S u a l: Mən Qənirə Paşayeva ANS televiziya kanalında nam. Mən iki sualla müraciət edəcəyəm. Birinci sualımı, iqtisadi məsələ olmasa da, cənab Stiven Mənnə ünvanlayıram. Siz Amerika prezidentinin nümayəndəsiniz, deməli, rəsmi şəxssiniz. Sizə elə gəlmirmi ki, işğalçı bir dövlətin nümayəndələrinin bu cür açıq, düşməncəsinə çıxışlar etməsinin səbəbi odur ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olan Amerika BMT-nin qətnamələrini yerinə yetirmək üçün İraqa hər cür təzyiqlər edir, amma neçə ildir həmin BMT-nin qətnamələrini yerinə yetirmək üçün Ermənistana heç bir təzyiq etmir?

İkinci sualım Georgi Çanturiyaya aiddir. Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin maliyyələşdirilməsində yaranan problemlər Gürcüstandakı ekoloji təşkilatların qaldırdığı hay-küyün nəticəsi oldu. Siz tam əminliklə deyə bilərsiniz ki, artıq Gürcüstan hökuməti bütün beynəlxalq maliyyə təşkilatları qarşısında ölkənizdə heç bir problemin olmadığı barədə məsələni dəqiq qoyubdur?

S t i v e n M ə n n: Mən sualın birinci hissəsini eşitmədim. Ona görə də sualın ikinci hissəsinə cənab Çanturiya cavab verə bilər.

G e o r g i Ç a n t u r i y a: Suala görə minnətdaram. Konfransın bütün iştirakçıları bilməlidir ki, Gürcüstan, Azərbaycan və Türkiyə şirkətlərlə işləyir. Bəli, ətraf mühitlə bağlı müəyyən narahatlıq vardı. Biz həmkarlarımızla birgə çalışaraq əlimizdən gələni etdik, əlavə səylər qoyduq ki, bütün narahatlıqlara son qoyulsun. Gürcüstan ərazisindən keçən kəmərin təhlükəsizliyi artırıldı. Xüsusilə də daha narahat ərazilərdə bu

layihə, heç şübhəsiz, ən yüksək beynəlxalq standartlara uyğun olacaqdır. Mən hamını əmin edirəm ki, digər ölkələrin qeyri-hökumət təşkilatları kimi, Gürcüstanın qeyri-hökumət təşkilatlarının da tam haqqı var ki, boru kəməri layihəsinin lazımi standartlara cavab verməsini tələb etsinlər.

Biz XXI əsrdə yaşayırıq, ölkələrimizdə demokratiyanı inkişaf etdiririk. Qeyri-hökumət təşkilatları ilə yola getməliyik. Bu narahatlığın nə dərəcədə ciddi və səmimi olması isə başqa məsələdir. Əlbəttə, bu layihə ilə tam razılaşmayanlar, buna mane olmaq istəyənlər də var. Amma Gürcüstan tərəfi, gürcü xalqı layihəni həyata keçirmək, regional əməkdaşlığı gücləndirmək əzmindədir.

Biz inanırıq ki, bu əməkdaşlıq Gürcüstanın gələcəyi üçün lazımdır. İnanırıq ki, həyata keçirdiyimiz layihələr sayəsində Gürcüstan əsl müstəqil ölkəyə çevriləcəkdir. Bundan sonra Gürcüstanda ilbəl qazın, elektrik enerjisinin kəsilməsinə yol verilməyəcək və təchizat bizim Qərb yönümlü siyasətimizdən asılı olmayacaqdır. 10–15 il bundan əvvəlki vəziyyətə dönüş yoxdur. Biz geri qayıtmayacağıq. Gürcüstan irəli gedir. Biz artıq bu qərarı qəbul etmişik. Çox sağ olun.

Stiven Mənn: Söylədikləri fikirlərə görə bütün natiqlərə təşəkkür edirəm. Xüsusilə də bu konfransa gəldiyinə və Şərqi-Qərb enerji dəhlizinin reallığa çevrilməsində liderlik nümayiş etdirdiyinə görə prezident Heydər Əliyevə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olun.

* * *

Konfrans başa çatdıqdan sonra Birləşmiş Ştatların tanınmış iş adamları, siyasətçiləri dövlətimizin başçısına yaxınlaşaraq

---

onunla səmimi söhbət etdilər, prezident Heydər Əliyevlə görüşməkdən böyük şərəf və məmnunluq duyduqlarını söylədilər.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev təşəkkür edərək iş adamlarını ölkəmizdə çalışmağa, fəaliyyət göstərməyə dəvət etdi. Onlar Azərbaycana gələcəklərini bildirdilər və konfransın böyük əhəmiyyətini bir daha vurğuladılar.

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ CORC BUŞ İLƏ GÖRÜŞ*

*Vaşinqton,
Ağ ev*

26 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin fevralın 26-da Vaşinqtonda Ağ evdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Corc Buş ilə görüşü olmuşdur.

ABŞ prezidenti Azərbaycan dövlətinin başçısını böyük hörmət və ehtiramla qarşıladı, dövlətimizin başçısı ilə yenidən görüşməyindən məmnunluğunu bildirdi.

Səmimilik və dostluq şəraitində keçən görüşdə ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlər, beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizə, Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi və nəqli ilə bağlı məsələlər, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq

---

* Эюрцшдя Америка Бирляшмиш Штатларынын Дювлят катиби Колин Пауелл, Мцдафия назири Доналд Рамсфелд, президентин Мили Тящлцкясизлик цзря мцшавири Кондолиза Райс, Дювлят катибинин Аврасийа мясяляляри цзря мцавини Елизабет Ёонс, АБШ-ын Милли Тящлцкясизлик Шурасынын Аврасийа мясяляляри цзря директору Дан Фрид, АБШ-ын Азярбайъандакы сяфири Росс Уилсон, Азярбайъанын Хариъи Ишляр назири Вилайт Гулийев, игтисади сийясят цзря дювлят мцшавири Вашид Ахундов, Президентин Иъра Апаратынын шюбя мцдири Новруз Мяммядов, Азярбайъанын АБШ-дакы сяфири Щафиз Пашайев вя диэяр рясми шахсляр иштирак едирдиляр.

Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli, regionda və beynəlxalq aləmdə baş verən proseslər haqqında fikir mübadiləsi aparıldı.

ABŞ prezidenti beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə, antiterror koalisiyasında Azərbaycanın iştirakına və bu sahədə xidmətlərinə görə Azərbaycan prezidentinə dərin təşəkkürünü bildirdi, ölkəmiz tərəfindən bu istiqamətdə görülən işlərdən məmnun qaldığını söylədi. Prezident Corc Buş dedi ki, Azərbaycan Amerikanın yaxın dostu, tərəfdaşdır və biz bununla fəxr edirik.

Prezident Heydər Əliyev ABŞ-a səfərə dəvət olunduğuna, özünə və nümayəndə heyətinin üzvlərinə göstərilən qonaqpərvərliyə, Azərbaycan tərəfindən görülən işlərə yüksək qiymət verdiyinə görə prezident Buşa minnətdarlığını bildirərək dedi ki, Azərbaycan Amerika ilə dostluq və tərəfdaşlıq münasibətlərini daim inkişaf etdirməyə çalışır.

Xəzərin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi və nəqli ilə bağlı məsələlərdən söhbət gedərkən prezident Heydər Əliyev Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsi, Vaşinqtonda Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə və Amerika Birləşmiş Ştatlarının «Şərq–Qərb enerji dəzlizi reallıqdır» mövzusunda birgə keçirdikləri beynəlxalq konfrans, əsas ixrac boru kəməri layihəsinin həyata keçirilməsi yolundakı maneələr barədə danışdı. Azərbaycan prezidenti bununla əlaqədar ölkəmizin mövqeyini bir daha bəyan edərək dedi ki, bu layihənin həyata keçirilməsi yolundakı bütün əngəllərə baxmayaraq, Azərbaycan neftin nəqli üçün seçilmiş marşrutun reallaşdırılmasına nail olmuşdur.

Prezident Corc Buş Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin ABŞ üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulayaraq bildirdi ki, qarşıya çıxan maneələrin, problemlərin aradan qaldırılması üçün

lazımı tapşırıqlar və göstərişlər verəcək və layihənin gerçəkləşməsini mütləq təmin edəcəkdir.

Söhbət zamanı prezident Heydər Əliyev ölkəmiz üçün ən acı problem olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında danışdı və xəritə üzərində geniş məlumat verdi. Dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, Ermənistanın təcavüzü nəticəsində on ildən çoxdur ki, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal altındadır, bir milyondan çox soydaşımız qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşərək, əksəriyyəti çadırlarda ağır, dozülməz şəraitdə yaşayır. Azərbaycanın bu münaqişənin sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olduğunu nəzərə çatdıran prezident Heydər Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərindən biri kimi, ABŞ-ın nizamlama prosesində öz səylərini daha da artıracağına ümidvar olduğunu bildirdi.

Prezident Corc Buş bu məsələ ilə bağlı Azərbaycanın narahatlığını başa düşdüyünü vurğuladı, münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə ədalətli həlli üçün öz ölkəsinin əlindən gələni əsirgəməyəcəyini bildirdi və elə oradaca Dövlət katibi Kolin Pauell tapşırıqlar verdi.

Söhbət zamanı tərəfləri maraqlandıran digər məsələlər, regionda və beynəlxalq aləmdə baş verən hadisələr barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

* * *

Görüş başa çatdıqdan sonra Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Ağ evin fəxri qonaqlar kitabına ürək sözlərini yazdı:

«Mən məmnunam ki, yenə də Ağ evdə, Ruzvelt otağındayam. Təşəkkür edirəm».

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

26.02.2003-cü il».

**BEYNƏLXALQ CİNAYƏT MƏHKƏMƏSİNİN
ROMA STATUSUNUN 98-ci MADDƏSİNƏ
DAİR SAZIŞIN İMZALANMA
MƏRASİMİ**

Vaşinqton

26 fevral 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev fevralın 26-da Amerika Birləşmiş Ştatlarının Dövlət Departamentinə gəldi.

Prezident Heydər Əliyevi ABŞ-ın Dövlət katibinin birinci müavini Riçard Armitac və digər yüksək vəzifəli şəxslər böyük mehribanlıqla qarşıladılar.

Dövlət Departamentinin binasında prezident Heydər Əliyevin iştirakı ilə Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statusunun 98-ci maddəsinə dair sazişin imzalanma mərasimi oldu.

Sənədi Azərbaycan tərəfindən ölkəmizin Vaşinqtondakı səfiri Hafiz Paşayev, ABŞ tərəfindən isə Dövlət katibinin Avropa və Avrasiya məsələləri üzrə müavini xanım Elizabet Cons imzaladılar.

Bu sazişə əsasən, tərəflər bir-birinin ərazisində Azərbaycan və ABŞ vətəndaşlarının törətdikləri cinayətə görə Beynəlxalq

---

Cinayət Məhkəməsinə müraciət etməmək barədə ümumi razılığa gəlirlər.

DÖVLƏT DEPARTAMENTİNDƏ RƏSMİ QƏBUL *

Vaşinqton

26 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin ABŞ-a səfəri çərçivəsində fevralın 26-da Dövlət Departamentində onun şərafinə rəsmi qəbul təşkil olundu.

Rəsmi qəbul zamanı prezident Heydər Əliyev ilə Dövlət katibinin birinci müavini Riçard Armitac arasında söhbət aparılmışdır.

Azərbaycan prezidentini səmimiyyətlə salamlayan cənab Armitac dövlətimizin başçısı ilə Bakıda və Vaşinqtonda keçirdiyi görüşləri məmnunluqla xatırladığını bildirdi.

Prezident Heydər Əliyevə xüsusi hüsn-rəğbətini nəzərə çatdıran cənab Armitac bu görüşdən şad olduğunu vurğuladı.

Ölkələrimiz arasında münasibətlərin son dövrdə daha da dərinləşməsindən və genişlənməsindən razılıqla söhbət açan Dövlət katibinin birinci müavini beynəlxalq terrorizmə qarşı

---

* Рясми гябулда Дювлят катибинин бириньи мцавини Ричард Армитак, Дювлят катибинин Авропа вя Аврасийа мясяляляри цзя мцавини ханым Елизабет Ёнс, демократийа, инсан шаглары вя ямяк мясяляляри цзя мцавини Лорн Крейнер, Дювлят Департаментинин Хязяр щювзясинин енержи дипломатийасы цзя мцшавири Стивен Мянн, АТЯТ-ин Минск групунун АБШ тяряфдян щямсядри сяфир Рудолф Перина вя дязяр рясми шахсяляр иштирак едирдиляр.

mübarizədə Azərbaycanın fəal iştirakına görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirdi.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə ABŞ arasında münasibətlərin vəziyyəti və perspektivləri, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşası ilə bağlı məsələlər, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli sahəsində danışıqlar prosesinin gedişi və bir sıra digər məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı. Xəzər neftini dünya bazarlarına çıxaracaq Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinə böyük maraq göstərən cənab Armitac bu layihənin əhəmiyyətini vurğuladı. Layihənin həyata keçirilməsi sahəsində işlərin vəziyyətindən bəhs edən prezident Heydər Əliyev əsas ixrac boru kəmərinin inşasına ABŞ-ın dəstəyini yüksək qiymətləndirdiyini bildirdi.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllindən söhbət gedərkən prezident Heydər Əliyev xəritə üzərində məlumat verdi.

Dövlətimizin başçısı münaqişə nəticəsində Azərbaycanın ərazisinin 20 faizinin işğal olunduğunu, bir milyondan çox həmvətənimizin qaçqın və köçkün vəziyyətinə düşdüyünü, onların əksəriyyətinin çadır şəhərciklərində ağır şəraitdə yaşadığını bildirdi.

Azərbaycan prezidenti münaqişənin aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində görülən işlərdən də bəhs etdi və həmsədr ölkələrdən biri kimi, ABŞ-ın nizamlaşdırma prosesində səylərini daha da artırmasının vacibliyini vurğuladı.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər də nəzərdən keçirildi.

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ VİTSE-PREZİDENTİ RİÇARD ÇEYİNİ İLƏ GÖRÜŞ

Vaşinqton

26 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfəri çərçivəsində fevralın 26-da ABŞ-ın vitse-prezidenti Riçard Çeyni ilə görüşmüşdür.

Cənab Çeyni öz iqamətgahında Azərbaycan prezidentini böyük hörmət və ehtiramla, yüksək qonaqpərvərliklə qarşıladı.

Prezident Heydər Əliyevin ABŞ-a səfərini yüksək qiymətləndirən Riçard Çeyni dövlətimizin başçısı ilə görüşündən məmnun olduğunu söylədi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev ABŞ-a səfərinə böyük əhəmiyyət verdiyinə, xoş sözlərə görə minnətdarlığını bildirdi.

Azərbaycana, ölkəmizdə baş verən proseslərə, aparılan islahatlara böyük maraq göstərən cənab Riçard Çeyni beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə ölkəmizin iştirakına yüksək qiymət verdiyini bildirdi və bütün bunlara görə Azərbaycan prezidentinə təşəkkür etdi.

Prezident Heydər Əliyev Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi və nəqli sahəsində görülən işlərdən, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsinin həyata keçirilməsinin gedişindən ətraflı söhbət açdı.

Xalqımız üçün ən çətin və ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən bəhs edən prezident Heydər Əliyev xəritə üzərində məlumat verərək bildirdi ki, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi uzun müddətdən bəri Ermənistanın işğalı altındadır və bir milyondan çox həmyerlimiz öz yurd-yuvalarından didərgin salınaraq, əksəriyyəti ağır, dözülməz şəraitdə qaçqın və köçkün həyatı yaşayır.

Söhbət zamanı münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həlli üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan nizamlama prosesinin sürətləndirilməsinin, həmsədr ölkələrin səylərinin daha da artırılmasının zəruriliyi bir daha vurğulandı.

Görüşdə tərəfləri maraqlandıran bir sıra digər məsələlər, regionda və dünyada baş verən proseslər barədə də söhbət aparıldı.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN JURNALİSTLƏRƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı – «Fermont»
mehmanxanası*

26 fevral 2003-cü il

S u a l: Cənab Prezident, özünüzü necə hiss edirsiniz, necəsiniz?

C a v a b: Yaxşıyam.

S u a l: Bizi çox maraqlandırır və hətta Amerika Birləşmiş Ştatlarında da hamının diqqət mərkəzindədir ki, prezident Heydər Əliyev ABŞ prezidenti Corc Buşla nə barədə, nədən danışdı?

C a v a b: Bəli, bu təbiidir. Hesab edirəm, prezident Corc Buşla çox yaxşı danışğımız oldu. Əgər sadalasaq ki, hansı məsələlər barəsində danışdıq, birincisi, beynəlxalq terrorizmlə mübarizə, antiterror koalisiyasında Azərbaycanın iştirakı və xidmətləri haqqında. Prezident Corc Buş çox təşəkkür etdi. Azərbaycanda bu sahədə görülən işlərdən və nəticələrdən çox məmnun qaldığını söylədi. Bildirdi ki, siz bizim, Amerikanın yaxın dostusunuz və sizi belə də qəbul edirik. Mən ona dedim ki, biz həmişə Amerika ilə dost münasibətində olmağa çalışmışıq. Ancaq 11 sentyabr hadisələrindən sonra sizin yaratduğunuz beynəlxalq terrorizmə qarşı koalisiyaya dərhal qoşulmuşuq, bu

koalisiyada öz işimizi görmüşük və görürük. Dedim, bir halda ki, görülən iş belə yüksək qiymətləndirilir, mən bundan çox məmnunam.

İkinci məsələ Bakı–Tbilisi–Ceyhan haqqındadır. Görünürdü ki, o bu barədə, bizim burada gördüyümüz işlər haqqında görüşdən əvvəl də məlumat almışdı. Elə birinci məsələ barədə də. Təbii ki, o bu sözləri havadan demirdi. Ona öz nazirliklərindən, müvafiq orqanlarından məlumatlar verilmişdi və bunun nəticəsində belə fikirlər söyləyirdi.

Bakı–Tbilisi–Ceyhanla bağlı mən ona bizim keçirdiyimiz konfrans haqqında dedim. Onun səbəbləri, nə üçün Gürcüstan, Türkiyə, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bir yerdə keçirməyimiz barədə dedim. Çünki siz görürsünüz, biz nə qədər çətinliklərlə rastlaşırıq. Bəzən Azərbaycanın daxilində bunu o qədər də hiss etmirlər, elə siz jurnalistlər də. Çünki biz istəmirik ki, hər bir şeyi mətbuata çıxaraq və hər şeyi problemə çevirək.

Ümumiyyətlə, mən bu gün prezident Buşa bir də onu dedim ki, biz 8 il bundan öncə ki, bu layihəni başladığ, yəni Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı «Azəri», «Çıraq», «Günəşli» yataqlarının işlənilməsi ilə əlaqədar böyük bir müqavilə imzaladıq, ondan sonra bizə müxtəlif təzyiqlər başladı. Bu sizə məlumdur. Bizə notalar, etirazlar gəldi ki, Xəzərin hüquqi statusu müəyyən olunmamış burada hər hansı Xəzəryanı bir ölkə iş görə bilməz. Amma bununla qurtarmadı. Sonrakı dövrlərdə də müxtəlif yollarla bizə maneçilik etmək istədilər və bu günə qədər də istəyirlər.

O cümlədən, Bakı–Tbilisi–Ceyhan. Bir var layihənin özü, yəni neftin hasil olması, qazın hasil olması, bu təbiidir, müxtəlif qüvvələri narahat edir. Amma ikinci tərəfi, hasil olan neftin ixracıdır – kəmərlər haradan, hansı marşrutla gedəcək, hansı

ölkədən keçəcəkdir. Bu çox mühüm məsələdir və çoxları bundan narahatdırlar. Biz əvvəldən bu marşrutu seçmişik və bunun da üstündə durmuşuq və dururuq.

Nəhayət, bunu biz reallaşdırdıq. Keçən il sentyabrın 18-də üç ölkənin prezidenti – Türkiyənin prezidenti, Gürcüstanın prezidenti və Azərbaycanın prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatlarından Enerji nazirinin iştirakı ilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin əsasını qoyduq. Ancaq ondan sonra yenə də bəzi maneçiliklər var, maliyyələşdirmə barəsində verilən vədlər vaxtında yerinə yetirilmir. Çünki şirkətlərin özlərində pul yoxdur ki, xərcləsinlər. Danışıqlar belə olubdur ki, şirkətlər müəyyən maliyyə mərkəzlərindən kredit alacaqlar. O kreditlər vasitəsilə də onu maliyyələşdirəcəklər. Məsələn, bu proqramın layihəsinin 30 faizi Azərbaycan dövləti tərəfindən maliyyələşdirilir. Amma bunun hamısını biz nağd qoya bilmərik. Biz də kreditə ümid bağlamışıq.

Burada müəyyən problemlər meydana çıxıbdir. Gürcüstanda əvvəldən də müxtəlif qüvvələr daim buna mane olmaq istəyirdilər. Ancaq həqiqətən, Gürcüstan hökuməti və xüsusən prezident Şevardnadze bu barədə birmənalı, qəti mövqe tutubdur. Ancaq orada bəzi qüvvələr var, müxtəlif yollardan istifadə edirlər. Son dəfə, məsələn, biz oraya böyük bir nümayəndə heyəti göndərdik. Devid Vudvord, Natiq Əliyev və başqaları getdilər, danışdılar. Ancaq orada Ekologiya naziri var, qadındır, o bəzi sənədləri imzalamadığı üçün onlar qayıtdılar geriyə. Sonra mən ikinci dəfə prezident Şevardnadzeyə telefon etdim, danışdım. İkinci dəfə getdilər, indi həmin nazir bunu imzalayıbdır, amma onun dalınca da buraya, Vaşinqtona–Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına məktub göndəribdir. Özü yaratdığı qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən etirazlar göndəribdir. Bunlar, təbiidir, belə məlumatlara

diqqətlə baxırlar. Çünki, ümumiyyətlə, ətraf mühitin qorunması həmişə çox öndə durur.

Marşrutun seçilməsi ilə əlaqədar buraya yalan məlumatlar verirlər ki, guya üç marşrut olub, bəziləri də deyir dörd marşrut olubdur. Amma həqiqətdə belə deyil, ilkin bir marşrut verilmişdi, Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti onun üzərində işləmişdi. Ancaq sonra Gürcüstan hökuməti özü o marşrutdan imtina etmişdi, təhlükəsizlik nöqteyi-nəzərindən başqa marşrut təklif etmişdi. Bu marşrut üzərində də başlayıblar işləməyə. Yəni marşrutu şirkətlər, Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti seçməyibdir. Marşrutu Gürcüstan hökuməti müəyyənləşdirib və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinə təqdim edibdir. Onlar da bunun üzərində mühəndis işləri aparıblar.

İndi də müxtəlif hərəkətlərlə marşrutu şübhə altına almağa başlayıblar. Bunların hamısı gəlib çatıb bura. Biz əvvəldən danışırdıq və söz vermişdik ki, mart ayında maliyyələşmə başlayacaqdır. İndi isə burada məsələni çox uzadırlar.

Mən sizə məsələni bir az geniş danışiram. Bunları mən cənab Buşa bu qədər ətraflı deməmişdim. Amma sizə danışiram ki, vəziyyəti biləsiniz.

Biz ümid edirdik ki, martda maliyyələşmə başlayacaqdır. Ancaq biz buraya gələn günü böyük bir heyətimiz getdi Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına, bir neçə saat orada oldular. Çox narahat gəldilər.

Dünən Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının prezidenti mənim yanıma gəldi, danışdıq. Onun fikirləri artıq bir az başqadır. Ancaq yenə də deyir ki, bizim payçılarımız, yəni səhmdarlarımız çoxdur. Onlar gərək hamısı – bilmirəm 170-dir, nə qədərdir – buna səs versin. Aldığımız materiallara gərək baxaq, ətraf mühit haqqında *bp*-yə əlavə göstərişlər veriblər, gərək onları bizə versinlər, biz

təhlil edəcəyik, apreldən sentyabra qədər işləyəcəyik. Ola bilər, maliyyələşməni ancaq sentyabrda açaq. Bu da bizim üçün əlverişli deyildir. Baxmayaraq ki, bu, qəti olsa, demək, biz buna da gedə bilərik. Bunlar hamısı müxtəlif istiqamətlərdən edilən maneçiliklərdir.

Mən bu barədə prezident Buşa qıscaca bildirdim. O dedi göstəriş verəcək ki, bizə bu barədə lazımı yardım etsinlər. Dəfələrlə dedi ki, bu layihənin Amerika Birləşmiş Ştatları üçün çox böyük əhəmiyyəti var, biz buna böyük əhəmiyyət veririk və mütləq bunun həyata keçirilməsini təmin edəcəyik.

Üçüncü məsələ Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Bu məsələni mən artıq o qədər bilirəm, o qədər bilirəm ki, gecə yuxuma da girir, yaxud elə yuxulu olanda da nə soruşsan, hamısını deyəcəyəm.

Bu barədə mən ona xəritə üzərində məlumat verdim, vəziyyəti danışdım və Azərbaycanda, bizdə, əhalidə, ictimaiyyətdə olan narazılığı bildirdim ki, xalq artıq belə vəziyyətə dözə bilmir. On ildən çoxdur ki, torpaqlar işğal altındadır. Ermənistan işğalçıdır, təcavüzkdir. Ancaq hər yerdə, beynəlxalq təşkilatlarda, bütün danışıqlarda bizi bərabər səviyyədə qoyurlar və bir-birimizlə danışır məsələni həll etməyimizi gözləyirlər. Biz bir-birimizlə çox danışmışıq, ancaq məsələ həll olunmur. Çünki Ermənistan tərəfi hesab edir ki, o, torpaqları işğal edibdir, onun üstünlüyü var və iddiası budur – Dağlıq Qarabağ Ermənistana birləşməlidir, yaxud da ki, müstəqil olmalıdır. Biz isə bununla razı ola bilmirik. Beləliklə, ikimiz, yəni iki dövlət başçısı bu məsələni həll edə bilmirik.

Prezident Buşa bu barədə geniş məlumat verdim, Xarici İşlər naziri Kolin Pauell, Müdafiə naziri Ramsfeld, prezidentin təhlükəsizlik məsələləri üzrə köməkçisi Kondoliza Rays bizim danışıqda əvvəldən axıra qədər iştirak edirdilər. Prezidentin bu

işlərlə məşğul olan müşavirləri, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfiri və təbiidir ki, bizim nümayəndə heyətimiz, o cümlədən ölkəmizin səfiri iştirak edirdi. Bu barədə ətraflı məlumat verdim. Çünki elə düşünürük ki, bu məsələni hamı bizim qədər bilir. Amma elə deyildir. Hərənin özünə görə dərdi var, problemi var. Bizə belə gəlir ki, bu elə problemdir ki, onu hamı biz bildiyimiz qədər bilməlidir. Bu, düz deyildir.

Ona görə də mən həmişə bizim işçilərə demişəm ki, – mən özüm də bunu edirəm – nə qədər təkrar olsa da, hər dəfə xəritə üzərində vəziyyəti anlatmaq lazımdır. Ən kiçik məmurdan tutmuş, prezidentə qədər bunu etməlidir. Mən bunu həmişə edirəm. Özü də mən kimlə – prezidentlə, yaxud hansısa ölkənin məmuru, beynəlxalq təşkilatın nümayəndəsi ilə danışmağımdan asılı olmayaraq, həmişə bunu edirəm. Çünki bu bizim dərdimizdir və onu bizim qədər heç kəs bilmir. Buna görə də çox geniş məlumat verdim, öz fikirlərimi söylədim.

ABŞ-ın Minsk qrupundakı həmsədri Perina mənim yanıma gəlmişdi, onunla çox ətraflı söhbət etdik. O mənə deyir ki, onlar yeni təklif hazırlayırlar. Bu məlumat yəqin ki, prezident Buşa da verilmişdir. Ona görə Kolin Pauellə tapşırırdı ki, bu işlə məşğul olsun və dedi ki, bizim işçilər bununla məşğuldurlar. Hər halda o, vəziyyətin ağırlığını görür, bilir, anlayır. Bizim regionda belə bir münaqişənin daim qalmasının təhlükəli olduğunu bilir və güman edirəm ki, bundan sonra diqqət daha da artmalıdır.

Başqa məsələlər barəsində də söhbət elədik. Ancaq söhbətimiz əsas bu üç məsələ ətrafında oldu. Mən söhbətdən çox razıyam. Hər şeydən – həm görüşün ab-havasından, həm də Azərbaycana, onun prezidentinə göstərilən diqqətdən və hörmətdən razıyam. Prezident Buş yenə də dedi ki, Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatlarının yaxın dostudur və biz bütün

sahələrdə gələcəkdə əməkdaşlıq edəcəyik. Bununla da bizim görüşümüz bitdi.

S u a l: Cənab Prezident, görüşdə İraq probleminə toxunuldumu?

C a v a b: Bundan sonra biz Dövlət Departamentində olduq. Dövlət Departamentində Dövlət katibinin birinci müavini cənab Armitacla, onların təkcə Azərbaycanla əlaqədar olanları ilə yox, ümumiyyətlə, yüksək səviyyəli, məsul işçiləri ilə söhbət oldu, bir saziş imzalandı. Bizim tərəfimizdən səfir Paşayev, onların tərəfindən Elizabet Cons imzaladılar. Çox vacib bir sənəddir. Bundan sonra nahar yeməyi, lanç oldu. Hamımız orada bir yerdə olduq. Oturub həm bir az yemək yemək, həm də söhbət etmək – bu da bir vasitədir. Bütün bu məsələlər barəsində onlarla da çox geniş söhbət apardıq. Xüsusən, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar.

Sonra isə saat 3-də vitse-prezident cənab Çeyni ilə də görüşdük.

Vitse-prezident Çeyni Azərbaycana çox böyük maraq göstərir, keçmişdən mənə də çox diqqətli olubdur. O, artıq bilirdi ki, prezident Buşla biz nə barədə söhbət etmişik və bütün bunları dəstəkləyirdi. Eyni zamanda, o da həm Bakı–Tbilisi–Ceyhan haqqında – bu işi çox yaxşı bilir – həm beynəlxalq terrorizmlə mübarizə barəsində, həm də ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar bir az geniş məlumat əldə etmək istədi.

Bu söhbət də çox dostluq şəraitində, səmimiyyət şəraitində keçdi. Vitse-prezident də Azərbaycana yüksək qiymət verdi və görülən işlərimizə görə təşəkkür etdi. Beləliklə, hesab edirəm ki, biz üç əsas görüş keçirdik və onlar hamısı Azərbaycan üçün çox faydalıdır.

Bilirsiniz ki, indi Vaşinqton bütün dünyanın diqqətindədir. Burada hər bir kiçik, böyük iş dərhal maraq doğurur. Heydər

Əliyevin bu vaxt, bu dövrdə Vaşinqtona gəlməsi və burada bir çox görüşlər keçirməsi diqqətdən yayına bilməz. Ticarət naziri gəlmişdi, onunla çox geniş söhbət apardıq. Sonra Energetika naziri ilə söhbət apardıq. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının prezidenti gəlmişdi, onunla söhbətimiz oldu və böyük toplantı keçirdik. Qısa bir müddətdə nə qədər işlər gördük. Bu gün isə, təbii ki, bunların ən yüksək səviyyəsi oldu. Mən bunlardan çox məmnunam. Hesab edirəm ki, hər halda, bu mərhələdə biz Amerika Birləşmiş Ştatlarına çatdırmaq istədiyimizi çatdırdıq, bildirmək istədiyimizi bildirdik, fikirlərimizi anladtığımız və fikir mübadiləsi, müəyyən danışıqlar apardıq.

S u a l: Cənab Prezident, Siz məhz Bakı–Tbilisi–Ceyhana toxundunuz və bu barədə məlumat verdiniz. Kredit ayrılmasının sentyabr ayına qədər ləngiməsi tikintinin gedişinə hər hansı bir təsir göstərə bilərmi? Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına ABŞ-ın çox güclü təsir imkanı var. Kredit ayrılmasında bu təsir imkanlarını işə salacaqları barədə söz verdilərmi?

C a v a b: Söz verdilər, qəti söz verdilər. Mən bu məsələni prezident Buş ilə müzakirə edəndən sonra, inanıram ki, təsir edə bilər. Eyni zamanda, vitse-prezident Çeyni də bu işə qarışıbdır, bütün bu söhbətlərimizdə Xarici İşlər naziri də iştirak edirdi. Çünki həqiqətən, Amerika Birləşmiş Ştatları, ümumiyyətlə, Xəzər dənizində bizim gördüyümüz işləri və xüsusən Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsini çox ciddi dəstəkləyir. Maneələr yenə olacaq, ancaq güman edirəm ki, sentyabrda maliyyələşmə başlayacaqdır. O vaxta qədər, deyə bilərəm ki, nə qədər çətin olsa da, şirkətlərin imkanları var və güman etmirəm ki, bir hadisə baş versin. Amma yenə də hər nə baş verərsə, biz burdayıq. Buna arxayın ola bilərsiniz.

S u a l: Cənubi Qafqazda vəziyyət müzakirə olunarkən Rusiyanın Gürcüstan ərazisindən çıxarmaq istədiyi silahları Ermənistanda yerləşdirmək niyyətindən söhbət getdimi?

C a v a b: Bu barədə söhbət olmadı.

S u a l: Cənab Prezident, dünənki konfransda bir nəfər şəxs özünü «Dağlıq Qarabağ Respublikası»nın ABŞ-da rəsmi nümayəndəsi kimi təqdim etdi. Siz bildirdiniz ki, olmayan respublikanın nümayəndəsini, ümumiyyətlə, rəsmi konfranslara buraxmaq olmaz. Bugünkü görüşlərin hansıdasına bu məsələyə toxundunuzmu?

C a v a b: Oğlum, bu, kiçik məsələdir, Siz elə düşünürsünüz ki, biz belə bir kiçik məsələni belə böyük səviyyədəki görüşlərdə müzakirə etməliyik? Bu kiçik bir məsələdir, belə şeylərə fikir verməyin. Amma bundan ibrət götürün ki, bir azərbaycanlı da getsin bir yerdə elə bir hərəkət eləsin. İlham Əliyev universitetdə nitq söyləyəndə də həmin adam orada çıxış edib belə söz demişdi. O da ona sərt cavab vermişdi. Həmin adamdır. İndi bunlar bunu edirlər, biz bundan ötrü Amerika hökumətini ittiham edə bilmərik. Belə məsələlərdə bir az dərinə fikirləşin. Bunlar xırda məsələlərdir.

S u a l: Cənab Prezident, Ticarət naziri Donald Evans Amerikanın Azərbaycandan maye qaz almaqda maraqlı olduğunu demişdir. Sizcə, ümumiyyətlə, bu, yaxın vaxtlarda nə dərəcədə realdır?

C a v a b: İndiki halda real deyildir. Amma, ümumiyyətlə, siz gördünüz, Türkiyənin nümayəndəsi dünənki konfransda qazın gələcəkdə Avropada istifadəsi ilə əlaqədar yaxşı fikirlər söylədi. Onlar artıq çox əhəmiyyətli müəyyən işlər görüblər. Güman edirəm, bu istiqamətdə biz qaz proqramını, yəni «Şahdəniz» layihəsini yerinə yetirəcəyik.

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ MƏRKƏZİ KƏŞFİYYAT AGENTLİYİNİN DİREKTORU CORC TENET İLƏ GÖRÜŞ

*Vaşinqton,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı –
«Fermont» mehmanxanası*

27 fevral 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev ABŞ-a səfəri çərçivəsində onun üçün ayrılmış iqamətgahda ABŞ Mərkəzi Kəşfiyyat Agentliyinin direktoru Corc Teneti qəbul etmişdir.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə cənab Tenet Azərbaycanın anti-terror koalisiyasında iştirakına görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirmişdir.

Sonra hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılmış, ABŞ və Azərbaycan hüquq-mühafizə orqanlarının sıx əməkdaşlığından məmnunluqla bəhs edilmişdir. Prezident Heydər Əliyev Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqların hazırkı mərhələsindən ətraflı söhbət açmışdır. ABŞ Mərkəzi Kəşfiyyat Agentliyinin direktoru Corc Tenet Azərbaycan sərhədlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində bundan

sonra da birgə səy göstərəcəklərinə ümidvar olduğunu vurğulamışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mətbuat xidmətinin məlumatı

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev Vaşinqtona səfərinin rəsmi hissəsini başa vurduqdan sonra qısa tibbi müayinədən keçmək üçün fevralın 28-də Klivlend şəhərinə gəlmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mətbuat xidmətinin məlumatı

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Klivlend şəhərinin klinikasında müayinədən keçən Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin üzərində martın 3-də qasıq yırtığı ilə əlaqədar cərrahiyyə əməliyyatı aparılmışdır. Əməliyyat müvəffəqiyyətlə nəticələnmişdir.

Prezident Heydər Əliyevin səhhəti normaldır.

**PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB PƏRVİZ MÜŞƏRRƏFƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Təyyarə qəzası nəticəsində Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin Baş Komandanı, aviasiya marşalı Mushəf Əli Mirin və digər sərnişinlərin həlak olması xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və bütün Pakistan xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

27 fevral 2003-cü il

**ÇEXİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB VATSLAV KLAUSA**

Hörmətli cənab Prezident!

Çexiya Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm. Azərbaycan ilə Çexiya arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost Çexiya xalqının rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

1 mart 2003-cü il

ABŞ-ın KLİVLEND ŞƏHƏRİNDƏN ANS TELEKANALINA TELEFONLA MƏXSUSİ MÜSAHİBƏ

4 mart 2003-cü il

S u a l: Cənab Prezident, özünüzü necə hiss edirsiniz?

C a v a b: Özümü çox yaxşı hiss edirəm. Hər şey yaxşıdır. Heç nədən narahat olmayın. Səhhətim çox yaxşıdır. Müayinə hər il keçir. İndi də müayinə keçdi, nəticələri çox yaxşı oldu. Hər şey yaxşıdır.

S u a l: Cənab Prezident, əməliyyat aparılması Sizin təşəbbüsünüz idi, yoxsa həkimlər təklif etdilər?

C a v a b: Bu məsələ əvvəl də var idi. Həkimlər bu əməliyyatı keçirməyi təklif etdilər, mən də razı oldum. Həftənin birinci günü, yəni dünən əməliyyat keçirildi. Bu gün artıq özümü çox yaxşı hiss edirəm.

S u a l: Cənab Prezident, inşallah, nə vaxt qayıdırsınız?

C a v a b: İnşallah, üç-dörd günə qayıdıram.

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, Od çərşənbəsi münasibətilə Sizi təbrik edirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, mən də sizi təbrik edirəm, cansağlığı arzulayıram. Novruz bayramınızı da təbrik edirəm, bu bayramı mən də çox böyük arzularla gözləyirəm. Təşəkkür edirəm, salamlar söyləyin.

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, çox sağ olun ki, müsahibə üçün ANS-i seçdiniz.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN BEYNƏLXALQ
QADINLAR GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ RESPUBLİKA
QADINLARINA
TƏBRİKİ**

Hörmətli qadınlar!
Əziz analar və bacılar!

Sizi – bütün Azərbaycan qadınlarını Beynəlxalq qadınlar günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Dünya mədəniyyəti xəzinəsinə nadir incilər bəxş etmiş Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərinin formalaşması, inkişafı və qorunmasında qadınlarımızın müstəsna rolu olmuşdur. Böyük fitri istedadı, dərin zəkası və möhkəm iradəsi ilə seçilən Azərbaycan qadınları tariximizin bütün dövrlərində səmərəli fəaliyyət göstərərək, xalqımızın taleyüklü məsələlərinin həll edilməsinə öz sanballı töhfələrini vermişlər. Onların bir çoxunun adları çoxəsrlik tariximizin səhifələrinə qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Azərbaycan xalqı həmişə qadına, onun cəmiyyətdə oynadığı rola, tutduğu yüksək mövqeyə böyük hörmətlə yanaşmışdır. Xalqın ən əziz, qiymətli və müqəddəs hesab etdiyi Vətən, torpaq, dil anlayışları ana adı ilə bərabər tutulmuşdur. Qadın adına göstərilən dərin ehtiram, sonsuz ana məhəbbət söz və sənət abidələrimizdə öz parlaq təcəssümünü tapmışdır. Ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin görkəmli nümayəndələri

öz əsərlərində Azərbaycan qadınının mərdliyini, gözəlliyini, mənəvi saflığını vəsf etmişlər.

Mürəkkəb və keşməkeşli həyat yolu keçmiş, tarixin sınaqlarından alınıcağıq, üzüağ çıxmış Azərbaycan qadını müstəqil respublikamızda bərqərar olmuş demokratik cəmiyyətin fəal üzvü kimi çıxış etmək imkanı əldə etmişdir. Azərbaycanımızı çiçəklənən, inkişaf edən, firavan və qüdrətli bir dövlətə çevirmək yolunda qadınlarımız əllərindən gələni əsirgəmirlər. Dövlət quruculuğumuzun bütün mərhələlərində xüsusi xidmətləri olan Azərbaycan qadınları ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin və əmin-amanlığın qorunması, milli dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi, mədəniyyətimizin inkişaf etdirilməsi üçün bu gün də var qüvvələrini sərf edirlər.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində doğma torpaqların bir qisminin işğal altına düşdüyü indiki dövrdə gəncləri Vətənə sədaqət, Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi uğrunda əzmkarlıq və qətiyyət göstərmək ruhunda tərbiyə etmək, onları xalqa, cəmiyyətə layiqli bir övlad kimi yetişdirmək işində Azərbaycan qadını öz üzərinə düşən ağır yükü şərəflə çəkir və bu yolda onun atdığı addımlar təqdirəlayiqdir.

Azərbaycan qadınının bugünkü bayramı bütün xalqımızın, müstəqillik ideyası ətrafında getdikcə daha sıx birləşən cəmiyyətimizin bayramıdır. Ümidvaram ki, cəmiyyətdə öz rolunu dərindən dərk edən Azərbaycan qadını bundan sonra da müstəqil respublikamızın tərəqqisinə böyük töhfələr verəcəkdir.

Hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik, ailə səadəti və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

7 mart 2003-cü il

**KUBA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB FİDEL KASTRO RUSA**

Hörmətli cənab Prezident!

Kuba Respublikasının prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost Kuba xalqının rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

7 mart 2003-cü il

**ƏLCƏZƏİR XALQ DEMOKRATİK
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏBDÜLƏZİZ BUTEFLİKAYA**

Hörmətli cənab Prezident!

«Əlcəzair hava yolları» aviasiya şirkətinə məxsus sərnişin təyyarəsinin qəzaya uğraması nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və bütün Əlcəzair xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

7 mart 2003-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN QIZIL AYPARA CƏMIYYƏTİNİN İYİRMİNCİ QURULTAYINA TƏBRİKİ

Hörmətli qurultay nümayəndələri!

Sizi Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin iyirminci qurultayının açılışı münasibətilə salamlayır və səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Müstəqillik yolunda inamla irəliləyən Azərbaycan Respublikasının ictimai həyatında qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu getdikcə artır. Respublikamızda vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna öz töhfəsini verən ictimai qurumlar arasında Qızıl Aypara Cəmiyyəti özünəməxsus yer tutur. Əsası 1920-ci ilin mart ayında, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə qoyulmuş Qızıl Aypara Cəmiyyəti yarandığı vaxtdan ölkəmizin sosial problemlərinin bir hissəsini öz üzərinə götürərək, humanitar problemlərin həllində fəal iştirak etmişdir.

Fəaliyyətinin əsas qayəsini xalqımıza xas olan insanpərvərlik və xeyirxahlıq kimi nəcib keyfiyyətlər təşkil edən Qızıl Aypara Cəmiyyəti vətəndaşlarımızın üzləşdiyi müxtəlif sosial problemlərin aradan qaldırılmasında göstərdiyi faydalı xidmətləri ilə tanınaraq ölkəmizdə nüfuz qazanmışdır.

Qızıl Aypara Cəmiyyəti müharibə və təbii fəlakətlərdən zərər çəkənlərə, əhalinin sosial cəhətdən zəif müdafiə olunmuş təbəqələrinə yardım etməklə insanlara maddi və mənəvi dəstək

verir, həyata inam hissi aşılıyır, yüksək humanizm ideyalarını gündəlik praktik fəaliyyətində əks etdirir.

Xalqımızın çətin məqamlarında çeviklik və həssaslıq nümayiş etdirən cəmiyyət vaxtilə geniş yayılmış vərəm, vəba, difteriya və digər yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınmasında nəzərəçarpan rol oynamışdır. Qızıl Aypara Cəmiyyətinin şəfqət bacılarının İkinci dünya müharibəsi illərində yaralı əsgərlərimizə göstərdikləri fədakar və qayğıkeş xidmət ordunun döyüş qabiliyyətinin yüksəlməsinə və faşizm üzərində qələbənin əldə olunmasına mühüm töhfə vermişdir. Beynəlxalq Qızıl Xaç və Qızıl Aypara Cəmiyyətləri Federasiyasının ən yüksək mükafatı – «Florens Naytingel» medalı ilə təltif olunanlar sırasında Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin şəfqət bacılarının da olması vətəndaşlarımızın qəlbində qürur hissi doğurur və böyük hörmətlə yad edilir.

Qızıl Aypara Cəmiyyəti bu gün öz qüvvələrini səfərbər edərək, müstəqil Azərbaycan Respublikası qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində yaxından iştirak edir. Ermənistanın respublikamıza qarşı yeritdiyi işğalçılıq siyasəti nəticəsində öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial-məişət problemlərinin həllində, əsir və girovların azad edilməsi və reabilitasiyasında Qızıl Aypara Cəmiyyətinin fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi həyata keçirdiyi xarici siyasət beynəlxalq aləmdə Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin də fəaliyyət dairəsini genişləndirir, onun inkişafı üçün yeni perspektivlər açır. Qurumun Beynəlxalq Qızıl Xaç və Qızıl Aypara Cəmiyyətləri Federasiyasının İdarəetmə Şurasının daxil edilməsi, Fövqəladə Hallarda Hazırlıq və Yardım Komissiyasında təmsil olunması müstəqil Azərbaycanın

nüfuzunun artmasının təzahürüdür. Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla daha sıx əməkdaşlığı dövlətimizin üzləşdiyi humanitar problemlərin dolğun şəkildə həlli üçün zəmin yaradır.

İnanıram ki, Qızıl Aypara Cəmiyyəti ölkəmizin sosial problemlərinin aradan qaldırılması və vətəndaşlarımızın rihaf halının yaxşılaşdırılması sahəsində dövlətimizin həyata keçirdiyi tədbirlərdə bundan sonra da böyük əzmkarlıqla iştirak edəcəkdir. Əminəm ki, iyirminci qurultayın qəbul etdiyi qərarlar təşkilatımızın işinin daha səmərəli şəkildə qurulmasına və nüfuzunun artmasına öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Qurultayın işinə uğurlar, hər birinizə cansağlığı və nəcib fəaliyyətinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

12 mart 2003-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN MƏTBUAT XİDMƏTİNİN MƏLUMATI

Martin 12-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevə ABŞ Dövlət katibinin birinci müavini Riçard Armitac zəng etmişdir.

Söhbətin əvvəlində cənab Riçard Armitac prezident Heydər Əliyevin səhhəti və Klivlend klinikasında müalicəsi ilə maraqlanmışdır.

Ölkəmizin prezidenti müalicəsinin gedişindən və nəticələrindən razı qaldığını bildirməklə yanaşı, yaradılan şəraitə görə ABŞ hökumətinə və şəxsən prezident Corc Buşa öz təşəkkürünü ifadə etmişdir.

Daha sonra Amerika–Azərbaycan münasibətlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmış, prezident Heydər Əliyevin Vaşinqtonda prezident Corc Buşla və ABŞ-ın digər rəsmi şəxsləri ilə keçirdiyi görüşlər yüksək qiymətləndirilmiş, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyəti vurğulanmışdır.

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB CORC BUŞA**

Hörmətli cənab Prezident!

Amerika Birləşmiş Ştatlarını tərk edərkən Sizinlə və administrasiyanızın üzvləri ilə görüşlərimi məmnuniyyətlə xatırlayıram və ölkələrimiz arasında münasibətlərin gələcək inkişafına dair müzakirələrə görə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Klivelnd şəhərinin klinikasında müayinə və müalicəm üçün yaradılmış yaxşı şəraitə görə və mənə göstərdiyiniz diqqət üçün Sizə təşəkkür edirəm.

Sizə, cənab Prezident, möhkəm cansağlığı, gələcək fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

12 mart 2003-cü il

Klivelnd şəhəri

**SERBİYA VƏ ÇERNOQORIYA İTTİFAQININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB SVETÖZAR MAROVİÇƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Serbiya və Çernoqoriya İttifaqının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan ilə Serbiya və Çernoqoriya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost xalqınızın rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

12 mart 2003-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV
VƏTƏNƏ YOLA DÜŞMÜŞDÜR**

12 mart 2003-cü il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mətbuat xidmətindən AzərTAc-ın müxbirinə verilən məlumata görə, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Klivlend şəhərinin klinikasında müalicəsini bitirdikdən sonra martın 12-də Amerika Birləşmiş Ştatlarından Vətənə yola düşmüşdür.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV
LONDONA GƏLMİŞDİR**

Azərbaycanın Böyük Britaniyadakı səfirliyindən AzərTAc-a bildirmişlər ki, ABŞ-ın Klivlend şəhərindəki klinikada müalicəsini uğurla başa çatdıran Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev martın 13-də Londona gəlmişdir.

**SERBİYA VƏ ÇERNOQORIYA İTTİFAQININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB SVETOZAR MAROVIÇƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Serbiyanın Baş naziri Zoran Cinciçin qətlə yetirilməsi xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu ağır itki ilə əlaqədar Sizə, mərhumun ailəsinə və bütün xalqınıza dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

13 mart 2003-cü il

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINDAN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ BEYNƏLXALQ HAVA LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ

14 mart 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Axşamınız xeyir, hörmətli jurnalistlər!

Yəqin siz bura gəlmisiniz ki, Amerikadakı bizim görüşlərimiz və danışıqlarımız haqqında, apardığımız işlər haqqında məndən yeni məlumatlar alarsınız. Ancaq bilirsiniz ki, görüşlər, bütün işlərimiz qurtarandan sonra mən Vaşinqtonda Azərbaycanın orada olan mətbuat orqanlarına müsahibə verdim və gördüyümüz işlər, əldə edilən nəticələr haqqında nə mümkündürsə, onu da dedim.

Ondan sonra isə bilirsiniz ki, mən xəstəxanada olmuşam. Elə bir iş görülməyibdir. Ona görə də mənim sizə deyəsi elə bir sözüm yoxdur. Yəni sizə əlavə bir məlumat verə bilmərəm. Təşəkkür edirəm ki, buraya gəlmisiniz. Mənə diqqət göstərdiyinizə görə çox sağ olun. Ancaq gəlin bununla görüşümüzü qurtaraq.

S u a l: Cənab Prezident, özünüzü necə hiss edirsiniz?

C a v a b: Yaxşı hiss edirəm. Narahat olmayın, yaxşı hiss edirəm. Hər şey yaxşıdır. Səhhətim barədə də heç kəs narahat olmasın. Təbiidir, cərrahiyyə əməliyyatıdır, ondan sonra onun sağalma dövrüdür. Bunlar hamısı təbiidir. Amma qalan sahədə

---

hər şey normaldır, heç kəs narahat olmasın. Heç kəs də düşünməsin ki, Heydər Əliyev xəstələnibdir.

S u a l: Cənab Prezident, müalicə olunduğunuz dövrdə Azərbaycanda baş verən hadisələr barədə ətraflı məlumat ala bilirdinizmi və ölkədə olmadığınız müddətdə dövlət məmurlarının işi Sizi razı salırmı?

C a v a b: Təbii ki, məlumat alırdım. Mən hər gün əlaqə saxlayırdım. Bütün əsas məsələlər haqqında mənə məlumatlar verilirdi. Mən lazımi göstərişləri verirdim. Mənim bu barədə ölkə ilə əlaqəm kəsilməmişdi və burada gedən bütün işlərə həm nəzarət edirdim, həm də məlumat alırdım və lazımi göstərişlərimi verirdim.

Hesab edirəm ki, burada məmurlarımızın hamısı normal işləyibdir. Hər halda, görürsünüz, bu müddətdə Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik yerindədir, işlər gedir, iqtisadiyyatda inkişaf var. Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı ilə aparılan danışıqlar çox yaxşı müsbət nəticələr veribdir. Hər şey qaydasında gedibdir. Heç kəs narahat olmasın.

AZƏRBAYCAN JURNALİSTLƏRİNİN BİRİNCİ QURULTAYINA

Hörmətli mətbuat işçiləri və jurnalist ictimaiyyəti nümayəndələri!

Sizi – ümumrespublika forumuna toplaşmış Azərbaycan jurnalistlərini səmimiyyətlə salamlayır və qurultayın işinə uğurlar arzulayıram.

Yaşadığımız qloballaşma və informasiya əsrində azad söz və mətbuatın əhəmiyyəti getdikcə artmaqdadır. Mütərəqqi ənənələrə, milli və ümumbəşəri dəyərlərə malik Azərbaycan mətbuatı demokratiya və aşkarlığın mühüm vasitəsi kimi, bugünkü müstəqil dövlət və azad vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda müstəsna rol oynayır. Xalqımızın azadlıq arzularının, müstəqillik ideallarının əks etdirilməsində, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasında, aktual problemlərin ictimai müzakirəyə çıxarılmasında Azərbaycan mətbuatının xidmətləri xüsusi qeyd olunmalıdır.

Azərbaycan dövləti söz və fikir azadlığının təmin edilməsi, kütləvi informasiya vasitələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, mətbuat işçilərinin fəaliyyəti üçün hərtərəfli şərait yaradılması istiqamətində ardıcıl tədbirlər görür. Son illərdə kütləvi informasiya vasitələrinə dövlət qayğısının artırılmasına, mətbuata maliyyə-vergi düzəştlərinin verilməsinə, jurnalistlərin informasiya almaq azadlığının təmin edilməsinə yönəlmiş bir neçə fərman və sərəncam verilmişdir. Qəzetlərin dövlət nəşriyyatına olan borcları 2005-ci ilə qədər təxirə

salınmış, onlara güzəştli şərtlərlə kredit verilməyə başlanmışdır. Mətbuat sahəsində demokratik, liberal qanunvericilik bazası yaradılmışdır. Azərbaycanda çoxşaxəli mətbuat və informasiya sistemi formalaşmışdır. Ölkədə yüzlərlə kütləvi informasiya vasitəsi, teleradio şirkətləri, informasiya agentlikləri, qəzet və jurnallar azad surətdə fəaliyyət göstərir.

Bu gün Azərbaycanda mətbuatın dövlət tənzimlənməsindən imtina edilib. Lakin həyat göstərir ki, mətbuatın ictimai tənzimlənməsinə və özünütənzimləməyə, mətbuat–dövlət, mətbuat–vətəndaş, mətbuat–mətbuat münasibətlərinin sivil, demokratik yolla tənzimlənməsinə ehtiyac vardır. Eyni zamanda, müasir beynəlxalq standartlara cavab verən, peşəkar, qərəzsiz, obyektiv mətbuatın formalaşması və güclənməsi istiqamətində hələ bundan sonra da xeyli işlər görülməlidir.

İnanıram ki, Azərbaycan jurnalistlərinin birinci qurultayı, burada qəbul edilən qərarlar bütövlükdə cəmiyyət və jurnalistika qarşısında dayanan mühüm vəzifələrin həlli yolunda vacib addım olacaq. Obyektivliyi və vətənpərvərliyi ilə seçilən mətbuat və ictimaiyyət nümayəndələrinin təmsil olunacağı Mətbuat Şurası demokratiyaya və söz azadlığına xidmət edən nüfuzlu quruma çevriləcəkdir.

Bir daha qurultayın işinə uğurlar diləyir, Azərbaycan jurnalistlərinə və mətbuat ictimaiyyətinə ən xoş arzularımı yetirirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 mart 2003-cü il

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞANA**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Türkiyə Respublikasının Baş naziri vəzifəsinə təyin olunmağınız münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Türkiyə arasında münasibətlərə böyük əhəmiyyət verirəm. Bu münasibətlər xalqlarımızın dərin tarixi kökləri olan, əsrlərin sınağından çıxmış dostluğundan, qarşılıqlı etibarından və etimadından qaynaqlanır.

Əminəm ki, yüksək vəzifədə fəaliyyətiniz dövründə dost və qardaş ölkələrimizin əməkdaşlığı bütün sahələrdə inkişaf edərək xalqlarımızın rifahına, regionumuzda sülhün, sabitliyin bərqərar olmasına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, qardaş Türkiyə naminə fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 mart 2003-cü il

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB XU SZİNTAOYA**

Hörmətli cənab sədr!

Çin Xalq Respublikasının sədri vəzifəsinə seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Çin arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın iradəsinə uyğun olaraq daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost Çin xalqının rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 mart 2003-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN MƏTBUAT XİDMƏTİNİN MƏLUMATI

17 mart 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Təhlükəsizlik Şurasının geniş tərkibdə iclası keçirilmişdir.

Dövlətimizin başçısı ABŞ prezidenti cənab Corc Buşun dəvəti ilə fevralın 23–28-də Birləşmiş Ştatlara səfəri, orada keçirdiyi görüşlər, apardığı danışıqlar və onların nəticələri haqqında məlumat vermişdir.

Sonra Milli Məclisin sədri Murtuz Ələsgərov, Baş nazir Artur Rəsizadə, Prezidentin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, iqtisadi siyasət üzrə dövlət müşaviri Vahid Axundov və digər rəsmi şəxslər bir çox daxili, xarici məsələlər barədə çıxış etmiş, müzakirələr aparılmışdır.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev iclasa yekun vurmuşdur.

NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Hörmətli həmvətənlər!

Sizi – respublikanın bütün vətəndaşlarını xalqımızın əziz Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Böyük mənəvi gücə malik olan Novruz bayramı ulu əcdadlarımızın bizə verdiyi ən gözəl yadigar olub Azərbaycan xalqının milli ruhunu və yaddaşını, onun daxili aləmini bütün zənginliyi ilə yaşadır. Təbiətin oyanışının, varlığın yenidən canlanmasının müjdəsini verən Novruz bayramı ən qədim zamanlardan bəri həyat və məişətimizə daxil olmuş, insanlara aydın və işıqlı sabaha, xoşbəxt gələcəyə inam duyğusu bəxş etmişdir. Mehribanlıq və qardaşlıq tellərini gücləndirən bu bayram cəmiyyətdə xoş münasibətlər bərqərar edərək, onun üzlərinin bir-birinə diqqət və qayğısını artırır.

Azərbaycan xalqı ötən əsrlərin bütün ağır sınaqları içində dilini, dinini, mənəviyyatını saf bir şəkildə qoruduğu kimi, milli bayramlarını, o cümlədən Novruz bayramını da qoruyub saxlamış, hər gəlişini çox böyük arzularla gözlədiyi bu bayramı tarix boyu həmişə əziz tutaraq, onu dərin ehtiram və məhəbbətlə qeyd etmişdir. Onun milli bayram kimi bu gün dövlət səviyyəsində keçirilməsi isə Azərbaycanımızın müstəqilliyinin bəhrələrindən biridir.

Azərbaycan xalqının sonsuz sevinclə qarşıladığı Bahar bayramını dünyanın hər bir guşəsində yaşayan bütün soydaşlarımız böyük təntənə ilə qeyd edirlər. Qoy milli həmrəyliyin

rəmzinə çevrilən bu bayram həmvətənlərimizi azərbaycançılıq məfkurəsi ətrafında daha sıx birləşdirsin. Bu gün ölkəmizin hüdudlarından uzaqlarda olan soydaşlarımızın hər birini hərərətlə salamlayır, onlara ən səmimi bayram təbriklərini yetirir, neçə belə bayramlara çatasınız deyirəm.

Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olmuş övladlarımızın əziz xatirəsini bu bayram günlərində bir daha dərin ehtiramla yad edirik. Əmin olduğumu bildirirəm ki, ölkəmizin möhkəmləndirilməsi yolunda atdığımız hər bir yeni addım şəhidlərimizin ruhlarını şad edəcəkdir.

Bu yaz ətirli bayramda, bahar nəfəsli gözəl Novruz bayramında hər birinizi bağrıma basır, müstəqil Azərbaycan Respublikasının daha da inkişaf etdirilməsi və xalqımızın firavan həyata qovuşması naminə apardığınız işlərdə sizə uğurlar arzu edirəm.

Bahar bayramınız mübarək olsun!

Bakı şəhəri, *19 mart 2003-cü il*

NOVRUZ BAYRAMI GÜNÜ LERİKLİ FERMER XANIŞ ŞAHIYEV İLƏ GÖRÜŞ

20 mart 2003-cü il

Lerikli fermer Xaniş Şahiyeu Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevə dərin hörmət və ehtiram əlaməti olaraq, əvvəlki illərdəki kimi, bu il də Novruz bayramı günü onunla görüşə gəlmişdir. O, kəndiyi qurbanları Bakıya gətirərək, martın 20-də Prezident sarayının həyatında dövlətimizin başçısı ilə görüşdü.

Prezident Heydər Əliyev Xaniş Şahiyeui mehribanlıqla salamladı, bayram münasibətilə təbrik etdi və onun sədaqətini bir daha yüksək qiymətləndirdi, hal-əhval tutdu.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Möhtərəm Prezident, mən Sizi ötən Qurban və indiki Novruz bayramları münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Mən bunu bir dəfə demişəm, icazə verin, ikinci dəfə də deyim. Mən bütün sahədə zirək adamam. Ancaq iki şeyin – bir mərifətin, bir də paxıllığın qarşısında acizəm. Mən paxıl adam deyiləm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, bilirəm.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Birincisi, onu demək istəyirəm ki, Allah Sənin səfərini, qədəmlərini, şan-şöhrətini, hörmətini bu əziz bayram günündə balalarınla, nəvələrinlə, Səni istəyən adamlarla, Azərbaycan xalqı ilə bir yerdə mübarək eləsin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ ol.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: İkinci sözüm ondan ibarətdir ki, Allah-təala Səni bir gün yox, bir dəqiqə də olsun Azərbaycan xalqının başı üstündən əskik eləməsin. Məni Allah eşidir. Əllərimi görürsən?!

H e y d ə r Ə l i y e v: Görürəm.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Əllərimə baxıb ağlayıram, sevinirəm, gülürəm. Ancaq Allah bu əlləri görür. Mən bu əlləri Sənin üçün qaldırmışam və heç nədən narazı deyiləm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ ol.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Jurnalistlər mənə çox sual edirlər ki, sən nəyə görə prezident ilə dostsan və prezident səninlə nəyə görə dostdur? Deyirəm ki, möhtərəm prezidentlə mən ona görə dostam ki, ürəyimdə üç dənə dağ var, iki bala dağı, ata dağı, iki gözümün dağı. Əgər hörmətli prezident müharibəni dayandırmısaydı, minlərlə insan, millət şəhid olacaqdı. Mənim də iki oğlum gedib şəhid olubdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Elədir.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Əgər o, müharibənin qarşısını almasaydı, dayandırmısaydı – müharibə kimliyə baxmır – xalqın övladları, o cümlədən mənim də 14-15 oğlum gedərdi. Buna görə Heydər Əliyevi istəyirəm. Heydər Əliyev məni nəyə görə istəyir? Heydər Əliyevi bütün Azərbaycan xalqı istəyir. Amma Heydər Əliyev adamları həm də hər kəsin zəhmətinə görə istəyir. Heydər Əliyev məni ona görə istəyir ki, atam 1941-ci ildə müharibədə həlak olub, iki oğlum xalq yolunda özünü qurban verib, ikinci qrup əliləm. Bunlara görə, zəhmətimə görə məni istəyir.

Hörmətli Prezident, söz düz, yerində olmasa, heç danışmağa dəyməz. Özün üçün yalan danışmaq olar, amma prezidentə yalan danışmaq olmaz. Mənim Sizə yalan sözüm yoxdur. Mən bura

nəyə görə, kiminsə malı ilə gəlməmişəm. Öz əlimin qabarı ilə gəlmişəm, öz sözümlə gəlmişəm. Anamın da, mənim də dediyimiz sözlərə yenidən qayıtmaq istəyirəm. Hörmətli Prezident, necə ki, İranda imam Xomeyni deyirlər, Lerikdə də imam Heydər Əliyev deyirlər. Mən demişəm: Hörmətli Prezident, Sənin haqqında sözü bir dəfə də, yüz dəfə də, min dəfə də danışanda adam doymur. Elə bil ki, heç danışmamışam, ya da birinci dəfədir danışırım. Sənin haqqında nə qədər danışsansa, sözlər Sənə yaraşır, Sən də sözə yaraşırısan. Mən demişəm: Heydər Əliyev, Sənin başmaqların hər adamın ayağına olar, amma Sənin yerini yeriyə bilməzlər. Mən demişəm: Bu qala daşlı qala, tikmədim özüm qalam, tikdim ki, izim qala. Mən demişəm: Hörmətli Prezident, bütün dünyada nə qədər prezidentlər var, onların hamısının vəzifəyə ehtiyacı var. Amma Heydər Əliyevin vəzifəyə yox, vəzifənin Heydər Əliyevə ehtiyacı var. Sən balaca vəzifələri də prezident səviyyəsində aparmısan. Sənin duruşunda da, yerləşində də, danışığında da prezidentlik səviyyəsi mövcuddur. Vəzifə olsa da, olmasa da, Sən prezidentsən.

Nə demək istəyirəm?! Atalar çox yaxşı demişdir: Hər qoyunun balası qurban ola bilməz, hər atanın da oğlu oğul ola bilməz.

Heydər Əliyev: Yaxşı sözdür.

Xanış Şahiyev: Bu sözün mənası odur ki, bütün xarici dövlətlərə Azərbaycanı tanıtdıran İlhamın başına dolanım. Bu atalar misalı elə belə şeylərə görə deyilibdir. İlham Əliyev bunu Azərbaycan xalqına, Prezident Heydər Əliyevə sübut elədi. Bəli, hörmətli Prezident, sovetlər dövründə getdin Siyasi Büronun üzvü seçildin. Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini oldun. Mən çox fəxr edirəm ki, Allah o yolu İlham da qismət elədi. Bəli, getdi, Avropa Şurasında yüksək vəzifəyə seçildi. Necə ki,

Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyada tanıdıb, İlham da eləcə Azərbaycanı dünyaya tanıtdırdı, bəli, belə atanın belə oğlu olar və var. Sən gedən yolu Allah İlhamına da qismət elədi. İdman sahəsində də nə qədər böyük uğurlarımız var.

Onu da deyim ki, – bu ifadəmə görə üzr istəyirəm – Sən xaricə gedəndə özünlə tərcüməçi aparırsan, amma İlhamın başına dolanım, o, tərcüməçiliyi də özü edir.

Mən yuxuda görmüşəm. Bu əlləri yenə də açıram. Görürsən, bu əlləri Allah görür. Mən yuxuda görmüşəm ki, gec-tez, bir də görəcəyik ki, hansısa bir ölkədə prezidentliyə onun namizədliyini irəli sürüblər. Mən buna inanıram. Bu əllərimə inanıram. Zəhmətimə inanıram. Mən yenə də deyirəm ki, Sənin nə qədər ömrün var, Sən prezidentsən. Buna inanıram. Mən boş sözlər danışmıram. Boş sözlə meydanda gəzmək olmaz. Bu sözləri deməyə haqqım var. İki oğlum, atam, əmilərim xalq yolunda gediblər. İki oğlum şəhid olub, 15 oğlum da mənim yanımdadır. Bu gün Ali Baş Komandan, hörmətli prezident Heydər Əliyev hansı sahədə əmr etsə, mən başda olmaqla, hamımız hazırıq. Nə demək istəyirəm? Demək istəyirəm ki, bizə prezident seçkiləri lazım deyil. Nə qədər ömrün var, o qədər də prezidentsən və buna haqqın var.

Mən bunları görmüşəm. Ona görə yox ki, mən bu gün prezidenti tərifləyirəm, o məni təriflədi. Yox. Mən ona görə deyirəm ki, əgər əlimin qabarını görürəmsə, başqasının beyninin, gözünün, ürəyinin qabarını görürəm. Bax, bu beş barmağın beşi də mənimdir. Təbii, biri digərindən fərqlidir. Əgər fərq olmasa, həyat ola bilməz.

Atalar çox yaxşı deyib: Arsız-arsız oynayıb-gülməyə, boş söz danışmağa nə var, mərdin gülləsi ilə ölməyə nə var, namərdin daşı dəyməsin.

Allahın köməyi ilə hər şey yaxşı olacaq. Mən söz üçün gəzən adam deyiləm. Bayaq dediyim kimi, mərifətin qarşısında acizəm. Allahdan başqa, Sənə imam desəm, Sənə yaraşır. Peyğəmbər desəm, Sənə yaraşır. Düzdür, həyatda çox gözəl ad daşıyanlar var. Çox əməli olan adamlar var. Amma ondan gözəli nədir? Ondan gözəli odur ki, xarici ölkələrdə gözəlliyi yaşadasan. Bu gözəl adı daşıyan kimdir? Bu adı daşıyan məhz Heydər Əliyevdir. Heydər və bir də Əli, Həzrət Əli.

Biri dedi ki, ya Əli, mən səni çox istəyirəm. Həzrət Əli dedi, bəli, mən də səni istəyirəm. Bir nəfər də o tərəfdən dedi ki, ya Əli, mən də səni çox istəyirəm. Həzrət Əli dedi ki, mən istəmirəm. O dedi, nə üçün? Həzrət Əli cavab verdi ki, əgər sən istəsəydin, mən də istəyərdim. Səni bu gözəl adınla yaşayasan.

İlham adı nədir? Yəni hər şeyə ilham verən deməkdir. Yəni deyirəm, dost çoxdur. Hər şey – ata da, ana da, bacı da, el də gözəldir. Amma bunların başında duran gözəllik dostluqdur. Əgər Allah ilə dost olmasan, Allah səni istəyərmi?! Ata-ana ilə dost olmasan, Allah səni istəyərmi?! Yaxud əksinə, dost olmasan heç oğul da atasını istəməz. Amma böyük fəxrlə bildirirəm ki, Sənin şərəfinə və İlhamın şərəfinə kəsilən qurbanları gətirmişəm. Sözüm çoxdur, amma vaxtınızı almaq istəmirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ ol. Təşəkkür edirəm, çox dəyərli sözlər deyirsən. Xaniş kişi, mən həmişə səninlə söhbət edəndə çox təəccüb edirəm ki, sən nə qədər müdrik xalq sözü, atalar sözü bilirsən və sənin nitq imkanların nə qədər böyükdür. O qədər gözəl danışırısan ki, bir dənə söz o birini təkrar etmir.

Sən kənd adamısan, dağda yaşayırsan. Ancaq bəzən görürsən ki, bizim ayrı-ayrı ziyalılardan sənin danışığın daha yüksək səviyyədədir. Doğrudur, sən mənim haqqımda həddindən artıq xoş sözlər dedin. Buna görə təşəkkür edirəm. Ancaq başa

düşürəm, bəzi sözləri də, əlbəttə, mənə çox istədiyindən deyirsən. Mən adi bir adamam, Prezidentəm, xalq mənə seçibdir. Mən xalqın etimadı ilə də bu vəzifəni aparıram.

Bu il də yenidən prezident seçkiləri olacaqdır. Mən də öz namizədliyimi irəli sürəcəyəm. Hesab edirəm ki, xalq mənə yenə də dəstəkləyəcək, seçəcəkdir. Çünki biz demokratiya yolu ilə gedirik. Bu demokratiyanı poza bilmərəm. Qətiyyəyəm. Nəinki poza bilmərəm, mənim daxili mənəviyyatım buna yol verməz. Ona görə də demokratiya bizim ölkədə hökm sürür, hər şey demokratiya əsasında gedir, hər şey hər bir insanın hüquqlarının qorunması əsasında gedir. Bununla əlaqədar prezident seçkiləri açıq, sərbəst keçiriləcək, hər kəs bu seçkilərdə iştirak edə bilər. Mən də iştirak edəcəyəm. Güman edirəm ki, xalq yenə də mənə etimad göstərəcəkdir.

Mənim haqqımda dediyin əlavə sözlər, təbii ki, sənə mənə qarşı olan daxili hissiyyatların ilə bağlıdır. Ona görə sənə çox təşəkkür edirəm. Çox sağ ol, çox məmnunam. Amma yenə də, hər dəfə olduğu kimi, mən sənə nə qədər böyük söz ehtiyatına malik olduğundan heyranam. Həm də ki, sənə xalq sözlərini və atalar sözlərini nə qədər düzgün, dəqiq yadında saxlamağın və hər bir sözü yerində işlətməyinin mənə həm təəccübləndirir, həm də sevindirir.

Xanış kişi, çox sağ ol, təşəkkür edirəm. Sənə, bütün övladlarına cansağlığı arzu edirəm. Ümidvaram ki, sən hələ bundan sonra uzun illər yaşayacaqsan. Hər şeyi öz əllərinlə, zəhmətinlə qazanmışsan, öz əllərinlə də hər şeyi qazanacaqsan. Çox sağ ol.

X a n ı ş Ş a h ı y e v: Möhtərəm Prezident, Allah Səni var eləsin, Allah Səni xoşbəxt eləsin.

NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN ÜMUMXALQ ŞƏNLIYINDƏ NİTQ

21 mart 2003-cü il

Bakının qədim İçərişəhərin darvazaları qarşısında – Gənclər meydanında bayram münasibətilə böyük mərasim təşkil olunmuşdu. Meydanda Novruz tonqalı şölələniydi. Ətrafdakı binaları, əsrlərin şahidi olan qədim qala divarlarını al-əlvan plakatlar bəzəyirdi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Novruz şənliklərində iştirak etmək üçün Gənclər meydanına gəldi. Meydana toplaşmış minlərlə adam dövlətimizin başçısını hərərətlə, gurultulu alqışlarla qarşıladılar, ona bahar ətirli gül-çiçək dəstəsi təqdim edildi.

Bahar qız Azərbaycan prezidentinə müraciətlə dedi:

Əziz Heydər baba! Sizi xalqımızın müqəddəs Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirik. Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi, Vətən torpağının bütövlüyü naminə gördüyünüz işlərə görə Sizə minnətdarıq. Biz inanırıq ki, Sizin gərgin əməyiniz sayəsində Azərbaycan xalqı həmişə öz bahar ömrünü yaşayacaqdır. Bu əziz Novruz bayramı münasibətilə Sizi bir daha təbrik edirik.

Şux, oynaq musiqi sədaları ətrafı bürümüşdü. Milli geyimli uşaqlar meydanda rəqs edirdilər. İncəsənət ustalarının baharı, Azərbaycanı tərənnüm edən mahnıları dalğa-dalğa hər tərəfə

yayılır, bayram şənliyini daha da rəvnəqləndirirdi. Prezident Heydər Əliyev şənliyə toplaşmış paytaxt sakinləri ilə mehribancasına salamlaşdı, onları Novruz bayramı münasibətilə təbrik etdi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev bayram şənliyində nitq söylədi.

Heydər Əliyev: Əziz bacılar, qardaşlar!

Sizi Azərbaycan xalqının əziz bayramlarından biri – Novruz bayramı, Bahar bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Hər birinizə cəsağlığı, səadət, xalqımıza sülh və əmin-amanlıq arzulayıram!

Əziz dostlar, bir neçə ay bundan öncə biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 11-ci ilini qeyd etdik. 11 ildir ki, xalqımız öz doğma vətənidə, öz ölkəsində azad, sərbəst yaşayır və öz aqibətinin sahibidir. Azərbaycanda ardıcıl olaraq demokratik dövlət quruculuğu həyata keçirilir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf edir, xalqımızın rifah halı günü-gündən yaxşılaşır.

Biz Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmişik və bu, ölkənin hər bir yerində, hər bir bölgəsində hökm sürür. Xalqımız rahat, sərbəst yaşayır, öz işləri ilə məşğuldur. Bütün bunlara görə də Azərbaycan xalqı öz adət-ənənələrini, öz milli-mənəvi dəyərlərini bərpa edib və öz milli bayramlarını yüksək səviyyədə həyata keçirir.

Novruz bayramı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin xalqımıza verdiyi bəhrələrdən biridir. Keçmişdə bu bayramı daim qeyd edirdik. Ancaq öz evimizdə, öz ailəmizdə. İndi isə bu, həqiqi ümumxalq bayramına çevrilibdir. Bu günlər xalqımız, millətimiz Azərbaycanın hər yerində, hər bir guşəsində Novruz bayramını böyük ruh yüksəkliyi ilə qeyd edir. Bir də deyirəm,

bunlar hamısı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin xalqımıza verdiyi bəhrələrdir. Xalqımız bundan sonra da öz adət-ənənələrini daim uca tutacaq, onları qoruyacaq, saxlayacaq və inkişaf etdirəcəkdir. Çünki bunlar bizim xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri olaraq xalqımızın xüsusiyyətlərindən xəbər verir.

Bildirdiyim kimi, xalqımız rahat yaşayır. Ancaq bu günlərdə bu bayramı çadır şəhərciklərində keçirən soydaşlarımız da var. Onlar neçə ildir ki, ağır şəraitdə yaşayırlar. Ancaq yaşayırlar və böyük ümidlə yaşayırlar. Onlar böyük əzmkarlıq göstərirlər, dözümlülük göstərirlər və bu dözümlülüyə görə də mən bütün qaçqınlara, məcburi köçkünlərə, çadır şəhərciklərində yaşayan soydaşlarımıza bu bayram günü xüsusi təşəkkürümü bildirirəm.

Mən çadır şəhərciklərində yaşayan soydaşlarımızı, vətəndaşlarımızı bu bayram günü xüsusi təbrik edirəm və onlara, bütün xalqımıza bildirirəm ki, bu günün ömrü azdır. Azərbaycan dövləti Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi yolunda ardıcıl fəaliyyət göstərir və ümidvaram ki, bunun nəticəsində biz torpaqlarımızın azad edilməsinə nail olacağıq. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyik və didərgin düşmüş soydaşlarımız öz yerlərinə, yurdlarına qayıdacaqlar.

Səkkiz ildən çoxdur ki, Azərbaycanda atəşkəs rejimi hökm sürür. Ancaq müharibə qurtarmayıbdır. Bizim qəhrəman əsgərlərimiz, ordumuz Azərbaycanın torpaqlarının keşiyində dururlar və hər zaman Azərbaycan torpaqlarını azad etməyə hazırdırlar. Mən bu bayram günü Azərbaycan əsgərlərini, səngərlərdə olan övladlarımızı ürəkdən təbrik edirəm və onlara bu şərəfli işlərində uğurlar arzulayıram.

Əziz dostlar, bu bayram el bayramıdır, bu bayram xalq bayramıdır. Çox məmnunam ki, xalqımız bu bayramı yüksək

qiymətləndirir və bu günlərdə bayram əhval-ruhiyyəsi ilə yaşayırlar. Sizin bayramınızı bir daha təbrik edirəm, hər birinizə cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

* * *

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev İçərişəhərdə keçirilən Novruz şənliklərində də iştirak etdi. Bakının ayrı-ayrı rayonlarının buraya toplaşan nümayəndələri Azərbaycan prezidentini hərərətlə salamladılar, Bahar bayramı münasibətilə təbrik etdilər.

Dövlətimizin başçısı Bakı sakinləri və şənlik iştirakçıları ilə mehribancasına görüşdü, hal-əhval tutdu, onları bayram münasibətilə təbrik etdi.

İncəsənət ustaları, bədii özfəaliyyət kollektivləri xalqımızın adət-ənənələrini, qədim el sənətlərini nümayiş etdirdilər, «Kosa, Keçəl və Bahar qız» tamaşasını göstərdilər, Novruz şənliyində rəngarəng konsert proqramı ilə çıxış etdilər. Bir tərəfdə isə gənc idmançılar xalça üzərində qurşaq tuturdular. Şənlik iştirakçıları qədim xalq mahnılarını ifa edir, milli musiqinin sədaları altında əl-ələ verib rəqs edirdilər.

Balaca uşaqlar Heydər babanı səmimiyyətlə qarşıladılar, ona cansağlığı, uzun ömür arzuladılar və dövlətimizin başçısına həsr olunmuş şeir söylədilər:

*Yerin altı, üstü də
sərvətlidir,
Bağı barlı, süfrəsi
nemətlidir,
Xalqı müdrik,
rəhbəri qüdrətlidir.*

Zəkasıyla heyran
qoyub dünyanı,
Sizin kimi sevək
Azərbaycanı.
Novruz günü elim,
günüm şad olsun,
Qəm - kədərə
yurddaşlarım yad olsun,
Xəbislərin sinəsi
bərbad olsun.
Yurdum olsun
şənliklərin ünvanı,
Sizin kimi sevək
Azərbaycanı.

Sonra prezident Heydər Əliyevi Novruz bayramının əsas personajları olan Kosa ilə Keçəl qarşıladılar.

K o s a: Cənab Prezident, bayramınız mübarək. Qoy həmişə hər ilin bu günündə bizimlə burada görüşəsiniz.

Cənab Prezident, bilirsiniz ki, Novruz bayramının dörd çərşənbəsi var. Mən Kosa, bu da Keçəl, elimizin içində olmuşuq, onların dərdinə, arzularına şərik çıxmışıq. Xalqımızın birçə arzusu var, Tanrının verdiyi bu bayramı həmişə Sizinlə bir yerdə bizə qismət eləsin. Bütün xalqımız əmindir ki, gələcəkdə, yəni payızda keçiriləcək prezident seçkilərində Siz qalib çıxacaqsınız. Bu bizim, «İrs» folklor ansamblının üzvlərinin, hamımızın arzusudur və bunu bayram kimi qeyd edək, deyək, gülək, şənlənək.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sən on ildir belə qalmısan, heç dəyişməmişən.

K o s a: Cənab Prezident, mən həmişə belə qalacağam. Sizə o vaxt da demişdim, Sizə kosa ömrü qədər ömür arzu edirəm. Kosa xalqımızın ölməz qəhrəmanıdır, həmişə yaşardır.

Keçəl, aranı qarışdırırsan ha?

K e ç ə l: Ay kosa, gəl icazə ver, cənab prezidentlə bu il mən yumurta döyüşdürüm.

K o s a: Xeyr, sənin yumurtan öz başın kimi boşdur. İmkan ver işimizi görək. Sənin bəxtin yoxdur.

Kosa və Keçəl prezidentlə yenə yumurta döyüşdürdülər və bu dəfə də məğlub oldular.

Novruz şənliyinin iştirakçıları kiçik yaşlı muğam ifaçılarının məharətlə ifa etdiyi muğamı, mahnını alqışlarla qarşıladılar.

Qaradağ rayonunun Novruz şənliyində iştirak edən gənc heydərçilər dövlətimizin başçısını mehribanlıqla salamladılar.

*Heydər Günəş kimi,
Heydər Türk kimi,
Saxlayıb çiyində
vətən mülkünü.
Qoruyaq vətənin
Atatürkünü,
Bir Heydər qalacaq,
bir Azərbaycan!*

Daha sonra aşiq İslam Qobustanlı prezidentin şərəfinə mahnı oxudu.

Prezident Heydər Əliyev İçərişəhərdə tarixi abidələrin bərpasının vəziyyəti ilə tanış oldu, sonra Milli parka gələrək, bu-

---

rada son illər aparılan abadlıq işləri ilə maraqlandı, Xəzəri seyr etdi. Dövlətimizin başçısı Milli parka bayram gəzintisinə çıxmış Bakı sakinlərini və respublika paytaxtının qonaqlarını Novruz münasibətilə təbrik etdi.

**BANQLADEŞ XALQ RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB İACUDDİN ƏHMƏDƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Banqladeş Xalq Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın rifahı naminə daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Banqladeş xalqına sülh və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 23 mart 2003-cü il

**PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB PƏRVİZ MÜŞƏRRƏFƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Pakistan İslam Respublikasının milli bayramı – Pakistan günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin inkişafının bugünkü səviyyəsindən məmnunam. Əminəm ki, xalqlarımızın qarşılıqlı iradəsi ilə dost ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın bütün istiqamətlərdə dərinləşdirilməsi üçün bundan sonra da ardıcıl səylər göstərəcəyik.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, qardaş Pakistan xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 23 mart 2003-cü il

BAKIDA RUS PRAVOSLAV KİLSƏSİNİN YENİDƏN TİKİLMİŞ BAŞ KAFEDRAL KİLSƏSİNİN AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ* NİTQ

24 mart 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevi məbədin qarşısında ölkənin dini konfessiyalarının rəhbərləri səmimiyyətlə qarşıladılar. Azərbaycan prezidentinə duz-çörək təqdim olundu.

Ölkə prezidentinə ehtiram əlaməti olaraq kilsə zəngi çalındı.

Dövlətimizin başçısı kilsəyə daxil olarkən onu dini nəğmələrlə salamladılar.

Mərasimi Moskvanın və bütün Rusiyanın müqəddəs Patriarx II Aleksinin nümayəndəsi Gedeon ata açaraq Rus Pravoslav kilsəsi başçısının Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadəyə təbrik məktubunu oxudu.

Heydər Əliyev: Bakı və Xəzəryanı bölgənin hörmətli yepiskopu!

Rus ruhanilərinin hörmətli nümayəndələri!

---

* Мярасимдя Цмумрусийа Азярбайһан Конгресинин витсе-президенти Айдын Гурбанов, Гафгаз Мцсялманлары Идарясинин сядри Щаьы Аллащцкцр Пашазадя, Азярбайһан даь йящудиялари Йьмасынын башчысы Семейон Ихуулов, Русийанын Азярбайһандакы Фювгялада вя Сялащийятли сяфири Николай Рйабов, Багы вя Хязряйаны бюляя йепархийасынын йенискону Александр щязрятляри чыхыш етдияр.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Azərbaycanın pravoslav xristianlarının həyatında, bütün Azərbaycanın həyatında belə böyük hadisə – Bakıda Baş Kafedral kilsənin açılışı münasibətilə sizin hamınızı təbrik edirəm.

XX əsrdə, ümumən, xristian dini islam dini kimi, bu məbəd də çox mürəkkəb dövrlər keçirmişdir, böyük sınağa məruz qalmışdır. Bir çox onilliklər boyu rus pravoslav əhalinin dini ainlər icra etdiyi yer olan bu məbəd 1920-ci ildə bağlanmış, yepiskop isə öldürülmüşdür. Azərbaycan ziyalılarının, Azərbaycanın din xadimlərinin də aqibəti belə olmuşdur. Ötən əsrin 20–30-cu illərində onların bir çoxu günahsızcasına repressiya olunmuş, hər şeydən məhrum edilmişdir.

Ancaq tale elə gətirdi ki, keçən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Sovetlər İttifaqı dağıldı, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyinə qovuşdu. Təbii ki, Azərbaycan xalqı, Azərbaycan hökuməti azadlıqdan, müstəqillikdən istifadə edərək, öz həyatını lazım bildiyi kimi qurmağa başladı. Əlbəttə, bununla əlaqədar Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar üçün keçmişdə əziz olmuş, xidmət etmiş çox şey, o cümlədən də bu Baş Kafedral kilsə bərpa edilməyə başlandı.

Doğrudur, bu işə birdən-birə girişmək mümkün olmadı, ona görə ki, ötən əsrin 90-cı illərində Azərbaycanda baş verən məlum hadisələr üzündən rus pravoslav əhalinin bir hissəsi ölkəmizdən köçüb getdi, qalanları isə, Azərbaycan xalqının özü kimi, həyatlarının çətin dövrünü yaşadılar. Lakin sizə məlum olduğu kimi, 1993-cü ildən etibarən biz ölkəmizdə qayda-qanun yaratmağa başladığımız və tədricən ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar edilməsinə nail olduq.

Müstəqil Azərbaycan dövləti qarşısında duran vəzifələri həyata keçirərək, hüquqi demokratik cəmiyyət quraraq, ötən illər

ərzində çox şeyə nail olmuşdur. Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan xalqı üçün qadağan edilənlərin çoxu bərpa olundu, xalqın, insanların istifadəsinə verildi, o cümlədən yepiskopluq yaradıldı, səhv etmirəmsə, 1998-ci ildə o, Bakı və Xəzəryanı bölgə yepiskopluğu statusu aldı. Yeri gəlmişkən, bu, yəni, Bakı və Xəzəryanı bölgə yepiskopluğu sovet hakimiyyətindən əvvəl də mövcud idi. 1934-cü ilədək bir çox onilliklər ərzində mövcud olmuş, amma sonralar bunların hamısı ləğv edilmişdir. Şükür ki, bunların hamısını bərpa etmək, pravoslav xristianlara və bütün xristianlara bu dini təşkilatın imkanlarından bəhrələnməyə şərait yaratmaq mümkün oldu. Budur, həmin fəaliyyətin nəticəsi göz qabağındadır və bu qədim məbəd bərpa edilmişdir.

Bu baxımdan böyük iş görülmüşdür. Yepiskop həzrətləri, bu məbədin bərpası üçün göstərdiyiniz səylərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Əlbəttə, bu məbədin bərpası üçün çox iş görmüş Rusiya biznesmeni, azərbaycanlı Aydın Qurbanovun fəaliyyəti də yüksək qiymətə layiqdir.

Bu gün o öz xidmətlərinə görə Rus Pravoslav kilsəsinin təbrik məktubunu və yüksək mükafatını aldı.

Azərbaycanda qədim dövrlərdən müxtəlif xalqların nümayəndələri yaşamış, bir çox xalqların dinləri mövcud olmuşdur. Azərbaycan və onun xalqı həmişə dini dözümlülüyü ilə fərqlənmişdir. Mən şadam ki, burada hamı bunu qeyd etdi və bu, həqiqətən, belədir. Azərbaycanda heç vaxt dini zəmində heç bir münaqişə, heç bir toqquşma olmamışdır. Hətta ötən əsrin 80-ci illərinin axırı, 90-cı illərinin əvvəllərindəki ağır dövrdə belə, heç bir mənfi fakt qeydə alınmamışdır. Bu gün də müstəqil Azərbaycanda biz hər bir insanın azadlığı üçün, o cümlədən dini mənsubiyyət azadlığı, vicdan azadlığı üçün hər cür şərait yaratmışıq. Hər kəs hansı dinə mənsubdursa, həmin dinə ibadət

edir. Lakin bu, Azərbaycanda insanların mehriban, qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamasına mane olmur, burada milli və dini mənsubiyyətlə əlaqədar heç bir ayrı-seçkilik yoxdur.

Yeri gəlmişkən, bununla əlaqədar mən Azərbaycan ruhaniləri, o cümlədən şeyx həzrətləri Allahşükür Paşazadənin, yepiskop həzrətləri Aleksandrın və yəhudi icması başçısının birgə fəaliyyətini, onların öz aralarında çox mehriban dostluq münasibətləri, tam qarşılıqlı anlaşma yaratdıqlarını xüsusi qeyd etmək istəyirəm.

Azərbaycanda dini konfessiyalar arasındakı belə qarşılıqlı münasibətlər, hesab edirəm ki, bir çox ölkələr üçün nümunə ola bilər. Mən bu xeyirxah işə görə dini rəhbərlərimizə təşəkkürümü bildirirəm və inanıram ki, onlar bu əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirəcək və genişləndirəcəklər.

Bir sözlə, rus pravoslav əhali Azərbaycanda özünü normal hiss edir və prezident kimi, bu gün bəyan edirəm ki, bundan sonra da Azərbaycanda azad yaşaya, işləyə, sevimli işi ilə məşğul ola, ölkəmizin ictimai həyatında fəal iştirak edə bilər və mən bunun üçün yalnız minnətdar olaram. Zənnimcə, bu Baş Kafedral kilsənin açılması pravoslav xristianların və bütün xristianların birləşməsinə kömək edəcək və eyni zamanda, Azərbaycanda xalqlar arasında dostluq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsinə və inkişafına xidmət edəcəkdir.

Bununla əlaqədar mən Rusiya ilə bizim mehriban münasibətlərimizdən danışmaq istərdim. Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq, tərəfdaşlıq münasibətləri mövcuddur. Biz bu münasibətləri yüksək qiymətləndiririk, onların inkişafına və möhkəmlənməsinə çalışırıq, bütün imkanlardan, xüsusilə də iqtisadi əməkdaşlıqdan istifadə edirik. Rusiya prezidenti cənab Putinin Azərbaycana səfəri, Azərbaycan prezidentinin Rusiyaya

cavab səfəri, digər çoxsaylı görüşlərimiz hər bir mərhələdə münasibətlərimizi təhlil etməyə və onların inkişafı üçün tədbirlər görməyə imkan yaradır. Bu gün də bu Baş Kafedral kilsənin açılışı Rusiya ilə Azərbaycan arasında dövlətlərarası münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsi üçün bir addımdır, özü də böyük addımdır.

Mən bu böyük hadisə münasibətilə sizin hamınızı bir daha təbrik edirəm, hər bir pravoslav xristianına, Azərbaycanın hər bir sakininə cansağlığı, xoşbəxtlik, əmin-amanlıq, işində uğurlar arzulayıram.

Hörmətli dostlar!

Bakı və Xəzəryanı bölgənin yepiskopu Aleksandr həzrətləri!

Siz Azərbaycandakı pravoslav ruhanilərə başçılıq etməklə yanaşı, ölkəmizin ictimai həyatında fəal iştirak edir və xalqlarımız arasında münasibətlərin möhkəmləndirilməsi üçün çox işlər görürsünüz. Bununla əlaqədar, mən öz fərmanimla Bakı və Xəzəryanı bölgənin yepiskopu Aleksandrı Azərbaycanın ali mükafatı – «Şöhrət» ordeni ilə təltif etmişəm.

Fürsətdən istifadə edərək, bu təntənəli gündə sizin hüznünüzda həmin yüksək mükafatı Aleksandr həzrətlərinə təqdim etmək və ona cansağlığı, xoşbəxtlik, əmin-amanlıq və çox vacib işində böyük uğurlar arzulamaq istəyirəm.

**NÜVƏ SINAQLARININ HƏRTƏRƏFLİ QADAĞAN
OLUNMASI MÜQAVİLƏSİ ÜZRƏ TƏŞKİLATI
HAZIRLIQ KOMİSSİYASININ İCRAÇI KATİBİ
VOLFQANQ HOFFMANN İLƏ GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

24 mart 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Mənim dəvətimi qəbul edib Azərbaycana gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Vyanada nüvə sınaqlarının qadağan olunması haqqında aparılan ətraflı danışıqları xatırlayaraq, onu deyim ki, həmin görüş məndə çox xoş təəssürat doğurdu. Bu gün isə siz müstəqil Azərbaycanı, bizim həyatımızı, nailiyyətlərimizi görürsünüz.

V o l f q a n q H o f f m a n n: Səmimi qəbula görə minnətdarlığımı bildirirəm. Azərbaycanda özümü evimdəki kimi hiss edirəm.

Sizin, cənab prezident «Yer kürəsini sevmək lazımdır» müdrik kəlamınızı yada salaraq deyim ki, bizim müqaviləmiz də Yer kürəsini xilas etməyə, ona xidmət etməyə səsləyir. Bu, bütün humanist bəşəriyyətin birgə səylərinin bəhrəsidir. Bu müqaviləyə 166 dövlətin qoşulduğunu, Azərbaycanın da onların arasında olmasından şad olduğumu bildirirəm. Mən Bakıda Xarici İşlər naziri, Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti və alimləri ilə də görüşlər keçirdim.

Respublikanızın bu müqaviləni tam dəstəklədiyini yüksək qiymətləndirərək onu vurğulayım ki, Azərbaycanda Milli Elmlər Akademiyasının nəzdində 250 meqavatlıq çox güclü milli məlumat mərkəzi yaradılacaqdır. Bu mərkəz seysmik, eyni zamanda, hidroakustik məlumatın toplanmasına və digər məqsədlərə qulluq edəcəkdir. Cənab Prezident, bilirəm ki, bu işin təşəbbüskarı Sizin özünüzsünüz. 1970-ci ildəki zəlzələdən sonra Sizin təşəbbüsünüzlə ölkədə 15 seysmik mərkəz açılması qərara alınmışdır.

Mən bu yolda Azərbaycana daha yaxşı yardım etməyə, ölkəmizlə əməkdaşlığa çalışacağam. Onu da qeyd edirəm ki, Bakıda tərksilaha dair beynəlxalq seminar keçiriləcək, bu tədbirdə regionun 10 ölkəsindən nümayəndələrin iştirak edəcək və bu seminar Azərbaycanın nüvə tərksilahına sadiqliyinin və regionda bu sahədə aparıcı ölkə olmasının göstəricisidir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Verdiyiniz məlumatlara və dəyərli fikirlərimizə görə sizə təşəkkür edirəm. Bir daha vurğulayım ki, Azərbaycan nüvə sınaqlarının hərtərəfli qadağan edilməsi barəsində müqaviləni imzalayıb, onu Azərbaycan parlamenti ratifikasiya edibdir. Biz bu müqavilənin yerinə yetirilməsində fəal iştirak edirik. Bu fəaliyyətimizdə həm bəşəri dəyərləri, həm də Azərbaycan dövlətinin milli mənafelərini nəzərə alırıq.

Nəzərinizə çatdırım ki, Azərbaycan çox mürəkkəb bölgədə yerləşir, nüvə tərksilahu, nüvə sınaqlarının qadağan olunması ölkəmizin əsas məqsədlərindən biridir. Mən sizin Bakıda keçirəcəyiniz seminarı çox yüksək qiymətləndirirəm. Çox məmnunam ki, bu seminarı məhz Azərbaycanda keçirirsiniz. Bu, Azərbaycanın regionda oynadığı rola verilən qiymətdir. Ümidvaram ki, seminar uğurla keçəcək və bütün iştirakçı dövlətlər üçün çox faydalı olacaqdır.

Mən bir də bildirirəm ki, biz nüvə tərksiləhi, nüvə sınaqlarının hərtərəfli qadağan olunması yolunda bundan sonra da öz səylərimizi göstərəcəyik. Mən bunu Azərbaycan dövlətinin əsas məqsədlərindən biri hesab edirəm. Milli Elmlər Akademiyasında həmin mərkəz yaranacaq və fəaliyyət göstərəcəkdir.

31 MART AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI GÜNÜ MÜNASİBƏTİ İLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA MÜRACİƏT

Əziz həmvətənlər!

Mən sizə dünya azərbaycanlılarının kədər və hüzn, tarixi yaddaş günü kimi qeyd olunan 31 mart soyqırımı münasibəti ilə müraciət edirəm.

Erməni şovinst millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasətinin iki yüz ildən artıq tarixi vardır. Bu mənfur siyasətin qayəsi azərbaycanlıları öz tarixi torpaqlarından qovmaq, bu ərazilərdə mifik «Böyük Ermənistan» dövləti yaratmaq olmuşdur. Müəyyən tarixi dövrlərdə bəzi aparıcı dünya dövlətlərinin planlarına uyğun gələn bu siyasəti reallaşdırmaq üçün ardıcıl olaraq ideoloji, hərbi və təşkilati xarakterli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Xalqımızın tarixi kobud surətdə təhrif olunmuş, erməni tarixçiləri və ideoloqları toponimlərimizi, mədəniyyət abidələrimizi öz adlarına çıxmaq üçün davamlı səylər göstərmişlər. Onilliklər boyu davam edən soyqırımı siyasəti total ideoloji təcavüz, terror, hətta ayrı-ayrı vaxtlarda tammiqyaslı hərbi əməliyyatlarla müşayiət olunmuşdur.

Azərbaycanın Rusiya və İran arasında bölünməsindən sonra tarixi torpaqlarımızda ermənilərin kütləvi şəkildə məskunlaşdırılması, 1905-ci və 1918-ci illərdə erməni daşnaqlarının azərbaycanlılara qarşı törətdiyi qırğınlar, 20-ci illərdə Zəngəzurun ermənilərə verilməsi, Qarabağ ərazisində erməni muxtariyyətinin yaradılması, 1948–1953-cü illərdə soydaşlarımızın

Ermənistandan deportasiyasi vahid strateji planın tərkib hissəsi idi. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonunda SSRİ rəhbərliyinin təhriki ilə Ermənistanın Azərbaycana yeni ərazi iddiaları irimiqyaslı müharibə, 20 faiz Azərbaycan torpaqlarının erməni hərbi birləşmələri tərəfindən qəsb edilməsi, bir milyona yaxın soydaşımızın qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşməsi ilə nəticələndi. 1992-ci ilin fevralında törədilmiş Xocalı faciəsi isə insanlığa qarşı çevrilmiş, öz qəddarlığına və amansızlığına görə misli görünməmiş genosid aktı kimi tarixdə qalacaqdır. Davakar erməni millətçilərinin və onların ideoloqlarının xalqımıza qarşı cinayətlərinin tam olmayan siyahısı belədir. Yüzdillər boyu davam edən bu şovinst və davakar siyasət nəticəsində əzəli Azərbaycan torpaqları təcavüzkar qonşular tərəfindən qəsb olunmuş, on minlərlə soydaşımız vəhşicəsinə öldürülmüş, minlərlə maddi və mənəvi mədəniyyət abidələri vandallıqla dağıdılmışdır. Keçən dövrdə mütəmadi olaraq erməni xalqının geniş dairələri azərbaycanlılara qarşı nifrət ruhunda tərbiyə olunmuş, kütlənin şüurunda «türk–azərbaycanlı» düşmən obrazı yaradılmış, bu məqsəddə xidmət edən «mədəni-milli cəmiyyətlər», terrorçu təşkilatlar şəbəkəsi qurulmuşdur.

Öz müvəqqəti və aldadıcı uğurlarından vəcdə gəlmiş və bu vəziyyəti hüquqi cəhətdən təsbit etməyə çalışan erməni şovinst millətçiləri beynəlxalq hüquq normalarına meydan oxuyur, dünya dövlətlərini və beynəlxalq ictimaiyyəti işğal faktı ilə barışdırmağa çalışırlar. Azərbaycan xalqına, Azərbaycan dövlətinə qarşı ideoloji təxribatlar, məkrli siyasi-diplomatik kombinasiyalar davam etdirilir, bu məqsədlə strukturlaşmış erməni diasporunun və erməni lobbisinin geniş imkanlarından daim istifadə olunur. Hazırda Ermənistan rəhbərliyi və erməni diasporu dünya ictimaiyyətini dezinformasiya yolu ilə aldatmaq

praktikasını davam etdirərək, «əzablar görmüş erməni xalqı» obrazını şüurlarda möhkəmləndirməyə cəhd edir. Bütün məqbul və qeyri-məqbul vasitələrdən yararlanmaqla əsl soyqırımı haqqında həqiqətləri təhrif etməyə, təcavüzkarla onun qurbanının ünvanını dəyişməyə çalışırlar.

1998-ci ildən başlayaraq hər il 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü kimi dövlət səviyyəsində qeyd olunur. Həmin gün soyqırımı qurbanlarını anma tədbirləri keçirilir, dünya ictimaiyyətinin diqqəti xalqımıza qarşı aparılan cinayətkar siyasətə cəlb olunur. Həm də qeyd olunmalıdır ki, xalqımıza qarşı yeridilmiş soyqırımı siyasətinin uzun tarixi olsa da, bu barədə əsl həqiqətlər yalnız Azərbaycan rəhbərliyinin qətiyyəti sayəsində son illərdə dünya ictimai fikrinə çatdırılmağa başlamışdır. Bu işdə Azərbaycan vətəndaşlarının, ictimaiyyətin, xarici ölkələrdəki azərbaycanlı icmalarının üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Xalqımıza qarşı törədilmiş soyqırımı haqqında həqiqətləri real faktlar, dəlillər əsasında dünya dövlətlərinə, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara çatdırmaq, saxta erməni təbliğati nəticəsində formalaşmış yalan təsəvvürləri dəyişdirmək, ona hüquqi-siyasi qiymət verdirmək nə qədər çətin olsa da, şərəfli və müqəddəs bir iş kimi bu gün də, gələcəkdə də davam etdirilməlidir. Bu, soyqırımı qurbanlarının xatirəsi qarşısında indiki nəslin müqəddəs borcudur.

Yalançı «genosid» haqqında yorulmadan dünyaya car çəkən və bundan siyasi-maliyyə dividendləri qazanmaq, hansısa «kompensasiyalara» nail olmaq üçün istifadə edən davakar erməni millətçilərindən fərqli olaraq, biz azərbaycanlıların soyqırımı haqqında həqiqətləri dünyaya çatdıran zaman bu kimi məqsədlər güdmürük. Hesab edirik ki, müasir dünyada başqa dövlətlərə qarşı ərazi iddiaları, bütöv xalqlara nifrət ideologiyası,

dövlətlər və xalqlar arasında mübahisəli məsələlərin hərb yolu ilə həlli cəhdləri qəbuledilməzdir. Eyni zamanda, bütün dünya əsl soyqırımı haqqında həqiqətləri bilməli, bu gün baş verən hadisələrin kökləri və mahiyyəti açılmalı, yanlış stereotiplər dağıdılmalıdır. Biz müstəqilliyin verdiyi imkanlardan, insanlarımızın vətənpərvərliyindən, ölkəmizin malik olduğu maddi və mənəvi sərvətlərindən faydalanaraq, cəmiyyətimizin və dövlətimizin tərəqqisinə nail olmaq, vətəndaşlarımız üçün firavan və təhlükəsiz həyat təmin etmək əzmi ilə yaşayırıq.

Soyqırımı qurbanlarının əziz xatirəsi qarşısında hörmətlə baş əyərək, xalqımıza səadət, cəmiyyətimizin tərəqqisi və milli vəzifələrimizin həlli yolunda uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 mart 2003-cü il

* * *

31 mart Azərbaycanlıların soyqırımı günü prezident Heydər Əliyev ölkəmizin müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarını qurban vermiş mərd mübarizlərin uyuduğu müqəddəs Şəhidlər xiyabanını ziyarət etdi.

Xiyabana dövlət və hökumət nümayəndələri, Milli Məclisin deputatları, xarici ölkələrin respublikamızdakı səfirləri, dini icmaların, siyasi partiyaların rəhbərləri, ictimaiyyətin nümayəndələri, şəhər sakinləri toplaşmışdılar.

Xiyabanda fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev «Əbədi məşəl» abidəsinin önünə əklil qoydu, soyqırım qurbanlarının, şəhidlərin xatirəsini dərin ehtiramla yad etdi.

Müdafiə Nazirliyi hərbi orkestrinin ifasında Azərbaycanın dövlət himni səsləndi.

Prezident Heydər Əliyev dövlət və hökumət nümayəndələri ilə, səfirlərlə səmimiyyətlə görüşdü. Xarici diplomatlar respublikamızın rəhbərinə bu kədarli gün münasibətilə başsağlığı verdilər.

**SENEQAL RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ABDULAY VADA**

Hörmətli cənab Prezident!

Seneqal Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan ilə Seneqal arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın rifahı naminə daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Seneqal xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 mart 2003-cü il

MÜSLÜM MAQOMAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT FİLARMONİYASININ BİNASINDA APARILAN TİKİNTİ-BƏRPA İŞLƏRİNİN GEDİŞİ İLƏ TANIŞLIQ

29 mart 2003-cü il

Baş nazirin müavini Abid Şərifov və Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu dövlətimizin başçısını səmimiyyətlə qarşılayaraq, görülən işlər barədə ətraflı məlumat verdilər.

Bildirildi ki, binanın tikintisi və bərpası üçün əvvəlcə bir neçə xarici şirkətlə danışıqlar aparılmışdı və onlar 18–24 ay ərzində tamamlayacaqları işlərə 24–25 milyon dollar sərf olunacağını söyləyirdilər. Bu şərtlər sərfəli olmadığına görə, bütün işlər yerli inşaatçılara tapşırıldı. Binada tikinti-bərpa işlərini «Azər-enerjitikintiquraşdırma» Səhmdar Cəmiyyəti həyata keçirir, burada lazım olan bütün materiallar ən müasir tələblər səviyyəsində və qısa müddətdə Azərbaycanda hazırlanmışdır. Görülən işlərə təqribən 90 milyard manat xərclənəcəkdir. Binanın işıq, su, qızdırıcı, kanalizasiya sistemləri də tamamilə yeniləşdirilmişdir.

Abid Şərifov: Cənab Prezident, Sizə dərin təşəkkürümüzü bildiririk ki, belə gözəl, qədim bir binanın yenidən tikilməsi və bərpa olunması barədə göstəriş verdiniz. Aprelin 30-dək bina tam təhvil veriləcəkdir. Siz bu işləri həmişə daim nəzarətdə saxlayırsınız və bütün məsələlər, təbii ki, Sizinlə razılaşdırılmışdır. İndi istəyirik ki, görülən işlərə yerində baxasınız,

öz dəyərli tövsiyə və təkliflərinizi verəsiniz. Hələ bizim bir ay vaxtımız var.

Prezident Heydər Əliyev Filarmoniya binasının əvvəlki və müasir görünüşünü əks etdirən fotosəkillərə baxdı, ayrı-ayrı mərtəbələrdəki otaqları, konsert salonunu gəzdirdi, milli memarlıq üslublarının qorunub saxlanılması işlərinə xüsusi diqqət yetirdi, qonaq otağından ətrafı seyr etdi.

Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu dövlətimizin başçısının iştirakı ilə vaxtilə burada keçirilən görüşləri, onun olduğu konsertləri xatırlatdı, açıq havada yerləşən yay estradasının təmir olunduğunu vurğulayaraq dedi ki, cənab Prezident, Dövlət Neft Şirkətinin rəhbərliyinin, o cümlədən cənab İlham Əliyevin köməyi ilə İncəsənət Muzeyinin də pəncərə və qapılarını təzələyirik. Bu işdə Bakı Şəhəri İcra Hakimiyyəti yaxından kömək göstərir.

A b i d Ş ə r i f o v: Cənab prezident, bundan sonra elə bir çətin iş qalmamışdır. Sadəcə, kondisionerlər quraşdırılmalıdır. Avadanlığın əksəriyyəti gətirilib və inşaatçılar, quraşdırıcılar bu işləri aprelin 15-dək qurtaracaqlar. Havalər yağmurlu keçdiyinə görə binanın fasadında görüləsi müəyyən işlər qalmışdır. Çünki texniki tələblərə görə, fasadı rəngləmək üçün havanın temperaturu müsbət 15 dərəcədən çox olmalıdır. Salonlarda İtaliyada hazırlanmış müasir kreslolar qoyulacaqdır. Bərpadan sonra salonda tamaşaçı yerlərinin sayı 515-ə çatdırılacaq ki, bu da əvvəlkindən 50–60 yer çoxdur. Əsas avadanlıq ABŞ, İtaliya, Almaniya, Yaponiya və İngiltərədən gətirilib və quraşdırılır. Sentyabrın əvvəlindən başlanmış bu işlər aprelin 30-dək başa çatdırılacaqdır. İş üç növbədə gedir və burada 800-dək adam çalışır.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev filarmoniyada quraşdırılmış və ən müasir standartlara uyğun səs sistemi ilə yaxından maraqlandı.

Heydər Əliyev: Əvvəllər, belə müasir aparatlar olmayanda da buranın salonunun akustikası yaxşı olmuşdur. İndi siz salonun akustikasını saxlamısınızmi?

Polad Bülbüloğlu: Cənab Prezident, bəli, saxlanılıbdır.

Abid Şərifov: Biz, sadəcə, müasir üsullara uyğun bərpa işləri aparmışıq.

Polad Bülbüloğlu: Konsert salonunun akustikası kompüterlər vasitəsilə tənzimlənəcək, eyni zamanda video yazı və digər işləri görmək də mümkün olacaqdır. Cənab Prezident, Siz demişdiniz ki, hər şey müasir olmalıdır və işlər ən yeni texnologiyalar əsasında görülür.

Prezident Heydər Əliyev tikinti-bərpa işlərinin gedişi ilə bağlı dəyərli göstəriş və tapşırıqlarını çatdırdı və sonra jurnalistlərin suallarına cavab verdi.

Sual: Cənab Prezident, Siz indi tikinti-bərpa işlərinin gedişi ilə tanış oldunuz.

Bununla bağlı nə deyə bilərsiniz? Ümumiyyətlə, tapşırıqlarınız yerinə yetirilibmi?

Heydər Əliyev: Bəyəndim. Tapşırıqlarım yerinə yetirilir. Abid Şərifov, Polad Bülbüloğlu, səhmdar cəmiyyətin sədri Həmid Rəsulov, buradakı bütün inşaatçılar yaxşı işləyiblər. Təbiidir ki, qısa vaxtda bunu etmək çox çətin idi. Ancaq belədir, mən qəti göstəriş verəndə, nə olursa olsun, işçilərim onu yerinə yetirirlər. Bir də ki, bu filarmoniya heç vaxt belə olmayıbdır. Ən yaxşı vaxtlarını götürsək – mənim xatirimdədir, 1940-cı illərdə buraya gəlmişəm – filarmoniya heç vaxt belə olmayıbdır. Amma

indi gözəl, müasir avadanlıqla təchiz olunmuşdur və filarmoniyanın fəaliyyəti üçün burada bütün şərait var. Hesab edirəm, bu, xalqımıza, cəmiyyətimizə, incəsənət xadimlərinə bizim böyük töhfəmizdir. Ancaq aprelin 30-dan o tərəfə bir şey qalmamalıdır.

P o l a d B ü l b ü l o ğ l u: Cənab Prezident, hər halda, mayın 9-da burada konsert olmalıdır. Çünki Rostropoviç gələcək, konsert də mayın 9-da olacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mayın 9-da yox, 8-də. Mən dünən Rostropoviçlə danışdım. O, ayın 7-də buraya gələcək və mayın 8-də konsert verəcəkdir.

A b i d Ş ə r i f o v: Cənab Prezident, əmin ola bilərsiniz ki, aprelin 30-da tam təhvil veriləcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli. Mən özüm Rostropoviçlə axşam danışmışam. Amma o konsertə qədər gərək filarmoniyanın təntənəli açılışını edək. Ona görə gərək 30-dək qurtarasınız.

A b i d Ş ə r i f o v: Cənab Prezident, Sizə ayın 30-dək məruzə edərik.

H e y d ə r Ə l i y e v (jurnalistlərə müraciətlə): Siz necə, bəyəndiniz, xoşunuza gəldi?

J u r n a l i s t l ər: Cənab Prezident, bəli, çox bəyəndik. Siz dediyiniz kimi, əvvəlki ilə müqayisədə müasirlik baxımından müsbət cəhətləri çoxdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yəni mənfi cəhəti də var?!

J u r n a l i s t l ər: Mənfi yoxdur. Cənab Prezident, Sizin tapşırıqlarınızı heç kəs mənfi yerinə yetirə bilməz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, başqa sualınız yoxdursa, sağ olun.

**MDB YƏHUDİ İCMALARI FEDERASIYASININ
PREZİDENTİ, İSRAİL–RUSİYA KOMMERSİYA-
TİCARƏT PALATASININ PREZİDENTİ
LEV LEVAYEV BAŞDA OLMAQLA, BİR SIRA
YƏHUDİ TƏŞKİLATLARININ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

2 aprel 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev qonaqları salamlayaraq dedi ki, bu səfər yəhudi təşkilatlarının nümayəndələrinə ölkəmizlə yaxından tanış olmağa və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın yollarını müəyyənləşdirməyə imkan verəcəkdir.

Lev Levayev səmimi qəbula görə Azərbaycan prezidentinə təşəkkür edərək vurğuladı ki, biz buraya gələndə özümüzü evimizdəki kimi hiss etdik. MDB Yəhudi İcmaları Federasiyası hər hansı bir ölkə ilə əməkdaşlıq yaradarkən, bu ölkədə yəhudi icmalarına münasibət amilinə böyük əhəmiyyət verir. Azərbaycanda tam azadlıqdır. Burada yəhudilərə həmişə xeyirxah münasibət göstərilmişdir, müxtəlif dinlərə etiqad edənlərə, müxtəlif millətlərin nümayəndələrinə geniş hüquq və azadlıqlar verilmişdir.

L.Levayev başçılıq etdiyi qurumun fəaliyyəti barədə məlumat verərək bildirdi ki, onun nəzdində 407 icma var, onlardan hər birinə federasiyanın xüsusi elçisi başçılıq edir, 85-dən çox

məktəb, 30-dək pulsuz yeməxana, yetim uşaqlar üçün internatlar, yüzlərlə uşaq bağçası fəaliyyət göstərir. O bu yaxınlarda Bakıda açılmış sinaqoqun tikintisinə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri şeyxülislam hacı Allahşükür Paşazadənin ianə verməsi faktını məmnunluqla qeyd etdi.

Federasiyanın prezidenti bildirdi ki, yəhudilərin Azərbaycandan köçüb getməsinə səbəb burada antisemitizmin olmasıdır. O dedi ki, bu, Azərbaycan prezidentinin apardığı siyasət, Azərbaycan xalqının ənənələri sayəsində mümkün olmuşdur. Lev Levayev buna görə dövlətimizin başçısına təşəkkür etdi və Azərbaycanla qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi əlaqələr yaradılacağına ümidvar olduğunu söylədi.

Prezident Heydər Əliyev bildirdi ki, Azərbaycanda heç vaxt antisemitizm olmayıb. Yəhudilər ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında həmişə yaxından iştirak etmişlər. Onların arasında neçə-neçə tanınmış elm, mədəniyyət, səhiyyə xadimləri olmuşdur və bu adamlar Azərbaycan cəmiyyətində böyük hörmətə malik idilər. Son illər təşəkkül tapmış siyasi sabitlik nəticəsində Azərbaycandan köçüb gedən yəhudilərin, eləcə də başqa millətlərin nümayəndələrinin sayı xeyli azalmışdır. Azərbaycanda yəhudilər həmişə rahat və yaxşı yaşaya bilirlər. Mən sizin arxa-dayağınızam.

Dövlətimizin başçısı yaxşı səviyyədə olan Azərbaycan–İsrail münasibətlərindən, ABŞ-da yəhudi icmalarının rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşlərindən danışıraq bildirdi ki, Azərbaycanın İsraildə, eləcə də bəzi digər ölkələrdə səfirliklərinin açılmasının ləngidilməsi ancaq maliyyə çətinlikləri ilə bağlıdır.

«Habad Or Avner» yəhudi dini icmasının sədri, ravvin Meyr Bruk Azərbaycan prezidentini qarşıdakı yubileyi münasibətilə təbrik etdi və ona möhkəm cansağlığı və siyasi fəaliyyətində

uğurlar arzuladı. O vurğuladı ki, Azərbaycan burada həmişə mövcud olan dini dözümlülük, xalqlar arasındakı dostluq mühitinə görə başqa ölkələrə nümunədir.

Azərbaycan prezidenti Bakıdakı sinaqoqun nəzdində məktəbin açılışı mərasimində iştirak etmək barədə təklifə razılığını verdi. Açılış mərasimi sentyabrın 1-nə – yəhudilərin Yeni ilinin başlanğıcına təyin olunmuşdur.

Qəbulda İqtisadi İnkişaf naziri Fərhad Əliyev, prezidentin Katibliyinin rəisi Dilarə Seyidzadə iştirak edirdilər.

SUMQAYIT ŞƏHƏR İCRA HAKİMİYYƏTİNDƏ KEÇİRİLMİŞ MÜŞAVİRƏDƏ NİTQ

3 aprel 2003-cü il

Hörmətli sumqayıtlılar!

Xanımlar və cənablar!

Mən sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram, Sumqayıtda yaşayan insanlara, həmişə olduğu kimi, indi də hörmətimi bildirirəm və hamınıza cansağlığı və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Mən xeyli müddətdir istəyirdim ki, Sumqayıta gəlim, burada sizinlə, Sumqayıtın sakinləri ilə görüşüm, şəhərlə daha da yaxından tanış olum və Sumqayıt üçün əlavə nə etmək mümkündürsə, bu tədbirlər haqqında düşünüm. Ancaq təəssüflər olsun ki, mənim bu istəyim bəzi səbəblərdən yerinə yetirilmədi, bəzi başqa işlər, xarici səfərlər və s. meydana çıxdı. İndi isə mənim buraya, sizin yanınıza, Sumqayıta gəlməyim bir az qeyri-adi xarakter daşıyır. Bu da Sumqayıtın rəhbərliyinin, icra hakimiyyəti başçısının dəyişilməsi ilə əlaqədardır.

Bilirsiniz ki, mən 10 ildir Azərbaycanın prezidentiyəm və indiyə qədər biz icra hakimiyyəti başçıları təyin etmişik, azad etmişik. Mən onların heç birini gedib təqdim etmirəm, yaxud da işdən azad olunması haqqında məlumat vermirəm. Onda sual olunur, bəs nə üçün Heydər Əliyev buraya gəlir? Həqiqətən, bildirirəm ki, ola bilərdi, məsələn, Sumqayıtın xüsusi xarakterini nəzərə alaraq, prezidentin İcra Aparatının pəhbəri Ramiz Mehdiyevi buraya göndərərdim. O gəlib bu işləri görərdi.

Yaxud, çox vaxt şöbə müdiri Yusif Hübətov bu işlərlə, icra hakimiyyəti başçılarının dəyişilməsi ilə məşğul olur, gedir, təqdim edir, lazımı sözlərimizi deyir.

Ancaq, yenə deyirəm, Sumqayıt bizim respublikada xüsusi yer tutduğuna görə və təəssüflər olsun ki, bir çox obyektiv səbəblərdən Sumqayıtda çətinliklər, problemlər yarandığına görə və bir də son vaxtlar burada rəhbər vəzifələrdəki şəxslər arasında münasibətlərin bəzən qeyri-sağlam olduğunu müşahidə etdiyimə görə və burada ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərin dövlət orqanlarına təsir göstərmək cəhdlərini də hiss etdiyimə görə bu gün şəxsən özüm Sumqayıta gəlməyi qərara aldım.

Məsələ nə yerdədir?! Biz təxminən üç il bundan əvvəl, dəqiq olsa, deyəsən 2 il 10 aydır Təvəkkül Məmmədovu Sumqayıta icra hakimiyyətinin başçısı təyin etdik. Mən etiraf edirəm ki, biz ondan əvvəl işləmiş icra hakimiyyəti başçısının ciddi nöqsanlarına baxmayaraq, uzun müddət dözdük. Çalışdıq ki, onu normal bir yola gətirək və o bu günün tələblərinə uyğun, Azərbaycan prezidentinin tələblərinə uyğun işləyə bilsin. Təəssüf ki, o bunu edə bilmədi. Biz bilirdik ki, vaxtilə, Surət Hüseynov Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrini əlinə keçirən zaman onun bir dəstəsi, quldurlar dəstəsi avtomatla, filanla Sumqayıta gəlib guya şəhər fəallarını toplayıb və onların razılığı ilə – Surət Hüseynov o vaxt mənə belə deyirdi – Şakir Abışovu icra hakimiyyətinin başçısı seçiblər. Biz bunu bilirdik.

Mən ona iki-üç dəfə demişdim ki, bilirəm, sən qeyri-qanuni təyin olunmusan. Mən bilirəm ki, sən bura Surət Hüseynov tərəfindən təyin edilmisən. Ancaq mən bunun üstündən keçirəm. Sən burada uzun müddət işləyən adamsan, sumqayıtlısan. Əgər sən normal işləsən... Biz nə qədər çalışdıq, onu normal yola gətirə bilmədik. O burada çox böyük səhvlər buraxdı və

Sumqayıta çox böyük zərbələr vurdu. Etiraf edirəm, bizim də günahımız ondan ibarətdir ki, vaxtında bu məsələni həll etmədik. Məsələ uzandı. Sonra qərara gəldik ki, onu işdən azad edək. Bəs kimi təyin edək?! Bizim işçilər müəyyən araşdırmalar apardılar və Təvəkkül Məmmədovun namizədliyi meydana çıxdı.

Bu da təsadüfi deyildi. Mənim xatirimdədir, deyəsən, hələ ya 1981, yaxud da 1982-ci ildə, mən Azərbaycanda Mərkəzi Komitənin birinci katibi işləyən zaman biz Təvəkkül Məmmədovu Şəhər Sovetinin sədri təyin etmişdik. Yəni mən bu adamı o vaxtdan görmüşdüm, tanıyırdım və o vaxt pis işləməmişdi. Burada müxtəlif tikinti təşkilatlarında, başqa təsərrüfatlarda işləmiş, yəni böyük təcrübəyə malik olan bir adamdır. Uzun illər Sumqayıtda yaşayan, Sumqayıtı tanıyan adamdır. Ona görə onun namizədliyi tamamilə təbii olaraq meydana çıxdı və mən Təvəkkül Məmmədovu burada icra hakimiyyətinin başçısı təyin etdim.

Biz belə müşahidə edirdik ki, Təvəkkül Məmmədov icra hakimiyyətinin başçısı təyin olunandan sonra bir çox işlər gördü. Burada kadr sahəsində çox hərc-mərclik, qohumbazlıq var idi. Onların bəzilərini kənarlaşdırdı, təmizlədi. Ancaq belə görünür ki, bu işi tamamilə axıra qədər çatdırma bilmədi, təmizləyə bilmədi. Şəhərin abadlaşması ilə əlaqədar da xeyli işlər görübdür. Siz bunu yaxşı bilirsiniz. Düzdür, mən arzu edərdim ki, Sumqayıt daha da abad, daha da gözəl olsun. İndi mən Sumqayıt haqqında öz fikirlərimi deyəcəyəm. Ancaq o, yəqin imkanı dairəsində, nəyi bacarırdısa, onu etdi.

Ancaq bir müddət bundan əvvəl bizə Təvəkkül Məmmədov haqqında anonim məktublar daxil oldu. Nə bilim, o pis işləyir, vəzifəsini apara bilmir, haradasa gedib katibəsinin toyunda kefli olubdur, neyləyibdir. Bəli, digər tərəfdən, guya o, narkotik qəbul

edir, nəşə çəkir və çox belə şeylər. Bunlar anonim məktublar olduğuna görə, bizim işçilər Təvəkkül Məmmədovu həmin məktublarla tanış edirdilər. O da bunları inkar edirdi və bununla da qurtarırdı.

Sonra isə «Azərikimya»nın başçısı Fikrət Sadıqov bir neçə dəfə bizim Aparata gəlibdir, mənim İcra Aparatımın rəhbəri Ramiz Mehdiyev ilə, şöbə müdiri Yusif Hübətovla görüşüb və Təvəkkül Məmmədov haqqında həmin şeyləri Fikrət Sadıqov da çatdırıbdır ki, məsələ belədir, ona görə də o burada işləyə bilməz, onu götürmək lazımdır. Bu bir dəfə gəlib, iki dəfə gəlib, üç dəfə gəlib, cəhd edib ki, mənim də yanına gəlsin. Mənim onu qəbul etməyə vaxtım olmayıbdır.

Nəhayət, mənə dedilər ki, Fikrət Sadıqov, deputatlar Tofiq Hüseynov və Xıdır Alovlu mənim yanına gəlmək, Sumqayıtdakı vəziyyət haqqında, icra hakimiyyəti başçısı haqqında danışmaq istəyirlər. Düşündüm ki, əgər bunların üçü də yığışib gəlmək istəyirlərsə, gərək mən vaxt tapıb qəbul edim. Vaxt tapdım, bunları qəbul etdim. Təvəkkül Məmmədovun səhvləri haqqında ən çox Fikrət Sadıqov danışdı. Sözləri belə idi ki, o, Sumqayıtda heç bir iş görməyib, kadrlara münasibəti pisdır. Həmin o şeylər ki var – onları bir də təkrar etmək istəmirəm – bunların hamısını Fikrət Sadıqov dedi.

Sonra Yeni Azərbaycan Partiyasının Sumqayıt üzrə sədri Xıdır Alovlu da Fikrət Sadıqovun dediklərini təsdiq etdi, bəzi şeyləri də əlavə etdi.

Eyni şeyləri Tofiq Hüseynov da təsdiq etdi. Mən bunları dinlədikdən sonra fikirləşdim ki, doğrudan da, bunların üçü də Sumqayıtda yüksək vəzifəli adamlardır, hər birinə etimad göstərilmişdir. İndi bunlar gəlib prezidentin qarşısındadırlar və əgər prezidentə bu sözləri deyirlərsə, demək, onlar buna

məsuliyyət daşıyırlar və yəqin ki, burada həqiqət var. Sonra fikirləşməyə başladım.

İcra hakimiyyətinin başçısı Təvəkkül Məmmədov bir neçə dəfə xahiş etmişdi ki, mən onu qəbul edim. Sonra isə xahiş etmişdi ki, mən onu tək yox, Fikrət Sadıqovla bir yerdə qəbul edim. Mən bu xahişi yerinə yetirdim və bir neçə gün bundan öncə Təvəkkül Məmmədovu və Fikrət Sadıqovu qəbul etdim. Fikrət Sadıqov mənə dedi ki, sözlərin bir çoxunu Təvəkkül Məmmədovun yanında dedi. Ancaq Təvəkkül Məmmədov birincisi, onları inkar etdi, ikincisi, burada gördüyü işlər haqqında çoxlu məlumatlar verdi.

Xıdır Alovlu orada yox idi, bunlar ikisi idi. Ramiz Mehdiyev də, Yusif Hübətov da iştirak edirdilər. Bunları dinləyəndən sonra mən belə bir fikrə gəldim ki, Təvəkkül Məmmədovun işində səhvlər var, bəzi ciddi səhvlər var və bu inkaredilməzdir. Mən o şayiələri deyə bilmədim. Çünki onu heç kəs təsdiq edə bilmədi. Kim təsdiq edir ki, nə bilim, kefli olubdur. Kim təsdiq edir, burada varsa, desin. Yaxud kim təsdiq edir ki, o, nəşə çəkir. Mən ondan soruşdum, sən siqaret çəkirsənmi? Dedi ki, mən beş ildir siqaret çəkmirəm.

Vallah mən bilmirəm, nəşəni nə cür çəkirlər. Amma yadımdadır, xeyli vaxt əvvəl görmüşdüm ki, papirosun içinə doldururlar. Narkomanlar da iynə vururlar. O da deyir ki, gəlin mənə bədənə baxın görün iynə yeri haradadır. Demək, bunu da təsdiq edə bilmənilər. Ona görə mən bunları kənara qoydum. O şeyləri ki, heç kəs təsdiq edə bilmir, elə deyil. Sabah hər adam durub başqası haqqında istədiyi şeyi deyə bilər. İndi o qədər böhtançılar, o qədər böhtan sözlər deyənlər, hətta qəzetlərdə yazanlar var. Artıq bu barədə Azərbaycanda qıtlığımız yoxdur.

Ancaq bunları dinləyəndən sonra məni bir neçə şey narahat etdi. Məsələn, Təvəkkül Məmmədov deyir ki, Səməd Vurğun adına saray neçə vaxtdır bağlanıbdır. Orada Ərəblinski adına teatr var idi, teatr dağılıbdır. Fikrət Sadıqov da heç bir iş görmür, çünki bina Fikrət Sadıqovun tabeliyindədir. Yaxud, bilirsiniz, biz vaxtilə burada böyük bir mədəniyyət sarayı tikmişdik, siz ondan xeyli istifadə edibsiniz. Təvəkkül Məmmədov dedi ki, biz bir dəfə orada şəhər yığıncağı keçirtmək istəyirdik, Sadıqov bizə icazə vermədi. İkinci tərəfdən də deyir ki, indi sarayın damı axır, təmirə ehtiyacı var, istifadəsiz qalıbdır. Bu da Fikrət Sadıqovun tabeliyindədir. Bu iki fakt məni çox narahat etdi. Mən orada Fikrət Sadıqova çox ciddi dedim.

Yaxşı, Fikrət Sadıqovun təşkilatı, demək olar ki, Sumqayıtın böyük bir hissəsidir. İndi əsas işləyən istehsal müəssisələri kimya sahəsindədir. Kimyanın da hamısı Fikrət Sadıqovdadır. Bu müəssisələrin gəlirləri də var, imkanları da var. Fikrət Sadıqovun özü də bunu bilir, onun maddi imkanları çoxdur ki, Sumqayıtdakı həmin o sarayları təmir etsin.

Bu böyüklükdə şəhərdir, 300 minə yaxın əhalisi var. Əgər mədəni istirahət üçün bir yerə getmək imkanı yoxdursa, teatr dağılıbsa, sarayın bu birisi də istifadə olunmursa, bu insanlar nə etsinlər?! Bunun haqqında hamısı – icra hakimiyyətinin başçısı da, Fikrət Sadıqov da, başqaları da düşünməlidir. Amma icra hakimiyyətinin başçısı deyir ki, Sadıqov bizi yaxına qoymur. Fikrət Sadıqovdan soruşuram, niyə belə eləmişən? Deyir ki, mən altı aydır oraya getməmişəm. Amma altı ay deyil axı!

Məsələn, vaxtilə biz Ərəblinski adına teatrı yaratdıq. Yaxşı teatrdır. Yəqin çoxlarınızın yadındadır. O teatrdan bir çox gənc artistlər Azərbaycan Dövlət Milli Dram Teatrına, başqa teatrlara gəldilər. Çox yaxşı kadrlar yetişdirdi. Bu, birincisi. İkincisi də,

bu, Sumqayıtın əhalisinə xidmət edirdi. Axı burada mədəniyyəti boğmaq olmaz. Mən gördüm ki, burada mədəniyyət tamamilə boğulubdur. Yaxşı, Fikrət Sadıqov başa düşür ki, bu teatrı dağıtmaq olmaz? Fikrət Sadıqov başa düşür ki, iki sarayın ikisi də onun tabeliyindədir və ağır vəziyyətdə qalıbdır? O bunu anlamırmı?! Bunlar məni çox narahat etdi.

Mən Fikrət Sadıqova orada dedim, indi burada da deyirəm. Belə olmaz, hörmətli Fikrət, olmaz. Sənə böyük etimad göstərilibdir, böyük bir sahə verilibdir. Yaxın düşən yox, toxunan yox. Orada nə edirsən, üzün bilirsən, bir də Allah bilir. Amma orada hər şey də düz deyil, normal deyildir. Sən Sumqayıtda hörmətli adamsan, burada böyük sahə sənə əlindədir, niyə şəhərə fikir vermirsən? Sən nəinki sarayları, hətta şəhərin başqa yerlərini də qaydaya salmalısan, lazımi işlər görməlisən. Bunları eləməlisən, çünki sənənin imkanların bütün başqa təşkilatların imkanlarından çoxdur. Amma sən bu imkanları özünün altına yığmısan. Bəli, Sumqayıtın çox imkanlarından istifadə edirsən, amma Sumqayıta heç bir şey vermirsən. Belə şey olmaz, Fikrət, olmaz!

Bilirsən ki, mən həmişə sənə hörmət etmişəm. Hələ vaxtilə, 1970-ci illərdə səni mən ilk dəfə zavod direktoru təyin etmişəm və həmin o vəzifəyə vaxtilə mən Moskvaya getməmişdən qabaq səni təyin etmişəm. Mən gələndən sonra da sən işləyirsən, heç kəs də sənə demir ki, gözün üstündə qaşın var. Bunu qiymətləndirmək lazımdır, anlamaq lazımdır. Bunun əvəzində, sən burada intriqaya başlamısan.

Təvəkkül Məmmədov deyir ki, Fikrət Sadıqovun qardaşı icra hakimiyyəti başçısının müavini idi, mən onu işdən azad etdim. Ona görə indi Fikrət Sadıqov mənim üstümə düşübdür. Azad edib, yaxşı edib, düz edibdir. Birincisi, mənə dedilər ki, o, təyin

olundan sonra bütün müavinləri azad edibdir. İkincisi də, o, icra hakimiyyətinin başçısıdır, bilir. Üçüncüsü də, yaxşı, Fikrət Sadıqovun özü orada böyük işdə, bir qardaşı da burada, nə bilim, bəəqa qardaşı da orada – demək, hamısı Fikrət Sadıqovun qohumları olmalıdır?! Başqa adamlara burada yer yoxdur?! Bu, düzgün deyildir. Əgər Fikrət Sadıqov belə düşünürsə – təəssüf ki, indiyə qədər mən bunu bilməmişəm – çox böyük səhv edir.

Ümumiyyətlə, burada kadr sahəsində çox pis vəziyyət var. Mənə deyiblər, burada bir neçə qrup var, onların əlində böyük kapital var. Onlardan biri Fikrətdir, biri Hüseynovdur, bir neçə başqaları da var. Zaman var, deyirlər bütün ticarət, 30 ildir Sumqayıtın ticarəti onun əlindədir. Sovet vaxtında olub, indi özəlləşdirib, hamısı əlindədir. Yaxşı, sən bunları əlinə almısan, özəlləşdirmisən, götürdüyünü götür. Bəs, Sumqayıta nə xeyir vermişən? Elə hamısını özün götürməlisən? Hamısı sənə çatmalıdır? Bəs başqaları?

Ümumiyyətlə, burada özəlləşmədə böyük səhvlər var. Deyirlər ki, burada olan obyektlərin böyük bir hissəsini Fikrət Sadıqovun qohumları özəlləşdiriblər. Başqa bir hissəsini Tofiq Hüseynov özəlləşdiribdir. Başqa bir hissəsini Zaman İsgəndərov özəlləşdiribdir. Böyük bir hissəsini keçmiş icra hakimiyyəti başçısı Abışov özəlləşdiribdir. Demək, belə çıxır ki, buradakı obyektlər, yeməxanalar və sair özəlləşdirilən zaman beş adamın əlinə keçibdir.

Bəli, burada yaxşı iş adamları yaranıbdir. Biz bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdiririk, bazar iqtisadiyyatını tətbiq edirik. İş adamlarının yaranması, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi bizim məqsədimizdir. Biz çalışırıq ki, dəyərli iş adamları yaransın və bizim iqtisadiyyatımız inkişaf etsin. Ancaq indi bu iş adamları

cəmi beş-altı nəfərdir, hər şeyi əllərinə keçiriblər və başqalarına yardım göstərmirlər və burada çox işlər də düzgün getmir.

Mən bu gün bizim vergilər nazirindən soruşdum ki, burada vergilərin ödəniməsi necədir. Keçən il 10 milyard vergi verilməyibdir. Nazir Fazil Məmmədov mənə dedi ki, ona görə də burada vergi müfəttişidir, kimdir, onu işdən götürdüm. Niyə, nə üçün verilməyibdir? Həm özəl biznes vergiləri verməlidir, həm də dövlət müəssisələri vergiləri verməlidir. Bəs vergini verməsək, biz büdcəni haradan dolduracağıq? İndi bizim büdcəmizin gəlirinin iki mənbəyi var. Biri vergilər, biri də gömrük rüsumları. Başqa mənbəyimiz yoxdur. Biz bununla büdcə yaradırıq və bu büdcə ilə bütün büdcə təşkilatlarını saxlayırıq. Müəllimləri, həkimləri, mədəniyyət işçilərini, dövlət işində olanları, başqalarını. Özü də bilirsiniz ki, biz hər il onların maaşlarını artırırıq. Bu il də maaşları artıracağıq. Amma bunlar bizim vergilərin yığılmasından asılıdır. Əgər şəxsi, özəl biznesdə olan adamlar vergidən yayınırlarsa – burada belə faktlar çoxdur, mən bunu bir də yoxlatdıracağam – büdcəni necə dolduraq? Yaxud dövlət müəssisələri, Fikrət Sadıqovun təşkilatı dövlətdən subsidiya alır, benzin alır, nə bilim, nə alır, amma dövlətə nə verir? Heç bir şey!

Biz bir neçə il bundan əvvəl Yaponiyaya getdik. Dedilər ki, burada, Sumqayıtda buxar-generator qurğusu tikmək lazımdır və bunun üçün 80–90 milyon kredit götürülməlidir. Düzü, mən bu krediti götürmək istəmirdim. Çünki buna dövlət zəmanəti lazımdır. Fikrət Sadıqov məni orada inandırdı ki, biz o qurğunu tikəndən sonra polietilen istehsal edəcəyik, onu satacağıq. Onu yaponların özlərinə satacağıq və bununla da onların kreditini verəcəyik. Amma alınmadı.

Orada mənə belə dediklərinə görə kreditin götürülməsinə razılıq verdim. İndi yaponlar bunların məhsulunu almırlar. Niyə, nədən ötrü almırlar? Axı orada müqavilədə yazılmışdı! Çünki harayasa satırlar. Mən soruşdum, dedi ki, kreditin 32 milyonunu qaytarıblar. Amma hələ nə qədəri qaytarılmayıbdır. Belə çıxır ki, elə bu işləyir, gəliri də krediti qaytarmağa verir, amma dövlətə bir şey gəlmir. Bəs dövlət neyləsin? Dövlət bu qədər zəhmət çəkir, xərc qoyur, bəs dövlətə nə gəlir? Əgər bu dövlət müəssisəsi dövlətə bir şey vermirsə, onda nəyə lazımdır?

Kadrların yerləşdirilməsi məsələsi. Demək, bir çox vəzifələrdə Fikrət Sadıqovun qohumları işləyir, o cümlədən onun idarəsində, təşkilatında çoxları işləyir. Tofiq Hüseynovun bir dəstə qohumu işləyir. Bir dəstə də Zaman İsgəndərovun qohumu işləyir və başqalarının qohumları işləyir. Başqa adamlara yer yoxdur! Bunların həm biznesdə böyük imkanları var, həm də böyük vəzifədədirlər. Bu vəzifələrindən, bu imkanlarından istifadə edərək, eyni zamanda, bütün qohum-qardaşlarını vəzifələrə doldurublar. Bəs başqa adamlar kənarda qalır axı. Niyə, nədən ötrü? Kənardə onlardan da dəyərli adamlar var. Bu, birincisi. İkincisi, nə üçün burada elə bir neçə adam, onların qohumları dövlət vəzifələrini tutmalıdır? Nə üçün?

Məsələn, Fikrət Sadıqovun qardaşını Təvəkkül Məmmədov vəzifədən çıxarıbdır. Deyirlər ki, indi ondan qisas alır. Əksinə, görək, Fikrət Sadıqov başa düşəydi ki, qardaşı orada 6 il işləyib, ömrü boyu işləməyəcək ki? İkincisi də, Fikrət Sadıqov orada işləyir, qardaşı icra hakimiyyətində işləyir. Bu, düzgün deyil axı. Düzgün deyil!

Fikrət Sadıqova dedim ki, mənim də iki qardaşım var. Mən o vaxt birinci katib işləyəndə də onlar bir vəzifə almadılar, sadəcə, elmi işdə işlədilər. Sonra, mən burada olmayanda əleyhimə ki,

işlər görürdülər, o vaxt onları çox əzdilər, sıxdılar, işdən çıxartdılar. Mən qayıdandan sonra onlar yenə öz elmi işlərinə qayıdıblar. Biri akademikdir, Cəlal Əliyev. Akademiyadan nə qədər adam gəldi ki, onu Elmlər Akademiyasına prezident təyin edək. Mən dedim ki, olmaz. Onun özü də istəmədi. Bu barədə haqqı demək lazımdır. Özü də dedi ki, istəmirəm. Mən də dedim, lazım deyil. Sadəcə, laboratoriya müdürüdür, elmi işlə məşğul olur. Yaxşı, mən neçə illərdir Azərbaycanın başçısıyam, öz qardaşımı bir vəzifəyə qoya bilmərəmmi?!

O biri qardaşım iqtisadçıdır. Tibb İnstitutunda iqtisad kafedrasının müdiri idi. O vaxt çıxartdılar, atdılar çölə. Mən gələndən sonra İqtisad Universitetindən dəfələrlə ərizə yazdılar ki, onu bizə rektor qoyun. Özü də getmədi, mən də buna razı olmadım. Amma gərək Fikrət Sadıqovun bu qardaşı burada olsun, o qardaşı orada olsun? Nə bilim, Hüseynovun qudası gərək icra hakimiyyəti başçısının birinci müavini olsun? Niyə, nə üçün? Başqa adam yoxdur?! Qubadlıdan o qədər dəyərli adam var ki! Bəlkə də, Hüseynovun qardaşından da dəyərli adam var. Nəyə görə Hüseynovun qardaşı icra hakimiyyəti başçısının birinci müavini olsun? Nə üçün? Yəni deyirəm ki, bilin, Sumqayıt o qədər də böyük yer deyil. Artıq burada ixtisar gedibdir və dövlət orqanlarında vəzifələr çox azdır. Belə halda bir qrup adam bu vəzifələrə də öz qohum-əqrabalarını, qardaşlarını, nə bilim, uşaqlarını yerləşdirəndə, təbiidir ki, bu, Sumqayıtda normal şərait yarada bilməz. Ona görə də Təvəkkül Məmmədovun səhvləri var və mən onu işdən azad edirəm. Amma Fikrət Sadıqovun səhvləri ondan az deyildir. Tofiq Hüseynov deputatdır, onun səhvləri ondan az deyildir. Zaman İsgəndərovun səhvləri ondan az deyildir. Həmin Abışov

Sumqayıtın böyük bir hissəsini əlinə keçiribdir, onun səhvləri bunlardan az deyildir.

Mən təəssüf edirəm ki, bu vəziyyəti indiyə qədər bilməmişəm. Çox təəssüf edirəm. Çünki mən Sumqayıtı, demək olar ki, yaranandan tanıyıram. Sumqayıt gözəl bir şəhərdir. 1945–1952-cı illərdə boru-prokat zavodu tikiləndə burada ilk evlər inşa olunubdur.

SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri, rəhmətlik Tixonov mənə bir neçə dəfə danışmışdı ki, o, 1960-cı illərdə SSRİ Dövlət Plan Komitəsi sədrinin müavini olubdur, özü metallurq idi – bu zavod tikilən zaman gəlib bir neçə ay burada yaşayıb, işləyibdir. Deyirdi ki, burada milçəkdən, ağcaqanaddan, həşəratlardan canımızı qurtara bilmirdik. Burada belə bir vəziyyət var idi. Amma indi Sumqayıta baxın, nə qədər gözəl evlər tikilibdir, nə qədər yaxşı prospektlər yaranıbdir. Burada 300 minə qədər insan yaşayır və bu şəhər həmişə bizim fəxrimizdir. Biz vaxtilə buna «Gənclik şəhəri» deyirdik. İndi burada yaşlılar da var, gənclər də var.

Ancaq Sumqayıtın bir xüsusiyyəti də odur ki, buraya Azərbaycanın bir çox rayonlarından insanlar gəlib toplaşblar. Hesab edin ki, Sumqayıt kiçik bir Azərbaycan kimidir. Burada həm cənub zonasından çox adamlar var, həm Qubadlı–Zəngilan zonasından çox adamlar var, həm Qarabağ zonasından çox adamlar var, həm Naxçıvandan – düzdür, o qədər çox deyil – adamlar var, yerlilər var. Demək olar ki, Sumqayıtda bütün respublika təmsil olunur. Bu çox yaxşı haldır.

Ancaq eyni zamanda, burada ədalət olmalıdır. Burada hamıya diqqət olmalıdır. İnsanlar yalnız öz biliyinə, bacarığına, bizim dövlətçiliyimizə sədaqətinə görə dövlət vəzifələri tutmalıdırlar. Bax, yalnız buna görə. Ancaq burada belə olub ki, qohumluğuna

görə vəzifə tutublar. Məni bağışlasınlar ki, belə ifadə işlədirəm, bu balinalar – bunun mənasını bilirsiniz – öz qohumlarını yerləşdiriblər. Sumqayıtda daha boş yer yoxdur.

Deyəsən, Təvəkkülün qohumu yoxdur, yoxsa var?

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Cənab Prezident, burada bacım uşaqları var. Amma vəzifədə deyillər. Energetika sahəsində, «Barmek»də işləyirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, əyləş.

Amma o birisilər?! Bax, bunlar məni narahat edir. Mən sizə açıq deyirəm. Buna görə də mən buraya gəlmişəm. Sizinlə görüşüb açıq danışiram. Yəqin ki, çoxdandır belə söhbət eşitməmişdiniz. Heç kəsin şəxsiyyətindən asılı olmayaraq, tutduğu vəzifəsindən asılı olmayaraq, onun səhvlərini, günahlarını burada sizin yanınızda üzünə deyirəm.

Xıdır Alovlu bizim partiyanın Sumqayıt üzrə sədridir. Bəli, mən onu bizim Yeni Azərbaycan Partiyası yaranandan tanıyıram. Partiyaya sədaqətli adamdır. Ancaq onun böyük səhvləri var. Əgər sənın gəlib Təvəkkül Məmmədovdan şikayət etməyin obyektiv səbəblərdən olsaydı, mən deyərdim, yaxşı. Amma subyektiv səbəblərdəndir.

Birincisi, sən icra hakimiyyəti başçısının müavini idin. Təvəkkül Məmmədov səni işdən çıxartdı. Düz elədi. Çünki sən gərək partiyanın işi ilə məşğul olaydın. Sən orada müavin olanda partiyanın işi ilə yaxşı məşğul olmamısan. O vaxt Sumqayıt kimi böyük şəhərdə Yeni Azərbaycan Partiyasının cəmi 6-7 min üzvü olubdur. İndi 12 mindir. Elədir?

Xıdır Alovlu: Cənab Prezident, 15 minə yaxındır.

H e y d ə r Ə l i y e v: 15 minə yaxındır. İndi bunların əksəriyyəti sən müavinlikdən gedəndən, partiyanın işi ilə məşğul olandan sonra olubdur. Mən vaxtilə sənə bir neçə dəfə demişəm

ki, partiyanın işi ilə lazımı səviyyədə məşğul olmursan. İndi sənə nə lazımdır ki, orada da, burada da vəzifə tutasan? Sən deputatsan. Oradan yaxşı maaş alırsan. Partiyanın sədrisən, oradan da maaş alırsan. Yaxşı, bundan əlavə, istəyirsən ki, icra hakimiyyəti başçısının da müavini olasan, hər yeri tutasan?! Belə şey olar?! Düz edib səni çıxarıbdır, yaxşı eləyibdir. Mən bunu bəyənirəm. Amma sən ürəyində Təvəkkül Məmmədova qarşı kin saxlamısan.

Ümumiyyətlə, bil, sənin də səhvlərin çoxdur, az deyildir. Mən bunu ona görə deyirəm ki, səni istəyirəm, sənə hörmət edirəm. Amma bil ki, səhvlərin çoxdur. Daha xırdalamaq istəmirəm. Özünü yığışdır, yığışdır. Burada bizim partiyanın sədrliyinə layiq ol və yaxşı işlə, ədavətlə məşğul olma. Amma sən bir dəfə Ramiz Mehdiyevin yanına gəlmişdin. Demişdin ki, məni icra hakimiyyətinin başçısı qoyun. Bu yarayarmı? Adam gəlsin desin ki, məni icra hakimiyyətinin başçısı qoyun – bu, yaramaz!

Beləliklə, bir də deyirəm, mən Təvəkkül Məmmədovu vəzifədən azad etdim. Bu vəzifəyə Vaqif Əliyevi təyin etmişəm. Bir dön o tərəfə, sənə baxsınlar. Vaqif Əliyev 9 ildir ki, bizim Gənclər, İdman və Turizm nazirinin birinci müavini, bizim partiya yaranandan Yeni Azərbaycan Partiyasının fəal üzvlərindəndir. Hələ gənc vaxtından təşkilati işlərlə məşğul olubdur. Universiteti bitirəndən sonra orada xeyli müddət komsomol komitəsinin katibi olubdur. Fizika elmləri namizədidir, universitetdə müəllimlik edir. Milli Elmlər Akademiyasında elmi işlə məşğul olubdur.

1994-cü ildə mən onu Gənclər, İdman və Turizm nazirinin birinci müavini təyin etmişəm və bu müddətdə də o, yaxşı işləyibdir, bu gün də yaxşı işləyir. Bütün bunlara görə də mən

Vaqif Əliyevi Sumqayıta icra hakimiyyətinin başçısı təyin etmişəm.

Mən bu adamı tanıyıram, bu adama inanıram. Onun burada nə qohumu var, nə qardaşı var, nə də dostu var. Yeni adamdır. Siz onu qəbul etməlisiniz, kömək etməlisiniz və onun uğurla işləməsi üçün şərait yaratmalısınız.

Mən təyin etdiyim adamı gələcəkdə də dəstəkləyəcəyəm. Biz lazımi köməyi edəcəyik. Amma buradakı bu klanlar bugünkü danışıqdan nəticə çıxarmasa, biz onların haqqında lazımi ölçü götürəcəyik. Heç kəs düşünməsin ki, bəli, biz yığışdıq Təvəkkülü çıxardıq. İndi bu gəldi, gəlin onun belinə oturaq. Birincisi, onun belinə oturmaq qətiyyən mümkün deyildir. O buna özü imkan verməz. İkincisi də, biz buna imkan verməyəcəyik.

Bir sözlə, gərək Sumqayıtda ictimai-mənəvi iqlim dəyişsin. Xüsusən, dövlət sektorunda və özəl sektorda. Bax, indiki bu iqlim Sumqayıta xeyir gətirməyəcəkdir. Hərə – Sadıqov da, Hüseynov da, Alovlu da, İsgəndərov da, nə bilim, Abışov da, o birisi də, bu birisi də özü üçün nəticə çıxarsın və bilsin ki, hər kəs Sumqayıtın inkişafına öz töhfəsini verməlidir. Sumqayıtı daha da abadlaşdırmaq lazımdır. Təbiidir ki, bunun hamısını dövlətin vəsaiti ilə etmək mümkün deyildir. Amma özəl sektor bunu edə bilər. Fikrət Sadıqovun təşkilatı bunu edə bilər. Başqa təşkilatlar bunu edə bilərlər. Bunu etmək lazımdır. Bilin ki, mən bunlara nəzarət edəcəyəm.

Mən Fikrət Sadıqova üç ay vaxt verirəm. O iki sarayın ikisi də qaydaya salınmalıdır. Mən özüm gəlib baxacağam. İcra hakimiyyətinin yeni başçısına tapşırıram ki, Ərəblinski adına teatrın adamlarını yığın. Səməd Vurğun adına saray yüksək

səviyyədə təmir olunsun və o teatr öz işinə başlasın. Başa düşdün?!

Fikrət Sadıqov: Cənab Prezident, iki aya biri, digəri də bir aya yüz faiz hazır olacaqdır.

Heydər Əliyev: Mən sənə deyirəm, elə! Başa düşdün?!

Fikrət Sadıqov: Bəli.

Heydər Əliyev: Otur. İndiyə qədər də bunu edə bilərdin, amma eləməmişən.

Bir də deyirəm, buradakı ictimai-mənəvi iqlim tamamilə dəyişməlidir. Biz buna dözə bilməyəcəyik. Heç kəs hesab etməsin ki, bəli, indi bəziləri burada böyük kapital sahibidir, böyük mülk sahibidir, onlara heç bir şey etmək olmaz. Yox. Dövlət hər bir şey edə bilər və biz lazımı ölçülər götürə bilərik.

Mənim sizə deyəcəyim sözlər bundan ibarətdir. Əgər kiminsə sualı varsa, desin.

Zaman İsgəndərov: Cənab Prezident, mənim haqqımda deyilən sözə görə bir-iki kəlmə demək istəyirəm. Mən burada yox, Xızı rayonunda böyük sahibkaram, 300 hektar taxıl sahəm var, onu əkib-biçirəm. Mən iki il muddətində Sumqayıt şəhərinin abadlaşmasına 145 milyon manat pul qoymusam. Bunu bütün camaat da bilir. Mən Sumqayıtda böyük xeyriyyəçiyəm. Nə qədər qacqın-köçkün, əlil varsa, hamısına kömək edirəm. Məni Sumqayıtda xeyriyyəçi Zaman kimi tanıyırlar. Bunu yoxlatmaq Sizin üçün çətin deyildir. Bunu bu gün də edə bilərsiniz.

Mənim bu sözümü buradakıların hamısı esidir. Hamının üzünə dik baxıram və deyirəm, mənim bir univermağım olub, onu da özəlləsdirmişəm. Ondan başqa heç bir yerdə nə mənim özəl yerim var, nə də başqa bir şey. Sumqayıtın abadlaşmasına

bu gün də nəyim varsa, onu qoymağa hazırım ki, şəhər gözəlləşsin, çiçəklənsin. Bizim əziz, hörmətli prezidentimizin bu sözündən sonra nə imkanım varsa, edəcəyəm. Amma mənim haqqımda deyilənlərə nəinki mən, camaat da inana bilməz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, basa düşdüm. Dayan, birincisi, 140 milyon azdır. Sən onunla çox fəxr etmə. Sənə görə o çox azdır. İkincisi, xeyriyyəçiliyə görə sağ ol. Üçüncüsü də mənim dediyim sözlərdən nəticə çıxart. Başa düşdün?!

Z a m a n İ s g ə n d ə r o v: Yəni bundan nəticə çıxarmamaq olar?!

H e y d ə r Ə l i y e v: Onu düz deyirsən.

Z a m a n İ s g ə n d ə r o v: Cənab Prezident, yenə deyirəm, Xızı rayonunda 300 hektar sahədən nə taxıl yığıramsa, onu da paylayıram. Xızıda, Yeni Yasamalda və Sumqayıtdakı sanatoriyada yerləşən qaçqınlara bu il 35 ton bugda vermişəm. Özüm yüzlərlə insana iş vermişəm. Hazırda 100-dən çox qaramalım, 1000-dən çox qoyunum var. Yəni bunların hamısı zəhmətim və Sizin üzərimizdə olan nəzarətiniz sayəsində olubdur. Siz deyəni bundan sonra ikiqat edəcəyəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Min baş qoyun-keci, yüz baş da qaramal azdır. Sənin kimi adamın gərək 10 min bas mal-qarası olsun.

Z a m a n İ s g ə n d ə r o v: Cənab Prezident, təzə başlamışam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mənim etirazım yoxdur. Bunları inkişaf etdir. Amma hamısını özün yemə. Başa düşdün?!

Z a m a n İ s g ə n d ə r o v: Baş üstə.

H e y d ə r Ə l i y e v: Daha kimin nə sözü var? Sözü olan yoxdur. Onda gəlin söhbətimizi qurtaraq.

Mən sözümlərin sonunda bir də onu demək istəyirəm ki, Sumqayıt Azərbaycanın gözəl bir şəhəridir. Mən keçmişdə Azərbaycanın başçısı olarkən Sumqayıtın inkişaf etməsi, burada sənaye müəssisələrinin yaranması üçün, onların yüksək səviyyədə işləməsi üçün çox işlər görmüşəm.

Yadımdadır, biz burada ev tikmə kombinatı tikdik və ondan sonra çox böyük evlər tikildi. O vaxt, ev tikmə kombinatı tikiləndə neçə dəfə buraya gəlmişəm. Yəqin çoxlarının yadında olmalıdır. Yəqin Təvəkkülün də yadımdadır.

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əyləş, əyləş. Burada çox iş görmüşəm. Mən bunu ona görə deyirəm ki, Sumqayıta bu qayğı lazımdır. Mən həmişə bu qayğını göstərmişəm. Bu gün də buraya gəlməyim, sizinlə açıq, səmimi söhbət etməyim mənim, Azərbaycan dövlətinin Sumqayıta qayğısının təzahürüdür. Bunu bilin.

Mən bu qayğını bundan sonra da göstərəcəyəm. Etiraf edirəm ki, bir müddət Sumqayıt mənim nəzərimdən qaçıbdır. Mən bunu özümə bağışlaya bilmirəm. Ancaq indi, bax, bu işlərlə şəxsən məşğul olandan sonra sizə deyirəm ki, Sumqayıta diqqət yetirəcəyəm. Məsələn, boru-prokat zavodu ilə məşğul oluruq. Bilirsiniz ki, indi bir firma onu götürüb, orada minə qədər adam işləyir. Elədirmi, yoxsa yox?

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Bəli, bu gün min nəfər işləyir və Böyük Britaniya firması 50 milyon dollar vəsait qoyacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əyləş. Alüminium zavodunu canlandırmışdıq. Orada artıq yeni məhsul buraxılır. Elədirmi?

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Bəli, 45 min ton istehsal olunubdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: 45 min ton alüminium istehsal edilib və hansısa firmaya icarəyə verilibdir. Elədirmi?

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Bəli, Hollandiya firmasına verilibdir. Təxminən 400 milyard manatlıq məhsul istehsal olunacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Biz çalışırıq ki, başqa sahələrə də xarici investisiya cəlb edək. Amma bilin, bu çox çətindir. Çünki xarici investor o yerə gəlir ki, orada tez gəlir götürmək olar. Məsələn, görürsünüz, bizim neft sektoruna hamısı necə axdılar, gəldilər. Bütün dünyadan gəldilər. Çünki orada doğrudan da həm iş var, həm də onun nəticəsi var. Amma burada... Mənim yadımdadır, biz burada iki trikotaj fabriki tikdik. İndi özəlləşdirilibdir, heç bir şey də yoxdur. Elədirmi, yoxsa yox?

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Cənab Prezident, indi tikiş fabrikləri yoxdur, özəl işləyirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Amma trikotaj fabriki var idi.

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Trikotaj fabriki, ümumiyyətlə, işləmir. Amma özəl tikiş fabriklərində çox iş görülür, ancaq hələ ki, məhsulu sata bilmirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Görürsən, çünki yəqin məhsulun keyfiyyəti yaxşı deyil ki, sata bilmirlər.

T ə v ə k k ü l M ə m m ə d o v: Cənab Prezident, ola bilər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bunları bilirəm.

Ümumiyyətlə, yenə də deyirəm, burada obyektiv səbəblərə görə çətinliklər var. Ancaq mən yenə də deyirəm, Baş nazirə tapşırıbmışam, İqtisadi İnkişaf nazirinə tapşırıbmışam, başqalarına tapşırıbmışam. Bundan sonra da nəzarət edəcəyəm ki, Sumqayıtı canlandırmaq, burada olan müəssisələri bir az inkişaf etdirək və özəl sektor da yaxşı inkişaf etsin. Özəl sektor inkişaf etməlidir, iş

görməlidir, vergiləri vaxtında verməlidir. Beləliklə, bizdə bazar iqtisadiyyatını yaratmalıdır.

Sumqayıtlılara bir daha ən xoş arzularımı bildirirəm. Sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam.

Diqqətinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Hamınıza cansağlığı arzu edirəm və Sumqayıtın inkişafı naminə uğurlar arzulayıram. Sağ olun, gələcək görüşlərə qədər.

**BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ
BAŞ KATİBİ
CƏNAB KOFİ ANNANA**

Hörmətli cənab Baş katib!

65 illik yubileyiniz münasibətilə Sizi səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz dünyanın ən mötəbər təşkilatlarından biri olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatına rəhbərlik edərək Yer üzərində sülhün, sabitliyin və əmin-amanlığın bərqərar olması, beynəlxalq

əməkdaşlığın inkişaf etdiriməsi sahəsində ardıcıl fəaliyyət göstərirsiniz.

Dünya Birliyinin tamhüquqlu üzvü olan Azərbaycan Respublikası Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlığa böyük əhəmiyyət verərək onun işində yaxından iştirak edir, başçılıq etdiyiniz təşkilatın yeritdiyi xətti tam dəstəkləyir.

Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məram və məqsədlərinə daim sadıq qalacaq, Dünya Birliyi tərəfindən qəbul olunmuş qərarların həyata keçirilməsi üçün bundan sonra da öz töhfəsini verəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 aprel 2003-cü il

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
ÖLKƏMİZDƏKİ SƏFİRİ
ROSS UİLSON İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

9 aprel 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab səfir, sizi xoş gördük. Bir neçə vaxt idi siz mənimlə görüşməyi arzu edirdiniz, mən də buna vaxt tapdım. Görüşməyə mənim də həmişə arzum olur, amma o qədər işlər var ki, birini edirsən, o birisi qalır, qurtara bilmirsən.

Bizim koalisiyanın işi yaxşı gedir, uğurlar var. Təbiidir, bu bizi sevindirir. Hər halda, bu bizim koalisiyadır. Mən hər gün bunları izləyirəm. Güman edirəm ki, çox yaxşı nəticələr əldə olunacaqdır.

R o s s U i l s o n: Cənab Prezident, vaxt ayırıb məni qəbul etdiyinizə görə Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Son həftələr mən çox məşğul olmuşam. Hamımız məşğul olmuşuq. Əsas etibarilə İraqda gedən hadisələri izləməklə məşğul olmuşuq. Bizim səfirliklərin əsas işi ondan ibarət olub ki, digər hökumətlərlə işləyək, izah edək ki, İraqda mübarizəmiz nədən ibarətdir. Eyni zamanda, mən mətbuat nümayəndələrinə də həmişə məlumat vermişəm. Elə bilirəm, bizim hamımız bu gün məmnunuq ki, İraqda hadisələr kifayət qədər, yəni mümkün ola biləcək qədər sürətlə gedir. Minimum insan itkiləri var və İraq xalqının kriminal diktatordan xilas edilməsi prosesi başa çatmaq üzrədir.

Sizə məlum olduğu kimi, Baş nazir Toni Bleyr ilə görüşündən dərhal sonra prezident Corc Buş bəyanat vermişdir ki, bu, İraqın azadlığı uğrunda müharibənin sonu deyil, yalnız başlanğıcıdır və İraqla bağlı biz özərimizə öhdəliklər götürmüşük. Elə bilirəm ki, bu öhdəlikləri axıra qədər yerinə yetirəcəyik. Mən belə düşünürəm ki, cənab Buş bunu deyəndə yalnız amerikalıların deyil, bütün koalisiya üzvlərinin adından danışdı.

H e y d ə r Ə l i y e v: Elədir.

R o s s U i l s o n: Sizə məlum olduğu kimi, İraqla bağlı görüləsi işlər olduqca çoxdur. Bu həm humanitar məsələlərdir – İraq

xalqına lazım olan humanitar yardım – həm İraqa qarşı tətbiq edilən sanksiyanın aradan götürülməsi, həm də İraqın əvvəlki vəziyyətinə, iqtisadi durumuna qaytarılması məsələsidir. Eyni zamanda, İraqda uzunmüddətli sülhü və sabitliyi təmin etmək məsələsidir.

Amerika Birləşmiş Ştatları bu koalisiyada iştirakına görə Azərbaycana dərin minnətdarlığını bildirir. Bu, Azərbaycanın qəbul etdiyi düzgün siyasi qərar, Azərbaycanın maraqlarına tam xidmət edən bir qərardır. Eyni zamanda, Sizin terrorizmə qarşı götürdüyünüz xəttin davamıdır, onunla tam üst-üstə düşən bir qərardır. Həm də Azərbaycanın Qərb və Birləşmiş Ştatlarla yaxınlaşması üçün atılmış möhkəm addımdır.

Həm Sizə, həm də mənə məlumdur ki, Azərbaycanın koalisiyada iştirakı yalnız siyasi addım, siyasi qərar deyildir. Azərbaycan bu siyasi qərarını daha sonra konkret hərəkətləri ilə təsdiq etdi və buna görə Amerika Birləşmiş Ştatları olaraq, biz Sizə minnətdarlığımızı bildiririk.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Mən fevral ayının 26-da Vaşinqtonda prezident Buş ilə görüşümüz qurtaranda ona dedim ki, cənab Prezident, bilin, Azərbaycan sizinlədir. Siz hansı qərarı qəbul etsəniz, biz o qərarı sizinlə bərabər həyata keçirəcəyik. Biz bir-birimizə əl verdik və bu dostluq əlaqələrini bir də təsdiq etdik.

Dünən siz bir məsələ ilə əlaqədar Baş nazirə müraciət etmişdiniz. O məndən soruşdu, dedim, dərhal hamısını həll et.

R o s s U i l s o n: Cənab Prezident, Sizə bu yardıma görə də minnətdarlığımı bildirirəm. Siz bu görüşün adını çəkərkən mənə xatırlatdınız ki, Vaşinqton görüşündən sonra bizim Sizinlə, mətbuatla ilk rəsmi görüşümüzdür. Həmin görüşə görə mən mətbuatın yanında Sizə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Vaşinqtondakı görüşünüz həm mənim ölkəmin ürəyincə idi, həm də Sizin ölkənin maraqlarına xidmət edən və gələcəkdə ölkələrimiz arasında əlaqələrin genişlənməsinə xidmət edəcək bir görüş oldu.

Sizin Amerikaya səfəriniz çox vaxtında edilmiş bir səfər idi. Eyni zamanda, Azərbaycanın terrorizmə qarşı mübarizə və təhlükəsizliklə əlaqədar Amerika Birləşmiş Ştatları ilə birgə işləməsinə təsdiq edən bir görüş idi. Görüş zamanı bir sıra məsələlər də gündəliyə gəldi. Bu bizim enerji sahəsindəki əməkdaşlığımızdır, Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin daha da irəli çəkilməsi məsələsidir. Həm də Ağ evdə, Dövlət Departamentində Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ məsələsinin həllinə diqqətin daha da artırılmasına xidmət edən bir görüş idi. Həmin görüşlə əlaqədar prezidentin ofisindən alınmış bu şəkilləri Sizə çatdırmaq istəyirəm.

Siz bunlara baxaraq, Ağ evi xatırlayacaqsınız.

Səfir Ross Uilson Azərbaycan prezidentinin ABŞ prezidenti ilə görüşünü əks etdirən fotosəkillərdən ibarət albomu dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox maraqlı, gözəl şəkillərdir. Prezident Buşa mən çox minnətdaram. Çox mehriban, dostcasına söhbətlərimiz oldu.

R o s s U i l s o n: Cənab Prezident, Sizə vitse-prezident Ceyni ilə olan görüşdən də şəkillər göndərilibdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox yaxşı şəkillərdir. Xahiş edirəm, mənim minnətdarlığımı prezident Buşa çatdırasınız.

R o s s U i l s o n: Cənab Prezident, mənə elə gəlir ki, bütün bu baş verənlər bizim işimizi heç də azaltmır, əksinə, üzümüzdə gələn həftələrdə işimizi daha da artırır. Sizə məlumdur ki, Müdafiə naziri cənab Ramsfeld Azərbaycanın Müdafiə naziri

cənab Əbiyevə dəvət göndərmişdir. İstərdik ki, o, iki-üç həftə müddətində Vaşinqtona gəlsin.

Azərbaycan sərhədçiləri ölkənizə veriləcək katerlə bağlı məşğələlər keçirirlər və elə bilirəm ki, kater iyul ayında Xəzərə gəlib çıxacaqdır. Ümumiyyətlə, sərhəd məsələləri ilə bağlı biz əməkdaşlığımızı daha da genişləndirmək istəyirik və mən istərdim bu barədə Sizinlə müzakirələr aparım.

Artıq Sizin nazirliklərdə bizim dövləti təmsil edən məsləhətçilər işləyir, ticarət, büdcə, bank, vergi sahələrində islahatların aparılmasına yardım edirlər. Bu bizim aramızda həm yaxşı, həm də sağlam əməkdaşlıqdır. Elə bilirəm ki, bu əməkdaşlıq Azərbaycan ilə ABŞ arasında 2003-cü il müddətində və daha sonra davam edəcəkdir.

Cənab Prezident, diqqətinizə çatdırım ki, Vaşinqtonda cənab Perina ilə keçirdiyiniz görüşü o çox ciddi qəbul edibdir. O öz həmkarları ilə möhkəm işləyibdir və istərdim bu məsələni də Sizinlə müzakirə edim.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu əməkdaşlığa görə təşəkkür edirəm. Sizin müşavirlərin burada işləməsinə görə, sərhəd xidmətinə yardım etdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Amma mən indi Sərhəd Xidmətinin rəisini qəbul edirdim. Orada gələcək əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanlar var, hamısını həyata keçirmək lazımdır. O gəminin də tezliklə gəlməsini gözləyirik.

Müdafie naziri Səfər Əbiyev bu yaxınlarda Rumıniyaya səfər etmişdi. Bir müddətdən sonra o, cənab Ramsfeldin dəvəti ilə mütləq Amerikaya gedəcəkdir.

ÇİN XALQ RESPUBLİKASI XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ LYU QUÇAN BAŞDA OLMAQLA NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

10 aprel 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev qonaqları salamlayaraq bildirdi ki, Azərbaycanla Çin arasında münasibətlər yüksək səviyyədədir. Biz fəal əməkdaşlıq edir və bir-birimizi dəstəkləyirik. Son illər Çində mühüm iqtisadi islahatlar aparılmışdır və bu, Azərbaycan üçün böyük maraq doğurur. Çinin işgüzar dairələri bizim neft sənayemizə maraq göstərirlər və Azərbaycan da istəyir ki, Çin ölkəmizin iqtisadi həyatında daha fəal iştirak etsin.

Azərbaycan prezidenti Çin haqqında, 1994-cü ildə rəsmi səfəri zamanı keçirdiyi görüşlər haqqında təəssüratlarını xatırladı, Çin nümayəndə heyətinin də Azərbaycanla, mədəniyyətimizlə və xalqımızla tanış olmağa vaxt tapmasını arzuladı.

Cənab Lyu Quçan səmimi qəbula görə təşəkkür etdi və ÇXR sədri Xu Szintaonun, Mərkəzi Hərbi Şuranın sədri Tszyan Tszeminin salamını və xoş arzularını Azərbaycan prezidentinə yetirdi. Qonaq 1996-cı ildə Azərbaycan paytaxtına səfərindən sonra Bakıda böyük dəyişikliklər baş verdiyini, əhalinin rifahının

yüksəldiyini söyləyərək dedi ki, ölkədə siyasi sabitlik, insanların çöhrəsində gələcəyə inam var. Çin diplomati vurğuladı ki, bütün bunlar Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin apardığı siyasət sayəsində mümkün olmuşdur.

«Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycan ilə Çin arasında münasibətlər yüksək səviyyədə inkişaf edir».

Qonaq Azərbaycan prezidentinin Çinə səfərinin əhəmiyyətindən danışaraq bildirdi ki, yüksək siyasi etimad səviyyəsində olan indiki ikitərəfli münasibətlər o vaxt imzalanmış birgə bəyanatın və razılaşmaların müddəalarına müvafiq surətdə inkişaf edir. Çin ikitərəfli əlaqələrin səviyyəsindən məmnundur.

Cənab Lyu Quçan vurğuladı ki, Çin Azərbaycanın öz suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün qorunmasına yönəldilmiş səylərini, prezident Heydər Əliyevin Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli sahəsindəki fəaliyyətini, habelə BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrini dəstəkləyir. Diplomat dedi ki, Azərbaycan da Çinin ərazi bütövlüyü ilə bağlı məsələlərdə ona dəstək verir. Buna görə o, Çin tərəfi adından Azərbaycan prezidentinə təşəkkürünü bildirdi, Azərbaycan–Çin əlaqələrini bütün sahələrdə genişləndirməyin zəruriliyini vurğuladı.

Prezident Heydər Əliyev dedi ki, ölkəmizin iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinə sərmayələr qoyacaq Çin şirkətləri böyük fayda götürəcəklər. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın öz suverenliyini qoruması məsələsində Çinin müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurasında qəti mövqe tutduğunu, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüz etməsi faktını tanıdığını söylədi və bütün bunlara görə Çin rəhbərliyinə dərin minnətdarlığını bildirdi. Prezident Heydər Əliyev dedi ki, Azərbaycan da Çinin öz suverenliyini qorumaq, separatizmlə

---

mübarizə sahəsindəki söylərini dəstəkləyir. Azərbaycan prezidenti bəyan etdi ki, Tayvan məsələsi Çinin xeyrinə həll olunmalıdır.

Dövlətimizin başçısı Çin tərəfinin bu ölkəyə səfər etmək, Çin–Azərbaycan münasibətlərinin inkişafının müxtəlif cəhətlərini yeni rəhbərliklə müzakirə etmək barədə dəvətini qəbul etdi.

**DAĞISTAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT
ŞURASININ SƏDRİ
CƏNAB MƏHƏMMƏDƏLİ MƏHƏMMƏDOVA**

Hörmətli Məhəmmədəli Məhəmmədov!

Mahaçqala şəhərindəki internat məktəbdə baş vermiş yangın nəticəsində uşaqların həlak olması xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Baş vermiş faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və yaxın adamlarına dərin hüznə başsağlığı verir, xəsərət alanların tezliklə sağalmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *10 aprel 2003-cü il*

DANİMARKANIN KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT II MARQRETEYƏ

Ülyahəzrət!

Danimarka Krallığının milli bayramı – Kraliçanın təvəllüd günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan ilə Danimarka arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın rifahı naminə daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, ölkənizə əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *10 aprel 2003-cü il*

**DANİMARKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ANDRES FOQ RASMUSSENƏ**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Danimarka Krallığının milli bayramı – Kraliçasının təvəllüd günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafı üçün bundan sonra da birgə səylər göstərəcəyik. Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Danimarka xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 aprel 2003-cü il

**ZİMBABVE RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ROBERT QABRIEL MUQABEYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Zimbabve Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafı daim xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Zimbabve xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 aprel 2003-cü il

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ ROSS UİLSON,
GÜRCÜSTANDAKI SƏFİRİ RİÇARD MAYLS,
ERMƏNİSTANDAKI SƏFİRİ CON ORDUEY
VƏ ONLARI MÜŞAYİT EDƏN NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

11 aprel 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev diplomatları səmiyyətlə salamlayaraq, Amerika Birləşmiş Ştatlarının üç ölkədəki səfirlərinin, başqa məsul işçilərinin Bakıda toplaşmasından məmnun olduğunu bildirdi. Dövlətimizin başçısı dedi ki, siz Bakıda çox mühüm bir dövrdə toplaşmışınız. Amerika Birləşmiş Ştatlarının İraqdakı əməliyyatları uğurla həyata keçirilir. Mən məmnunam ki, biz də Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bir koalisiyadayıq. Müharibə qurtarmaqdadır, ancaq hələ İraqda çox işlər görülməkdir.

Mən dünən prezident cənab Buşun İraq xalqına müraciətini dinlədim. Hesab edirəm ki, çox vacib bir müraciətdir, prezident Amerika Birləşmiş Ştatlarının İraqda görəcəyi işlər haqqında öz fikirlərini söyləyibdir. Məhz bu zaman Amerika Birləşmiş Ştatlarının üç Cənubi Qafqaz ölkəsindəki səfirlərinin və başqa məsul işçilərinin məsələləri burada müzakirə etməsi, hesab edirəm, çox əhəmiyyətlidir.

Prezident Heydər Əliyev daha sonra xatırlatdı ki, Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatları ilə çox sıx əlaqədədir. Biz 11 sentyabr hadisələrindən sonra da dərhal antiterror koalisiyasına qoşulduq. İraqda əməliyyatlar başlayarkən Amerika koalisiya elan edəndə, biz heç bir tərəddüd etmədən bu koalisiyaya daxil olduq. O vaxt bizə çox suallar verirdilər, bizdən narazılıqlar edirdilər. Ancaq mən o vaxt bilirdim ki, Azərbaycan düzgün qərar qəbul edibdir. Bu gün də bir daha təsdiq olunur ki, biz düzgün qərar qəbul etmişik və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bir yerdəyik.

Güman edirəm, siz burada çox mühüm məsələlər müzakirə edəcəksiniz. Təbiidir ki, İraq məsələsi birinci yerdə durur. Ancaq mənə belə gəlir ki, Cənubi Qafqaz məsələləri bizim üçün daha da vacibdir. Mən çox məmnun olaram ki, siz bu məsələləri müzakirə edəsiniz, öz aranızda işlərinizi əlaqələndirəsiniz və Cənubi Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranmasına daha çox səylər göstərəsiniz.

ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri Ross Uilson səmimi qəbula görə həmkarları adından minnətdarlığını bildirərək dedi ki, cənab Prezident, çox sağ olun ki, vaxt tapıb bizi qəbul edirsiniz. Mənim üçün böyük şərəfdir ki, ABŞ-ın Qafqaz ölkələrindəki səfirlərinin bu görüşündə ev sahibi rolunu oynayıram. Bizim hamımız üçün böyük şərəfdir ki, bu gün Sizinlə görüşürük.

Siz Riçard Maylsı xatırlayırsınız, o, Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk günlərində burada işləyibdir. Elə bilirəm ki, həmin dövr haqqında hər ikinizin xoş xatirələri var. Səfir Con Orduyev Yerevandan gəlibdir. Biz çox ümid edirdik ki, ABŞ-ın Xəzər hövzəsinin enerji məsələləri üzrə müşaviri, səfir Stiven Mənn və ABŞ-ın Türkmənistandakı səfiri xanım Laura Kennedi də buraya gələ biləcəklər. Lakin onlar son anda səfərlərini təxirə saldılar.

Görüşün digər iştirakçılarını da təqdim edən diplomat bildirdi ki, bu, ABŞ səfirləri arasında illik görüşdür. Sonuncu belə görüş Bakıda 2000-ci ildə keçirilmişdi. Bu görüşlərdə fikir mübadiləsi aparır, işlədiyimiz ölkələrdə gedən inkişaf haqqında informasiyanı bölüşürük və eyni zamanda, işimizi öz aramızda və Vaşinqtonla əlaqələndiririk.

Siz çox doğru dediniz ki, bizim bugünkü və sabahkı görüşlərimizin əsas mövzusu İraqa bağlı olacaqdır. Təhlükəsizlik məsələləri də müzakirə mərkəzində olacaq, terrorizmə qarşı mübarizə üçün ölkələrə ayrılacaq yardım, regional əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə edəcəyik. Əlbəttə, münaqişələr, ilk növbədə Dağlıq Qarabağ və Abxaziya münaqişələrinin həlli yolları da müzakirələrimizdə əsas yer tutacaqdır.

Cənab Prezident, mən düşündüm ki, bizim müzakirələr Sizinlə görüşmədən başlaya bilməz. İstədik ki, Siz region, Azərbaycan haqqında fikirlərinizi bizimlə bölüşəsiniz. Sizinlə görüşərkən çox zaman qonşu ölkələrdə baş verən hadisələri müzakirə edirik. İndi orada olan nümayəndələri də dinləyəcəksiniz.

YUNANISTAN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ ANDREAS LOVERDOSUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

11 aprel 2003-cü il

Qonaqları səmimiyyətlə salamlayan Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev dedi ki, ümidvaram bu səfər çox faydalı olacaqdır. Biz Yunanıstanla əməkdaşlıq edirik və bunu davam etdirmək istəyirik. Xüsusən iqtisadi, mədəni, humanitar sahələrdə əməkdaşlığa hazırıq və indiyə qədər də bir çox işlər görülmüdü. Güman edirəm, sizin səfəriniz bu əməkdaşlığın inkişafına daha da təkan verəcəkdir.

Dövlətimizin başçısı qonaqların Bakıda keçirdikləri görüşləri, aparılan müzakirələri müsbət qiymətləndirdi.

Səmimi qəbula görə minnətdarlığını bildirən cənab Andreas Loverdos dedi ki, cənab Prezident, Sizinlə fikir mübadiləsi aparmaq mənim üçün böyük şərəfdir. Sizi bizim ölkədə çox yaxşı tanıyır və yüksək səviyyəli siyasətçi kimi qiymətləndirirlər.

Qonaq Yunanıstan prezidenti Konstantinos Stefanopulosun ən xoş arzularını, salamlarını yetirdi, onun bu ilin yayında Azərbaycana ilk rəsmi səfərə hazırlaşdığını söylədi. Nümayəndə heyətinin başçısı İqtisadi İnkişaf naziri Fərhad Əliyev ilə görüşdən sonra protokol imzalanacağını, mədəniyyət sahəsində

əməkdaşlığa dair protokolun isə artıq imzalandığını bildirdi. Yunanistanın İxrac Agentliyi və Azərbaycanın Ticarət-Sənaye Palatası arasında memorandumun da imzalanacağını söyləyən nazir müavini dedi ki, Yunanıstan prezidentinin Bakıya səfəri zamanı mühüm sənədlər imzalanacaq və bununla da ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin yeni dövrü başlanacaqdır.

Cənab Andreas Loverdos ölkəsinin prezidentinin səfəri zamanı Bakıda keçiriləcək iqtisadi forumdan sonra yunan iş adamlarının Azərbaycana marağının artacağını vurğuladı, 2004-cü ildən həyata keçiriləcək inkişaf proqramına əsasən, Yunanıstanın respublikamızın səhiyyə, təhsil sektoruna, habelə qaçqınlara, məcburi köçkünlərə 1 milyon dollar həcmində yardım göstəriləcəyini bildirdi.

Qonağın verdiyi məlumatdan məmnun qaldığını söyləyən prezident Heydər Əliyev bir daha dedi ki, biz Yunanıstanla əməkdaşlığı genişləndirmək istəyirik. Azərbaycanın «Şahdəniz» yatağından çıxarılacaq qazın Türkiyəyə ixrac olunması barədə böyük bir layihəmiz vardır. Yunanıstan da buna maraq göstərmişdir. Biz buna etiraz etmirik, əksinə, düşünürük ki, əgər sizin ölkəyə qaz versək, yəni qaz xətti çəkilsə, ondan sonra onu Avropanın digər ölkələrinə də vermək olar. Çünki bizim qaz yatağının ehtiyatları olduqca çoxdur. Güman edirəm, bu bizim əməkdaşlığımızda ən böyük layihələrdən biri olacaqdır. Başqa sahələrdə də əməkdaşlığı inkişaf etdirmək lazımdır.

Yunanıstan prezidentinin Azərbaycana rəsmi səfərini səbir-sizliklə gözlədiyini bildirən dövlətimizin başçısı dedi ki, gərək siz də, biz də hazırlaşaq ki, bu səfər yaxşı keçsin, müəyyən sənədlər imzalansın, səfər Yunanıstan–Azərbaycan əlaqələrində yeni bir mərhələnin başlanğıcı olsun. İqtisadi İnkişaf Nazirliyi təkliflər hazırlamalıdır, Baş nazirə də xüsusi göstərişlər verəcəyəm.

Prezident Heydər Əliyev indi Yunanıstanın sədrlik etdiyi Avropa Birliyi ilə 1998-ci ildə Bakıda TRASEKA proqramı çərçivəsində qədim İpək Yolunun bərpası ilə əlaqədar böyük beynəlxalq konfransın keçirildiyini xatırlatdı və dedi ki, bu əməkdaşlığı davam etdirmək istəyirik. Güman edirəm, Avropa Birliyinin sədri kimi, Yunanıstan bu məsələyə diqqət yetirəcəkdir. Çünki vaxtilə Avropa Birliyi İpək Yolunun bərpa olunması üçün həm Azərbaycana, həm də Gürcüstanla və başqa ölkələrə xeyli vəsait ayırmışdı. Biz ondan istifadə edərək, Gürcüstanla Azərbaycan arasında dəmir yol xətlərinin müasir səviyyəyə gətirilməsini təmin etdik.

Dövlətimizin başçısı Xəzər dənizindən gəmilər vasitəsilə Avropadan Mərkəzi Asiyaya və əks istiqamətdə çoxlu yüklər daşındığını, Avropa Birliyinin bu məsələni daim diqqət mərkəzində saxlamasının vacibliyini söylədi.

Andreas Loverdos Avropa Birliyi ilə əlaqələrin inkişafında Yunanıstanın ölkəmizə yardımçı olmasına çalışdığını, Şərq–Qərb dəhlizi ideyasının dəstəkləndiyini vurğuladı, regiondakı mövcud münaqişələrin və problemlərin həllində bu təşkilatın roluna toxundu, Avropa Birliyinin Qafqaz regionuna nümayəndə təyin etməsinin vacibliyini bildirdi. O dedi ki, Yunanıstan Azərbaycanla Avropa Birliyi arasında dialoqun səmərəliliyi üçün əlindən gələni edəcəkdir. Texniki məsələlərin həlli üçün Avropa Birliyinin Bakıda nümayəndəliyinin olması da çox vacibdir və Yunanıstan bu ideyanı, eləcə də Azərbaycana maliyyə yardımı göstərilməsini hərtərəfli dəstəkləyəcəkdir.

Qonaq TRASEKA proqramı ilə bağlı fikirlərini də açıqladı, Yunanıstanın respublikamızın bütün təşəbbüslərini dəstəklədiyini bir daha vurğulayaraq dedi ki, qazın ixracı ilə bağlı Yunanıstanla Türkiyə arasında boru xəttinin çəkilməsi barədə

---

razılıq əldə olunmuşdur. Bu, Azərbaycanın təbii qazının Avropaya çıxışı olacaq və bundan sonra əlaqələrimiz daha da möhkəmlənəcəkdir.

Nümayəndə heyətinin başçısı Yunanistan prezidentinin məktubunu və özünün xatirə hədiyyəsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

**YUNANISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KONSTANTİNOS STEFANOPULOSA**

Hörmətli cənab Prezident!

Afina-Saloniki yolunda baş vermiş avtomobil qəzası nəticəsində insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və yaxın adamlarına dərin hüznə başsağlığı verir, xəsarət alanların tezliklə sağalmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *14 aprel 2003-cü il*

**İKİ MÜQƏDDƏS OCAĞIN XADİMİ, SƏUDİYYƏ
ƏRƏBİSTANININ MƏLİKİ
ƏLAHƏZRƏT FƏHD BİN ƏBDÜLƏZİZ
AL SƏUDA**

Əlahəzrət!

Qardaşınız Məcid bin Əbdüləziz Al Səudun vəfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu ağır itki ilə əlaqədar Sizə və ailənizin bütün üzvlərinə dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 aprel 2003-cü il

**SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANI MƏMLƏKƏTİNİN
VƏLİƏHDİ ƏLAHƏZRƏT ABDULLAH BİN
ƏBDÜLƏZİZ AL SƏUDA**

Əlahəzrət!

Qardaşınız Məcid bin Əbdüləziz Al Səudin vəfatı xəbərini dərin kədər hissi ilə qarşıladım.

Bu ağır itki ilə əlaqədar Sizə və bütün ailənizə dərin hüznlə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 aprel 2003-cü il

**AVROPA ŞURASI PARLAMENT
ASSAMBLEYASININ SİYASİ MƏSƏLƏLƏR
KOMİTƏSİNİN ERMƏNİSTAN–AZƏRBAYCAN
MÜNAQİŞƏSİ ÜZRƏ MƏRUZƏÇİSİ TERRİ
DEVİSİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

15 aprel 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizin Azərbaycana səfəriniz bizim üçün, yeni ölkəmiz üçün, xalqımız üçün həddindən artıq vacib məsələ ilə bağlıdır.

Biz Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq edirik. İki ildir ki, Avropa Şurasının tərkibindəyik. Avropa Şurasından Azərbaycana müxtəlif məsələlər üçün çox nümayəndələr gəlir. Bunların hamısı əhəmiyyətlidir. Amma sizin səfərinizlə əlaqədar olan məsələ indiyə qədər Avropa Şurasından Azərbaycana gələn adamların həll etdiyi məsələlərdən xeyli vacibdir.

Ermənistan silahlı qüvvələri 10 ildən çoxdur ki, Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edib və bu ərazilərdən bütün azərbaycanlı sakinlər zorla çıxarılıblar, yaxud da müharibə nəticəsində çıxmağa məcbur olublar. Ancaq bu 10 il müddətində biz beynəlxalq təşkilatlarda sübut edə bilmirik ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal edibdir. Ona görə də biz sizin

səfərinizi alqışlayırıq, sizi çoxdandır gözləyirik və biz öz ümidlərimizi sizin səfərinizə bağlayırıq.

Siz burada bir çox görüşlər keçirmisiniz. Özü də mən görürəm ki, çox gərgin iş rejimi ilə işləyirsiniz. Dünən həddindən artıq çox görüşlər keçirmisiniz. Məndə bu məlumatlar var. Bu gün də vertolyotla Azərbaycanın böyük bir hissəsini seyr etmişiniz və nəhayət, qaçqınlar yaşayan düşərgələrdən birində olmuşunuz. Mən bunu eşitdim. Yəqin ki, orada çox şeylər görmüsünüz. Siz özünüze çox əziyyət verirsiniz. Siz gərək Azərbaycanda olmaq müddətinizi bir az artırıydınız, bunları da gedib rahat görəydiniz və daha çox vaxtınız olardı. Ancaq yəqin bu sizin iş üslubunuzdur.

Güman edirəm ki, bütün bu görüşlər və nəhayət, bu gün qaçqın düşərgəsini görməyiniz sizdə müəyyən təəssürat yaradıbdır. İndi mən fikirləşirəm, bu məsələni sizə danışım, yoxsa siz bu barədə geniş məlumat almısınız? Ancaq buna baxmayaraq, hesab edirəm ki, mən bu barədə sizə müəyyən qədər öz fikirlərimi, məlumatlarımı verməliyəm.

Yəqin ki, siz ermənilərin Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilməsi tarixini bilirsiniz. Mən bu barədə sizə demək istəmirəm. Vaxtilə Türkiyədən, İrandan erməniləri buraya xüsusi olaraq köçürüblər və ermənilər Azərbaycan ərazisində yaşamağa başlayıblar. Olsun, yaşasınlar, burada belə bir problem yoxdur. Ancaq təəssüflər olsun ki, bunların özləri, ideoloqları tamamilə başqa fikirlərlə yaşayırmışlar. Yerləşdikləri torpaqlarla razılaşmayaraq, öz ərazilərini genişləndirməyə çalışmışlar və buna müəyyən qədər də nail olmuşlar.

1920-ci ildə bizim bölgədə sovet hakimiyyəti qurulduğu zaman Moskva Azərbaycanın, Gürcüstanın, Ermənistanın sərhədlərini öz bildiyi kimi çəkirdi. O vaxt onlar qədim Azər-

baycan torpaqlarının bir hissəsini Ermənistana veriblər. Burada kommunist ideologiyası hökm sürdüyü zaman çalışıblar ki, bu millətlər arasında münaqişələr olmasın.

Bilin, azərbaycanlılar qanuna çox tabe olan xalqdır. Ancaq ermənilər yox. Ermənilər o vaxtdan yenə torpaq iddiasına başlayıblar. İndi bütün dünya üçün bir problem olan həmin bu Qarabağ məsələsi 1920-ci, 1922-ci, 1923-cü illərdən başlayıbdır. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan torpağıdır, buna şübhə ola bilməz və demək olar ki, Azərbaycanın ərazisinin ortasındadır. Ancaq vaxtilə İrandan köçürülmüş ermənilər orada yerləşdirilmişdilər. 1921–1923-cü illərdə bu məsələ qalxıb və Kommunist Partiyası bu məsələ ilə məşğul olubdur. Sorğu aparılıb, Dağlıq Qarabağın əhalisi bildiribdir ki, bura Azərbaycanın tərkibində olmalıdır.

Beləliklə, bu məsələ qurtarıbdır və Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa muxtar vilayət statusu verilibdir. Amma ondan sonra Ermənistanda olan millətçilər vaxtaşırı – Dağlıq Qarabağın əhalisinin özü bu barədə sakit yaşayıbdır – Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılıb Ermənistana verilməsi məsələsini qaldırıblar. Amma Sovet İttifaqında olan ciddi rejim hər dəfə bunun qarşısını alıbdır. Yəni heç bir münaqişə meydana çıxmayıbdır.

Mən Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibindəki tarixinin müəyyən dövrünün canlı şahidiyəm. 1950-ci ildən, 53 il bundan qabaq mən Bakıda dövlət təhlükəsizliyi idarəsində işləmişəm. O vaxt işimizin xüsusiyyətinə görə bu məsələləri biz daim öyrənirdik. Mənim xatirimdədir, Dağlıq Qarabağda əhali normal yaşayırdı. Amma üç ildən, dörd ildən bir Yerevandan bəzi tanınmış ziyalılar Dağlıq Qarabağa gəlib onları qızıqdırırdılar ki, bura Ermənistana birləşdirilməlidir. 1950–1960-cı illərdə bu məsələ bir az da genişlənmiş, amma bunun qarşısı alınmışdı.

Mən 1969-cu ildən Azərbaycanın başçısı olmuşam – o vaxtdan nə qədər vaxt keçdiyini bilirsiniz – və Dağlıq Qarabağ ilə xüsusi məşğul olmuşam. O mənada ki, çalışmışam Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi vəziyyətini, bütün problemlərini Azərbaycanın başqa bölgələrinə nisbətən daha da yaxşı həll edim ki, onların bu barədə heç bir bəhanəsi olmasın. Mən bunlara nail olmuşam.

Mən tez-tez Dağlıq Qarabağa gedirdim. Orada universitet açdım, bir neçə sənaye müəssisələri – ipək fabriki, ayaqqabı fabriki, maşınqayırma zavodu yaratdıq. Yəni işsiz adamları işlə təmin etdik. Kənd təsərrüfatına əlavə çox vəsaitlər verdik və orada kənd təsərrüfatının inkişafını təmin etdik. İndi gedib Dağlıq Qarabağın mərkəzi Xankəndini – ermənilər ona Stepanakert deyirlər – görsəniz, oradakı olan yeni yaşayış binalarının, inzibati binaların əksəriyyəti mənim burada işlədiyim dövrdə tikilibdir. Onlar məndən razı idilər, hər dəfə oraya gedəndə məni çox təntənə ilə qəbul edirdilər. Hətta yaşlı qadınlar küçələrə çıxırdılar, məni qucaqlayırdılar, öpürdülər. İndi o fotosəkillərin hamısı durur. Münasibətlər çox yaxşı idi və onlar mənə də çox inanırdılar. Mən də onlara xüsusi yardım göstərirdim.

Hətta indi bir az qabağa gedib demək istəyirəm ki, SSRİ dağılan zaman burada cürbəcür adamlar meydana çıxanda məni günahlandırirdılar ki, guya mən Dağlıq Qarabağa xüsusi münasibət göstərmişəm, ermənilərə kömək eləmişəm. Mən, həqiqətən, kömək etmişəm, bunu inkar etmirəm. Ancaq bunun üçün məni, neçə deyirlər, suçlandıрмаğa əsas yoxdur.

Bilirsiniz ki, mən sonra, 1982-ci ildə Moskvaya getdim. Orada Siyasi Büronun üzvü, Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini idim. Burada mənim yerimdə qalan adamlara xüsusi tapşırıdım

ki, Dağlıq Qarabağa fikir verin. Təbiidir, onlar çalışmışdılar, ancaq mənim kimi yox. Həmin vaxt Yerevandakı ermənilər, millətçilər mənim buradan getməyimdən istifadə ediblər, Dağlıq Qarabağa daha çox soxulmağa başlayıblar. Orada vəziyyəti qızıqdırıblar. Təəssüf ki, burada Azərbaycanın rəhbərliyi də o məsələlərdə lazımı səviyyədə olmayıb və mərkəz, Moskva da bu məsələlərdə həmişə Ermənistanı tərəf tuturdu.

Sonra 1988-ci ilin fevral ayında orada münaqişə başlayıbdır. Əvvəl onlar çıxış ediblər ki, biz Ermənistanla birləşmək istəyirik. Sonra silahlı toqquşmalar olubdur və get-gedə bu, silahlı münaqişəyə gətirib çıxarıbdır.

1988-ci ildə SSRİ-nin möhkəm vaxtı idi. Yəqin bilirsiniz, mən 1987-ci ildə Moskvada bütün vəzifələrdən istefa vermişdim, artıq işləmirdim və bu məsələlərə də müdaxilə etməyə imkanım yox idi. Amma kənardan müşahidə edirdim. Mən Siyasi Büronun, SSRİ hökumətinin gücünü bilirdim. Əgər onlar istəsəydilər, o vaxt bunun qarşısını ala bilərdilər. Amma bunu etmədilər və bu işdə, ola bilər, xüsusi rolu Mixail Qorbaçov oynadı. Sonra məlum oldu ki, o çox ermənipərəst adam imiş.

Bu hərbi münaqişə dörd il SSRİ mövcud olan vaxt gedibdir. İndi təsəvvür edin, sovet hökuməti kimi güclü hökumət bu münaqişəni aradan qaldırmaq istəsəydi heç imkan verərdi ki, bu, dörd il get-gedə genişlənsin?. Əksinə, bizdə çox məlumatlar var ki, o vaxt Moskva erməniləri qızıqdırırdı və bu məsələni ermənilərin xeyrinə həll etmək istəyirdi. Sovet İttifaqı hələ dağılmamış Ermənistanla Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ üstündə müharibə başlandı və ermənilər Azərbaycanın bir neçə bölgələrini hələ o vaxt işğal etdilər.

Sonra Sovet İttifaqı dağıldı. Ermənistan müstəqilliyini elan etdi, Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdi. Təbii ki, müstəqil

dövləti qurmaq üçün çox işlər görülməli idi. Azərbaycanın müharibə aparmaq imkanı yox idi, hərbi kadrları yox idi. Bu sarıdan Ermənistanın imkanları çox idi. Rusiyanın Ermənistanda olan hərbi hissələri bu məsələdə ermənilər tərəfindən istifadə olunubdur.

Həmin dövrdə Azərbaycanda rəhbərlikdə hakimiyyət uğrunda mübarizə gedibdir. 1988-ci ildə burada işləmiş adam qaçıbdır. 1991-ci ildə prezident seçilmiş Mütəllibov da buradan qaçıb və indiyə qədər Moskvada yaşayır.

Ondan sonra burada Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəlib – onlar indiki müxalifətdə olan adamlardır – təbii ki, onlar da hökuməti idarə etmək imkanına malik deyildilər. Onlar küçədən çıxmış adamlar idilər. Ona görə bir ilin içərisində xalqın qarşısında bütün nüfuzlarını itirdilər və özləri qaçıb dağıldılar. Bu fürsətdən istifadə edən Ermənistan silahlı qüvvələri ardıcıl olaraq Azərbaycan torpaqlarını işğal ediblər.

1993-cü ildə Azərbaycanda, demək olar ki, ictimai-siyasi böhran yaranmışdı. Burada hakimiyyət mübarizəsi nəticəsində Xalq Cəbhəsi hökuməti idarə edə bilmədi və bu zaman mən – onda Naxçıvanda yaşayırdım – buraya dəvət etdilər. Mən parlamentin sədri seçildim. Prezident Xalq Cəbhəsinin başçısı Əbülfəz Elçibəy idi. Mən onunla danışdım və bildirdim ki, bu vəziyyətdən çıxmaq olar. Amma təəssüflər olsun ki, o, iki gündən sonra gecə xəlvəti Bakını tərk etdi, gedib dağın başında öz kəndlərində yaşamağa başladı. Mən burada tək qaldım.

Mən bu barədə danışmaq istəmirəm. Hər halda, 1993-cü ildə mən vəziyyəti müəyyən qədər normallaşdırdım. Bu müddətdə mən də müharibəyə, cəbhəyə o qədər fikir verə bilmirdim. Çünki bilmirdim kiminlə nə iş görüm. Amma mən bizim ordu hissələrini səfərbər etdim, döyüşü bir az gücləndirdik, bəzi

torpaqları azad etdik. Ancaq 1994-cü ilin may ayında Ermənistan da, biz də belə fikrə gəldik ki, atəşkəs yaratmaq lazımdır.

Biz may ayının 12-də atəşkəs haqqında saziş imzaladıq. Bu ilin mayında 9 il olacaqdır. Atəşkəsdən sonra hərbi münacişəmiz yoxdur. Amma ermənilər azərbaycanlıları çox öldürdülər, yandırdılar, əsir götürdülər, lakin qaytarmadılar, onları da orada öldürdülər. Biz həm döyüşçülərdən, həm də mülki vətəndaşlardan çox insan itirdik.

O vaxt, 1992 və 1993-cü illərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası bu məsələni dörd dəfə müzakirə etdi və təklif etdi ki, erməni silahlı qüvvələri Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını qeyri-şərtsiz azad etməlidirlər. Ancaq Ermənistan bunu yerinə yetirmir və heç kəs Ermənistana heç bir söz demir.

1992-ci ildən ATƏT çərçivəsində Minsk qrupu yaranıbdir. Mən 1993-cü ildən Minsk qrupu ilə daim əməkdaşlıq edirəm. Əvvəlcə Minsk qrupuna İtaliya, sonra İsveçrə, Finlandiya rəhbərlik edirdi. Amma Rusiya bütün hallarda bu məsələnin içində idi.

Məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün 1997-ci ildə ATƏT iki təklif verdi. Yəni əvvəl bir təklif verdi. Biz onu qəbul etdik, Ermənistan qəbul etmədi. Bir neçə aydan sonra ikinci təklif verdi. Biz yenə onu qəbul etdik, onlar qəbul etmədilər. Beləliklə, bunlardan da bir şey çıxmadı.

1996-cı ildə ATƏT-in Lissabonda Zirvə görüşü keçirildi. Orada mən məsələni çox kəskin qoydum, tələb etdim ki, Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıсын. Ermənistan indiyə qədər Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımır. Orada yekun sənədində Ermənistan–Azərbaycan münacişəsi haqqında yaxşı bir maddə

hazırlanmışdı. Ermənistan buna razılıq vermədi. Bilirsiniz ki, orada qərarlar konsensusla qəbul olunur.

Mən çox fikirləşdim, ATƏT-in yekun sənədinə bütünlükdə razılıq vermədim. Belə bir gərgin vəziyyət yarandı. Bir çox dövlət başçıları mənə müraciət etdilər ki, Siz ATƏT-in Zirvə görüşünün yekun sənədini pozursunuz. Yadımdadır, Albert Qor mənə deyirdi ki, Siz pozursunuz. Dedim, bəs Ermənistan da pozur, razılıq vermir. O dedi ki, bu onun hüququdur. Mən də dedim ki, bu da mənim hüququmdur. Söhbət bununla da qurtardı.

Sonra ATƏT-in o vaxt İsveçrədən olan sədri gəldi, mənimlə çox danışdı və nəhayət, sammitin adından yaxşı bir bəyanat hazırladı. O bəyanatda Azərbaycanın ərazi bütövlüyü haqqında, başqa məsələlər haqqında hamısı yazıldı. Bu çox vacib sənəd idi. Ona görə mən vetomu götürdüm, sənəd qəbul olundu. Amma Ermənistan Lissabon sammitinin bu bəyanatını da qəbul etmədi və yerinə yetirmədi.

Beləliklə, vəziyyət get-gedə gərginləşdi. Üç-dörd il bundan qabaq Rusiya qərribə bir təklif – ümumi dövlət formulu irəli sürdü. Bu o deməkdir ki, Dağlıq Qarabağla Azərbaycan ümumi dövlətdir. Beləliklə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunur, amma Azərbaycanın Dağlıq Qarabağa rəhbərlik etmək, onun işinə qarışmağa heç bir hüquqları yoxdur. Mən bundan çox narazı oldum. O vaxt Primakov Rusiyanın Xarici İşlər naziri idi. Mən hətta ona telefon etdim, onunla çox ciddi danışdım ki, niyə belə təklif verirsiniz. Bu bizi aldatmaq deməkdir. Biz indi o qədər də ağılsız adam deyilik ki, bizi aldatsınlar. Amma Ermənistan bunu dərhal qəbul etdi. İndi də hərdənbir deyir ki, gəlin o formula ilə işləyək. Demək, hər şeyi, xüsusən Rusiya, Ermənistanın xeyrinə edirlər, elə o biri dövlətlər də.

Məsələn, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika və Fransadır. Rusiyanı dedim. Ancaq Amerika da bir prinsiplial mövqe tutmur. Fransa da prinsiplial mövqe tutmur. O vaxtdan indiyə qədər yeni bir təklif yoxdur. ATƏT-in həmsədrləri dedilər ki, Ermənistanda prezident seçkiləri keçir, bu məsələyə fasilə vermək lazımdır. Onlarda may ayında da parlament seçkiləri keçiriləcəkdir. Oktyabr ayında da Azərbaycanda prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Beləliklə, bu il gedir. Ancaq insanlar gördüyünüz vəziyyətdə yaşayır, işğal olunmuş torpaqlarda olan varidatın hamısı çoxdan dağıdılıbdır. İndi torpaqları da çox pis vəziyyətə salıblar. Bəzən deyirlər ki, kənardan erməniləri gətirib bu ərazilərdə yerləşdirirlər.

Qərribə vəziyyətdir – bizim işğal olunmuş torpaqlara heç bir beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri girmək istəmirlər. ATƏT-in monitoring qrupu var. Onun başçısı Kaspşik, təbiidir, o ərazilərdə olur, oraya gedir. Mən iki dəfə ATƏT-in həmsədrlərindən çox xahiş elədim ki, heç olmasa, orada bir rayona gedin, görün orada nə var, nə yox. Getdilər, gəldilər mənə dedilər ki, hər şey dağıdılıbdır. Bizim İrənlə sərhədimizin 130 kilometri ermənilərin əlinə keçibdir. Bizdə məlumatlar var ki, oradan narkotiklər keçirirlər, silah alveri edirlər və bir çox başqa cinayətlər edirlər. Bu ərazi tamamilə nəzarətsizdir.

İndi Avropa Şurası tərəfindən sizə belə bir tapşırıq verilib ki, bu məsələni öyrənəsiniz və öz fikirlərinizi deyəsiniz. Zənnimcə, bu birinci haldır ki, bu məsələ ilə xüsusi maraqlanıblar, o da Avropa Şurasıdır. Mən ümidvaram ki, siz bu məsələnin həlli ilə məşğul olacaqsınız və biz sizə çox böyük ümidlər bəsləyirik. Təşəkkür edirəm, mən bir az çox danışdım, ancaq istədim ki, sizə hər şeyi bildirəm.

T e r r i D e v i s: Ətraflı məlumata görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Sizin də dediyiniz kimi, Azərbaycan müstəqillik qazandığı gündən bəri Avropa Şurasının bir çox nümayəndə heyətləri buraya gəlmişdir. Yəqin ki, mən Avropa Şurasından buraya gələn birinci adam olacağam ki, Sizi Avropa Şurasının üzvü olmaq münasibətilə təbrik etməyəcəyəm. Mən bunu gürcüstanlı dostlarıma da demişəm, Avropa Şurasının həqiqi üzvü olduqdan sonra da bəzən adamı təbrik etmək istəyirlər.

Cənab Prezident, buraya gəlməyimin səbəblərini bilirsiniz. Bu gün mənə verdiyiniz məlumata görə Sizə minnətdaram. Bu gün və dünən keçirdiyim görüşlər zamanı nazirlərin, bu məsələ üzrə ayırdığınız xüsusi nümayəndələrin verdikləri məlumatlara görə də Sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Diqqətinizə çatdırım ki, buraya gəlməzdən əvvəl sizin parlament nümayəndə heyətiniz mənə bu barədə kifayət qədər məlumat vermişdir. Parlament nümayəndə heyətiniz bu məsələ üzrə, eləcə də digər bütün məsələlər üzrə Avropa Şurasında çox fəal işləyir.

Əlbəttə, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrin tarixi böyük əhəmiyyət daşıyır. Elə bilirəm ki, bu cəhətdən Birləşmiş Krallığın və Cənubi Qafqazın ümumi bir oxşarlığı vardır. Bu da odur ki, biz tarixə çox varırıq. Yəqin ki, mənim yazacağım məruzədə tarix daha çox yer tutacaqdır.

Cənab Prezident, Siz dediniz ki, beynəlxalq təşkilatlar Dağlıq Qarabağa və ətraf rayonlara getmirlər. Bildiyiniz kimi, mən ətraf rayonlara getdim və insanların orada yaşadığı vəziyyəti gördüm. Çünki belə hesab etdim ki, həqiqətən də oraya getmək, onların yaşadığı vəziyyəti görmək çox vacibdir. Mən istəməzdim Azərbaycanda, Azərbaycan əhalisində belə bir fikir oyansın ki,

Dağlıq Qarabağa getməklə mənim ora ilə müəyyən əlaqələrim var. Bu gün Sizinlə danışığımdan belə nəticə çıxarıram ki, oraya getmək yaxşı bir fikir olardı.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, getmək lazımdır.

T e r r i D e v i s: Əlbəttə, mən gedəcəyəm və bu, nəzərə alınacaqdır.

Mənə vaxt ayırdığınıza görə, Sizə çox minnətdaram. Azərbaycanca ən məşğul adamın vaxtını alıram. Cənab Prezident, mənə kifayət qədər məlumat veriblər. Sizin nümayəndələrə dediklərimdən artıq bir söz deyə bilmərəm. Mən burada bəyənətlər verməyəcəyəm və Azərbaycandan sonra Gürcüstana dostlarımı görməyə gedəcəyəm, daha sonra Ermənistanı səfər edəcəyəm. Bu səfərim zamanı Dağlıq Qarabağa getməyəcəyəm. Amma məruzəni tamamlamazdan əvvəl Dağlıq Qarabağa mütləq gedəcəyəm. Artıq bu sözü vermişəm, əlimdən gələni edəcəyəm ki, məsələ həll olunsun. Vaxt ayırdığınıza görə bir daha çox sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizə təşəkkür edirəm. Elə mən də onu istəyirəm. Siz dediniz, söz vermişiniz və əlinizdən gələni edəcəksiniz ki, məsələ həll olunsun. Mənə elə bu bəsdir, artıq sözə ehtiyac yoxdur. Çox sağ olun.

**SURİYA ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB BƏŞŞAR ƏL-ƏSƏDƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Suriya Ərəb Respublikasının milli bayramı münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan ilə Suriya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın rifahı naminə daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Suriya xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 aprel 2003-cü il

RUM PATRIARXI I VARFOLOMEYİ VƏ ONU MÜŞAYİƏT EDƏN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

17 aprel 2003-cü il

I V a r f o l o m e y: Cənab Prezident, Sizinlə təkrar görüşməyimdən böyük şərəf duyduğumu vurğulayıram. İstanbulda NTV telekanalının bir tədbirində Sizinlə görüşmüşdük. Türkiyənin doqquzuncu cümhur başqanı hörmətli Süleyman Dəmirəl də orada idi. Sizə plaket təqdim olundu. Sonra Qocaeli Universitetində yeni dərslərin açılışında təkrarən görüşdük, hörmətli Süleyman Dəmirəlin doğum günü idi. Siz gözəl xeyirdualar söylədiniz, ona Azərbaycandan hədiyyələr gətirmişdiniz. Mən də iştirakçılar arasında idim.

Zati-aliləri, məmləkətimizi Sizin nə qədər sevdiyinizi bilirik və oradan Sizə salamlar və xeyir-dualarımızı gətirmişik. Dünəndən bəri Azərbaycanda olmağımızdan son dərəcə məmnunuq. Bu ziyarətimiz, Azərbaycan ləhcəsi ilə desək, bu səfərimiz dinlərarası dialoqu daha irəliyə aparmaq üçündür.

Bizə göstərilən səmimi qəbul və qonaqpərvərlik çərçivəsində bu ziyarətimizin amalının gerçəkləşəcəyinə ümidvarıq. Sizin yüksək şəxsinizdə bütün Azərbaycan xalqını məhəbbətlə salamlayırıq, uca Allahdan məmləkətinizi, millətinizi və dəyərli şəxsinizi hər pislikdən, çətinlikdən qorumasını niyaz edirik.

Cənab Prezident, son aylarda Amerika Birləşmiş Ştatlarında əməliyyat keçirdiyinizdən xəbərimiz vardı və Sizə şəfalar diləyirik. Bu yaxında qeyd edəcəyiniz doğum gününüzü də indidən təbrik edirik. Allahdan Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayırıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Zati-müqəddəsləri, əvvəlcə, gözəl sözlərinizə, bizim keçmişdəki görüşlərimizi xatırladığınıza və çox dəyərli fikirlərinizə görə təşəkkür edirəm. İkincisi, Azərbaycana xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz. Sizin Azərbaycana gəlməyiniz bizim xalqımız, ölkəmiz üçün bir hadisədir. Çünki rəhbərlik etdiyiniz iş dünyada yeganə bir işdir. Ona görə də belə bir şəxsiyyətin Azərbaycana ziyarət etməsi, təbiidir ki, böyük maraq doğurur. Mən bilirdim ki, siz gələcəksiniz. Televiziya vasitəsilə gördüm, ancaq təyyarədən düşən kimi, orada danışmağınızdan heyran oldum. Mən sizi xatırlayıram, sizi tanıyıram, amma türk dilində bu qədər gözəl danışmağınız məni heyran etdi. Onu da deyim ki, siz Azərbaycan dilinə yaxın bir ləhcədə danışsınız. Deyə bilərəm ki, Azərbaycan ləhcəsində danışsınız.

I V a r f o l o m e y: Cənab Prezident, İstanbulda sizin televiziyanın verilişlərini izləyirəm və yüzdə doxsanımlı anlayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çünki türk dili ilə Azərbaycan dili keçmişdə çox yaxın olubdur. Son dövrdə, məsələn, 30–40 il içərisində türk dilində müəyyən dəyişikliklər olubdur. Ona görə də Azərbaycan dili ilə fərqi bir az artıbdır.

Süleyman Dəmirəl də sizin kimi danışır, əski türk dilində danışsınız. Əski türk dili də Azərbaycan dilinə daha da yaxındır. Türk dilindən savayı, bir çox başqa dilləri də bilirsiniz. Çox nadir, istedadlı şəxsiyyətsiniz. Ancaq, əlbəttə, kim mənim dilimdə, mənim millətimin, xalqımın dilində danışsınsa, o mənə

daha çox xoş gəlir. Ona görə televiziya ilə gördüm, eşitdim, sizə heyran oldum.

Sizin bu səfəriniz qısaadır, amma çox görüşlər keçirmisiniz, çox işlər görmüsünüz. Görürəm ki, burada istirahətə imkanınız olmayıbdır. Ancaq mən arzu edərdim ki, siz Azərbaycanda bir az da istirahət edəsiniz.

I Varfolomey minnətdarlıq edərək dedi ki, cənab Prezident, biz istirahət üçün gəlməmişik. Bu təmaslarda olmaq üçün gəlməmişik və bu qədər faydalı keçdiyi üçün səfərimizdən çox məmnunuq. İstirahət başqa vaxt edərəm.

Prezident Heydər Əliyev vurğuladı ki, sizin gördüyünüz işlər dünyada sülhün, əmin-amanlığın, millətlərin bir-birinə yaxınlığının, dostluğunun təmin olunmasına yönəldilibdir. Azərbaycanda tolerantlıq yüksək səviyyədədir. Burada fərqli dinlər var, amma onların arasında münasibətlər tamamilə səmimi, dostluq münasibətləridir, heç kəs fərq qoymur ki, bu, xristian dininə mənsubdur, bu, yəhudi dininə mənsubdur, bu, müsəlman dininə mənsubdur.

I V a r f o l o m e y: Zati-aliniz keçən dəfə Rus ortodoks kilsəsinin açılışına qatılmışdı. Xalqınıza ən gözəl xidmətləri Siz edirsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, getmişdim. Çünki o kilsə uzun müddət xarab vəziyyətdə idi. Sonra Rusiyada yaşayan bir azərbaycanlı biznesmen bu işi üzərinə götürdü, onu çox gözəl bərpa etdi. Mənə dedilər ki, açılış var, dəvət etdilər. Amma dəvət etməsəydilər də, gedəcəkdim. Çünki bu bizim üçün böyük hadisədir. Orada həddindən çox adam vardı, içəri adamla dolu idi. Yaxşı ki, ekranlar qoymuşdular, içəridəki mərasimi eşikdə görürdülər.

I V a r f o l o m e y: Cənab Prezident, dünən həmin kilsəyə gedib dua etdik. Bakıda Müqəddəs Varfolomeyin şəhid olduğu yerdə, Qız qalasının yanında yeni bir ortodoks kilsəsi inşa edəcəyik. Biz buna çox sevindik. İnşallah, ən qısa zamanda bu iş həqiqətə çevriləcəkdir. Mən Müqəddəs Varfolomeyin ismini daşıyıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bir halda ki, onun ismini daşıyırsınız, onda o kilsəni açanda siz də gəlməlisiniz.

I V a r f o l o m e y: Təşəkkür edirəm. Biz zati-alinizi yormağ istəmirik. Nə qədər məşğul olduğunuzu bilirik. Son olaraq, növbəti prezident seçkilərinə yenə uğurlar qazanmağınızı diləyir və bunu istəyirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz burada qısa bir zamanda çox məsələləri dediniz. Birincisi, bizim görüşlərimizi, ikincisi, bizim münasibətlərimizi, üçüncüsü, bizim ölkəmiz barədə, dördüncü, mənim 80 yaşımın tamam olmasını.

Sizinlə danışmaq çox şirindir. Əgər mən qəbul etdiyim adamlarla belə şirin danışqlar aparsaydım, çox yaxşı olardı. Bəzən mübahisə edirsən, sual verirsən, sual alırsan. Amma indi burada ləzzətli söhbət edirik.

Mən bir daha təşəkkürümü bildirirəm, hər şeyin Azərbaycan xalqının ürəyincə olmasını, uca Allahdan ölkənizin sülh və əmin-amanlıq içində yaşamasını diləyirəm.

KEÇİD DÖVRÜ DEMOKRATİYALARI LAYİHƏSİNİN RƏHBƏRİ, ABŞ-in NATO KOMİTƏSİNİN HƏMSƏDRİ BRÜS CEKSON İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

18 aprel 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizin Azərbaycana diqqət göstərməyiniz, ölkəmizlə tanış olmağınız bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Siz qeyri-adi, mühüm bir proqramın başçısısınız və bu sahədə işləyirsiniz. Təbiidir ki, sizin gördüyünüz və Azərbaycanda görmək istədiyiniz işlər bizim üçün çox maraqlıdır.

B r ü s C e k s o n: Cənab Prezident, Sizinlə görüşmək həm şərəf, həm də gözəl imkandır. Biz elə fikirləşirik ki, Avropa üçün, xüsusilə də Cənubi Qafqazda yaranan yeni demokratik ölkələr üçün həyəcanlı bir məqamda Sizin ölkəyə səfər edirik.

Siz NATO-nun Praqada keçirilən tarixi sammitinin iştirakçısısınız. Bu, həqiqətən tarixi bir sammit idi. Praqa sammitindən sonra biz siyasi fəallığımızı daha da artırdıq və Albaniya, Makedoniya, Xorvatiya ilə işimizi daha da sürətləndirdik. Sonra isə biz Ukrayna ilə işə başladığımızı. İndi də Sizin regiona səfər edirik. Burada Sizin nazirlərlə görüşəcəyik, Azərbaycanın və Gürcüstanın Avroatlantik İttifaqına qəbul olunması haqqında məsələlər müzakirə olunacaqdır.

Biz hazırda Polşa, eləcə də Baltikyanı ölkələrin nümayəndələri ilə və NATO-nun yeni üzvləri Rumıniya və Bolqarıstanla danışıqlar aparırıq. Bütün bu danışıqlar zamanı həmin ölkələrin nümayəndələri bizə bildirirlər ki, Azərbaycan və Gürcüstanla sıx işləmək lazımdır, onlar xüsusi nəzərə alınmalıdır, növbəti dəfə həm NATO-ya, həm də Avropa Birliyinə bu ölkələrin inteqrasiyası üzərində iş getməlidir. Bu bizim dediyimiz yeni Avropa olacaqdır. Ümid edirik ki, Azərbaycan da həmin yeni Avropanın üzvü olacaqdır. İstərdik, bununla bağlı Sizin fikirlərinizi eşidək ki, layihəni nə cür qurmağı əvvəlcədən planlaşdıraq. İstərdik, bizə deyəsəniz ki, Azərbaycan üzv olmaqla bu qurumlara hansı keyfiyyətləri gətirəcəkdir.

H e y d ər Ə l i y e v: Azərbaycan hələ 1994-cü ildə NATO ilə «Sülh naminə tərəfdaşlıq» müqaviləsini imzalayandan Avroatlantik İttifaqına daxil olmaq məqsədi daşıyır. Biz bu işi daim, müntəzəm olaraq aparmışıq. Ancaq heç vaxt bu barədə, necə deyərlər, səs-küy salmamışıq, biz öz işimizi görürük. İşimiz də bu istiqamətdədir. Bilirsiniz ki, bu illərdə Azərbaycanın nümayəndələri NATO-nun müxtəlif qurumlarında, təşkilatlarında daim iştirak ediblər və öz töhfələrini veriblər.

Praqadan sonra biz də lazımı tədbirlər görməyə başladıq. Məhz bizim bu məqsəd və məramlarımızın nəticəsidir ki, sentyabrın 11-də baş verən hadisələrdən dərhal sonra biz Amerika Birləşmiş Ştatlarının antiterror koalisiyasına qoşulduq. İraqda əməliyyatlar hazırlanan zaman dünya mürəkkəb bir dövr keçirirdi. Amerika Birləşmiş Ştatları əməliyyat aparılmasını və İraqda kütləvi qırğın silahlarının ləğv olunması üçün mütləq lazımı hərbi tədbirlər görülməsini irəliyə sürdü. Ancaq təəssüf ki, çox ölkələr, o cümlədən NATO-nun üzvləri bu təklifin əleyhinə

çıxdılar, cürbəcür tədbirlər gördülər və nəhayət, Amerika Birləşmiş Ştatlarının yaratdığı bu koalisiyaya qoşulmadılar.

Bilirsiniz ki, biz bu koalisiyaya dərhal daxil olduq. Amma koalisiyada olan ölkələrin siyahısına baxanda, təəssüf ki, NATO üzvü olan ölkələrin sayının çox az olduğunu gördük. Bu çox təəccüblü bir haldır. Ancaq cəmi 21 gün keçməmiş Amerika Birləşmiş Ştatları, koalisiya İraqda əməliyyatları sona çatdırdı. Bu əməliyyatların əleyhinə çıxan həmin ölkələr indi İraqda bərpa işləri ilə məşğul olmaq istəyirlər. Belə bir vəziyyət yarandı, çox maraqlı vəziyyətdir. Bunların hamısından nəticə çıxarmaq lazımdır.

Dediklərimin hamısı onu göstərir və yaqın siz özünüz də belə bir nəticə çıxara bilərsiniz ki, Azərbaycan ardıcıl surətdə Avroatlantik İttifaqına daxil olmaq, hətta başqa üzvlər kənarda qalan vaxtda belə, Amerika ilə bir yerdə olmaq qərarını qəbul etmişdir. Bizim bu məsələyə münasibətimiz bundan ibarətdir.

Siz dediniz, NATO-ya daxil olan bir neçə yeni ölkələr bildirirlər ki, Gürcüstan da, Azərbaycan da NATO-ya daxil olmalıdır. Mən çox məmnunam, demək, onlar bizim istəklərimizi, arzularımızı yaxşı bilirlər. Siz Ukrayna haqqında dediniz. Mən bilmirəm, Ukraynanın NATO-ya daxil olması ilə əlaqədar məsələni dediniz, yoxsa başqa səbəblə bağlı. Çünki Ukrayna daxil olsa, bu çox yaxşı olardı.

B r ü s C e k s o n: Biz Ukraynaya mühüm ölkə kimi baxırıq. Ukrayna tarixdən nəticə çıxararaq, artıq belə bir qərar verib ki, NATO-nun üzvü olsun. Bu, keçən ilin yayında qəbul olunmuş bir qərardır. Bir həftədən sonra Vaşinqtonda Ukrayna nümayəndələri ilə NATO üzvləri arasında görüş keçiriləcəkdir. Sizinlə tamamilə razıyam ki, Ukraynanın NATO-ya üzv olması çox müsbət hal olar.

Cənab Prezident, hər şeydən əvvəl, amerikalılar Azərbaycanın həmrəyliyinə görə minnətdarlığını bildirirlər və bu işdə liderlik göstərdiyinizə görə şəxsən Sizə minnətdarlıqlarını bildirirlər. Sağ olun ki, bizimlə birlikdəsiniz, bizimlə həmrəysiniz və gələcəkdə birgə addımlar atmaq, birgə işlər görmək üçün zəmin yaradırsınız.

Azərbaycanda görülən işlər həm bu ölkənin, həm də onun qonşularının Avroatlantik İttifaqına daxil olmasına yaxşı şərait yaradıbdır.

Bu üzvlüyün müəyyən şərtləri də vardır. Birincisi, demokratik ideyalara sadıq qalmaqdır. Əlbəttə, bu, islahatlara, azad seçkilərə, ümumiyyətlə, demokratiyaya aid olan məsələlərdir.

İkincisi, biz özümüz üçün belə bir fikir formalaşdırmışıq ki, XX əsrdə müstəmləkə halında yaşayan ölkələrin əksəriyyətində korrupsiya çox yüksək olur. Korrupsiya ilə mübarizə aparmaq əzmi Avropa Birliyinə üzv olmağın əsas şərtlərindən biridir. Üçüncüsü, əməkdaşlıq, dördüncüsü, vaxt məsələsidir. NATO-nun növbəti sammiti 2004-cü ilin yayında keçiriləcəkdir. O vaxtadək qərar qəbul olunmaya da bilər. Amma biz indidən fikir formalaşdırmalıyıq ki, Qara dəniz hövzəsi və Cənubi Qafqaz haqqında dərinlən düşünülsün. Bunu lazımı səviyyədə çatdırıbilsək, onda 2006–2007-ci illərdə üzvlüyə qəbul məsələləri müzakirə olunan zaman bu məsələyə ciddi baxıla bilər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu şərtləri başa düşürəm. NATO-ya qəbul olsaq da, olmasaq da, bunlar bizim qarşımızda duran problemlərdir. Çünki biz müstəqil dövlətdə demokratik, hüquqi cəmiyyət qururuq və buna görə də siz deyənlər Azərbaycanın həyatında mütləq öz həllini tapmalıdır. Yəni onlar lazımı səviyyədə olmalıdır. Məsələn, seçki ayrılığı, demokratiya məsələləri, korrupsiya ilə mübarizə ayrılığı – bunların hamısını

---

biz bilirik, hamısının həlli ilə məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq. Yenə də deyirəm, NATO-ya qəbul olsaq da, olmasaq da, biz bu işimizi aparacağıq.

«QARA NIŞANƏ» BƏDİİ FİLMİNİN YARADICI KOLLEKTİVİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

18 aprel 2003-cü il

H e y d ər Ə l i y e v: Mən hamınızı salamlayıram, Bakıya xoş gəlmisiniz, istedadlı Azərbaycan rejissoru Vaqif Mustafayevin filmində bir sıra ölkələrin tanınmış artistlərinin iştirak etməsindən məmnunluq duyduğumu bildirirəm. «Qara nişanə» filminin yaradılması prosesi barədə danışarkən demək istəyirəm ki, «Mən Vaqif Mustafayevin ideyasını dəstəklədim. Bu işin həyata keçirilməsi məsul və çətin bir vəzifədir, lakin belə kollektivlə, belə yaradıcı xadimlərlə film yaratmaq olar».

Filmdə keçmiş Sovet İttifaqı respublikalarında son onilliklərdə baş vermiş müxtəlif tarixi hadisələr öz əksini tapacaqdır.

Qazaxıstan rəhbəri Dinmühəmməd Kunayev haqqında, o, vəzifəsindən uzaqlaşdırıldıqdan və yerinə Kolbin təyin edildikdən sonra bu respublikanın paytaxtında baş vermiş faciəli hadisələr haqqında müəyyən qədər bilirsiniz. İttifaq rəhbərliyinin, ilk növbədə, Mixail Qorbaçovun insanların həlak olmasına gətirib çıxaran əməllərin «rus şovinizminin təzahürü»dür.

A n d r e y M a r t i n o v(*Rusiyanın Xalq artisti*): Səmimi qəbula görə, cənab Prezident, Sizə təşəkkürümü bildirirəm, o

illərdə hökm sürən mühiti doğru-dürüst canlandırmaq üçün həmin tarixi hadisələrin iştirakçısı ilə belə görüş çox vacibdir. Filmdə Heydər Əliyevin rolunu oynayan aktyorun seçilməsini rejissorun uğuru kimi qiymətləndirirəm.

V a q i f M u s t a f a y e v: Polşa aktyoru Tadeuş Xuk bu rola 105-ci namizəd idi.

A n d r e y M a r t i n o v: Mən SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işləyərkən Heydər Əliyevin Rusiya mədəniyyətinin dəstəklənməsində, incəsənət xadimlərinə qayğı göstərilməsində böyük xidmətləri olduğunu vurğulamaq istəyirəm.

V s e v o l o d Ş i l o v s k i (*Rusiyanın Xalq artisti*): Ölkənin qocaman mədəniyyət ocağı olan Moskva Akademik Bədaye Teatrının yenidən qurulmasında Heydər Əliyevin əvəzsiz rolu olmuşdur. Hökumətin iclasında bu işlərə o dövr üçün çox böyük məbləğdə – 25 milyon dollar məbləğində maliyyə vəsaiti ayrılması barədə qərar qəbul etdiyini xatırlayıram. Vaqif Mustafayevin «Bir həsədin tarixi» filmini yüksək qiymətləndirirəm. Cənab Prezident, «Siz bütün bunlara dözdünüz və görün, indi haradasınız? Buradasınız. Kimsiniz? Prezidentsiniz».

Mən film üçün beynəlmiləl kollektiv toplamağa müvəffəq olduğuna görə, rejissor Vaqif Mustafayevə təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan prezidentindən çəkiliş prosesinə böyük diqqət yetirməyi xahiş edirəm və çəkilişin uğurla başa çatmasını arzulayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: «Qara nişanə» filminin yaradıcı kollektivinə hərtərəfli yardım göstərəcəyimi və onları dəstəkləyəcəyimi vəd edirəm.

O illərin hadisələrindən, o cümlədən Kunayevin işdən uzaqlaşdırılması ilə bağlı fikirləri Mixail Qorbaçova bildirmişdim. «Ona dedim ki, mən insanların milli psixologiyasını bilirəm. Siz səhvə yol verirsiniz. Kolbini Qazaxıstana təyin etmək olmaz. O isə mənə hirsleş, narazı halda baxaraq dedi: Yaxşı, baxarıq». Qorbaçovun siyasətinin uğursuzluğu, Sovet İttifaqının süqutu, bunların hamısı onun daxili və xarici siyasətdə buraxdığı səhvlər üzündən baş verdi. Qorbaçovun təşəbbüsü ilə Liqaçovun başladığı uydurma «Özbəkistan işi»ndən də narazı idim. Eyni işi Azərbaycanın da başına gətirmək istəyirdilər, lakin burada heç nə alınmadı.

«Mən gedəndən sonra 5 il çiyin-çiyinə işlədiyim – bundan əvvəl isə Siyasi Büro üzvlüyünə namizəd olmuşam – Siyasi Büro üzvlərinin heç biri ilə əlaqəm yox idi, hər şey kəsildi, tək qalmışdım. Kimin Moskvada qohumları, ailəsi varsa, bu, başqa məsələ. Mənim isə heç kimim yox idi. Mənim yalnız uşaqlarım və nəvələrim var idi. 20 yanvaradək belə yaşadım. Yanvarın 20-də buraya qoşun yeridiləndə, faciə baş verəndə mən dözə bilmədim. Yeri gəlmişkən, mən xəstəxanada idim, qrip olmuşdum. Oradan çıxıb evə gəldim. Qızıma və oğluma dedim ki, Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinə gedirəm. Orada çoxlu azərbaycanlı toplaşmışdı. Uşaqlar dedilər ki, biz də səninlə gedirik və mən oraya getdim.

C a n p o l a d X u q a y e v (*artist*): O illərdə hamı Heydər Əliyevin yüksələn xətlə gedən siyasi fəaliyyətini izləyirdi. Mən Heydər Əliyevin dəyanətinə heyran qaldığımı bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Məsələ bundadır ki, kim haqlı idi – Əliyev, yoxsa Qorbaçov? Əliyev artıq 11 ildir ki, burada, öz suveren respublikasında prezidentdir.

Çətinliklərə baxmayaraq, respublikamız yüksəlişdədir. Bəs indi Qorbaçov kimdir? O, ikinci dəfə prezident olmağı qərara aldı, namizədliyini irəli sürdü və seçicilərin səslərinin cəmi 1,2 faizini topladı. Təsəvvür edirsiniz? O hətta öz diyarı olan Stavropolda səslərin cəmi 34 faizini topladı. Stavropol diyarının rəhbəri mənə danışdı ki, Qorbaçov buraya seçicilərlə görüşə gələndə o qədər xoşagəlməz sözlər, o qədər söyüş eşitdi ki, vətəninə gəlməyinə də peşman oldu. Mən isə vətənim Naxçıvana gələndə mənimlə görüşmək üçün meydana 80 min adam toplaşmışdı. Siz bir fərqə baxın! Mən prezident olmaq istəməirdim, ancaq məni buna vadar etdilər. Bu da məlumdur.

Mən filmin uğurlu alınacağına tam əminəm. Çəkiliş zamanı sizə kömək göstərməyi özümə borc, vəzifə hesab edəcəyəm.

CƏMŞİD NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN 30 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ YUBİLEY MƏRASİMİNDƏ

19 aprel 2003-cü il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı Heydər Əliyev aprelin 19-da Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin 30 illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimində iştirak etmək üçün hərbi liseyə gəldi.

Liseyin bayramsayağı bəzədilmiş tədris korpusları üzərində və idman meydançalarında Azərbaycanın dövlət bayraqları dalğalanırdı, respublikamızın rəhbərinin böyük portreti və dövlətimizin başçısının «Biz Azərbaycanın milli zabit kadrlarının hazırlanmasına bundan sonra da ciddi diqqət yetirməliyik», «Vətəni, torpağı, dövləti qorumaq peşəsi hər bir peşədən üstündür, şərəflidir», «Mən Azərbaycan ordusunun bugünkü gücünə inanıram, ona arxalanıram», «Ordu ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin müstəqilliyinin dayağıdır» sözləri yazılmış transparantlar asılmışdı.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Ali Baş Komandan Heydər Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü. Müdafiə naziri general-polkovnik Səfər Əbiyev və fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Ali Baş Komandana raport verdilər.

Dövlətimizin başçısı fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi, onları hərbi qaydada salamladı.

Prezident Heydər Əliyev liseyin müasir səviyyədə təmir olunmuş və avadanlıqla təchiz edilmiş fizika, kimya, biologiya, xarici dil, informatika və kompüter otaqlarına baxdı, kursantların təhsili ilə yaxından maraqlandı, onların yaxşı oxumaları üçün hər cür şəraitin yaradılmasından məmnunluğunu bildirdi.

Kursantlar Ali Baş Komandana həsr etdikləri şeiri oxudular:

Sən bu xalqın varlığısan,
 Sən bu xalqın dayağısan,
 Gecə-gündüz çalışırsan,
 Yurdumuzu dünyaya tanıdırsan.
 Fəxr edirik biz səninlə,
 Yaşayırıq həvəsinlə,
 Yaradırıq nəfəsinlə.
 Oxuyuram, məni dinlə,
 Fəxr edirik biz səninlə,
 Heydər baba, Heydər baba!

Dövlətimizin başçısı hərbi liseyin iki mərtəbədən ibarət, 2 min nəfərlik yeməxanası, 500 nəfərlik klubu və burada Nizami rayonundakı 1 nörməli uşaq evinin Cəmsid Naxçıvanski adına hərbi liseyin yubileyi münasibətilə təşkil etdiyi «Qəhrəmanlıq xalçaları» sərgisi, 1-ci kursda oxuyan kursantların 600 yerlik yataqxanası, habelə üzgüçülük hovuzu ilə yaxından tanış oldu, görülmüş təmir və bərpa işlərindən, yaradılmış şəraitdən razı qaldığını vurğuladı.

Liseyin qarargahında kursantlar Ali Baş Komandan Heydər Əliyevə ürək sözlərini şeirlərlə çatdırdılar:

Xəzər sahilində qartal yuvası,
Ərənlər məktəbidir hərbi liseyim,
Təməlin qoyubdur Heydər babamız

Gələcək aslanlar, mərd sərkərdələr,
Şirlər məktəbidir hərbi liseyim.

Hər yanda səliqə, hər yanda sahman,
Çiçək ətirlidir yataqxanamız,
İstəsən buyur, qonaq gəl bizə
Bu təlim otağı, bu tir, bu hovuz,
Bu meydan, bu da ki, yeməxanamız.

Müstəqil dövlətim, varlı torpağım,
Sabahı işıqlı yurdum var mənim,
İrəli addımla kursant qardaşım
Alovdan doğulan, odlardan keçən,
Yolumu gözləyən ordum var mənim.

Elmin sirlərinə yiyələnirik biz,
Kompüter otağı sehirli aləm
Ömrünü bizə çıraqlaymış,
Təlim meydanında komandirimiz,
Sinif otağında əziz müəllimə.

Şöhrət muzeyidir burdakı salon,
Məşəl şölə saçır, alışır burda,
Hər tərəf unudulmaz canlı xatirə,
Bir vaxt bizim kimi müdavim olan,
Şəhid oğullar da danışır burda.

Xəzər tək coşuruq, qaynayırıq biz,
Gücümüz, qüvvəmiz, təpərimiz var,
Qartal yuvasından pərvazlanırıq,
Cəsurluq dərsləri keçirik, baxın,
Aya, Günəşə də səfərimiz var.

Əmin ol, ay baba, bayrağımızı,
Şuşaya, Laçına sancacağıq biz,
Qələbə günündə, zəfər günündə,
Azadlıq adlanan böyük meydanda,
Fəxri qarovulda duracağıq biz.

Müdafiə Nazirliyinin zatibi, polkovnik-leytenant Abdulla Qurbani Azərbaycan prezidentinə qərargahda yaradılmış muzey haqqında ətraflı məlumat verdi. O, dövlətimizin başçısına müraciətlə dedi ki, cənab Prezident, Siz 1970-ci ildə Cəmşid Naxçıvanskiyin adının əbədiləşdirilməsi üçün qərar vermişsiniz. Həmin dövrdə hər adam o adın əbədiləşdirilməsi haqqında düşünmə bilməzdi. 1971-ci ilin aprel ayında Azərbaycan Hərbi Komissarlığının, Maarif Nazirliyinin gənclərimizi ali hərbi məktəblərə hazırlaması barədə qərar vermişsiniz. Həmin il iyunun 20-də artıq çoxdankı arzu çin oldu, bu liseyin əsası qoyuldu. Birinci buraxılışda 49 nəfər məktəbi bitirmiş və ali məktəbə beş nəfər qəbul olunmuşdur.

Bir fakt da deyim ki, Naxçıvanda yaratdığınız filialın da ilk buraxılışını 49 nəfər bitirmişdir. Sovet vaxtında 49 məzundan 5 nəfəri, indiki 49 məzunun isə hamısı ali hərbi məktəbə daxil olmuşdur. Burada olan şəkillər, sənədlər həmin anları, Sizin kursantların qayğıları ilə tanış olduğunuzu, 1974–1979 və 1980-ci

İllərdə liseyə gəlişinizi əks etdirir. Bu məktəbin elə bir problemi yox idi ki, Siz tanış olmayaydınız. Sizin diqqət və qayğınızı görənlər respublikanın nazirlikləri də bu məktəblə maraqlanırdılar.

Burada həmçinin müəllimlərin, kursantların fəaliyyətinə dair sənədlər toplanmış, məktəbin yubileyləri münasibətilə Sizin təqdim etdiyiniz fəxri fərmanlar, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi ilə əlaqədar verdiyiniz bayraqlar saxlanılır. O vaxt Siz Azərbaycana gələn bütün mötəbər xarici qonaqları buraya dəvət edirdiniz. Onlar buranı ziyarət edərkən deyirdilər, siz fəxr edin ki, Azərbaycanda belə bir şəxsiyyət var və ölkənin gələcəyi üçün bu cür məktəb yaratmışdır. Bu çox böyük uzaqgörən siyasətin məhsuludur.

Siz hələ o vaxtlar demişdiniz: gələcək göstərəcək ki, bu məktəbin 10, 15, 20, 30 illiyi də ümumxalq bayramı kimi qeyd olunmalıdır.

Daha sonra A.Qurbani özünün şeirini—hərbi liseyin marşının sözlərini oxudu.

Cavanşırdır, Babəkdir,
Döyünən saf ürəkdir,
Dar günündə gərəkdir,
Bizim Naxçıvanskilər.

Yurdumun ər oğludur,
Şir oğlu, nər oğludur,
Sabahkı Koroğludur,
Bizim Naxçıvanskilər.

Hər səfəri uğurlu,
Yolu işıqlı, nurlu,

Heydər baba qürurlu,
Bizim Naxçıvanskilər.

Sonra Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin 30 illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimi keçirildi.

Mərasimin keçirildiyi stadionda toplaşan rəsmi şəxslər, hərbcilər, valideynlər, ictimaiyyətin nümayəndələri Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevi hərtərəfli alqışlarla qarşıladılar.

Hərbi liseyin rəisi, birinci dərəcəli kapitan Mirzə Almazov Ali Baş Komandana raport verərək, şəxsi həyatın onun şərəfinə düzüldüyünü bildirdi.

Azərbaycan prezidenti, Ali Baş Komandan Heydər Əliyev kursantları salamladı.

Liseyin nümunəvi orkestrinin və kursantların ifasında Azərbaycanın dövlət himni əzəmətlə səsləndi.

Azərbaycan prezidenti, Ali Baş Komandan Heydər Əliyev Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyə Dövlət bayrağını təqdim etdi.

Liseyin rəisi, birinci dərəcəli kapitan Mirzə Almazov bayrağı qəbul edərək dedi: Cənab Ali Baş Komandan, namusuma və canıma and içirəm ki, bu müqəddəs keşikdə bir saniyə də olsun gözümlü ondan ayırmayacağam. Liseyin bayrağını canımdan əziz bilib, onu daim yüksəklərdə tutacağam.

Rənginin əvəzi qanım olsun. Parçasının əvəzi dərim olsun. Parıltısının əvəzi canım olsun. Ay-ulduzuna varlığım fəda olsun. Yazısını vicdanımdan tər-təmiz saxlayacağam. Ağacını milli imanım ilə bərk tutacağam. Baftası iman dolu qanımda namus, çökməz çiyinlərimdə ən şərəfli məsuliyyət olaraq qalacaqdır.

Bu bayrağı məndən sonra sağ qalana təhvil vermədən ölmək mənə haram olsun. Keşiyimi bir ibadət kimi tutacağam. İçdiyim

bu anda sadıq qalacağımı göstərmək üçün bayrağımı öpür və təhvil alıram.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Ali Baş Komandan Heydər Əliyev mərasimdə geniş nitq söylədi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz kursantlar, müəllimlər, zabitlər, generallar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin həyatında əlamətdar bir gündür. Çünki son bir ilin içərisində hərbi liseydə aparılan bərpa və təmir işləri onu bu gün gördüyümüz vəziyyətə gətirmişdir.

Bildirmək istəyirəm ki, biz hərbi liseydə bərpa və təmir işləri üçün dövlət büdcəsindən xeyli vəsait ayırdıq, bir çox inşaatçıları səfərbər etdik, hətta mən Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyini də bu işə qoşdum ki, onlar buna nəzarət etsinlər. Bu gün mən çox sevinirəm, çox şadam ki, vaxtilə adi bir məktəb binasında yaratdığımız ixtisaslaşdırılmış məktəb, indiki Naxçıvanski adına hərbi lisey böyük bir ərazini əhatə edir, burada liseyin ən yüksək səviyyədə fəaliyyət göstərməsi üçün şərait yaranıbdir.

Mən sizi bu münasibətlə ürəkdən təbrik edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, liseyin kursantları, müəllimləri, zabitləri burada yaranmış şəraitdən səmərəli istifadə edəcəklər və bu da təhsil, tərbiyə işinin keyfiyyətini yüksəldəcəkdir.

Bu lisey mənim üçün doğma övlad kimidir. Çünki məlumdur, 1971-ci ildə – artıq 30 ildən çox vaxt keçibdir – mən hansı çətinliklərlə bu liseyin əsasını qoydum və hərbi sahədə ixtisaslaşdırılmış orta məktəb yaratdım. Burada muzeydə mənə dedilər ki, o vaxt biz məktəbə gəncləri, uşaqları cəlb edirdik. Ancaq bu iş o qədər də uğurla getmirdi, çünki çoxları bunun nə

olduğunu anlamırdı. Məktəbin birinci buraxılışında, yəni ilk qəbuldan 3 il sonra buranı qurtaranlar cəmi 49 nəfər olubdur. Amma indi baxın, hərbi lisey böyük bir ordu hissəsi təsəvvürü yaradır. İldə 800 nəfər qəbul olunur. 600 nəfəri burada, 200 nəfəri isə liseyin Naxçıvan filialında. Bu, gözəl nəticədir.

Mən bu gün xoşbəxtəm ki, vaxlə çətinliklərlə yaratdığım bu məktəb indi bu qədər yüksək səviyyədədir. Mən bunu yaradanda düşünürdüm ki, Azərbaycan gəncləri orduya xidmətə getməlidir, ancaq hərbi peşəni mənimsəmək üçün oxumalıdır, təhsil almalıdır. O illər Azərbaycan gənclərində hərbi peşəyə o qədər maraq yox idi. Bu onların günahı deyildi. Sadəcə, Azərbaycanda bu məsələ uzun illər unudulmuşdu. Məhz bu sahədə dönüş yaratmaq üçün biz ixtisaslaşdırılmış orta məktəb yaratdıq.

Hərbi lisey həmişə mənim qəlbimdədir, 1971-ci ildən hər il mən buraya gəlmişəm, kursantlarla, müəllimlərlə, zabitlərlə görüşmüşəm. Nə üçün? Çünki Azərbaycanın rəhbəri kimi, mən diqqəti buraya cəlb edəndə, təbiidir ki, bütün başqa təşkilatlar da buna qoşulurdular. Düzdür, bu da çətinliklə oldu. Çünki insanlar hələ bunu anlaya bilmirdilər. Ancaq anladılar və indi hərbi liseyə kömək edirlər.

Mən 1982-ci ildə Moskvaya işləməyə getdim. Ancaq hər il məktəblə maraqlanırdım. Xatirimdədir, 1984-cü ildə mən Moskvadan bir neçə günlüyə Bakıya gəlmişdim. İşlərim çox idi, amma mən hərbi liseyə gəlməyi özüm üçün əsas vəzifələrdən biri hesab etdim. Buraya gəldim, vəziyyəti gördüm. Ondan sonra gedib Moskvadan məktəbə əlavə yardımlar etdim. Beləliklə, hərbi lisey inkişaf edirdi. Ancaq təəssüflər olsun ki, 1989–1990-cı illərdə Azərbaycandakı hakimiyyətsizlik, hərəc-mərclik, xaos bura da öz təsirini göstərmişdi. Hərbi liseyə lazımı diqqət göstərilməmişdi.

Mən Azərbaycana yenidən rəhbərliyə gələndə maraqlandım. Nazirlər Sovetinin sədri əhəmiyyətsiz bir qərar qəbul etmişdi ki, bura ibtidai hərbi məktəb olsun və Müdafiə Nazirliyinə verilsin. Necə yəni, ibtidai hərbi məktəb?! Bu, artıq yüksək orta məktəb səviyyəsindədir. Buraya daxil olanlar 8-ci sinfi qurtaranlardır. Üç il burada oxuyub orta təhsil alır, eyni zamanda da hərbi təhsil alır. Bunun adını ibtidai hərbi məktəb qoymaq buna nə qədər diqqətsizlik, laqeydlik idi və bunun əhəmiyyətini anlamamaq idi. Təbiidir, bu məni narahat etdi. Mən ondan sonra məktəblə maraqlandım və buraya gəlmək istədim.

2000-ci ildə mən ali hərbi məktəbə gedirdim. Dedim ki, mən liseyə də getmək istəyirəm. Mənə dedilər ki, cənab Prezident, ora elə pis vəziyyətdədir ki, Sizin indi getməyiniz münasib deyildir. Bundan sonra mən çox narahat oldum və Nazirlər Kabinetinə, Baş nazirə, Müdafiə nazirinə, başqa nazirliklərə göstəriş verdim ki, burada hər şey təmir olunsun, bərpa olunsun, yeni binalar tikilsin və qaydaya salınsın. Bu işi gördülər.

Mənə bir dəfə məruzə etdilər ki, hər şey qurtarıbdır. Ancaq sonra məlum oldu ki, yataqxana və idman salonu yoxdur, amma dedilər ki, hər şey hazırdır. Mən əlavə göstərişlər verdim, əlavə vəsait ayırdım. Yataqxana da tikildi, idman salonu da tikildi, hovuz da, hər şey bərpa olundu. İndi buraya baxırsan, adamın ürəyi açılır. Böyük bir şəhərcikdir. Burada oxumaq, burada təhsil almaq özü bir xoşbəxtlikdir. Ona görə də bizim gənclər hərbi peşəyə maraq göstərərək, liseyə daxil olub burada təhsil alırlar və əksəriyyəti də buradan ali hərbi məktəblərə gedir. Beləliklə, biz ordumuzu gücləndiririk və ordumuzun yüksək təhsilli zabitlərlə təmin olunması üçün əsas yaradırıq. Biz bazar ertəsi Respublika sarayında Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin yubileyini keçirəcəyik. Orada daha geniş söhbətimiz olacaqdır.

Mən indi bu sözləri deməklə, burada olmuş vəziyyəti və indi bərpa və təmirdən sonra buranın gözəl səviyyədə olmasını qeyd etmək istədim.

Əziz övladlarımız!

Əziz kursantlar!

Mən inanıram ki, burada əla qiymətlərlə oxumağa çalışacaqsınız. Fiziki cəhətdən özünüzü möhkəmləndirəcəksiniz. Ali hərbi məktəblərə girmək üçün lazımı bilik toplaya biləcək və gələcəkdə Azərbaycanın dəyərli zabitləri olacaqsınız, ordumuza xidmət edib Azərbaycanın müdafiəsinə öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz. Ən əsası isə, Azərbaycanın zəbt olunmuş torpaqlarının erməni işğalçılarından azad edilməsi üçün bizim daha güclü zabit heyətimiz olacaqdır.

Mən sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm, tədrisdə, tərbiyədə uğurlar arzu edirəm və ümidvaram ki, sizə göstərilən etimadı sona qədər doğruldacaqsınız. Sağ olun.

CƏMŞİD NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN 30 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY MƏRASİMİNDƏ NİTQ

Respublika sarayı

21 aprel 2003-cü il

Əziz kursantlar, zabitlər, generallar!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

30 il bundan öncə Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin yaranması və o vaxtdan ardıcıl fəaliyyət göstərməsi və bu gün öz iş nəticələrini nümayiş etdirməsi Azərbaycanın həyatında tarixi hadisədir. Bu bizim bayramımızdır. Çünki Azərbaycanın tarixində heç vaxt belə bir hərbi təhsil müəssisəsi olmayıbdır. Bu, ağır bir dövrdə yaranıb, 30 il yaşayıb və bu gün də 30 illik yubileyini qeyd edir. Mən bu münasibətlə, bu bayram münasibətilə hamınızı ürəkdən təbrik edirəm, Naxçıvanski adına liseyin məzunlarına, kursantlarına yeni-yeni uğurlar arzulayıram, Azərbaycanın Silahlı Qüvvələrinin daim güclü, qüdrətli olmalarını arzulayıram.

Mən aprelin 19-da da hərbi liseydə olarkən çox böyük hisslər keçirirdim və bu gün də keçirirəm. Çünki Azərbaycanda ikinci bir adam yoxdur ki, o – güman edirəm ki, məni qeyri-təvazökarlıqda günahlandırmayacaqsınız – belə bir hərbi məktəbi yaratsın, yaşatsın və onun 30 illik yubileyində iştirak etsin.

Bu məktəbi yaradanda heç vaxt ağılıma gətirə bilməzdim ki, 30 ildən sonra mən yenə də bu məktəblə bir yerdə onun yubileyini keçirəcəyəm. Ancaq bu mənə qismət olub və çox şadam ki, həqiqətən belə bir şərəfli iş mənə nəsib olubdur. 30 il az vaxt deyildir. 1972–1973-cü illərdə məktəbə daxil olmuş gənclər, uşaqlar indi burada çıxış edirdilər. İndi onlar generaldırlar, polkovnikdirlər, korpusa komandanlıq edirlər, böyük hərbi hissələrə komandanlıq edirlər. Mənim arzum bu idi. Mən bu arzuma çatmışam. Ona görə də özümü çox xoşbəxt hiss edirəm.

Hamıya məlumdur ki, o illərdə mən hər il bu məktəbə gəldim. Bunun da səbəbləri vardı. Məktəbdə siniflərdə olarkən və xüsusən, kursantlar meydanında hərbi qaydada sərrast addımlarla gedəndə mən hər dəfə düşünürdüm ki, bu uşaqların 14-15 yaşı var, 16 yaşı var, onların qarşısında böyük həyat var, özü də çətin həyat var. Bu yolu onlar keçə biləcəklər, yoxsa yox? Təbiidir ki, mənim arzum-istəyim o idi ki, onların hər biri Naxçıvanski adına məktəbi, indiki liseyi bitirib, sonra ali hərbi məktəblərə daxil olsunlar və nəhayət, yüksək səviyyəli zabit olsunlar. O vaxt mən bunu istəyirdim, buna inanırdım, amma eyni zamanda bilirdim ki, həyatda nə qədər çətinliklər var. İndi isə, Allaha şükür olsun ki, o kursantların tam əksəriyyəti bu çətin yolu uğurla keçiblər, indi bizim ordunun zabitləri, generallarıdırlar və ordunu gücləndirən kadrlarımızdır.

Siz bilirsiniz ki, mən keçmişdə uzun müddət dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında fəaliyyət göstərmişəm, hərbi rütbələrim olubdur. Dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işləyəndə bütün Azərbaycanda, habelə SSRİ-də olan hərbi hissələrlə çox yaxşı tanış idim. Onlarla əlaqəm var idi, onlarla görüşürdüm. Ancaq hər dəfə məni narahat edən o idi ki, azərbaycanlılardan zabit vəzifəsində adam yoxdur. Biz ildə təxminən 60 min gənci ordu

sıralarına göndərirдик. Ancaq onların tam əksəriyyəti inşaat batalyonlarına düşürdü. Soruşanda ki, nə üçün bizim əsgərlərdən belə istifadə edirsiniz, deyirdilər ki, bilirsiniz, onlar rus dilini bilmir, yaxud da yaxşı bilmirlər. Bu, doğru deyildi. Onların içində bir qismi rus dilini də bilirdi. Ola bilər, kənd yerlərindən olanlar rus dilini bilmirdilər, ya yaxşı bilmirdilər. Bizə deyirdilər ki, orduda hər şey texnika ilə əlaqədardır, gərək dil biləsən, ona görə də biz onları hərbi hissələrin yaxşılarında yerləşdirə bilmərik. Mən fikirləşirdim ki, əgər onlar əsgər kimi, orduda öz yerini tuta bilmirlərsə, onda zabitə nə demək olar. Ümumiyyətlə, SSRİ hökumətinin, Kommunist Partiyasının elan olunmamış bir qərarı var idi ki, ali hərbi məktəblərə, əsasən, ruslar, ukraynalılar, belaruslar qəbul oluna bilərlər. Qalan millətlərdən gənclərin hərbi məktəblərə qəbul edilməsini çox nadir hadisə kimi qəbul etmək olardı. Bunları görəndə, bu barədə fikirləşəndə düşünürdüm, yaxşı, biz Sovetlər İttifaqının bərabərhüquqlu müttəfiq respublikasıyıq, böyük səlahiyyətlərimiz var. Biz nə üçün ordudan təcrid olunuruq? Demək, əlavə tədbirlər görmək lazım idi ki, bu maneəni keçəsən və azərbaycanlıları orduda komandan, zabit vəzifəsinə çatdırıla biləsən. Ona görə də mən 1969-cu ildə Azərbaycana rəhbər seçildəndən sonra, 1971-ci ildə bununla məşğul oldum.

Bilirsiniz, artıq burada dedilər, Səfər Əbiyevin məruzəsində də deyildi ki, bu nə cür oldu, hansı məktəbin bazasında yaratdıq. Ancaq bir il keçməmiş Moskvadan gəlib bizi yoxlamağa başladılar. Həm Müdafiə Nazirliyindən, həm də Maarif Nazirliyindən. Nəyi yoxlayırdılar? Deyirdilər, siz qanunsuz məktəb yaratmısınız. Niyə qanunsuz yaratmışam?! Onda mən bilirdim axı, nə cür etmək lazımdır, bir az üstünü örtmüşdüm ki, bu, orta məktəbdir. Amma bir az ixtisaslaşdırılmış orta məktəbdir. Siz buna

nə deyəcəksiniz?! Yaxşı, əgər burada mən hərbi təhsili bir az artıq verirəmsə, bunun sizə maneçiliyi nədən ibarətdir?! Təbii ki, onlar bunun kökünü görürdülər, bilirdilər ki, demək, beləliklə, bizim gənclər gələcəkdə ali hərbi məktəblərə gedə biləcəklər.

İki ildən sonra bir dəfə də yoxlamağa gəldilər. Daha sonra bir dəfə də gəldilər. Mən hər dəfə onların cavablarını verdim və axırda da Moskvaya getdim, ən yüksək səviyyədə bunu müzakirə etdim. O səviyyədə mənim arqumentlərimə etiraz etmək mümkün deyildi. Amma aşağılar, təbiidir ki, məntiqsiz işlər görürdülər. Amma yüksək səviyyədə mən məntiqlə danışıanda, onlar da məntiqlə danışmalı idilər. Məni aldatmaq olmaz.

Beləliklə, mən məktəbi, bax, bu bələlardan xilas etdim. Bu, yeni bir iş idi və açıq deyim ki, bizim buna cəlb olunmuş adamların bu barədə təcrübəsi olmadığına görə, bəzən onlar özləri də deyirdilər, bu nəyə lazımdır. Mən məhz bunların hamısını görərək, hər il məktəbə gedirdim, vəziyyəti görürdüm, özüm nöqsanları aşkarlayırdım. Hər il də orada hansısa yenilik yaratmaq üçün göstərişlər verirdim. Bunlar hamısı bir gündə olmayıbdır. İndi təsəvvür edin, bir məktəb binasından böyük bir hərbi şəhərcik düzəltmişik. Səfər Əbiyev dedi, orada indi nə qədər imkanlar var.

Beləliklə, bu məktəbi yaşatdıq, böyütdük. Ancaq o illərdə mənim beynimdə dolaşan fikir təkəcə o deyildi ki, bizim gənclər nə üçün orduda zabit vəzifəsində işləmirlər. Bunun o biri tərəfi də var. Demək, mən düşünürdüm ki, bizim xalqımızın gələcəyi, nə vaxt da olsa, müstəqillik olacaqdır. Məhz ona görə də, bax, bizim bu günümüze görə də, müstəqillik dövrümüze görə də mən bu məktəbi yaratdım, yaşatdım, böyütdüm, 30 yaşa çatdırdım.

Ailədə uşaq doğulur. Yəqin ki, çoxlarınızın övladları var, kim hələ çox gəncdirsə, övladı yoxdursa, gələcəkdə olacaqdır. Uşaq

doğulur, ailəni sevindirir. Bir yaş, iki yaş, üç yaş, sonra valideynlər düşünür, bu uşaq necə oxuyacaq, sonra nə olacaqdır. Onu bağçaya qoyur, məktəbdə oxudur.

Sonra bizim Azərbaycanda çoxları çalışır ki, uşaqları ali təhsil alsın, ona görə ali məktəbə qoyurlar. Təxminən 18 yaşında. Ali məktəbi 22-23 yaşında qurtarır, sonra onu işə qoyurlar, işləyir.

Görürsünüz, dünyaya gələn bir fərdin həyatı 30 ildə nə qədər yollar keçir. Bax, Naxçıvanski məktəbi də belə yol keçibdir. Bir ailədə doğulmuş, Azərbaycan Respublikasının ailəsində doğulmuş bir uşaq kimi, böyüyüb 30 yaşına çatıbdir. Bilirsiniz, sizə səmimi deyirəm, Naxçıvanski adına lisey mənim üçün bir övladdır. Ona öz övladım kimi baxıram və nə qədər yaşayırsansa, ona, bax, bu cür baxacağam.

Amma o vaxtlar Bakıda, Azərbaycanda iki güclü ali hərbi məktəb var idi. Biri Ali Ümumqoşun Komandirləri Məktəbi – Salyan kazarmasında yerləşirdi, o birisi isə Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbi – o da Zığ qəsəbəsində yerləşirdi. Mən o məktəblərdə çox olmuşdum. Çünki respublikanın rəhbəri kimi, mənə o məktəblərin müxtəlif tədbirlərinə dəvət edirdilər. İlk illərdə gedəndə bu məktəblərə fikir verirdim. Zığda yerləşən Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbi SSRİ-də əhəmiyyətinə görə ikinci idi. Məsələn, orada xarici ölkələrin təxminən 150–200 vətəndaşı oxuyurdu. Orada çox güclü müəllim-professor heyəti var idi. Çox yaxşı məktəb idi. Bu biri məktəb də yaxşı idi. Ancaq həmin Ali Ümumqoşun Komandirləri Məktəbinə getdim – rəisi rus, siyasi şöbənin də başçısı erməni. Axı bu, Azərbaycanda yerləşir, burada bir azərbaycanlı olmalıdır, yoxsa yox?! Yoxdur! Bəs burada azərbaycanlılar oxuyur, yoxsa yox? Mənə dedilər ki, 20-yə qədər azərbaycanlı öz həvəsləri, öz gücləri ilə gedib oraya daxil olmuşdular.

O biri məktəbə, Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbinə getdim. Təbii, orada da hamısı ruslar idi, bəlkə erməni də, başqaları da var idi. Orada bir nəfər azərbaycanlı oxuyurdu. Bilirsiniz, bu məni dəhşətləndirdi. Məktəb bizim respublikada yerləşir, bizim torpağımızda fəaliyyət göstərir, imkanlarımızdan istifadə edir, amma orada Azərbaycan təmsil olunmayıbdır!

Nə edim, bu mənim əlimdə deyil, onlar mənə tabe deyildilər. İş aparmağa başladım. Onun nəticəsində ermənini oradan çıxartdım, çıxdı getdi. Yəni özüm yox, tədbirlərimlə. Komandir rus idi. Dedim, bəs azərbaycanlı polkovniklər var, onlardan birini buraya təyin edək. Dedilər, yox, olmaz, gərək general olsun. Axtardım, tapdım, general-mayor Bərşadlı Almaniyada qulluq edirdi. Onu Bakıya çağırdım. Onunla danışdım, dedim, Almaniyada nə qədər qulluq edəcəksən, Vətəninə gəl. Təbii ki, o da sevindi.

Onu gətirdim və böyük bir çətinliklə o hərbi məktəbə, Ali Ümumqoşun Komandirləri Məktəbinə rəis təyin elətdirdim. Beləliklə, mən orada rəhbərliyi dəyişdirdim. İndi lazım idi ki, sonra oraya azərbaycanlılar da daxil olsunlar. Oraya ildə 350 nəfər qəbul edilirdi. SSRİ-nin hər yerindən gəlirdilər, müsabiqədən keçirdilər, kim keçdi, kim keçmədi. Mən Bərşadlıya göstərişlər verdim, bir neçə il içərisində oraya qəbul olunanların tərkibində azərbaycanlıların sayını 50 faizə çatdırdıq.

Bayramınızı bir daha təbrik edirəm, hər birinizə cansağlığı, səadət və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ ÖLKƏMİZDƏKİ SƏFİRİ

ROSS UİLSON İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

22 aprel 2003-cü il

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş gördük sizi. Soruşursunuz necəyəm? Səhhətimin yaxşı olduğunu və özümü əla hiss etdiyimi bildirirəm. Yadımdadır, keçən dəfə biz sizinlə İraqdakı vəziyyət və lazımi tədbirlər haqqında danışdıq. Amma vaxt keçir, istəyirəm biləm ki, İraqda vəziyyət necədir, bu barədə nə deyə bilərsiniz. Sonra isə müzakirə edək ki, nə işlər görəcəyik.

R o s s U i l s o n: Səhhətinizin yaxşı olmasına sevinirəm. İraq məsələsi ilə bağlı söhbətə şərait yaratdıqınca görə Sizə minnətdarlıq edərək bildirim ki, İraq məsələsi Amerika Birləşmiş Ştatları üçün olduqca mühümdür. Bu, ABŞ–Azərbaycan münasibətlərində də çox diqqət cəlb edən mövzudur.

Son bir həftə ərzində İraqdakı vəziyyətin ABŞ-ı tam təmin etdiyini, eyni zamanda bəzi problemlər olduğunu, hərbi hakimiyyətin hələ də qaldığını vurğulayan və bunun tezliklə həllinə ümidvar olduğunu bildiren diplomat söylədi ki, İraqın müharibədən sonrakı bərpa üçün lazımi işlər görülməkdir. Yəqin ki, İraqda müvəqqəti hökumət öz işinə başlayacaqdır. Ölkədə qanun-qayda yavaş-yavaş bərpa olunmaq üzrədir. Baxmayaraq ki, bəzi problemlər hələ də qalır, biz əldə olunan tərəqqidən məmnunuq.

İraq türkmənlərinin Türkiyədə yerləşən qeyri-hökumət təşkilatına Şimali İraq ərazisinə girməyə icazə verildiyini bildirərək deyim ki, onlar orada əhaliyə humanitar yardım edirlər. Bu, yalnız Şimali İraq üçün mühüm olan məsələ deyil, həm də Azərbaycan

vətəndaşlarını dərinədən düşündürən bir məsələdir. Çünki son zamanlar bu barədə mənə çoxlu suallar verilir.

Bağdadda elektrik enerjisi təchizatının, gündəlik ehtiyac duyulan bütün xidmətlərin bərpa olunduğunu, xüsusi təyinatlı polis bölmələrinin şəhərdə qayda-qanuna nəzarət etdiyini də söyləmək istəyirəm. Cənab Prezident, Sizinlə son görüşdə bu məsələyə toxunmuşdum, koalisiya ölkələrindən olan qüvvələr İraqda təhlükəsizliyi təmin etmək üçün oraya göndəriləcəkdir. Onlar həm vətəndaşların, həm də müxtəlif obyektlərin, muzeylərin, qədim tarixi dəyəri olan yerlərin təhlükəsizliyini, ümumiyyətlə, İraq ərazisində ehtiyac duyulan bütün yerlərin mühafizəsini təmin edəcəklər.

Cənab Prezident, Sizin ölkədən olan sülhməramlı qüvvələrin İraqda iştirakının mümkünlüyünü mənə bildirmisiniz. Müdafiə naziri Səfər Əbiyev də bu haqda danışıbdır. Elə bilirəm ki, bu, Azərbaycanın İraqla bağlı məsələdə koalisiyaya göstərəcəyi çox böyük yardımdır. Qərbi, Mərkəzi Avropa ölkələrinin bir çoxu da bu işə razılıq veribdir. Biz keçmiş sovet respublikaları ilə bu barədə danışıqlar aparırıq. Artıq bir neçə müqavilə imzalanıbdır, bunlar İraqın bərpa olunması üçün nəzərdə tutulubdur. Bir neçə müqavilə də müsabiqəyə çıxarılıb, ümid edirik ki, o, açıq və şəffaf keçiriləcək və koalisiya üzvlərindən olan bütün şirkətlər İraqın bərpasında iştirak edə biləcəklər.

İraqın gələcəyi əvvəlkindən daha yaxşı görünür və bu, birgə səylər, eyni zamanda, Azərbaycanın böyük səyi nəticəsində baş tutacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ətraflı məlumata görə təşəkkür edirəm. Sizinlə son dəfə görüşəndə mən İraqın bərpasında, müəyyən işlər görülməsində Azərbaycanın imkanları haqqında məlumat verdim və öz təkliflərimizi bildirdik. Hərbi sahədə biz əvvəl

nəzərdə tuturduq ki, İraqa bir taqım göndərək. Amma sonra fikirləşdim ki, bu azdır və son dəfə sizinlə görüşəndə mən bildirdim ki, İraqa 150 nəfər hərbiçi göndərəcəyik. Müdafiə Nazirliyində bu barədə lazımı hazırlıq aparılır. Hərbi hissələrdən təxminən 180–190 nəfər ayırıbdır. Onların içərisindən ən yaxşılarını, yəni bu işə qabil olanları seçib hazırlayıblar. Müdafiə naziri Səfər Əbiyev mənə dedi ki, o bu barədə sizə məlumat veribdir. Sizin nümayəndəniz də Əbiyevə deyibdir ki, əgər bizim hərbi hissə mayın 12-də İraqa gəlsə, yaxşı olar. Biz buna hazırıq, ancaq Əbiyev bir neçə texniki məsələləri sizin adamlarla həll etməlidir. Ona görə də xahiş edirəm, öz tərəfinizdən buna göstəriş verəsiniz.

Mən də belə fikirdəyəm ki, bir saziş imzalanırsa, orada bütün şərtlər öz əksini tapsa, bu çox yaxşı olar. Başqa sahələrə, yəni qeyri-hərbi sahələrə aid sizə bir çox təkliflər təqdim etdik. Hansılar sizi cəlb edirsə, onları da araşdırmaq lazımdır. Əgər bu barədə yaxın vaxtlarda öz fikirlərinizi bizə desəniz, bu çox yaxşı olar.

R o s s U i l s o n: Amerika Birləşmiş Ştatlarının Hərbi Hava Qüvvələrinin əsas qərargahı Florida ştatında yerləşir və son qərar da orada veriləcəkdir. Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi artıq oradadır, bütün məsələləri müzakirə edirlər. Əsas məqsəd Azərbaycan sülhməramlılarını mayın 11-12-də İraqa çatdırmaqdır.

ABŞ öz mülki şəxslərini İraqa hələ təzəcə göndərməyə başlamışdır. Ona görə də biz qeyri-hərbi məsələlərlə bağlı Azərbaycan tərəfinin təkliflərini ABŞ-a hərbi kanallar vasitəsilə çatdırmağa məcburuq. Bu mənada buna tam nəzarət edə bilmirik. Amma çalışacağıq ki, Sizə mümkün qədər tez cavab verək. Bir razılışma var, istəyirik ki, onu mümkün qədər tez imzalayaq və

---

bunu tamamlayaq. Elə bilirəm ki, nazir Əbiyev Vaşinqtonda olanda bu məsələni tamamlayacağıq.

**NİDERLANDIN KRALİÇASI
ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ**

Ülyahəzrət!

Niderland Krallığının milli bayramı – Kraliça günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm. Əminəm ki, Azərbaycan ilə Niderland arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı daim xalqlarımızın mənafeyinə xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, ölkənizə sülh və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 aprel 2003-cü il

II AVRASIYA MEDIA FORUMUNUN İŞTİRAKÇILARINA

Dost və qardaş Qazaxıstanın Almatı şəhərində ikinci dəfə keçirilən Avrasiya Media Forumunun iştirakçılarını səmimi-qəlbədən salamlayıram.

Kütləvi informasiya vasitələri, mətbu söz dövlətlərarası münasibətlərin möhkəmləndirilməsində, xalqlar arasında mehriban dostluq əlaqələrinin qurulmasında, iqtisadi və mədəni əməkdaşlığın genişlənməsində, bəşəri dəyərlərin təbliği və yayılmasında tarixən çox böyük rol oynamışdır.

Planetimizdə qloballaşmanın vüsət aldığı XXI əsrdə isə kütləvi informasiya vasitələrinin rolu, onların qarşısında duran vəzifələr qat-qat artmışdır və həmişəkindən daha məsuliyyətlidir. Mətbuat, elektron kütləvi informasiya vasitələri ölkələrin və xalqların yaxınlaşmasına daha fəal kömək etməklə, işgüzar və mədəni işbirliyi üçün yeni imkanlar açmaqla yanaşı, planetimizdə sülhə və əmin-amanlığa ən böyük təhlükə olan beynəlxalq terrorizmə, ekstremizmə və təcavüzkar separatizmə qarşı mübarizənin də ön sırasında olmalıdır. Bu isə jurnalistlərdən yüksək peşəkarlıqdan əlavə, həm də həqiqi bəşəri, demokratik dəyərlərə sadıq qalması, hadisələrə və faktlara münasibətdə obyektiv mövqə tutması tələb edir. Çünki yeni dünya təfəkkürünün formalaşmasında kütləvi informasiya vasitələri aparıcı rol oynayır.

Uzun illərdir Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qalmış, ərazisinin 20 faizi işğal edilmiş və 1 milyon qaçqın-köçkünü olan Azərbaycan terrorizmin və separatizmin ağır nəticələri, Dünya

Birliyinin, beynəlxalq təşkilatların buna münasibətində açıq-aşkar biganəlik göstərməsi, əksər hallarda isə problemə ikili standartdan yanaşması ilə bərabər, bir çox kütləvi informasiya vasitələrinin obyektivlikdən uzaq, qərəzli mövqeyindən də əziyyət çəkir.

Belə mövqe son dərəcə təhlükəlidir və terrorizmə, ekstremizmə və təcavüzkar separatizmə, əslində rəvac verir. Hesab edirəm ki, buna yol verilməməsi hazırda həmin bəlalarla ən çox üzləşən Avrasiya və bu məkanın kütləvi informasiya vasitələri üçün xüsusilə vacibdir.

Ümidvaram ki, Avrasiya jurnalistləri müasir kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə etməklə əməkdaşlığı, qarşılıqlı informasiya mübadiləsini daha da genişləndirəcək, bəşəriyyət üçün böyük təhlükə doğuran bəlalara qarşı əlbir və bərişmaz mübarizəyə, ən başlıcası isə, XXI əsrdə Avrasiya məkanında və bütünlükdə planetimizdə sülhün, təhlükəsizliyin və əmin-amanlığın daha da möhkəmləndirilməsi işinə öz sanballı töhfələrini verəcəklər. Sizi bir daha salamlayır, hamınıza cansağlığı və səadət, forumun işinə uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 aprel 2003-cü il

**CƏNUBİ AFRİKA RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB TABO MBEKİYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Cənubi Afrika Respublikasının milli bayramı – Azadlıq günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Cənubi Afrika Respublikası arasında təşəkkül tapan münasibətlər xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Cənubi Afrika Respublikasının xalqına sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 aprel 2003-cü il

AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Sizi xristianların müqəddəs Pasxa bayramı münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edir, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik və bayram əhval-ruhiyyəsi arzulayıram.

İnsanları sülhə, əmin-amanlığa çağıran və mərhəmət duyğusu oyadan bütün dini bayramlar kimi, bu bayram da əsrlərlə xristian aləminə mənsub olan insanlar arasında səmimiyyət və mehribanlıq artırmış, dostluq, qardaşlıq və həmrəylik rəmzinə çevrilmişdir. Bütün xristianların böyük sevincə qarşıladıkları Pasxa bayramı onlara yüksək bəşəri-mənəvi dəyərlərdən faydalanmaq imkanı verir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra bu dini mərasimin pravoslav vətəndaşlarımız tərəfindən geniş şəkildə qeyd edilməsi ölkəmizdə dilindən, dinindən və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, uzun əsrlər boyu bir yerdə yaşayan xalqlar arasındakı dini dözümlülüyün parlaq təzahürüdür. Ölkəmizin pravoslav xristianlarının hazırda Pasxa bayramını təntənə ilə qeyd etmələri Azərbaycan Respublikasında bu gün də hökm sürən tolerantlıqdan və konfessiyaların azad fəaliyyəti üçün yaradılmış imkanlardan bəhrələnməyin gözəl ifadəsi sayıla bilər.

Bu ilki Pasxa bayramı ərəfəsində Bakıda Baş Kafedral kilisənin bərpa edilib istifadəyə verilməsi Azərbaycan pravoslav xristianlarının həyatında əlamətdar hadisə olmuşdur. Pravoslav əhalinin dini ayinlərini icra etdiyi bu məbədin keçən əsrin

əvvəlində azərbaycanlı xeyriyyəçinin vəsaiti ilə tikilməsi və təxminən bir əsr sonra digər azərbaycanlı xeyriyyəçinin hesabına bərpa edilməsi ölkəmizdə dinlərarası dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərini səciyyələndirən əyani misaldır.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, müstəqil Azərbaycanımızın daha güclü olması naminə ölkəmizin qarşısında dayanan ümdə vəzifələrin həllində, cəmiyyətimizdə vətəndaş həmrəyliyi tam bərqərar olması işində siz – xristian həmvətənlərimiz bundan sonra da öz bacarıq və səylərinizi əsirgəməyəcəksiniz.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 aprel 2003-cü il

**NİGERİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB OLİSEQUN OBASANCOYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Nigeriya Federativ Respublikasının prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan ilə Nigeriya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq daim inkişaf edəcək və genişlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost Nigeriya xalqının rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 aprel 2003-cü il

AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA

Hörmətli həmvətənlər!

İkinci dünya müharibəsi zamanı yəhudi xalqı misli görünməmiş soyqırımını siyasətinə məruz qalmış, altı milyon mülki əhali faşizmin günahsız qurbanına çevrilmişdir.

Yəhudi xalqının bu müsibəti hər il bütün mütərəqqi bəşəriyyət tərəfindən ürək ağrısı ilə yad edilir.

Azərbaycan xalqı da öz tarixi boyu dəfələrlə belə milli müsibətlərlə üzləşməli olmuşdur. Xüsusən 1988-ci ildən başlayan növbəti erməni hərbi təcavüzü nəticəsində xalqımızın məruz qaldığı soyqırımını və deportasiya, kütləvi qətl və qırğınlar, zəbt olunmuş torpaqlarımızda dəhşətli erməni vandalizmi, nəhayət, Xocalı müsibəti kimi ağır cinayətlər dünyanın gözü qarşısında baş vermiş, lakin təəssüf ki, hələ də beynəlxalq birlik tərəfindən hüquqi-siyasi qiymətini almamışdır.

Xalqların milli taleyini hədəf almış hər cür irqçilik, faşizm, kütləvi terror cinayətləri çağdaş dünyamızın əmin-amanlığı, birgəyaşayış prinsipləri üçün ciddi təhlükədir və bütün mütərəqqi bəşəriyyət belə hallara qarşı qətiyyətli və mütəsəkkil mübarizəyə səfərbər olmalıdır.

Əziz həmvətənlər!

Yəhudi xalqının müsibəti günündə Azərbaycan xalqı adından kədərinizə şərik olduğumu bildirir, irticanın günahsız qurbanlarına Allahdan rəhmət diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 aprel 2003-cü il

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ
XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ KAMAL XƏRRAZİNİN
BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ**

Prezident iqamətgahı

28 aprel 2003-cü il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevi səmimiyyətlə salamlayan cənab Xərrazi dövlətimizin başçısını belə gümrah görməkdən məmnun qaldığını söylədi.

Xarici İşlər naziri ölkəsinin dövlət başçısının səmimi salamlarını, xoş arzularını, dərin hörmət və ehtiramını prezident Heydər Əliyevə yetirərək dedi ki, cənab Xatəmi Azərbaycan prezidentinə cansağlığı arzulayır və tezliklə onunla görüşəcəyinə ümidvar olduğunu bildirir.

Prezident Heydər Əliyev İran dövləti başçısının diqqətinə və səmimi salamlarına, telefon zənginə görə təşəkkürünü bildirdi və bunu ölkələrimiz arasındakı dostluğun təzahürü kimi dəyərləndirdi. Azərbaycan prezidenti İran prezidentinə böyük hörmət və ehtiram bəslədiyini vurğuladı.

Kamal Xərrazi dövlətimizin başçısına müraciətlə dedi: Cənab Prezident, Siz ömrünüz boyu Azərbaycan üçün böyük xidmətlər göstərmisiniz. Siz Azərbaycanın prezidenti kimi, ölkənizdə sabitlik yaratmışınız və bu sabitlik, əmin-amanlıq gündən-günə möhkəm-

lənir. Biz istəyirik ki, qonşu ölkələrdə həmişə sabitlik, əmin-amanlıq olsun. Bunun İran üçün də böyük əhəmiyyəti var.

Prezident Heydər Əliyev bildirdi ki, bunun bizim üçün də eyni dərəcədə böyük əhəmiyyəti var. Biz də istəyirik ki, hər yerdə, xüsusən bölgəmizdə daim sabitlik olsun.

İran naziri xüsusi vurğuladı ki, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin ötən ilin mayında Tehrana rəsmi səfəri ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafında tarixi mərhələ olmuşdur.

Görüşdə Azərbaycan–İran ikitərəfli münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi barədə geniş söhbət getdi, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasına İrandan qaz verilməsi, Astara–Bakı avtomobil yolunun tikintisi, energetika sahəsində əməkdaşlıq, Azərbaycanda elektrik stansiyalarının bərpası layihələri haqqında fikir mübadiləsi aparıldı. Xəzərin hüquqi statusuna dair aparılan danışıqların bundan sonra da davam etdirilməsinin məqsəduyğun olduğu bildirildi.

Söhbət zamanı İran prezidenti Məhəmməd Xatəminin Azərbaycana rəsmi səfərinə hazırlıq barədə fikir mübadiləsi edildi.

Cənab Xərrazi dövlətimizin başçısını qarşıdakı yubileyi münsibətilə səmimi-qəlbən təbrik edərək, ona möhkəm cansağlığı arzuladı.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra məsələlərdən ətraflı söhbət açıldı.

UKRAYNANIN ÖLKƏMİZDƏKİ FÖVQƏLADƏ VƏ SƏLAHİYYƏTLİ SƏFİRİ BORİS ALEKSENKO İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

30 aprel 2003-cü il

Cənab Boris Aleksenko bu görüş üçün imkan yaratdığına görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirdi. O, prezident Heydər Əliyevə Ukrayna prezidenti Leonid Kuçmanın ən xoş arzularını çatdıraraq dedi ki, yaxın vaxtlarda Ukrayna rəhbərinin öz arzularını bilavasitə yetirmək imkanı olacaqdır.

Səfir dövlətimizin başçısına ötən il ərzində Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin genişlənməsi istiqamətində ikitərəfli səviyyədə görülmüş işlər barədə məlumat verdi. Bildirildi ki, indiyədək bütünlükdə 96 dövlətlərarası sənəd imzalanmış, onların 18-i tamamilə həyata keçirilmişdir. İqtisadi əməkdaşlıq sahəsində də böyük uğurlar əldə edilmişdir. Hökumətlərarası komissiyanın iki iclası keçirilmiş, ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsinin həcmi iki dəfə artmışdır. Ukrayna müəssisələri Azərbaycanın energetika sahəsinin inkişafında uğurla iştirak etmişlər. Sumu maşınqayırma zavodu «Şimal» DRES-də kompressor stansiyası tikmiş, Xarkovun «Turboatom» zavodu Yenikənd SES-in 4-cü enerji bloku üçün turbin göndərmişdir.

Diplomat dedi ki, siyasi məsləhətləşmələr sahəsində də müəyyən iş görülmüşdür. Ukrayna XİN-in Dövlət katibi Yuri Sergeyev

Bakıda səfərdə olmuş, burada ikitərəfli siyasi, iqtisadi, mədəni və hərbi-texniki əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilmişdir.

Boris Aleksenko dövlətimizin başçısının qarşısındakı yubileyi münasibətilə diplomatik korpusun ən xoş arzularını və təbrikini yetirərək dedi ki, əcnəbi diplomatlar prezident Heydər Əliyev ilə görüşmək arzusundadırlar. O, həmçinin bildirdi ki, Bakıdakı diplomatlar Azərbaycan paytaxtının yaşıllaşdırılması və abadlaşdırılması tədbirlərində icra hakimiyyəti ilə birlikdə fəal iştirak etmişlər.

Səfir Ukraynadakı siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyət barədə də məlumat verərək dedi ki, hazırda prezident Leonid Kuçmanın təşəbbüsü ilə ölkədə siyasi sistemin islahatı layihəsinin müzakirəsi gedir.

Ukrayna prezidenti ölkənin siyasi sistemini dəyişərək, onu parlament-prezident respublikasına çevirmək təklifi irəli sürmüşdür. İki-palatalı parlament yaratmaq, deputatların sayını azaltmaq nəzərdə tutulur. Seçki sistemində də müəyyən dəyişikliklər ediləcəkdir. Bütün hakimiyyət orqanlarında seçkiləri bir il ərzində keçirmək planlaşdırılır. Azərbaycanın təcrübəsindən istifadə edərək, belə bir qayda qoymaq nəzərdə tutulur ki, ölkədə keçirilən referendumun yekunları Mərkəzi Seçki Komissiyası nəticələri elan etdikdən sonra qüvvəyə minsin.

Daha sonra Boris Aleksenko Ukrayna prezidenti Leonid Kuçmanın məktubunu Azərbaycan prezidentinə təqdim edərək dedi ki, bu sənəd Yalta görüşündə qəbul olunmuş rəsmi məlumatın müddəalarına əsaslanır.

Prezident Heydər Əliyev məktubun mətni ilə tanış olaraq bildirdi ki, onun çatdırılması bir qədər gecikdirilmişdir. Səfir bunun səbəbini izah edərək dedi ki, mənə onu Sizə şəxsən təqdim

---

etmək tapşırılmışdı. Siz son dərəcə məşğul olduğunuza görə, bunu edə bilmədim.

Dövlətimizin başçısı səfirə müraciətlə vurğuladı ki, mənə desəydilər Leonid Daniloviçin məktubu var, sizi bütün hallarda qəbul edərdim. Belə sənədlər gecikdirilməməlidir. Sonra prezident Heydər Əliyev məktubla tanış olduğunu və düşünmək, məsləhətləşmək lazım gəldiyini bildirdi. Dövlətimizin başçısı dedi ki, bu məsələ bir müddət əvvəl Ukrayna, Rusiya və Qazaxıstan rəhbərləri arasında müzakirə olunmuşdur. Biz də müzakirə edəcək və nəticəsini bildirəcəyik.

**POLŞA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ALEKSANDR KVASNEVSKIYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Polşa Respublikasının milli bayramı – Konstitusiya günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Polşa Respublikası arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin gündən-günə inkişaf etməsindən məmnunam. Əminəm ki, ölkələrimiz arasında qarşılıqlı əlaqələrin bütün sahələrdə genişlənməsi bundan sonra da xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Polşa xalqına əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2003-cü il

**İSRAİL DÖVLƏTİNİN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MOŞE KATSAVA**

Hörmətli cənab Prezident!

İsraİL Dövlətinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı üçün səylərimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, ölkənizə sülh və əmin-amanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2003-cü il

**İSRAİL DÖVLƏTİNİN BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ARIEL ŞARONA**

Hörmətli cənab Baş nazir!

İsrail Dövlətinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və xalqınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan ilə İsrail arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyinə uyğun olaraq daim inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, xalqınıza sülh və əmin-amanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2003-cü il

**MİSİR ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MƏHƏMMƏD HÜSNÜ MÜBARƏKƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

75 illik yubileyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Siz Misir Ərəb Respublikasına başçılıq edərək xalqınızın sülh şəraitində yaşaması, əmin-amanlığı və firavanlığı üçün uzun illərdən bəri ardıcıl fəaliyyət göstərirsiniz. Beynəlxalq aləmdə baş verən proseslərdə fəal iştirakınız və prinsipial mövqeyinizlə Siz yüksək nüfuz qazanmışınız.

Azərbaycan ilə Misir arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafında və bugünkü səviyyəyə çatmasında xidmətləriniz böyükdür.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dost Misir xalqının rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 may 2003-cü il

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Bingöl bölgəsində baş vermiş zəlzələ nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar dərdinizə şərik çıxır, Sizə, həlak olanların qohumlarına və yaxın adamlarına dərin hüznə baş-sağlığı verir, xəsarət alanların tezliklə sağlmasını arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *1 may 2003-cü il*

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞANA

Hörmətli cənab Baş nazir!

Ölkənizin cənub–şərqindəki Bingöl bölgəsində baş vermiş zəlzələ nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbərini dərin kədər hissi ilə qarşıladım.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların qohumlarına və yaxın adamlarına dərin hüznə başsağlığı verir, yaralananlara və xəsarət alanlara şəfa diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *1 may 2003-cü il*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ

Bir neçə gündən sonra sülh və insanlıq əleyhinə ən dəhşətli müharibə olan İkinci dünya müharibəsində faşizm üzərində qələbənin ildönümü qeyd ediləcəkdir. İkinci dünya müharibəsi böyük itkilərə, faciə və məhrumiyyətlərə səbəb olsa da, faşizm üzərində qələbə ilə başa çatmış bu qələbə bəşəriyyəti böyük faciələrdən xilas etmiş, dünyanın sonrakı demokratik və azad inkişafına mühüm təsir göstərmişdir.

Bütün mütərəqqi qüvvələrlə birlikdə Azərbaycan xalqı həm ön, həm də arxa cəbhədə qələbə uğrunda mübarizəyə öz dəyərli töhfələrini vermiş, xalqımızın mərd övladları müharibədə cəsarətlə vuruşmuş, ağır və qanlı döyüşlərdə böyük qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər. Məhz buna görə də biz bu qələbəni böyük qürur hissi ilə qeyd edirik.

Bəşəriyyətin keçmişinin bizə dəhşətli müharibələrdən xəbər verdiyinə baxmayaraq, inanırıq ki, onun gələcəyi sülhdür. Bu inama sadıq olaraq və bütün insanlara sülh arzulayaraq, İkinci dünya müharibəsində iştirak etmiş Azərbaycan vətəndaşlarına ehtiram, həlak olmuş həmvətənlərimizin xatirəsinə hörmət əlaməti olaraq, humanizm və insanpərvərlik ənənələrini davam etdirərək, ümumbəşəri dəyərlərə və demokratiya ideallarına əsaslanaraq, İkinci dünya müharibəsində faşizm üzərində qələbənin ildönümü münasibətilə amnistiyanın elan edilməsini mümkün hesab edirəm.

Amnistiya aktının layihəsinə əsasən, İkinci dünya müharibəsi dövründə faşizmə qarşı döyüşlərdə iştirak etmiş, eləcə də həmin dövrdə keçmiş SSRİ Silahlı Qüvvələrində və arxa cəbhədə xidmət etmiş və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada bunlara bərabər tutulan şəxslər, habelə Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda döyüşlərdə iştirak etmiş şəxslər, həmçinin bu döyüşlərdə həlak olmuş və ya xəbərsiz itkin düşmüş şəxslərin yaxın qohumları barəsində amnistiya tətbiq olunaraq, onların cəzadan azad edilməsi, habelə cinayət təqibinə xitam verilməsi nəzərdə tutulur.

Həmçinin 1948–1953 və 1988-ci illərdə etnik təmizləmə, terrorçuluq və soyqırım siyasəti nəticəsində Ermənistandan deportasiya olunmuş, 1988–1993-cü illərdə Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı nəticəsində öz doğma torpaqlarından məcburi köçürülmüş, 1990-cı il 20 Yanvar faciəsindən və Xocalı soyqırımında əlil olmuş şəxslərə və şəhid olmuş şəxslərin yaxın qohumlarına, orden və medallarla təltif olunmuş, keçmiş SSRİ dövründə repressiyalara məruz qalaraq sonradan reabilitasiya olunmuş şəxslərə, birinci və ikinci qrup əlillərə, qadınlara, 60 yaşına çatmış kişilərə, cinayət törədərkən 18 yaşına çatmayanlara və bəzi digər şəxslərə də amnistiya şamil ediləcəkdir.

Göstərilənlərdən əlavə, ehtiyatsızlıqdan cinayət törətdiyinə görə beş ildən, qəsdən cinayət törətdiyinə görə üç ildən artıq olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər də cəzadan azad ediləcək, daha artıq müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslərin isə cəzalarının çəkilməmiş hissəsi azaldılacaqdır.

Eyni zamanda, azadlığın məhdudlaşdırılması, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama, hərbi ximdət üzrə məhdudlaşdırma, islah işləri və azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan digər cəzalara məhkum edilmiş şəxslər barəsində də amnistiya tətbiq olunaraq, onların cəzadan azad edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Bununla belə, cinayətlərin xarakterindən və ictimai təhlükəlilik dərəcəsindən asılı olaraq ağır və xüsusilə ağır cinayətlər törətmiş şəxslər barəsində, xüsusilə təhlükəli residiv yarıdan cinayətlər, cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi və sair hallar nəzərə alınmaqla amnistiya aktının layihəsində bəzi məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsi təklif edilir. Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq, 1990-cı il yanvarın 19-20-də sovet qoşunlarının Bakı şəhərinə qanunsuz yeridilməsi ilə əlaqədar törədilmiş cinayətlərdə, Xocalı soyqırımının baş verməsində, Azərbaycan Respublikası torpaqlarının Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsində təqsirli olan şəxslər barəsində amnistiya tətbiq edilmir.

Amnistiya aktı qəbul olunduğu təqdirdə, azadlıqdan məhrum etmə cəzasını çəkən məhkumlardan təqribən 3 min 400 şəxsin cəzaçəkmə müəssisələrindən tam azad edilməsi, 2200 şəxsin isə cəzalarının azaldılması və ya daha yüngül cəza növü ilə əvəz edilməsi, habelə azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzalara məhkum olunmuş 5 min 400 şəxsin cəzalarından azad edilməsi gözlənilir. Həmçinin, təhqiqat, ibtidai istintaq orqanları və məhkəmələr tərəfindən ibtidai araşdırma və məhməkə baxışı mərhələsində olan işlər üzrə 2 mindən çox şəxsə amnistiya tətbiq olunması nəzərdə tutulur. Ümumiyyətlə isə, təqribən 14 min şəxsin amnistiya aktının təsiri altına düşməsi ehtimal edilir.

Əminəm ki, bu qərarın qəbul edilməsi nəticəsində minlərlə insan cinayət məsuliyyətindən və cəzalardan azad olunaraq, öz vətəndaşlıq borcunu və vəzifələrini layiqincə yerinə yetirəcək, amnistiyanın elan edilməsi vətəndaşlarımızın Vətənə və xalqa sədaqət, qanunlara hörmət ruhunda tərbiyəsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Hesab edirəm ki, son illərdə qəbul olunmuş altı amnistiya aktının 64 minə yaxın şəxs barəsində tətbiq olunması, o cümlədən 19 minə qədər məhkumun cəzaçəkmə müəssisələrindən azad edilməsi və növbəti amnistiyanın elan olunması, hüququn aliliyinə və ədalətə əsaslanan cinayət hüquq siyasətinin həyata keçirilməsi ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunun dönməzliyinin təsdiqidir. Bütün bunları və cəzadan azad etmənin tərbiyəvi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, cinayət məsuliyyətindən və cəzadan azad olunacaq şəxslərin islah olunacaqlarını və cəmiyyətə qovuşacaqlarını arzulayaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinə uyğun olaraq, «İkinci dünya müharibəsində faşizm üzərində qələbənin ildönümü münasibətilə amnistiya haqqında» qərar layihəsini müzakirənizə təqdim edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 may 2003-cü il

Q E Y D L Ə R

1. SSRİ, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı – 1922–91-ci illərdə dünyanın ən böyük və qüdrətli dövlətlərindən biri. Tərkibində 15 müttəfiq respublika, 20 muxtar respublika, 8 muxtar vilayət olmuşdur. – 5,7,9,97,182,240,241,273,274,276,302.

2. Mustafa Nəsirov, Mustafa Cəfər oğlu (1921–2012) – general-mayor, SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi orqanlarının fəxri əməkdaşı. 1969–77-ci illərdə Zaqafqaziya Sərhəd Dairəsi qoşunları rəisinin müavini vəzifəsində çalışmışdır. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin (9-10-cu çağırış) deputatı olmuşdur.

Sərhəd qoşunlarının xidməti və fəaliyyətinə dair bir sıra əsərlərin müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 7.

3. Gürcüstan, Gürcüstan Respublikası – Cənubi Qafqazın mərkəzi və qərb hissəsində dövlət. Sahəsi 69,7 min km², əhalisi 5493 min nəfərdir. Dövlətin başçısı prezident, qanunverici orqanı parlamentdir. Paytaxtı Tbilisi şəhəridir. – 9,10,15,16,20,74,75,86,87,94–114,116, 125,126,131,227–229,238,254,255.

4. Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) – Şimali Amerikada dövlət. Şimaldan Kanada, cənubdan Meksika, şərqdən Atlantik okeanı və qərbdən Sakit okeanla əhatə olunur. Ərazisi 9,14 milyon km², əhalisi 280 milyon nəfərə yaxındır. İnzibati cəhətdən 50 ştata bölünür. Ali qanunvericilik orqanı ikipalatalı (Nümayəndələr Palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Dövlət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 9,10,16,19,26,55,56,63,68,74–88,94–133,136,144,145,147,149–150,155,188,192,215–219,227–229,245,250, 253–257,278–281.

5. İran, İran İslam Respublikası – Cənub–Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 1,65 milyon km², əhalisi 68,2 mln. nəfərdir. Paytaxtı Tehran

şəhəridir. İnzibati cəhətdən 24 ostana bölünür. Ali qanunverici hakimiyyət orqanı 4 il müddətinə seçilən Xalq Şurası Məclisidir. Hökuməti Baş nazir təşkil, prezident isə təsdiq edir. – 9,10,17,30,31,35–42,67,102, 160,238,245,278,290–291.

6. Rusiya, R u s i y a F e d e r a s i y a s ı – Avropanın şərqində, Asiyanın şimalında dövlət. Ərazisi 17075,4 min km², əhalisi 146,3 milyon nəfərdir. Rusiya Federasiyasına 21 respublika, 6 diyar, 49 vilayət, federal əhəmiyyətli Moskva və Sankt-Peterburq şəhərləri, 10 muxtar vilayət və mahal daxildir.

Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Dövlət Duması və Federasiya Şurasıdır. Paytaxtı Moskva şəhəridir. – 9,10,16,19,26,29,52–57,61–66,102,104,105,109,111,131,173,176,177,191–193,242,245,251, 294.

7. Elçin Quliyev, E l ç i n İ s a ğ a o ğ l u (d.1967) – hüquqşünas, general-leytenant. Bakı Dövlət Universitetini və Bakı Ali Hərbi Birləşmiş Komandirlər Məktəbini bitirmişdir. 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikası, Dövlət Xidmətinin rəisi – Sərhəd Qoşunlarının Komandanıdır. «Azərbaycan bayrağı» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 11,12–27,177.

8. Dağıstan, D a ğ ı s t a n R e s p u b l i k a s ı – Rusiya Federasiyasında respublika. Sahəsi 50,3 min km², əhalisi 2094,6 min nəfərdir. Paytaxtı Mahaçqala şəhəridir. Dağıstan ərazisi bizim eradan əvvəl 1-ci minilliyin axırlarına qədər Qafqaz Albaniyası tərkibində olmuşdur. 1813-cü ildə Gülistan müqaviləsinə əsasən çar Rusiyasına birləşdirilmişdir. – 14,223.

9. Zaqatala – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Şimal–şərqdə Dağıstanla, cənub–qərbdə Gürcüstanla həmsərhəddir. Sahəsi 1348 km², əhalisi 109,3 min nəfərdir. – 15,16, 22, 25.

10. Xaçmaz – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. 1963-cü ildə ləğv edilərək ərazisi Quba və Qusar rayonlarına verilmiş, 1965-ci ildə yenidən müstəqil rayon olmuşdur. Sahəsi 1045 km², əhalisi 148,4 min nəfərdir. – 15,17,22.

11. Balakən – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. 1963-cü ildə ləğv edilərək Zaqatala rayonuna verilmiş,

1965-ci ildə yenidən müstəqil rayon olmuşdur. Şimalda Dağıstanla, qərbdə və cənub-qərbdə Gürcüstanla həmsərhəddir. Sahəsi 923 km², əhalisi 85,3 min nəfərdir. – 15,16.

12. Şəmkir (1930–91-ci illərdə Şamxor rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1656,8 km², əhalisi 183,5 min nəfərdir. – 15,25.

13. Lənkəran – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 661 km², əhalisi 146,9 min nəfərdir. – 17.

14. Şəki – (1968-ci ilədək Nuxa rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. 1963-cü ildə ləğv edilərək ərazisi Oğuz rayonuna verilmiş, 1965-ci ildə yenidən müstəqil rayon olmuşdur. Sahəsi 2.43 min km², əhalisi 176 min nəfərdir. – 18,25.

15. Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçıları arasında imzalandığı saziş əsasında SSRİ dağılıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaradılmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici İşlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 21,54,64,65,191–193.

16. NATO (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cu il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi, NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərargahı Brüsseldədir. – 19,55,253–257.

17. «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı – NATO ilə Şərqi Avropa və keçmiş SSRİ ölkələri arasında siyasi və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq sənədi. 1994-cü il yanvarın 10–11-də NATO Şurasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Brüsseldə keçirilən görüşdə ABŞ tərəfindən təklif edilmişdir.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 4-də NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında Azərbaycanın «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması haqqında sənədi imzalamışdır. 1996-cı ilin aprelində Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında NATO-nun Baş katibi Havyer Solana ilə görüşündə Azərbaycan Respublikasının təqdimat sənədini ona vermişdir. Həmin sənəd əsasında Azərbaycanın NATO ilə tərəfdaşlığının fərdi proqramı hazırlanmışdır. – 19,254.

18. Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı – hökumətlərarası beynəlxalq təşkilat. Təşkilata 122 üzv – dövlət daxildir. 18 dövlət isə beynəlxalq və qeyri-dövlət təşkilatları ilə birlikdə müşahidəçilər statusuna malikdir. – 20,21.

19. Polşa, P o l ş a R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 312,7 min km², əhalisi 38,7 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 49 voyevodalığa bölünür. Ali və yeganə qanunverici orqanı ikipalatalı Seymdir. Paytaxtı Varşava şəhəridir. – 20,254,295.

20. Qara Qarayev, Q a r a Ə b ü l f ə s o ğ l u (1918–1982) – dahi Azərbaycan bəstəkarı. Musiqisi ümumdünya şöhrəti qazanmış, baletləri

respublikamızın və bir sıra dünya teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Q.Qarayevin musiqi dili sahəsinə gətirdiyi yeniliklər Azərbaycan və dünya musiqisinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. SSRİ Xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət və Lenin mükafatları laureatıdır. – 28–29.

21. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı – respublikanın ən böyük musiqi teatrı. Azərbaycan XKS-nin 1920-ci il 1 iyul tarixli qərarı ilə Birləşmiş Dövlət Teatrı tərkibində opera truppası kimi yaradılmışdı. 1924-cü ildə opera truppası bu teatrdan ayrılaraq müstəqil opera və balet teatrına çevrilmişdir. 1928-ci ildə teatra M.F.Axundovun adı verilmişdir. – 28–29.

22. Polad Bülbüloğlu (d.1945) – bəstəkar, müğənni, dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti. 1988–2005-ci illər Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyasında Fövqəladə və Səlahiyyətli səfirdir. I çağırış Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 28–29,187–190.

23. YUNESKO – BMT-nin maarif, elm və mədəniyyət işlərinə baxan hökumətlərəarası təşkilatı. 1945-ci ilin noyabrında yaradılmış, 1946-cı ildən fəaliyyətə başlamışdır. Ali orqanı iki ildən bir çağırılan konfransdır. Katibliyi Parisdədir. Azərbaycan 1992-ci ildən YUNESKO-nun üzvüdür. – 29,49,50,51.

24. Vasif Adıgözəlov, V a s i f Z ü l f ü o ğ l u (1936–2006) – bəstəkar. Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının professoru. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin 1-ci katibi olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatıdır. O bir çox musiqi əsərinin, 1 operanın, 5 musiqili komediyanın, 3 oratorianın, vokal-simfonik əsərlərin müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 29.

25. Rauf Abdullayev, R a u f C a n b a x ı ş o ğ l u (d. 1937) – dirijor, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti. Ü.Hacıbəyov adına

Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin bədii rəhbəri və Baş dirijorudur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 29.

26. Artur Rasizadə, A r t u r T a h i r o ğ l u (d.1935) – Azərbaycanın dövlət xadimi. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. 1986–92-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini vəzifəsində işləyib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının Baş naziridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 29,155.

27. Ramiz Mehdiyev, R a m i z Ə n v ə r o ğ l u (d.1938) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü. 1978–80-ci illərdə Rayon Partiya Komitəsinin 1-ci katibi, 1980–81-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da elm və təhsil şöbəsinin müdiri, 1981–83-cü illərdə Azərbaycan KP MK-da partiya təşkilat işi şöbəsinin müdiri, 1983–88-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da katib, 1988–94-cü illərdə Azərbaycan EA-nın İctimai-Siyasi Tədqiqatlar və İnformasiya İnstitutunda şöbə müdiri, 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının şöbə müdiri, 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının rəhbəridir. 1995–2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. Müasir siyasi problemlərə, dövlət quruculuğuna aid bir çox kitab və monoqrafiyaların müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal», Rusiya Federasiyasının «Dostluq» ordenləri ilə təltif edilmişdir. Beynəlxalq Nyu-York Akademiyasının və Türk Dünyası Araşdırmalar Uluslararası Elmlər Akademiyasının üzvüdür. – 29,66,155,195,197,207.

28. Elçin Əfəndiyev, E l ç i n İ l y a s o ğ l u (1943) – Azərbaycan yazıçısı, ictimai və dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının Xalq yazıçısı. Yazıçı İlyas Əfəndiyevin oğlu. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, Xaricdə Yaşayan Həmvətənlərlə Mədəni Əlaqələr –«Vətən» cəmiyyətinin sədri vəzifəsində işləmişdir. 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikasının Baş nazirinin müavini. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 29.

29. Türkiyə Cümhuriyyəti – Qərbi Asiyada və Avropanın cənub–şərq kənarında dövlət. Sahəsi 780,6 min km², əhalisi 78 milyon nəfərdir. İnzibati

cəhətdən 67 ilə (vilayətə) bölünür. Paytaxtı Ankara şəhəridir. Dövlət başçısı prezident, Ali qanunvericilik orqanı Türkiyə Böyük Millət Məclisidir. – 29,74,82,86,87,94–114,116,125,131,153,238,279,299,300.

30. Qazaxıstan, Q a z a x ı s t a n R e s p u b l i k a s ı – Avroasiyanın mərkəzi hissəsində dövlət. Sahəsi 2724,9 min km², əhalisi 16 679 min nəfərdir. Paytaxtı Astana şəhəridir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Ali Sovetdir. – 29,82,98,102,258,260,283,294.

31. Türkmənistan, T ü r k m ə n i s t a n R e s p u b l i k a s ı – Orta Asiyanın cənub–qərbində dövlət. Sahəsi 488,1 min km², əhalisi 4574 min nəfərdir. İnzibati ərazisi 5 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı Məclisdir. Paytaxtı Aşqabaddır. – 29,102,228.

32. Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti – 1974-cü ildə Yunanıstanda hakimiyyətə gəlmiş hərbi xunta Kiprin yunan irticaçıları ilə birlikdə Kipri Yunanıstana birləşdirmək məqsədilə ölkədə hərbi çevriliş etdilər və prezident Makariosu hakimiyyətdən uzaqlaşdırdılar. Bundan narahat olan Türkiyə Respublikası Kiprin türk icmasını müdafiə etmək məqsədilə oraya hərbi qüvvələr yeritdi və türk icması yaşayan ərazini yunan irticaçılarından təmizlədi. 1975-ci ildə Türkiyə–Kipr administrasiyası bu ərazidə federativ türk dövləti – Kipr Respublikasını elan etdilər. 1983-cü ildə bu dövlətin qanunverici orqanı Şimali Kipr Türk Respublikası (ŞKTR) – Kıbrıs elan etdi. – 29.

33. Fransa, F r a n s a R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 551 min km², əhalisi 58,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 95 departamentə bölünür. Qanunverici orqanı iki palatadan (Milli Məclis və Senat) ibarət parlament həyata keçirir. İcra hakimiyyəti prezident və Nazirlər Şurasına məxsusdur. Paytaxtı Paris şəhəridir. – 29,55,56,63, 104,105,109,111,245.

34. Xatəmi, S e y i d M ə h ə m m ə d X a t ə m i (d.1943) – İranın siyasi, ictimai və dövlət xadimi. 1989–92-ci illərdə İranın Mədəniyyət və İslam Oriyentasiyası naziri, 1997–2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 30,36,37,39,67,291.

35. Xamenei, H ü s e y n X a m e n e i S e y i d Ə l i (d.1939) – İrənın dıni və dövlət xadimi. 1981–89-cu illərdə İrənın prezidenti, 1989-cu ildən isə İrən İslam Respublikasının dıni rəhbəridir. – 31,36.

36. Litva, L i t v a R e s p u b l i k a s ı – Şərqi Avropada – Pribaltikada dövlət. Sahəsi 65,2 min km², əhalisi 3797 min nəfərdir. İnzibati ərazisi 44 rayona bölünür və respublika tabeçiliyinə 11 şəhər daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Seymdir. Paytaxtı Vılñüsdür. – 32.

37. Rolandas Paksas (d.1956) – Litva siyasi xadimi. 2003–2004-cü illərdə Litva prezidenti. Avropa ölkəsinin ilk rəhbəridir ki, impiçmentlə əlaqədar vəzifəsindən uzaqlaşdırılıb. – 32.

38. Qurban bayramı – müsəlman dünyasında ən əziz bayramlardan biri. Sosial-mənəvi həyatımızın tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Qurban bayramı müsəlman hicri-qəməri təqvimini ilə 12-ci ayda – zülhiccə ayının 10-cu günü başlanır və bir ay müddətində davam edir. Müsəlmanlar bu bayramı İslamın əsas şərtlərindən biri – Həcc mərasimlərinin yerinə yetirilməsi və böyük Allahın bəndələrinin günahının bağışlanması günü kimi qeyd edirlər. – 33–34,35,158.

39. Atəşkəs rejimi – 1994-cü il mayın 12-də Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə, müharibə aparan tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 38, 243.

40. İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) – 1969-cu ildə yaradılmışdır. Müsəlman ölkələrinin çoxunu birləşdirir. Nizamnaməsinə görə İslam Konfransı Təşkilatının fəaliyyəti müsəlmanların həmrəyliyinin möhkəmlənməsinə, üzv-dövlətlər arasında əməkdaşlığa yönəldilmişdir. İqamətgahı Ciddədədir (Səudiyyə Ərəbistanı). Azərbaycan 1991-ci ildən İKT-nın üzvüdür. Hazırda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı adlanır. – 38.

41. Estoniya, E s t o n i y a R e s p u b l i k a s ı – Şərqi Avropada dövlət. Sahəsi 45,2 min km², əhalisi 1492 min nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – Seymdir. Paytaxtı Tallindir. – 43.

42. Arnold Rüytel (d.1928) – Estoniya siyasi və dövlət xadimi. 2001–2006-cı illərdə Estoniya prezidenti. – 43.

43. Bruneı, Bruneı Dərüssalam – Cənub–Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 5,8 min km², əhalisi 300 min nəfərdir. Bruneı konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı sultandır. Paytaxtı Bəndər-Səri-Bəqavandır. – 44.

44. Hacı Həssənəl Bolkiah (d.1946) – Bruneı sultanı. XIV əsrdən hakimiyyətdə olan sülalənin 29-cu nümayəndəsi. – 44.

45. Küveyt, Küveyt dövləti – Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 1708 km², əhalisi 2 milyondan çoxdur. Küveyt konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı əmirdir. Qanunverici orqan və hökumət əmirə və birpalatalı Milli Məclisə tabedir. Paytaxtı əl-Küveytdir. – 45.

46. Cabir əl-Əhməd əs-Sabah – 2006-cı ildən Küveyt əmiri. Hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkədə bir sıra demokratik islahatlar keçirmiş, qadınlara dövlət orqanlarında işləməyə icazə verilmiş, onlar seçib-seçilmək hüququ əldə etmişlər. – 45.

46. İçərişəhər – Bakının qala divarları ilə əhatə olunan qədim hissəsi. Ərazisi 22 hektardır. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində İçərişəhər ərazisində iki mədəni təbəqə müəyyənləşdirilmişdir. XIV–XVII əsrləri əhatə edən üst təbəqədən düzbucaqlı və dördkünc yaşayış evlərinin qalıqları, VIII–XIII əsrlərə aid alt təbəqədən düzbucaqlı formalı kiçik otaqların qalıqları, quyular və s. maddi mədəniyyət nümunələri aşkar edilmişdir.

İçərişəhər orta əsrlərdə Bakının əsas mərkəzinə çevrilmiş, XII əsrdə burada ilk qala divarları çəkilmişdir. Bu divarlar 25–30 m dənizin içərisinə uzanaraq İçərişəhərin qarşısında qapalı liman əmələ gətirmişdi. İçərişəhərin üç əsas – Şamaxı, Salyan və dəniz sahilinə açılan darvazası olmuşdur. İçərişəhərdəki Sınıqqala (1078), Qız qalası və s. abidələr İçərişəhərin əvvəllər dənizə yaxın sahədə inkişaf etdiyini göstərir. XV əsrdə Şirvanşahlar sarayı tikilmişdir. XVII əsrdə İçərişəhərdə çoxlu karvansara və ticarət binası inşa edilmiş, XVIII əsrdə isə Xan sarayı tikilmiş, yeni su kəmərləri

çəkilmədi. XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində İçərişəhərin plan quruluşu dəyişdirilmədən köhnə binaların yerində əsaslı daş binalar tikilmişdir. Bu zaman qala divarlarının ikinci sırası sökülmüş və yalnız Şamaxı darvazasının yanında 2-ci darvaza tikilmişdir (1888). Beləliklə, qoşa darvaza əmələ gəlmişdir. 1977-ci ildə İçərişəhər Azərbaycan memarlığı tarixi qoruguna çevrilmişdir. – 46–51,164,170.

47. İpək Yolu, B ö y ü k İ p ə k Y o l u – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl II əsrin sonlarından eramızın XVI əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzanaraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur.

XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək Yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək Yolu üstündə yerləşən ölkələrdə ciddi maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi; TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya–Qafqaz–Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək Yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 47,48,232.

48. Naxçıvan – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı. Ərazisi 0,013 min km², əhalisi 67 min nəfərdən çoxdur. Naxçıvan Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindəndir. Müasir Naxçıvan qədim, antik və orta əsr şəhər yerinin xarabalıqları üzərində yerləşmişdir.

Naxçıvan e.ə. IX–VI əsrlərdə qədim Manna və Midiyanın, eramızın əvvəllərində Albaniyanın, IV əsrdən Sasanilərin tərkibində olmuşdur. 654-cü ildə isə Naxçıvanı ərəblər işğal edirlər. Naxçıvan Azərbaycan Atabəylər dövlətinin (1136–1225) paytaxtlarından biri olmuşdur. 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsinə qədər Naxçıvan müxtəlif dövlətlərin nüfuz dairəsində olub. Məhz bu ildən Naxçıvan Rusiya imperiyasına birləşdirildi və qəza mərkəzinə çevrildi.

Naxçıvan şəhəri 1924-cü il fevralın 9-da Naxçıvan MSSR təşkil ediləndən muxtar respublikanın paytaxtı oldu. – 47,206,261.

49. Gəncə – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Sahəsi 107 km², əhalisinin sayına görə Bakıdan sonra ikinci şəhərdir. Gəncə Azərbaycanın qədim şəhərlərindəndir, salındığı tarix dəqiq məlum deyil. Bəzi müəlliflər Gəncənin Makedoniyalı İsgəndərin dövründə (e.ə.336–323) salındığını qeyd etmişlər. – 47.

50. Bərdə – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Bərdə Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindəndir. Ərəb tarixçisi Bəlazuri (IX əsr) Bərdənin Sasani hökmdarı I Qubadın (488–531), İran tarixçisi Həmdullah Qəzvini (XIV əsr) isə Makedoniyalı İsgəndərin dövründə (e.ə.336–23) salındığını göstərmişlər. Arxeoloji qazıntılar buradakı yaşayış məskəni daha qədimlərə aid edir. – 47.

51. Qəbələ (1930–91-ci illərdə Qutqaşen) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur. Ərazisi 1,55 km², əhalisi 95,6 min nəfərdir. – 47.

52. Nizami Gəncəvi, İlyas Yusif oğlu (1141–1209) – dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. Dünya ədəbiyyatı tarixinə məsnəvi formasında yazdığı beş epik poemadan ibarət «Xəmsə» müəllifi kimi daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvinin ilkin Şərq Renessansının zirvəsi olan yaradıcılığında dövrünün ən humanist, ümumbəşəri ictimai-siyasi, sosial və mənəvi-əxlaqi idealları parlaq bədii əksini tapmışdır. Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq ədəbiyyatında mənzum roman janrının əsasını qoymuş, yeni ədəbi məktəb yaratmışdır. Nizami Gəncəvi həm də dövrünün görkəmli mütəfəkkiri olmuşdur. Onun bütün əsərlərində insanın mənəvi azadlığı tərənnüm olunur. – 47.

53. Qız qalası – Azərbaycanda tarixi-memarlıq abidəsi. Bakıdadır (İçəri-şəhərdə). Tədqiqatçıların çoxu tərəfindən müdafiə məqsədilə XII əsrdə tikildiyi qəbul olunmuşdur. Qalanın daş kitabəsində kufi xətti ilə Məsud Davud oğlunun («Qübbə Məsud bin Davud») adı həkk edilmişdir. Qız qalası memarlıq formasına görə Şərqdə yeganə abidədir. Abidənin hündürlüyü 32 m, diametri 16–16,5 m-dir. Divarlarının qalınlığı aşağıda 5 m, yuxarıda 4 m olan Qız qalası silindrik əsas

hissədən və ona bitişik bütöv çıxıntıdan ibarət orijinal quruluşa malikdir. Silindrik hissə daxildə səkkizmərtəbəlidir. Bu mərtəbələrdə 250-dək adam yerləşə bilər. Abidənin Qız qalası adlanması haqqında xalq arasında müxtəlif əfsanələr mövcuddur. –47.

54. Şirvanşahlar sarayı – Azərbaycan memarlıq kompleksi, Şirvan – Abşeron memarlıq məktəbinin görkəmli abidəsi. Bakının İçərişəhər hissəsindədir. Bakının XV əsrdə Şirvanşahlar dövlətinin paytaxtına çevrilməsi ilə əlaqədar tikilmişdir. 1420–60-cı illər arasında salınmış Şirvanşahlar sarayı ansamblının binaları yerin relyefinə uyğun olaraq inşa edilmişdir. Ərazisinin ən hündür yerində olan Yuxarı həyətdə saray binası (1420-ci illər) və ona bitişik Divanxana (1450-ci illər), aşağı həyətdə türbə (1435) və minarəli Şah məscidi (1442), yuxarı həyətin yaxınlığında Seyid Yəhya Cəlaləddin Bakuvinin türbəsi (1450-ci illər) və ona bitişik kiçik məscid yerləşir. Türbə olan həyətin giriş baştağı Şimal darvazası (1585) tikilmişdir. Şirvanşahlar sarayı ansamblının yaxınlığında hamam, «Şah kəhrizi»nin qurtaracağına 500 min litr su tutan ovdan qalmışdır. – 47.

55. Şirvanşahlar dövləti (VI əsr–1538) – Azərbaycan feodal dövləti. Şirvanşahlar sülaləsi idarə edirdi. Əsasən, Şirvan tarixi vilayətini, ayrı-ayrı vaxtlarda isə şimalda Dərbənd, qərbdə Şəki–Gəncə, cənubda Beyləqan əyalətlərini, şimalda isə Xəzər dənizi sahilindəki əraziləri əhatə edirdi. Paytaxtı Şamaxı (bir müddət Bakı) şəhəri olmuşdur. Şirvanşahlar dövləti VI əsrin birinci yarısında Sasanilər tərəfindən yaradılmışdır. Şirvanşahlar tarixini dörd dövrə bölmək olar: ilk Şirvanşahlar, Məzyədilər, elmi ədəbiyyatda səhvən Kəsrənilər adlandırılan XI–XIV əsr Şirvanşahları və Dərbəndilər.

XI əsrin sonlarından Şirvanşahların siyasi yüksəlişi başlandı. Bu yüksəliş monqol işğalınadək davam etdi. III Maniçöhr (1125) Şirvanşahlar dövlətinin güclənməsi və tərəqqisi dövrü idi, III Manuçöhrün ölümündən sonra Şirvan taxtına I Axsitan sahib oldu. 1192-ci ildə baş vermiş güclü zəlzələ nəticəsində Şamaxı dağıldı, xeyli əhali, o cümlədən Axsitanın ailə üzvləri həlak oldu. Şirvan ərazisi təqribən yüz il Elxanilər və Qızıl Orda xanları arasında döyüş meydanına çevrildi. IV–XV əsrlərdə Şirvanşahlar müstəqil hakimiyyət sürürdülər. 1539-cu ildə Şirvanşahlar dövlətinə son qoyuldu. –47.

56. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası – Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafını təşkil və təmin edən, dövlətin elmi və elmi-texniki siyasətini həyata keçirən ali dövlət elmi təşkilatı. 1945-ci ildə Bakıda təsis edilmişdir. 2001-ci ilin may ayından Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası adlanır. Azərbaycan Milli EA-nın aşağıdakı bölmələri var: fizika; texnika və riyaziyyat elmləri; kimya elmləri; yer elmləri; biologiya elmləri; aqrar elmləri; humanitar və ictimai elmlər. Burada elmin müxtəlif sahələrinə dair aktual problemlər üzərində tədqiqat işləri aparılır. Hər il onlarla elmi işin nəticəsi istehsalatda tətbiq olunur. – 50,51,178,179,180.

57. Rusiya Dövlət Duması – 1906-cı ildə Rusiyada yaradılan nümayəndəli qanunvericilik müəssisəsi. 17 oktyabr Manifesti əsasında yaradılmışdır. Burada qanunlar müzakirə edilərək Dövlət Şurasına təqdim edilir və çar tərəfindən təsdiq edilirdi. Duma 1917-ci il 6 oktyabra qədər fasilələrlə fəaliyyət göstərdi. 1993-cü il Rusiya Federasiyasının Konstitusiyasına əsasən Duma təzadən bərpa olundu. – 52–57.

58. Dmitrii Roqozin (d.1963) – Rusiya siyasi və dövlət xadimi, diplomat, fəlsəfə elmləri doktoru. 2003–2004-cü illərdə Dövlət Dumasında sədr müavini, 2011-ci ildə Rusiya Federasiyasının Brüsseldə NATO-nun nümayəndəsi, 2012-ci ildən isə Dnestryanıda xüsusi nümayəndəsidir. – 52-57.

59. Putin Vladimir Vladimiroviç (d.1952) – 2000–2008-ci illərdə Rusiya Federasiyasının prezidenti. 1975–97-ci illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1998-ci ildə Rusiya Federasiyası prezidenti administrasiyasının rəhbəri, 1998–99-cu illərdə FTX-nın direktoru, 1999-cu ilin avqustundan Rusiya hökumətinin başçısı, 2008-ci ilin mayında Rusiya Federasiyasının Baş naziri təyin edilmişdir. 2012-ci ilin mart ayında Rusiya Federasiyasının prezidenti seçilmişdir. – 52,55,56,57,63,64,66,102.

60. Ruşaylo Vladimir (d.1953) – 1972-ci ildən SSRİ Daxili İşlər Nazirliyində müxtəlif məsul vəzifələrdə işləmişdir. 1998-ci ildən Rusiya Daxili İşlər nazirinin müavini, 1999-cu ildən nazir, 2001-ci ildə MDB ölkələri üzrə Kollektiv Təhlükəsizlik Şurasının sədri, 2003-cü ildə isə Rusiya Təhlükəsizlik Şurasının katibi olmuşdur. – 52,61–66.

61. Elçibəy, Əliyev Əbülfəz Qədirqulu oğlu (1938–2000) – 1989-cu ildə yaradılan AXC-nin, sonralar AXCP-nin sədri. 1992-ci ilin iyunundan 93-cü ilin iyununa qədər Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 53,242.

62. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (AŞPA) – 2004-cü ildə təşkil olunmuşdur. AŞPA-da 25 Avropa ölkəsinin 732 deputatı fəaliyyət göstərir. – 53,54,237–247.

63. Avropa Şurası (AŞ) – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nin əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, seçki sisteminə çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını müdafiə etmək, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nin ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə Nazirliklərinin Müşavirəsi və Kətiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən Avropa Şurasının üzvüdür. – 53,54,160,237.

65. İlham Əliyev, İlham Heydər oğlu (d.1961) – görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat, siyasi elmlər doktoru, professor. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin oğlu. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 1997–2003-cü illər birinci vitse-prezidenti. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm xidmətləri vardır.

2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. Siyasi və dövlət xadimi kimi, İlham Əliyev beynəlxalq aləmdə böyük hörmət və nüfuz qazanmış, bir neçə ölkənin yüksək mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan idmançılarının beynəlxalq yarışlarda uğurlar əldə etməsində də AMOK-un prezidenti kimi, İlham Əliyevin böyük xidmətləri vardır. Onun şəxsi təşəbbüsü ilə Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkiddə və respublikanın əksər rayonlarında dünya standartlarına cavab verən böyük olimpiya kompleksləri tikilib istifadəyə verilmiş, güclü maddi-texniki baza yaradılmışdır.

İlham Əliyevin doğma Azərbaycanımızın inkişafında müstəsna xidmətləri vardır. Onun dövründə ölkə iqtisadiyyatı, qeyri-neft sektoru sürətlə inkişaf etmiş, eyni zamanda ölkəyə qoyulan xarici investisiyalar xeyli artmışdır.

İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş «Regionların sosial-iqtisadi inkişafı haqqında dövlət proqramı»na əsasən respublikanın şəhər və rayonlarında onlarla sənaye müəssisəsi açılmış, yüz minlərlə iş yerləri yaradılmış və böyük abadlıq işləri görülür.

Ölkədə demokratik islahatlar aparılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində uğurlu xidmətlər göstərən İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında partiya sədrinin müavini, II qurultayında sədrin birinci müavini seçilmişdir. 2005-ci ilin martından isə Yeni Azərbaycan Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1–2-ci çağırış) deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. Azərbaycan haqqında, xüsusilə Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü və onun nəticələri, erməni terrorizmi barədə həqiqətlərin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna xidmətləri vardır. «Heydər Əliyev» və Fransanın «Fəxri legionun böyük xaç komandoru» ordenləri ilə təltif olunmuş, bir neçə ölkənin və beynəlxalq təşkilatların fəxri ad və mükafatlarına layiq görülmüşdür. Bir neçə xarici akademiya və universitetlərin fəxri üzvüdür. – 53,57,160, 161,162,188.

66. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti – Azərbaycan Respublikası ərazisində muxtar vilayət. 1923-cü il iyulun 7-də təşkil edilmişdir. Dağlıq Qarabağda 1988-ci ilə qədər 170 min əhali yaşayırdı. Ərazisi 4 min km²-dir. Mərkəzi Xankəndi.

1988–92-ci illərdə muxtar vilayətin erməni separatçıları və millətçiləri Ermənistan silahlı qüvvələri ilə birlikdə bu ərazidə yaşayan azərbaycanlıları doğma torpaqlarından çıxararaq Dağlıq Qarabağı işğal etdilər. BMT-nin 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinə görə, erməni işğalçıları Azərbaycan torpaqlarını qeydsərtsiz tərk etməlidirlər. Ancaq Azərbaycan torpaqları hələ də erməni tapdağı altındadır. – 54,56,57,61,76,78–79,89,91,103,104, 107,109,111,115,117,120,122,127,132,181,206,217,221,229,239,240,241, 242,244,246,247.

67. Böyük Britaniya, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı – Qərbi Avropada dövlət. B.Britaniya adası, İrlandiya adasının şimal-şərq hissəsi, Anqlsi, Uayt, Normand, Orkney, Hebrid, Şetlend adaları və bir sıra kiçik adalardan ibarətdir. Sahəsi 244,1 min km², əhalisi 58,8 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən qraflıqlara və qraflıq hüququnda olan şəhərlərə bölünür. Böyük London xüsusi inzibati vahiddir. B.Britaniya parlamentli monarxiyadır. Paytaxtı London şəhəridir. – 55,77,147,247.

68. Kosovo problemi – 1980-ci illərdən başlayaraq Yuqoslaviya (Yuqoslaviya Federativ Sosialist Respublikası) ciddi iqtisadi və siyasi çətinliklərlə qarşılaşdı. 1991-ci ildə millətlərarası qarşিদurma nəticəsində YFSR parçalandı. Federasiyanın tərkibindən Sloveniya, Xorvatiya, Bosniya və Hersoqovina, Makedoniya çıxdı və müstəqil dövlət oldular. 1992-ci ildə Serbiya və Monteneqro Yuqoslaviya Respublikası yaradıldı. 1999-cu ildə serb hökuməti tərəfindən Kosovoda (Serbiyanın tərkibində) yaşayan albanlara qarşı zorakılıq başlandı və nəticədə etnik qarşিদurma yarandı. Buna görə də NATO aviasiyası tərəfindən bombardman edildi. Məhz bundan sonra Yuqoslaviya öz ordusunu Kosovodan çıxartdı və NATO-nun sülhməramlı ordusu albanları serblərdən qorumaq üçün Kosovoya girdi. 2002-ci ildə Serbiya və Monteneqro adı ilə adlandırıldı. 2006-cı ildə keçirilən referendum nəticəsində Monteneqro Serbiyadan ayrıldı və müstəqil dövlət yaratdı. – 55.

69. Bosniya və Hersoqovina – 1945–92-ci illərdə Yuqoslaviya Sosialist Federativ Respublikası tərkibində olmuşdur. Yuqoslaviyanın tərkibindən çıxdıqdan sonra əhali arasında (müsəlman, serb və xorvat) milli-dini zəmində qarşিদurma yarandı və qanlı hərbi münaqişəyə səbəb oldu. 1993-cü ildə Deytonda (ABŞ) ümumi sülh haqqında şaziş imzalandı. 1995-ci ildə qüvvəyə minən Konstitusiyaya görə ölkədə Birləşmiş Bosniya və Hersoqovinanadan ibarət federativ respublika yarandı. – 55.

70. ATƏT-in Minsk qrupu – 1992-ci il martın 24-də yaradılmışdır. 1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və fransalı həmsədrləri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan–Azərbaycan

münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 55,56,76,78–79,104,105,109,111,117,120,122,128,132,243,245.

71. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildən BMT-nin üzvüdür. Dövlətimizin apardığı uğurlu xarici siyasət nəticəsində Azərbaycan 2011-ci ilin oktyabr ayında BMT Təhlükəsizlik Surasına qeyri-daimi üzv qəbul olunmuşdur. – 56,64,104,109,112,214,243.

72. ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3–9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə yolundan əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edir. – 56,63,64,109,111,243,244.

73. Avropa məhkəməsi – Avropa İttifaqının əsas orqanlarından biri. Bu orqan doqquz Baş prokurorun razılığı ilə 6 il müddətinə köməkçi kimi fəaliyyət göstərən 15 hakimdən ibarətdir. Əsas funksiyası: müqavilələrin tətbiqində və şərhində hüquqi cəhətdən düzgün olmasına diqqət yetirmək, üzv dövlətlərin, birliklər və fiziki şəxslərin mübahisələrini həll etmək; son qərarı verməkdir. – 58–59.

74. Luzius Vildhaber (d.1937) – İsveçrə vəkili. 1998–2007-ci illərdə insan haqları üzrə Avropa məhkəməsinin sədri olmuşdur. – 58–59.

75. Hacıyev Xanlar, Xanlar İrşad Faiq oğlu (d.1956) – hüquqşünas. 1993–98-ci illərdə Ali Məhkəmənin sədri, 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin sədri olmuşdur. Hazırda Avropa Məhkəməsinin üzvüdür. – 58.

76. Koreya, Koreya Respublikası – Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 98,5 min km², əhalisi 45,2 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 9 əyalətə və 6 mərkəzi tabe şəhərə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – birpalatalı Milli Məclisdir. Paytaxtı Seuldur. – 60.

77. Kim De Çjun (d.1926) – 1997–2003-cü illərdə Koreyanın prezidenti. Milli Konqres Yeni Siyasətdə Partiyasının lideri. Demokratiya və insan hüquqlarının müdafiəçisi. Həmçinin Şimali Koreya ilə sülh və barışığa görə Nobel mükafatı laureatı. – 60.

78. Corc Buş (d.1946) – ABŞ-ın 43-cü prezidenti (2000–2008-ci illər). ABŞ-ın 41-ci prezidenti Corc Herbert Buşun oğludur. 1968-ci ildə Yel universitetini (incəsənət, tarix bakalavri), 1975-ci ildə isə Harvard universitetini (incəsənət magistri) bitirmişdir. «Speaktrum-7 Enerci Korporeyşn» firmasının yaradıcısıdır. 1994-cü ildən Texas ştatının qubernatoru olmuşdur. – 68,74,75,77,78,86,87,88,115–117,123,124,126,127,128,129,144, 145,155,216,217, 227.

79. Rod-Aylend – Atlantik okeanı sahilində ABŞ-ın şimal-cənubunda ştat. Sahəsi 3,2km², əhalisi 991 min nəfərdir. İnzibati mərkəzi Providens şəhəridir. – 68.

80. Bolqarıstan, Bolqarıstan Respublikası – Cənubi Avropada, Balkan yarımadasında dövlət. Sahəsi 110,9 min km², əhalisi 8,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 9 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, ali qanunverici orqanı birpalatalı Xalq Məclisidir. Paytaxtı Sofiya şəhəridir. – 69,254.

81. Georgi Pirvanov (d.1957) – Bolqarıstan siyasi və dövlət xadimi. Tarix elmləri doktoru. 2000–2011-ci illərdə Bolqarıstanın prezidenti olmuşdur. – 69.

82. Mərakeş, M ə r a k e ş K r a l l ı ğ ı – Şimal–Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 446,6 min km², əhalisi 26,7 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 35 əyalətə və 8 prefektura bölünür. Mərakeş konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı birpalatalı Nümayəndələr palatasıdır. Paytaxtı Rabatdır. – 70.

83. VI Məhəmməd, B i n ə l - H ə s ə n (d.1963) – 1999-cu ildən Mərakeş kralı. Məhəmməd 1666-cı ildən Mərakeşi idarə edən Alautlar sülaləsindən 18-ci kraldır. – 70.

84. Qana, Q a n a P e s p u b l i k a s ı – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 238,5 min km², əhalisi 16,9 milyon nəfərdir. Millətlər Birliyinə daxildir. İnzibati ərazisi 10 vilayətə və paytaxt mahalına bölünür. Paytaxtı Akkradır. – 71.

85. Con Kofi Agyekum Kufuor (d.1938) – 2001–2007-ci illərdə Qananın prezidenti, 2007–2008-ci illərdə Afrika İttifaqının sədri olmuşdur. – 71.

86. Tunis, T u n i s R e s p u b l i k a s ı – Şimali Afrikada dövlət. Sahəsi 164,2 min km², əhalisi 9 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici hakimiyyət Nümayəndələr palatasına (parlament) məxsusdur. Paytaxtı Tunis şəhəridir. – 72.

87. Zeynalabidin bin Əli (d.1936) – Tunis hərbi və dövlət xadimi, general. 1987–2011-ci illərdə Tunis prezidenti. 2011-ci ildə xalq tərəfindən vəzifəsindən qovulmuşdur. – 72.

88. İrlandiya, İ r l a n d i y a R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 70,3 min km², əhalisi 3,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 26 qraflığa və 5 şəhər qraflığına bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Dublindir. – 73.

89. Meri Makalis (d.1951) – İrlandiya siyasi xadimi. 1997-ci ildən İrlandiya prezidenti. 2004-cü ildə yenidən opponentlərsiz prezident seçilmişdir. Meri Makalis İrlandiyanın birləşdirilməsinin ən böyük tərəfdarıdır. – 73.

90. Devid Vuqvord (d.1946) – neftçi–mühəndis, 1999–2007-ci illər «bp–Azərbaycan» şirkətinin prezidenti. Bir çox ölkələrdə – Ərəb əmirliklərində, Norveç, Rusiya və ABŞ-da bp şirkətinin nümayəndəsi vəzifələrində işləmişdir. İngiltərənin «Müqəddəs Mixail və Müqəddəs Georgi», Gürcüstanın «Şərəf», Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordenləri ilə təltif olunmuşdur. – 75,106,110,125.

91. Natiq Əliyev, Natiq Ağaəli oğlu (d.1947) – 1993–2006-cı illər Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikası Sənaye və Energetika naziridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 75,106,125.

92. Bakı–Tbilisi–Ceyhan – 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-ın Energetika naziri Bakı–Tbilisi–Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara bəyannaməsini» imzalamışlar. Uzunluğu 1695 km olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri 2006-cı ildə istifadəyə verilmişdir. – 74,75,80,82,84,85,87,98,99,100,101,103,108,112,116,120,123,124,125,129,130.

93. İraq, İraq Respublikası – Cənub–Qərbi Asiyada – Dəclə və Fərat çayları hövzəsində neft ixrac edən ölkə. Sahəsi 438,3 min km², əhalisi 22,4 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 18 mühafəzaya bölünür. Dövlət başçısı prezident, hökumət başçısı isə Baş naziridir. Ölkə ABŞ və NATO ölkələri ilə müharibə vəziyyətində olduğu üçün ali qanunverici orqanı yoxdur. Paytaxtı Bağdaddır. – 76,215,216,227,229,255,279,280,281.

94. Vaşinqton – Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtı. Ölkənin siyasi, elm və mədəniyyət mərkəzi. Şəhər 1791-ci ildə salınmış və ABŞ-ın ilk prezidenti C.Vaşinqtonun şərəfinə adlandırılmışdır. – 77,78–88,93–133,144,149,217,218,256.

95. London (B ö y ü k L o n d o n) – Böyük Britaniyanın paytaxtı. Dünyanın ən böyük şəhərlərindən və limanlarından biri. Əhalisi 7 milyon nəfərdir. İdarəçilik funksiyalarının çoxunu Böyük Londonun Bələdiyyə Şurası və dairə şuraları həyata keçirir. XI əsrin sonu XII əsrin əvvəlində London rəsmən İngiltərənin paytaxtı oldu. – 77,147.

96. Hafiz Paşayev, Hafiz Mir Cəlal oğlu (d.1941) – diplomat. Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru. 1992–2006-cı illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri olmuşdur. 2006-cı ildən Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər nazirinin müavini və Diplomatiya Akademiyasının rektorudur. – 77,106.

97. Yaşar Əliyev, Yaşar Teymur oğlu (d.1955) – diplomat. 2002–06-cı illərdə BMT-də Azərbaycanın daimi nümayəndəsi. 2006-cı ildən ABŞ-da Azərbaycanın Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri. – 77.

98. Bakı– Tbilisi – Ərzurum – Cənubi Qafqaz qaz kəməri. Rəsmən 2007-ci ildə açılmışdır. Kəmərin uzunluğu 970 km-dir (442 km Azərbaycandan, 248 km Gürcüstandan, 280 km isə Gürcüstan–Türkiyə sərhədindən Ərzuruma qərdərdir). Kəməre qaz «Şahdəniz»dən ötürülür. – 74,85,87,106, 217.

99. «Şahdəniz» – Azərbaycanın Xəzər dənizi sektorunda ən böyük və ən zəngin qaz yataqlarından biri. – 82,108,231.

100. Bakı–Novorossiysk neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir hissəsi Bakı–Novorossiysk neft kəməridir. Bu kəmə 1997-ci ilin noyabrında istifadəyə verilmişdir. – 82,98.

101. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası – özəl investisiya layihələrinə kömək üçün yaradılan beynəlxalq təşkilat. Əsası 1956-cı ildə qoyulmuşdur. – 84–85,126,130.

102. Çeyni Riçard (Dik) (d.1941) – Amerikanın siyasi xadimi. 1989–1992-ci illərdə ABŞ-ın Müdafiə naziri olmuşdur. 1993-cü ildən Amerikada Sahibkarlıq İnstitutunun direktorudur. «Hallibörtn» korporasiyasının prezidenti, Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasının fəxri üzvüdür. 2001–2009-cu illərdə ABŞ-ın vitse-prezidenti olmuşdur. – 86,121–122,129,130.

103. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) –1994-cü ilin axırlarında yaradılmışdır. «Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının müştərək işlənilməsi və istifadəyə verilməsi» haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın bir neçə böyük neft şirkətləri arasında imzalanmış müqavilənin payçıları adından onun şərtlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış əməliyyat şirkətidir. Buraya 7 ölkəni (B.Britaniya, Yaponiya, Norveç, Rusiya, Türkiyə və Səudiyyə Ərəbistanı) təmsil edən 11 iri neft şirkəti daxildir. – 98,126.

104. Yunanıstan, Yunanıstan Respublikası – Cənubi Avropada dövlət. Sahəsi 132 min km², əhalisi 10,5 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 13 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, Ali qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Afinadır. – 82,230–233,234.

105. Xocalı soyqırımı – 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı birləşmələri və Xankəndində yerləşən Rusiyanın 366-cı alayının əsgər və zabitləri Xocalıya hər tərəfdən hücum etmiş, şəhəri tamamilə yandırmışlar; 600 nəfərdən artıq azərbaycanlı qəddarcasına öldürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüş, yüzlərlə şəhər sakini yaralanmışdır. Dünyanın bir sıra dövlətləri Xocalı soyqırımını tanımışdır. – 89–92,182, 289,302,303.

106. Çin Xalq Respublikası (ÇXR) – Mərkəzi və Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 9,6 milyon km², əhalisi 1219 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 22 əyalətə (Tayvansız), 5 muxtar rayona və mərkəz tabeliyində olan 3 şəhərə (Pekin, Şanxay, Tyantszın) bölünür. Ali dövlət hakimiyyəti orqanı Ümumçin Xalq Nümayəndələri Məclisidir. Dövlət başçısı Çin Xalq Respublikasının sədridir. Paytaxtı Pekindir. – 93,154,220–222.

107. Tszyan Tszemin (d.1926) – Çinin partiya və dövlət xadimi. 1989-cu ildən Çin KP MK-nın Baş katibi, 1993–2005-ci illər Çin Xalq Respublikasının sədri olmuşdur. – 93,220.

108. Sintszyan-Uyğur Muxtar rayonu – Çində muxtar rayon. Ölkənin şimal-qərbində yerləşir. Sahəsi 1,6 milyon km², əhalisi 13,1 milyon nəfərdir. İnzibati mərkəzi Urumçi şəhəridir. – 93.

109. Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası – 1996-cı ildə yaradılmışdır. Özəl, qeyri-kommersiya təşkilatıdır. 160 üzvü var. – 94–114.

110. Stiven Mənn – amerikan diplomatı. 2001–2009-cu illərdə ABŞ Dövlət katibinin koməkçisi. 2004–2006-cı illərdə ABŞ-dan ATƏT-in Dağlıq Qarabağ üzrə həmsədri olmuşdur. – 94–114,228.

111. 1993-cü il iyun hadisələri – Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi həddinə gətirmiş Gəncə hadisələri, Bakıda Ali Sovetin binası qarşısında keçirilən çoxsaylı mitinqlə, xalqın tələbilə Heydər Əliyevin Naxçıvandan Bakıya gəlməsi, Ali Sovetin sədri seçilməsi, o zamankı respublika prezidenti Ə.Əliyevin (Elçibəyin) Kələki kəndinə getməsi, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevin respublika prezidentinin vəzifəsini icra etməyə başlaması nəzərdə tutulur. – 96.

112. 1994-cü il oktyabr hadisələri – oktyabrın 3-də Gəncə və Qazaxda, həmçinin Bakıda Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən dövlət çevrilişi cəhdi nəzərdə tutulur. Həmin gün Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev televiziya və radio ilə xalqa müraciət etmişdi. Gecə olmasına baxmayaraq Bakı və ona yaxın yerlərdən yüz minlərlə insan Prezident sarayı qarşısına toplaşaraq milli və vətəndaşlıq həmrəyliyi nümayiş etdirərək Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləmişlər. – 96.

113. 1995-ci il mart hadisələri – martın 12–13-də Qazax və Ağstafa, martın 16–17-də isə Bakının 8-ci kilometr qəsəbəsində Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin bir qrup üzvünün silahlı çıxışı nəzərdə tutulur. Respublika

rəhbərliyinin qəti tədbirləri nəticəsində çevriliş cəhdinin qarşısı alındı və silahlı dəstə tərkisilahlı oldu. – 96.

114. «Əsrin müqaviləsi» – 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 97.

115. Nobel qardaşları – İsveç ixtiraçıları və sənayeçiləri. Silah istehsalı və ağ neft ticarəti ilə məşğul olmuşlar. Robert Nobel XIX əsrin 70-ci illərində Bakıya gəlmiş və neft işi ilə maraqlanmışdı. O, sonralar qardaşı Lüdviqi də bu işə cəlb etmiş və onlar 1879-cu ildə «Nobel qardaşları» şirkətini təsis etmişlər. Şirkətin, demək olar, bütün kapitalı, habelə illər boyu götürdüyü yüz milyon manatlarla izafi mənfəət Bakı neftinin hesabına qazanılmışdı. Tərkibinə əsas kapitalı 130 milyon manatdan çox olan 25 müxtəlif müəssisə daxil idi.

Nobel qardaşları inhisarlarının Bakıda fəaliyyəti Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına səbəb oldu. Onların açdığı müəssisələrdə minlərlə azərbaycanlı işləmiş və onlar öz işlərinin gözəl mütəxəssisi olmuşlar. Onların sifərişi ilə İsveçdə tikilən və Xəzərə gətirilən «Zoroastr» gəmisi dünyada ilk neftdaşıyan tanker idi. Beynəlxalq Nobel mükafatları Alfred Nobelin vəsiyyətinə əsasən Nobel fondu tərəfindən təsis edilmişdir. Bu mükafat hər il məşhur alimlərə (etdikləri ixtiralarla və gördükləri işlərə), ictimai və siyasi xadimlərə, yazıçı və şairlərə verilir. – 97.

116. İkinci dünya müharibəsi (1939–45) – Almaniya, İtaliya və Yaponiya tərəfindən başlanmış böyük müharibə. İkinci dünya müharibəsi 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya girməsi ilə başladı. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniya müharibə elan etdi. 1940-cı ilin ortalarından alman qoşunları Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland, Lüksemburq, sonra isə Fransanı işğal etdi.

1941-ci il iyunun 22-də Almaniya SSRİ-yə qarşı müharibə elan etdi. 1942–43-cü illərdə sovet ordusunun Stalingrad və Kursk vuruşmalarında qələbəsi Almaniyanı qəti surətdə sarsıtdı.

1945-ci il mayın 2-də sovet ordusu Berlini aldı. Mayın 8-də Karlsruhda (Berlin yaxınlığında) Almanıyanın danışıqsız təslim olması haqqında akt imzalandı.

Yaponıyanın təslim olması haqqında sənəd isə sentyabrın 2-də imzalandı. Bununla İkinci dünya müharibəsi qurtardı. İkinci dünya müharibəsində 72 ölkə iştirak etmişdir. Müharibədə iştirak edən ölkələrin silahlı qüvvələrinə 110 milyon adam çağırılmışdı. Müharibədə 62 milyon adam həlak olmuş, minlərlə şəhər, qəsəbə və kənd dağılmışdı. – 97,142,289,301–304.

117. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) – respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 97,106,188.

118. ATƏT-in İstanbul zirvə görüşü – 1999-cu il noyabrın 18–20-də Türkiyənin İstanbul şəhərində ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə keçirildi. Bu, ATƏT-in son toplantısı idi. İstanbul sammitində 3 sənəd qəbul olundu. Birincisi – İstanbul xartiyası – dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması, ölkələrin ərazi bütövlüyünün qorunması, baş vermiş münaqişələrin sülh yolu ilə həll olunması və s. İkinci sənəd Avropada adi silahlar haqqında idi. Üçüncü sənəd isə siyasi bəyannamə idi. – 98.

119. Şevardnadze, Eduard Amvrosiyeviç (d.1928) – Gürcüstanın və SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. 1972–85-ci illərdə Gürcüstan KP MK-nın Birinci katibi, 1985–90-cı illərdə SSRİ Xarici İşlər naziri, 1994–2003-cü illərdə Gürcüstanın prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 101,125.

120. Çeçenistan (İçkeriya) – Rusiya Federasiyasında respublika. Orta əsrlərin əvvəllərində Çeçenistanın xeyli hissəsi Alan dövlətinin tərkibində idi. XIX əsrdə Rusiya Şimali Qafqazı işğal etməyə başladı. Çeçenlər öz torpaqlarından çıxarılır, onların yerinə burada kazaklar yerləşdirilirdi. Bu da

Çeçenistanda milli-azadlıq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu. Dağlıların bu hərəkatı (1817–1864) 1859-cu ildə Şeyx Şamil təslim olduqdan sonra yatırıldı və Çeçenistan tamamilə Rusiyaya birləşdirildi. 1991–92-ci illərdə Rusiya Federasiyası tərkibində müstəqil Çeçenistan Respublikası yaradıldı. Paytaxtı Qroznı şəhəridir. – 103.

121. AzərTAc, Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi – Azərbaycanda dövlət informasiya orqanı. 1919-cu ildə yaradılmışdır. 1921-ci ildən Azərbaycan Teleqraf Agentliyi (AzərTA), 1972-ci ildən Azərinform adlanırdı. 1992-ci ildən AzərTAc kimi fəaliyyət göstərir. AzərTAc müasir Azərbaycan həqiqətlərini, ölkədə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunu, iqtisadiyyatın inkişafını, sosial-mədəni sahədə qazanılmış uğurları, respublikanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun yüksəlməsini əks etdirən informasiya və fotoinformasiyaları yayır, dünyada cərəyan edən ən mühüm hadisələr barədə operativ məlumat verir. – 108.

122. Dövlət Neft Fondu – 1999-cu ildə yaradılmışdır. Əsas fəaliyyəti Azərbaycanın neft strategiyasından əldə edilən gəlirlərin idarə edilməsidir. – 108.

123. Bosfor – Avropa ilə Kiçik Asiya arasında boğaz. Qara və Mərmərə dənizlərini birləşdirir. Uzunluğu təqribən 30 km, eni 750 m-dən 3,7 km-dək, dərinliyi ən dayaz yerdə 33 m-dir. Qara dənizdən yeganə çıxış yolu olan Bosforun mühüm iqtisadi və strateji əhəmiyyəti var. – 110.

124. «ANS» televiziyası – Azərbaycanda 1991-ci ildən fəaliyyət göstərən müstəqil televiziya kanallarından biri. – 112,136.

125. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası (BMTTS) – BMT-nin daimi fəaliyyət göstərən mühüm orqanı. BMT-nin Nizamnaməsinə görə, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında əsas məsuliyyət daşıyır. 15 üzvü var: 5 daimi (Çin, Fransa, Rusiya, Böyük Britaniya, ABŞ), 10 üzvü isə 2 il müddətinə seçilir. Şuranın hər bir üzvü bir səsə malikdir. Prosedura məsələlərinə dair qərarlar Şuranın 9 üzvü səs verdikdə qəbul olunmuş sayılır. –112.221.

126. Ağ ev – Vaşinqtonda ABŞ prezidentinin iqamətgahı və dəftərxanası (1800-cü ildən).1792–1829-cu illərdə inşa edilmişdir. ABŞ hökumətinə çox zaman Ağ ev deyilir. – 115–117,217,218.

127. Kolin Pauell (d.1937) – Amerika generalı. Prezident Corc Buş (ata) zamanında (1980–89,1989–92) Dövlət katibi olmuşdur. – 117,127, 128.

128. Ruzvelt Franklin Delano (1882–1945) –ABŞ-ın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1932–1944-cü illərdə 4 dəfə ABŞ prezidenti seçilmişdir. Ruzvelt İkinci dünya müharibəsi zamanı İngiltərə və SSRİ ilə antihitler koalisiyasının təşəbbüsçülərindən biri olmuşdur. – 117.

129. ABŞ Dövlət Departamenti – ABŞ-da 1789-cu ildən Xarici İşlər Nazirliyi funksiyasını həyata keçirən əsas xarici siyasət idarəsi. Dövlət katibi başçılıq edir, prezidentin və Konqresin hazırladığı xarici siyasi xətti həyata keçirir. –118–120,217.

130. Riçard Armitac – R.Reyqanın prezidentliyi dövründə (1980–1988) Müdafiə nazirinin beynəlxalq təhlükəsizlik üzrə müşaviri olmuşdur. Corc Buşun (ata) prezidentliyi dövründə (1988–1992) xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir işləyərkən yeni müstəqil dövlətlərə yardım göstərmək proqramının müəlliflərindən biri olmuşdur. Həmin vaxtdan 907-ci düzəlişin əleyhinə çıxır. Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası Direktorlar Şurasının üzvüdür. «Armitac Assoşieyts El Si» şirkətinin sahiblərindən biridir. – 118,119–120,144.

131. Klivlend – ABŞ-da şəhər. Klivlend ABŞ-ın sənaye, maliyyə–ticarət və mədəni mərkəzlərindən biri kimi tanınır. – 133,136,145,147.

132. Donald Ramsfeld (d.1932) – Amerika siyasi xadimi, respublikaçı, 1975–77, 2001–2006-cı illərdə ABŞ-ın Müdafiə naziri olmuşdur. – 127,218.

133. Pakistan, P a k i s t a n İ s l a m R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Asiyada dövlət. Sahəsi 796 min km², əhalisi 133,5 milyon nəfərdir. Paytaxtı

İslamabad şəhəridir. İnzibati cəhətdən 4 əyalətə və federal paytaxt ərazisinə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. – 134,172.

134. Pərviz Müşərrəf (d.1943) – 2001–2008-ci illərdə Pakistan Respublikasının prezidenti, ordu generalı. 1988–90 və 1993–96-cı illərdə Pakistanın Baş naziri, 1998-ci ildə Baş qərargah rəisi olmuşdur. – 134,172.

135. Çexiya, Ç e x i y a R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 78,9 min km², əhalisi 10,3 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 7 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı (Senat və Deputatlar palatası) parlamentdir. Paytaxtı Praqadır. 1993-cü ildən Çexoslovakiya Federasiyasının fəaliyyəti dayandırıldıqdan sonra Çexiya müstəqil dövlətdir. – 135.

136. Vatslav Klaus (d.1941) – 2003-cü ildən Çexiya prezidenti. – 135.

137. 8 Mart Beynəlxalq qadınlar günü – iqtisadi, ictimai və siyasi bərabərlik uğrunda mübarizədə qadınların beynəlxalq həmrəylik günü. Beynəlxalq qadınlar gününün bayram edilməsi Klara Setkinin təklifi ilə 1910-cu ildə sosialist qadınların 2-ci Beynəlxalq konfransında (Kopenhagen) qərara alınmışdı. İlk dəfə bayram 1911-ci ildə bir sıra Avropa ölkələrində keçirilmişdir, Azərbaycanda isə 1917-ci ildən qeyd edilməyə başlanmışdır. – 137–138.

138. Kuba, K u b a R e s p u b l i k a s ı – Amerikada, Vest-Hinddə dövlət. Sahəsi 110,9 min km², əhalisi 11,1 milyon nəfərdir. Paytaxtı Havana şəhəridir. Dövlətin ali orqanı birpalatalı Milli assambleyadır. Dövlətin və hökumətin başçısı – Dövlət Şurasının sədridir. – 139.

139. Fidel Kastro, K a s t r o R u s (d.1926) – 1960–2008-ci illərdə Kuba Respublikası Dövlət Şurası və Nazirlər Sovetinin sədri, 1965-ci ildən Kuba KP MK-nın Birinci katibi və Kuba Silahlı qüvvələrinin Baş komandanı. 1953-cü ildə Batista diktaturasına qarşı silahlı üsyana başçılıq etmişdir. – 139.

140. Əlcəzair, Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikası – Şimali Afrikada dövlət. Sahəsi 2382 min km², əhalisi 30,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 48 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Milli Xalq Məclisidir. Paytaxtı Əlcəzair şəhəridir. – 140.

141. Əbdüləziz Buteflikay (d.1937) – Əlcəzair dövlət xadimi, 1999-cu ildən Əlcəzair prezidenti. – 140.

142. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – Müsəlman Şərqudə ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklərin və daşnakların səyi ilə devrilmişdir) yaşamışdır. Paytaxtı əvvəlcə Gəncə (1918, 16 iyun – 17 sentyabr), sonra Bakı şəhəri (1918, 17 sentyabr – 1920, 28 aprel) idi. Azərbaycan hökuməti yeni suveren milli dövlətin müxtəlif problemlərinin həlli yollarında böyük əzmlə çalışırdı. Nazirlər Şurasının 27 iyun 1918-ci il tarixli fərmanı ilə respublikada dövlət dili türk (Azərbaycan) dili elan edildi. Azərbaycan Respublikasının parlamenti 1919-cu il avqustun 11-də Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Xalq maarifi sahəsində qısa müddətdə böyük tədbirlər həyata keçirildi. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazaxa köçürüldü, Bakı Dövlət Universiteti təsis edildi, xarici ölkələrdə kadr hazırlığı məqsədi ilə 1919–20-ci tədris ilində 100 nəfər gənc Avropanın müxtəlif təhsil müəssisələrinə göndərildi. Məktəblərin xeyli hissəsi milliləşdirildi, kitabxanalar açıldı, savadsızlığın ləğvi üçün kəndlərdə kurslar yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzləri (üçrəngli bayraq, gerb, himn) milli Azərbaycan rəmzləri kimi tanındı. Azərbaycan Dövlət Bankı yaradıldı, 1918-ci ilin martında dağıdılmış neft sənayesi və Bakı–Batum neft kəməri bərpa edildi. – 141.

143. Beynəlxalq Qızıl Xaç Cəmiyyəti – Qızıl Xaç Liqasını, Beynəlxalq qızıl Xaç Cəmiyyətini və Qızıl Xaç Liqasının ictimai təşkilatlarını birləşdirən beynəlxalq ictimai təşkilat.

1863-cü ildə əsası qoyulan bu təşkilatın işi İsveçrə vətəndaşlarının hərbi munaqişələrdə zərər çəkənlərə yardım etməkdir. – 142.

144. Serbiya və Çernoqoriya İttifaqı – keçmiş 2003–2006-cı illərdə Yuqoslaviya Sosialist Federativ Respublikasının altı respublikasından iki respublikasında yaranmış dövlət. 2006-cı il may referendumundan sonra Çernoqoriya Serbiyadan ayrılaraq müstəqil dövlət elan edildi. Serbiya isə 2006-cı ilin iyunundan müstəqil dövlət elan edildi və İttifaq öz varlığını itirdi. – 146,148.

145. Svetozar Maroviç (d.1955) – 2003–2006-cı illərdə Serbiya və Çernoqoriya İttifaqının prezidenti olmuşdur. Konstitusiyaya uyğun olaraq həm də hökumət başçısı olmuş, ancaq faktiki olaraq hökuməti idarə etməmişdir. – 146,148.

146. Cinciç Zoran (1952–2003) – 2001–2003-cü illərdə Serbiyanın Baş naziri olmuşdur. 2001-ci ilin iyununda Cinciçin başçılığı ilə keçmiş Yuqoslaviya prezidenti Slobodan Miloşeviç etdiyi hərbi cinayətlərə görə tutulub Beynəlxalq Haaqa məhkəməsinə verilmişdir. – 148.

147. Beynəlxalq Valyuta Fondu – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi, beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-ci ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə, məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Valyuta Fonduna qəbul olunmuşdur. – 150.

148. Dünya Bankı – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton–Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və sosial dirçəlişinə kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 150.

149. Ərdoğan Rəcəb Tayyib (d.1954) – Türkiyə siyasi və dövlət xadimi. R.T.Ərdoğan 1980-ci ildən siyasi fəaliyyətə qoşulmuşdur. 1994-cü ilin martında İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin sədri, Ədalət və İnkişaf Partiyasının lideri.

2002-ci ildə keçirilən növbədənənar seçkilər nəticəsində Ədalət və İnkişaf Partiyası təkbaşına hakimiyyətə gəlmək imkanı əldə etdi və Ərdoğan TBMM-də Türkiyənin Baş naziri seçildi. – 153,300.

150. Xu Szintao (d.1942) – Çin siyasətçisi və dövlət xadimi. 1992-ci ildən ÇKP MK-da yüksək vəzifələrdə çalışmışdır. 2002-ci ildə ÇKP MK-nın Baş katibi, 2003-cü ildə ÇXR-nın sədri, 2004-cü ildə isə ÇXR Hərbi Şurasının sədri olmuşdur. 2007-ci ildən Ümumçin Xalq Nümayəndələri Məclisinin sədridir. – 154,220.

151. Vahid Axundov (d.1942) – iqtisadçı, elmlər doktoru, professor. 1993–2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası İqtisadi siyasət üzrə Dövlət müşaviri olmuşdur. – 155.

152. Novruz bayramı – qədim xalq bayramı. Şimal yarımkürəsində astronomik yazın başladığı gecə-gündüz bərabərliyi günündə (martın 21–22-də) keçirilir. Qədim zamanlardan başlayaraq İran, Azərbaycan, Əfqanıstan, Tacikistan, Özbəkistan və bəzi Şərqi ölkələri baharın – yeni ilin gəlişini şənliklərlə qarşılayırlar. Respublikamız müstəqillik qazanandan sonra Novruz bayramı rəsmi ümumxalq bayramı və istirahət günü elan edilmişdir. – 156–157,158–160,164–170.

153. Həzrəti Əli ibn Əbu Talib (598–661) – Məhəmməd əleyhüssəlamın əmisi oğlu və kürəkəni (qızı Fatimənin əri). İmam Əli islam dinini ilk qəbul edənlərdən olmuş, müsəlmanların bütün vuruşmalarında iştirak etmiş, igidliyi ilə fərqlənmişdir. – 162.

154. Lerik rayonu (1938-ci ilədək Zuvand rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Cənub və cənub-qərbdə İranla həmsərhəddir. Sahəsi 1084 km², əhalisi 66,2 min nəfərdir. – 171.

155. İmam Xomeyni, R u h u l l a M u s ə v i (1903–1989) – 1979-cu ildən İran İslam Respublikasının başçısı, ayəullah. 1964-cü ildə şah rejimi tərəfindən ölkədən qovulmuş, əvvəlcə İraqda, sonra isə Fransada mühacirətdə olmuşdur. 1979-cu ildə İrana qayıtmış, inqilaba başçılıq etmiş şah rejimini devirməyə və İslam Respublikasını qurmağa nail olmuşdur. – 160.

156. Banqladeş, B a n q l a d e ş X a l q R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Asiyada dövlət. Sahəsi 144 min km², əhalisi 123 milyon nəfərdir. Millətlər Birliyinə daxildir. İnzibati ərazisi 4 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Dəkkədir. – 171.

157. İacuddin Əhməd (d.1931) – Banqladeş siyasi və dövlət xadimi. 2002–2009-cu illərdə Banqladeşin prezidenti olmuşdur. – 171.

158. Aleksii II (1929–2010) – 1990–2010-cu illərdə Moskvanın və Bütün Rusiyanın patriarxı; xristian dinini qorumaq hərəkatının görkəmli nümayəndələrindən biri; Rusiya pravoslav kilsəsində əmin-amanlıq hərəkatının rəhbəri, Avropa Kilsələr Konfransı Şurasının sədri olmuşdur. – 173.

159. Şeyxülislam Hacı Allahşükür Hüseyn oğlu (d.1949) – 1980-ci ildən Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin, 1990-cı ildən Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının sədridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» və «İstiqlal» ordenləri ilə təltif edilmişdir. – 173,175,192.

160. Aydın Qurbanov, A y d ı n S ə m ə d o ğ l u (1953–2003) – iş adamı, mesenat. Keçən əsrin 90-cı illərində Rusiyada böhran hökm sürdüyü zaman orada yaşayan etnik azərbaycanlılara kömək etmək üçün RF-da Ümumrusiya Azərbaycanlılar Konqresini yaratdı və konqresin vitse-prezidenti seçildi. Bakıda Müqəddəs Baş kafedral kilsəni yenidən bərpa etmişdir. Ümumiyyətlə, onun müxtəlif layihələri olmuşdur: uşaq evlərinə kömək, ümumtəhsil və tibb müəssisələrini maliyyələşdirmək və s. – 175.

161. 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı, 1905–18-ci illər soyqırımı – çarizmin fəal köməyi ilə erməni-daşnak silahlı birləşmələrinin Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisinə qarşı törətdiyi genişmiqyaslı qanlı

aksiyalar. Ermənilərin 1905-ci ilin fevralında Bakıdan başlanan vəhşilikləri bütün Azərbaycanı və indi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycan ərazisindəki yaşayış məntəqələrini əhatə etdi. Yüzlərlə Azərbaycan kəndi dağıldı, yüz minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirildi, xalqımıza məxsus çoxlu milli mədəniyyət abidələri məhv və talan olundu. Bütün bu vəhşiliklər ermənilərin vaxtilə yerləşdirildikləri, lakin əhalinin milli tərkibində azlıq təşkil etdikləri Azərbaycan torpaqlarını zorla erməniləşdirmək, bədnam «azərbaycanlısız Ermənistan» kimi qeyri-insani planlarını azərbaycanlıların soyqırımını hesabına həyata keçirmək niyyətindən xəbər verir. – 181–184.

162. Zəngəzur – Azərbaycanın tarixi ərazisi. Tarixi vilayət kimi, indiki Ermənistan ərazisinin cənub–şərqini, Göyçə gölü hövzəsini, Azərbaycan Respublikasının cənub–qərbinə əhatə edirdi. Zəngəzur ərazisi ən qədim dövrlərdən başlayaraq Azərbaycan dövlətinin tərkib hissəsi olmuşdur. Rusiya–İran müharibələrindən (1804–13; 1826–28) sonra Türkmənçay müqaviləsinə (1828) əsasən, Rusiyaya qatılmışdır. Bu vaxtdan etibarən Zəngəzura çar hökumətinin himayəsi altında Türkiyə və İrandan kütləvi surətdə ermənilərin köçürülməsinə başlanılmış, beləliklə, qədim Azərbaycan torpağı olan Zəngəzura da sünə surətdə erməni əhalisinin sayca çoxaldılması siyasəti yeridilmişdir. Zəngəzur 1829-cu ildə Qarabağ əyalətinə qatılmış, 1861-ci ildən Azərbaycan ərazisində Zəngəzur qəzası təşkil olunmuş, 1867-ci ildə Yelizavetpol (Gəncə) quberniyası yaradıldıqda qəza onun tərkibinə daxil edilmişdi. Cənubi Qafqazda müstəqil dövlətlər yaradıldıqdan sonra ermənilərin Zəngəzura qarşı ərazi iddiaları soyqırımları ilə müşayiət olundu. Sovet Rusiyasının yaxından köməyi ilə Zəngəzur qəzası torpaqlarının böyük bir hissəsinin Ermənistanı ilhaq edilməsilə Azərbaycana daha bir zərbə vuruldu, Naxçıvan bölgəsi Azərbaycandan ayrı salındı. – 181.

163. Şəhidlər xiyabanı – Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olmuş mərd oğul və qızların uyuduğu müqəddəs ziyarət gah. 1990-cı il yanvarın 20-də sovet ordusunun hücumu zamanı həlak olmuş onlarla adam «Dağüstü park»ın qərb hissəsində dəfn edilmişdir. Bura o vaxtdan «Şəhidlər xiyabanı» adlanır. Xiyabanda eyni zamanda Ermənistan işğalçılarına qarşı Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi uğrunda qəhrə-

mançasına həlak olanlar da dəfn edilmişdir. 1998-ci ildə burada hündürlüyü 22 metr olan əbədi məşəl – abidə qoyulmuşdur. – 184.

164. Seneqal, S e n e q a l R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Afrikada dövlət. Sahəsi 196,2 min km², əhalisi 8,5 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 10 vilayətə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Milli Məclisdir. Paytaxtı Dakardır. – 186.

165. Abdulay Vad (d.1926) – 2000-ci ildən Seneqal prezidenti. Abdulay Vad Afrika Birləşmiş Ştatları yaratmaq ideyasının tərəfdarıdır. – 186.

166. Müslüm (Əbdülmüslüm) Maqomayev (1885–1937) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. 1912-ci ildən ömrünün axırınadək opera tamaşalarına dirijorluq etmişdir. M.Maqomayevin «Şah İsmayıl» operası Azərbaycan opera sənətinin inkişafı tarixində əhəmiyyətli yer tutur. – 187.

167. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası – respublikanın ən böyük musiqi təşkilatı. Azərbaycanda filarmoniya 1936-cı ildə təşkil olunmuşdur (həmin ildən də M.Maqomayevin adını daşıyır). Filarmoniyanın nəzdində Simfonik orkestr, Mahnı və rəqs ansambli, Rəqs ansambli, Xor kApellası, Simli kvartet fəaliyyət göstərir. – 187–190.

168. Abid Şərifov, A b i d Q o c a o ğ l u (d.1940) – inşaatçı. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini. – 187–190.

169. Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi – burada R.Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi nəzərdə tutulur. 1936-cı ildə Azərbaycan Dövlət Muzeyinin incəsənət şöbəsi əsasında yaradılmış və 1937-ci ildə açılmışdır. Muzeyin fondunda on minə qədər incəsənət əsəri qorunub saxlanılır. Ekspozisiyasında Azərbaycan, rus sənətkarlarının, Qərbi Avropa və Şərq ölkələrinin boyakarlıq, qrafika, heykəltəraşlıq və s. əsərləri nümayiş etdirilir. – 188.

170. Rostropoviç Mstislav Leopoldoviç (1927–2007) – Bakıda doğulmuş görkəmli musiqiçi, violonçelist, dirijor. Lenin mükafatı laureatı, SSRİ Xalq artisti. Bakı Musiqi Akademiyasının fəxri professoru. Azərbaycan

Respublikasının «İstiqlal» və «Heydər Əliyev» ordenləri ilə təltif edilmişdir. – 190.

171. İsrail – Yaxın Şərqdə dövlət. Sahəsi 20,8 min km², əhalisi 5,5 milyon nəfərdir (1948–49-cu illərdə işğal edilmiş ərazi daxil olmaqla). İsrail dövləti BMT-nin Baş Məclisinin 1947-ci il 29 noyabr tarixli qərarına əsasən yaradılmışdır. İsrail inzibati cəhətdən 6 mahala bölünür. Dövlət başçısı prezidentdir, onu birpalatalı parlament (Knesset) seçir. Hökumətə geniş səlahiyyəti olan Baş nazir başçılıq edir. – 191–193,296,297.

172. Sumqayıt – Azərbaycanda şəhər. Bakıdan 35 km şimal-qərbdə, Xəzər dənizinin qərb sahilində yerləşir. Sahəsi 83 km², əhalisi 231,1 min nəfərdir. Əvvəllər kiçik yaşayış məntəqəsi olan Sumqayıt 1938-ci ildə Bakı neft sənayesini elektrik enerjisi ilə təmin edəcək İstilik Elektrik Stansiyasının tikintisi ilə şəhər tipli qəsəbəyə çevrildi və get-gedə Bakıdan sonra ölkəmizin ikinci sənaye şəhərinə çevrildi. Sənayesində kimya və metallurgiya sahələri əsas yet tutur. – 194–213.

173. Surət Hüseynov, S u r ə t D a v u d o ğ l u (d.1959) – 1993–1994-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanın müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı yönəlmiş çevriliş cəhdinə rəhbərlik etmişdir. – 195.

174. Fikrət Sadıqov, F i k r ə t M ə m m ə d o ğ l u (d.1940) – kimyaçı, texnika elmləri doktoru. 1992–2003-cü illərdə «Azərkimya» Dövlət Şirkətinin prezidenti, 1995–2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, Beynəlxalq Mühəndislər Akademiyasının, Beynəlxalq EKO Energetika Akademiyasının həqiqi üzvüdür. – 197,199,200,201,203,204,209.

175. Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrı – Azərbaycanın ən qədim dram teatrı. Tarixi 1873-cü ildə Bakıda səhnəyə qoyulmuş M.F.Axundovun «Lənkəran xanının vəziri» və «Hacı Qara» komediyalarının tamaşası ilə başlanır. Bu teatr 1880–90-cı illərdə C.Zeynalovun ev tamaşaları, N.Mahmudbəyovun və H.B.Zərdabinin teatr truppaları əsasında yaradılmışdır.

Azərbaycan SSR XKS-nin 1920-ci il 1 iyul tarixli qərarı ilə Birləşmiş Dövlət Teatrı yaradıldı və buraya bütün teatr truppaları daxil oldu. 1922-ci ildə dram truppası Birləşmiş Dövlət Teatrından ayrılaraq müstəqil fəaliyyət göstərməyə başladı. – 200.

176. Cəlal Əliyev, C ə l a l Ə l i r z a o ğ l u (d.1928) – bitki fizioloqu, elm təşkilatçısı, ictimai xadim. Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, əməkdar elm xadimi, Rusiya Kənd Təsərrüfatı EA-nın həqiqi üzvü, Ukrayna və Belarus Aqrar EA-larının əcnəbi üzvü, Beynəlxalq Elmi İnkişaf Şurasının – Beynəlxalq EA Azərbaycan bölməsinin fəxri prezidentidir. Azərbaycan MEA-nın Botanika İnstitutunda məhsuldarlıq proseslərinin molekulyar-genetik əsasları şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışır. Azərbaycan MEA Rəyasət Heyətinin üzvüdür.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1995-ci ildən) deputatıdır. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 204.

177. Qubadlı – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1933-cü ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 802 km², əhalisi 27,2 min nəfər. 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal olunmuşdur. – 204,206.

178. Nikolay Tixonov (1905–1997) – SSRİ dövlət xadimi. 1980–85-ci illərdə SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri olmuşdur. – 205.

179. Zəngilan – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur. Sahəsi 707 km², əhalisi 28,4 min nəfər. 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 206.

180. Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) – Azərbaycanda ən kütləvi siyasi partiya. YAP 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində təsis edilib. 81 rayon və 5 minə yaxın ilk partiya təşkilatı var. Partiyada Gənclər Birliyi və Qadın Şurası fəaliyyət göstərir. Parlamentdə 73 deputatla təmsil olunur. YAP Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, ölkəmizdə demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət qurulmasında və iqtisadi-siyasi islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. YAP ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında aparıcı qüvvədir. YAP-ın təsis konfransında (1992)

mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev yekdilliklə partiyanın sədri seçilmişdi. 2005-ci il mart ayından isə YAP-ın sədri prezident İlham Əliyevdir. – 206,208.

181. Kofi Annan (d.1938) – 1997–2006-cı illərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi olmuşdur. Nobel mükafatı laureatı. – 214.

182. Ross Uilson (d.1955) – 2000–2003-cü illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanda Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri olmuşdur. Hazırda Ross Uilson Türkiyədə ABŞ-ın səfiri vəzifəsində çalışır. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 215–219,227–229,278–281.

183. Toni Bleyr, E n t o n i Ç a r l z L i n t o n (d.1953) – B.Britaniyanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1983-cü ildən parlamentin deputatı, 1997–2007-ci illərdə B.Britaniyanın Baş naziri olmuşdur. 2007-ci ildən BMT-nin İsrail ilə Fələstin probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etmək üçün vasitəçi təyin edilmişdir. – 216.

184. Səfər Əbiyev, S ə f ə r A x u n d b a l a o ğ l u (d.1950) – general-polkovnik. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Müdafiə naziridir. – 218,219,262,274,275,279,280.

185. Məhəmmədli Məhəmmədov (d.1930) – Rusiya dövlət və siyasi xadimi. 1983–2006-cı illərdə Dağıstan Respublikasının müxtəlif məsul vəzifələrində çalışmış və 2006–2010-cu illərdə Dağıstan Dövlət Şurasının sədri olmuşdur. – 223.

186. Danimarka, D a n i m a r k a K r a l l ı ğ ı – Avropanın şimalında dövlət. Sahəsi 43,1 min km², əhalisi 5,24 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 14 amta bölünür. Danimarka konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı kral (kraliça), qanunverici orqanı birpalatalı Folketingdir. Paytaxtı Kopenhagendir. – 224,225.

187. II Marqrete (d.1940) – 1972-ci ildən Danimarkanın kraliçası. Kral IX Frederikin qızıdır. – 224.

188. Andres Foq Rasmussen (d.1953) – Danimarka siyasətçisi. 2009-cu ildən NATO-nun Baş katibidir. 2001–2009-cu illərdə Danimarkanın Baş naziri olmuşdur. – 225.

189. Zimbabve, Z i m b a b v e R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Afrikada dövlət. Sahəsi 390,6 min km², əhalisi 11,5 milyon nəfərdir. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Hararedir. – 226.

190. Robert Muqabe (d.1924) – 1987-ci ildən Zimbabvenin prezidenti. 1980–87-ci illərdə Zimbabvenin Baş naziri və Müdafiə naziri olmuşdur. 1984-cü ildən Afrika Milli Qurtuluş Partiyasının Zimbabve üzrə Birinci katibidir. – 226.

191. Yerevan – qədim Azərbaycan şəhəri İrəvanın ermənicə yazılışı.

192. İrəvan – qədim Azərbaycan şəhəri. Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il 29 may tarixli qərarı ilə «bir siyasi mərkəz» olaraq ermənilərə güzəşt edilmiş və o dövrdə Cənubi Qafqazda yaradılmış ilk erməni dövlətinin – Ermənistan Respublikasının paytaxtına çevrilmişdi. İrəvan müxtəlif dövrlərdə Sasani dövlətinin (3–7-ci əsrlər), Ərəb xilafətinin (7–9-cu əsrlər), Səlcuq dövlətinin (11–13-cü əsrlər), Moңqol imperiyasının (13–14-cü əsrlər), Azərbaycan Qaraqoyunlu (1410–1468), Aqqoyunlu (1468–1501), Səfəvilər (1501–1736) dövlətlərinin, Nadir şahın (1736–47) imperiyasının tərkibində olmuşdur. Nadir şahın ölümündən sonra Azərbaycan torpaqlarında mustəqil dövlətlər – xanlıqlar meydana gələrkən, burada İrəvan xanlığı (1747–1828) yarandı.

Bütün tarixi dövrlərdə azərbaycanlılar İrəvan əhalisinin etnik tərkibində əsas yer tutmuşdur. Rusiyanın İrəvanı işğal etdiyi dövrdə İrəvanın 9700 nəfərlik əhalisinin 75,6%-i Azərbaycan türkləri idi. Çarizmin erməniləri İran və Türkiyədən kütləvi şəkildə Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürməsi nəticəsində ermənilərin sayı artmağa başladı. – 228,239.

193. Konstantinos Stefanopulos (d.1926) – 1995–2005-ci illərdə Yunanistanın prezidenti olmuşdur. –230,234.

194. Azərbaycan Ticarət–Sənaye Palatası – 1960-cı ildən fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın dünyanın müxtəlif ölkələri ilə ticarət, iqtisadi və elmi-texniki əlaqələrinin inkişafına kömək edir. 1980-ci ildə palata istehsalın və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafında əldə etdiyi müvəffəqiyyətlərə görə «Qızıl Merkuri» beynəlxalq mükafatına layiq görülmüşdür. –231.

195. TRASEKA, Transxəzər nəqliyyat dəhlizi – Avropanı Asiya ilə birləşdirən yol. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də adlandırmaq olar. Transxəzər nəqliyyat dəhlizi Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı Avropa ilə birləşdirir. – 232.

196. Avropa Birliyi (AB) – 1951–57-ci illərdə yaranmış üç Qərbi Avropa inteqrasiya təşkilatının ümumi adı Avropa İqtisadi Birliyi – (AİB), Avropa Kömür və Polad Birliyi – (AKPB), Avropa Atom Enerjisi Birliyi – (AAEB). AB ümumi prinsiplərin müəyyən edilməsindən birgə fəaliyyətə qədər (Avropa İnvestisiya Bankının, Avropa Regional İnkişaf Fondunun vahid valyuta qəbul etməsi – AVRO) bir neçə mərhələ keçmişdir. Mühüm mərhələ Vahid Avropa Aktının (1986-cı ildən qüvvəyə minmişdir) qəbul edilməsi olmuşdur. 1967-ci ildə rəhbər orqanların birləşməsindən sonra – AİB, AKPB və AAEB – Avropa Birliyi, 1993-cü ildə isə Avropa Şurası yarandı. – 232,256.

197. Səudiyyə Ərəbistanı, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı – Cənub–Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 2,15 milyon km², əhalisi 18,4 milyon nəfərdir. Paytaxtı Ər-Riyaddır. İnzibati cəhətdən 4 əyalətə bölünür.

Səudiyyə Ərəbistanı mütləq teokratik monarxiyadır. Dövlət başçısı kraldır. Ölkədə bütün hakimiyyət krala məxsusdur. İcra orqanı Nazirlər Şurasıdır, Şurani kral təyin edir və ona başçılıq edir. Hökumətin nəzdində Məşvərət Şurası var. Müsəlmanların iki müqəddəs şəhəri Məkkə və Mədinə Səudiyyə Ərəbistanındadır. – 235.

198. Fəhd ibn Əbdüləziz, Al Səud (1922–2005) – 1982–2005-ci illərdə iki müqəddəs ocağın xidmətçisi və Səudiyyə Ərəbistanının kralı olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 235.

199. Abdullah ibn Əbdüləziz, A l S ə u d (1924–2011) – 2005-ci ildən Səudiyyə Ərəbistanı əmiri. 1962-ci ildən Səudiyyə Ərəbistanı Milli Qvardiyasının komandiri olan birinci əmir. Abdullah ibn Səudun oğludur. 1982-ci ildən Baş nazirin müavini, 1996-cı ildən 2005-ci ilə qədər Baş nazir olmuş, Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 236.

200. Xankəndi – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi. 1990-cı ildən erməni separatçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 240.

201. Qorbaçov, M i x a i l S e r g e y e v i ç (d.1931) – 1985–91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990–91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münaqişələrə səbəb olan siyasəti xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyyələnirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 241,258,260,261.

202. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC) – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cu ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. 1999-cu il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 242.

203. ATƏT-in Lissabon sammiti – 1996-cı il dekabrın 2–4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Lissabon Zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əliyevin qəti, prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi, Azərbaycan Respublikasının

ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın statusunun yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 244.

204. Primakov Yevgeni Maksimoviç (d.1929) – Rusiya Federasiyasının siyasi və dövlət xadimi, diplomat. Rusiya EA-nın akademiki. 1990-cı illərdə Rusiya Federasiyasının Xarici İşlər naziri, Nazirlər Sovetinin sədri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda Rusiya Federasiyası Sənaye-Ticarət Palatasının prezidentidir. – 245.

205. Suriya, Suriya Ərəb Respublikası – Asiyada dövlət. Sahəsi 185,2 min km², əhalisi 14,8 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 10 mühafazaya (qubernatorluğa) və Dəməşq bələdiyyəsinə bölünür. Dövlət başçısı prezident, ali qanunverici orqanı Xalq Şurasıdır. Paytaxtı Dəməşqdir. – 248.

206. Bəşşar əl-Əsəd (d.1965) – 2000-ci ildən Suriyanın prezidenti. – 248.

207. Süleyman Dəmirəl (d.1924) – Türkiyənin görkəmli siyasi, ictimai və dövlət xadimi. Yeddi dəfə hökumətə başçılıq etmiş, 1993–2000-ci illərdə Türkiyə Respublikasının prezidenti olmuşdur. Yeni türk dövlətləri ilə münasibətlərin, xüsusilə Azərbaycanla əlaqələrin genişlənməsi və möhkəmlənməsi Süleyman Dəmirəlin diqqət mərkəzində olmuşdur.

S.Dəmirəl Türkiyə–Azərbaycan, xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında sarsılmaz dostluq münasibətlərinə xüsusi diqqət göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. –249.

208. Ukrayna, Ukrayna Respublikası – Cənub–Şərqi Avropada dövlət. Ərazisi 603,7 min km², əhalisi 45,6 milyon nəfərdir. Ukraynanın tərkibinə 24 vilayət və Krım Respublikası daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – Ali Radadır. Paytaxtı Kiyev şəhəridir. – 255,256,292–294.

209. Vaqif Mustafayev, Vaqif Behdud oğlu (d.1953) – kino-rejissor. Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti. Bir çox filmlərin, o cümlədən prezident Heydər Əliyev haqqında filmin rejissorudur. Avropa–Asiya

Tele-«Space» radio Akademiyasının vitse-prezidenti, «Space» müstəqil tele-radio şirkətinin prezidentidir. Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatıdır. – 258–261.

210. Kunayev Dinmühəmməd, D i n m ü h ə m ə d Ə h m ə d o ğ l u (d.1912–1993) – Qazaxıstanın partiya və dövlət xadimi. Qazaxıstan EAnın akademiki. 1964–86-cı illərdə Qazaxıstan KP MK-nın Birinci katibi olmuşdur. – 258,260.

211. Gennadi Kolbin (d.1927) – 1986–89-cu illərdə Qazaxıstan KP MK-nın Birinci katibi. Kolbinin Qazaxıstana Birinci katib təyin olunması Qazaxıstan ictimaiyyəti tərəfindən narazılıqla qarşılanmış və milli zəmində ixtişaşlara səbəb olmuşdur. – 258,260.

212. MXAT, Qorki adına Moskva Akademik Bədaye Teatrı – 1898-ci ildə K.Stanislavski və B.Nemiroviç –Dançenko tərəfindən yaradılmışdır. MXAT milli rus və dünya teatr sənətinin inkişafına mühüm təsir göstərmişdir. MXAT-ın ictimai-siyasi simasının müəyyənləşməsində M.Qorki və A.P.Çexov pyeslərinin tamaşaları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dünya teatr səhnəsi tarixində rejissorun rolu ilk dəfə MXAT-da yüksək səviyyəyə qaldırılmışdır. 1987-ci ildən kollektiv iki sərbəst truppaya ayrılmışdır. – 259.

213. Yeqor Liqaçov (d.1920) – Rusiya siyasi və dövlət xadimi. Bir sıra mühüm partiya işlərində çalışmışdır. 1983–90-cı illərdə Sov.İKP MK katibi, 1985–90-cı illərdə isə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olmuşdur. – 260.

214. Cəmşid Naxçıvanski (1895–1935) – hərbi xadim, briqada komandiri. Birinci dünya müharibəsində müsəlmanlardan təşkil olunmuş süvari eskadronun komandiri olmuş, sücaətlə vuruşmuş, dördüncü dərəcəli «Müqəddəs Georgi» ordeni ilə təltif olunmuşdur. Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda Cəmşid xan inamla vuruşmuşdur. 1920-ci ilin martında onun alayı Qarabağda daşnaklara qarşı döyüş əməliyyatlarında fəal iştirak etmişdir. 28 aprel (1920) çevrilişindən sonra Azərbaycanın ilk milli atıcı diviziyasının komandiri təyin olunmuş, yüksək ixtisaslı kadr hazırlığında mühüm rol oynamışdır. 30-cu illərin axırlarında Cəmşid xan guya başçılıq etdiyi «casus

təxribatçı dəstəsi» ilə mühacirətdə olan qardaşları (İran) ilə əlaqə saxlamaqda təqsirləndirilərək repressiya qurbanı olmuşdur. – 262–271,272–277.

215. Valeh Bərşadlı, V a l e h Ə y y u b o ğ l u (1927–2003) – tank qoşunları general-leytenantı. SSRİ Silahlı Qüvvələrində komandirlik fəaliyyəti göstərmişdir. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Müdafiə naziri, 1992-ci ildə isə Müdafiə Nazirliyi Baş Qərargahının rəisi, Naxçıvanski adına Hərbi məktəbin rəisi vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. – 277.

216. Florida – ABŞ-ın cənubunda ştat. Sahəsi 152 min km², əhalisi 9,7 milyon nəfərdir. İnzibati-mərkəzi Tallahassi şəhəridir. Qış kiroqtudur. Kanaveral burnunda raket texnikası sınağı poliqonu və kosmodrom var. – 280.

217. Niderland Krallığı (qeyri-rəsmi adı Hollandiya) – Qərbi Avropada Şimal dənizi sahilində dövlət. Sahəsi 41,5 min km², əhalisi 15,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 12 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı (Baş ştatlar) parlamentdir. Paytaxtı Amsterdamdır. – 282.

218. II Beatriks (d.1938) – 1980-ci ildən Niderlandın kraliçası. – 282.

219. Almatı (keçmiş Alma-Ata) – 1929–99-cu illərdə Qazaxıstan Respublikasının paytaxtı olmuşdur. – 283.

220. Cənubi Afrika Respublikası (CAR) – Cənubi Afrikada dövlət. Sahəsi 1,2 milyon km², əhalisi 41,7 milyon nəfərdir. 9 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı parlamentdir (Senat və Milli Məclis). – 285.

221. Tabo Mbeki (d.1942) – Afrika Milli Konqresinin görkəmli nümayəndəsi. 1997–2007-ci illərdə Afrika Milli Konqresinin sədri, 1999–2008-ci illərdə Cənubi Afrika Respublikasının prezidenti olmuşdur. –285.

222. Nigeriya, N i g e r i y a F e d e r a t i v R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 924 min km², əhalisi 103,9 milyon nəfərdir. Millətlər Birliyinə daxildir. İnzibati ərazisi 30 ştata və bir mahala bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Abusadır. – 288.

223. Olusequn Obasanco (d.1937) – Nigeriya siyasi və dövlət xadimi; 1999-cu ildən Nigeriyanın prezidenti. – 288.

224. Xərrazi Seyid Kamal (d.1945) – İrənin siyasi və dövlət xadimi, pedaqoji elmləri doktoru, professor. 1998–2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının Xarici İşlər naziri olmuşdur. Hazırda İran İslam Respublikasının Ali Məsləhət Şurasının üzvü və Strateji Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəridir. – 290–291.

225. Naxçıvan Muxtar Respublikası (1920–23-cü illərdə Naxçıvan Sovet Sosialist Respublikası, 1923–24-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Diyarı, 1924–90-cı illərdə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası, 1990-cı ildən Naxçıvan Muxtar Respublikası) – Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlət.

Muxtar respublika ərazisinin sahəsi 5,5 min km², əhalisi 372,9 min nəfərdir. Hazırda 7 inzibati rayona (Babək, Culfa, Ordubad, Sədərək, Şahbuz, Şərur, Kəngərli) bölünmüşdür; 4 şəhəri (Naxçıvan, Ordubad, Culfa, Şərur), 9 qəsəbəsi, 160 kənd inzibati ərazi dairəsi var. – 291.

226. Leonid Daniloviç Kuçma (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994–2005-ci illərdə Ukrayna Respublikasının prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 292,293,294.

227. Aleksandr Kvasnevski (d.1954) – Polşanın siyasi və dövlət xadimi. 1991–95-ci illərdə Polşa Seyminin deputatı, 1995–2005-ci illərdə Polşa Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 295.

228. Moşe Katsav (d.1945) – İsrail dövlət xadimi. 2000–2007-ci illərdə İsrail prezidenti. – 296.

229. Ariel Şaron (1928–2006) – 2001–06-cı illərdə İsrailin Baş naziri olmuşdur. 1998–2001-ci illərdə İsrailin Xarici İşlər, Kənd Təsərrüfatı, Tikinti və Müdafiə naziri vəzifələrində çalışmışdır. «Likud» partiyasının liderlərindən biri olmuşdur. – 297.

230. Misir Ərəb Respublikası – Afrikanın şimal–şərqində və Asiyanın Sinay yarımadasında dövlət. Sahəsi 1001,4 min km², əhalisi 61 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Xalq Məclisidir. Paytaxtı Qahirə şəhəridir. – 298.

231. Hüsnü Mübarək, S e y i d M ə h ə m m ə d (d.1928) – 1975–81-ci illərdə Misir Ərəb Respublikasının vitse-prezidenti, 1981–2011-ci illərdə prezident olmuşdur. 2011-ci ildə xalq tərəfindən hakimiyyətdən qovulmuşdur. Hal-hazırda istintaq altındadır. – 298.

232. Əhməd Necdət Sezər (d.1941) – 2000–2007-ci illərdə Türkiyə prezidenti. 1962–83-cü illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmış, 1998–2000-ci illərdə Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri olmuşdur. – 299.

233. 1990-cı ilin 20 yanvarı – 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən sovet ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılıq aktı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlaka, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin qanlı yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə Vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 302,303.

Şəxsi adlar göstəriciləri

Abbaszadə Nərgiz	– 109
Abdullayev Rauf	– 29
Abışov Şakir	– 195,202–209
Abraham Spenser	– 86–88
Adıgözəlov Vəlif	– 29
Axundov Vəhid	– 155
Al Saud Abdullah bin Əbdüləziz	– 236
Al Saud Fəhd bin Əbdüləziz	– 235
Al Saud Məcid bin Əbdüləziz	– 235,236
Aleksandr (<i>yerisekop</i>)	– 176
Aleksenko Boris	– 292–294
II Aleks	– 173
Almazov Mirzə	– 267
Alovlu Xıdır	– 197,198,206,209
Annan Kofi	– 214
Armitac Riçard	– 118,119–120,144
Beatriks	– 282
Bərşadlı Valeh	– 277
Bin Əli Zeynalabidin	– 72
Bleyr Toni	– 216
Bolkiah Həsənal	– 44
Bruk Meyr	– 192
Buş Corc	– 68,74,75,77,78,86,87,88,15–117,123,124, 126,127,128,129,144,145,155,216,217, 227
Buteflikay Əbdüləziz	– 140
Cekson Brüs	– 253–257
Cons Elizabet	– 118,129
Cinciç Zorən	– 148
Çanturiya Georqi	– 75,106,112
Çeyni Riçard	– 86,121–122,129,130

Çulçiyən Elizabet	– 109
Devis Terri	– 237–247
Dəmirəl Süleyman	– 249,250
Elçibəy Əbülfəz	– 53,242
Evans Donald	– 80–83,131
Əbiyev Səfər	– 218,219,262,274,275,279,280
Əfəndiyev Elçin	– 29
Əhməd İacuddin	– 171
Əl-Əsəd Bəşşar	– 248
Ələsgərov Murtuz	– 155
Əli ibn Əbu Talib	– 162
Əliyev Cəlal	– 204
Əliyev Fərhad	– 193,230
Əliyev İlham	– 53,57,160,161,162,188
Əliyev Nətiq	– 75,106,125
Əliyev Vəqif	– 208
Əliyev Yaşar	– 77
Əliyeva Sevil	– 77
Ərdəğan Rəcəb Tayyib	– 153,300
Əs-Sabah Cabir	– 45
Əsəd əl-Bəşşar	– 248
Gedeon	– 173
Gəncəvi Nizami	– 47
Hacıyev Xanlar	– 58
Hoffmann Volfqanq	– 178–180
Hümbətov Yusif	– 195,197,198
Hüseynov Surət	– 195
Hüseynov Tofiq	– 197,198,201,203,204
Xamenei Seyid Əli	– 31,36
Xatəmi Məhəmməd	– 39,36,37,39,67,291
Xəlilov İnayət	– 6
Xərrazi Kamal	– 290–291
Xomeyni (imam)	– 160
Xu Szintao	– 154,220
Xuk Tadeuş	– 259
Xuqaye Canpolad	– 258–261

İbrahimov Rafael	– 77
İsgəndərov Zaman	– 203,209,210,211
Kastro Fidel	– 139
Katsav Moşe	– 296
Kennedi Laura	– 228
Kim de Çjun	– 60
Klaus Vatslav	– 135
Kolbin Gennadi	– 258,260
Kuçma Leonid	– 292,293,294
Kufuor Con	– 71
Kunayev Dinmühəmməd	– 258,260
Kvasnevski Aleksandr	– 295
Qarayev Qara	– 28–29
Qobustanlı İslam	– 169
Qor Albert	– 244
Qorbaçov Mixail	– 241,258,260,261
Quçan Lyu	– 220–222
Quliyev Elçin	– 11,12–27
Qurbani Abdulla	– 265
Qurbanov Aydın	– 175
Levayev Lev	– 191–193
Liqaçov Yeqor	– 260
Loverdos Andreas	– 230–233
Makalis Meri	– 73
Maqomayev Müslüm	– 187
Maqomedov Hacı	– 16
II Marqrete	– 224
Maroviç Svetozar	– 146
Martınov Andrey	– 258-261
Mayls Riçard	– 227–229
Mbeki Tabo	– 285
Mehdiyev Ramiz	– 29,66,155,195,197,207
Mehrəliyeva Səfəq	– 107
VI Məhəmməd	– 70
Məhəmmədov Məhəmmədəli	– 223
Məmmədov Fazil	– 202

Məmmədov Təvəkkül	– 195,196,197,198,199,201,205,206,207, 208
Mənn Stiven	– 94–114,228
Muqabə Robert	– 226
Mustafayev Vaqif	– 258–261
Mübarək Hüsni	– 298
Naxçıvanski Cəmşid	– 262–271,272–277
Mütəllibov Ayaz	– 242
Müşərrəf Pərviz	– 134,172
Nazərbayev Nursultan	– 102
Nəsirov Mustafa	– 7
Obasanco Olisequn	– 288
Orduy Con	– 227–229
Paksas Rolandas	– 32
Paşayev Hafiz	– 77,106
Paşayeva Qənirə	– 112
Paşazadə Hacı Allahşükür	– 173,176,192
Pauell Kolin	– 117,127,128,129,130
Perina Rudolf	– 78–79,128,218
Pirvanov Georgi	– 69
Rolad Bülbüloğlu	– 28–29,187–190
Primakov Yevgeni	– 245
Putin Vladimir	– 52,55,56,57,63,64,66,102
Ramsfeld Donald	– 127,218
Rasizadə Artur	– 29,155
Rasmussen Andres	– 225
Rays Kondoliza	– 127
Rəsulov Həmid	– 189
Roqozin Dmitri	– 52–57
Rostropoviç Mstislav	– 190
Ruşaylo Vladimir	– 52,61–66
Ruzvelt Franklin	– 117
Rüytel Arnold	– 43
Sadiqov Fikrət	– 197,199,200,201,203,204,209
Sergeyev Yuri	– 292
Seyidzadə Dilarə	– 193

Sezər Əhməd Necdət	– 299
Sələmiyən Əmirşahrux	– 42
Skoukroft Frenk	– 94–114
Spiars Qlen	– 77
Stefanopulos Konstantinos	– 230,234
Şahıyev Xanış	– 158–163
Şaron Ariel	– 297
Şevardnadze Eduard	– 101,125
Şərifov Abid	– 187–190
Şilovski Vsevolod	– 258–261
Tenet Corc	– 132–133
Tixonov Nikolay	– 205
Tszyan Tszemin	– 93,220
Uilson Ross	– 215–219,227–229,278–281
Uoyke Piter	– 84–85
Vad Abdulay	– 186
I Varfolomey	– 249–252
Vildhaber Luzius	– 58–59
Vudvord Devid	– 75,106,110,125
Yığıtgüdən Yurdaqul	– 106

Coğrafi adlar göstəriciləri

Afina	– 234
Albaniya	– 253
Almalı	– 15
Almaniya	– 20,188,277
Almatı	– 283
Altay	– 29
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 9,10,16,19,26,55,56,63,68,74–88,94–133, 136,144,145,147,149–150,155,188,192, 215–219, 227–229,245,250,253–257,278– 281
Avrasiya	– 283–284
Avropa	– 10,21,26,82,97,131
Bağdad	– 279
Bakı	– 19,30,31,32,34,43,44,45,46–51,52,53,57, 58,60,61,67,68,69,70,71,72,73,87,88,92, 93,119,152,153,154,157,158,164,170, 171,172,173,174,175,179,184,186,193, 223,224,225,226,227,229,230,231,232, 234,235,236,239,242,248,269,276,277, 282,284,285,287,288,293,295,296,297, 298,303,304
Balakən	– 15,16
Balkan (<i>yarımada</i>)	– 55
Banqladəş	– 171
Başqırdıstan	– 29
Beyləqan	– 47
Bərdə	– 47
Binqöl	–299,300
Bolqarıstan	– 69,254
Bosfor	– 110
Bosniya və Hersoqovina	– 55

Böyük Britaniya	– 55,77,97,147,247
Bruney	– 44
Ceyhan	– 100
Cənubi Afrika Respublikası	– 285
Cənubi Qafqaz	– 103,104,131,227,288,247,256
Çalban	– 15
Çeçenistan	– 335
Çexiya	– 135
Çin	– 93,154,220–222
Çobandağ	– 15
Dağıstan	– 14,223
Dağlıq Qarabağ	– 54,56,57,61,76,78–79,89,91,103,104,107, 109,111,115,117,120,122,127,132,181,206, 217,221,229,239,240,241,242,244,246,247
Danimarka	– 224,225
Estoniya	– 43
Əlcəzair	– 140
Florida (<i>ABŞ-da ştat</i>)	– 280
Fransa	– 29,55,56,63,104,105,109,111,245
Gəncə	– 47
Gürcüstan	– 9,10,15,16,20,74,75,85,86,87,94–114,116, 125,126,131,227–229,238,254,255
Hacadağ	– 15
Höradiz	– 25
Xaçmaz	– 15,17,22
Xakasiya	– 29
Xankəndi	– 240
Xarkov	– 292
Xəzər dənizi	– 17,80,81,82,94,95,99,100,101,102,115, 116,120,121,124,130,173,175,228,232,291
Xocalı	– 89–92,182,289,302,303
Xorvatiya	– 253
Xudat	– 15,25
İraq	– 76,215,216,227,229,255,279,280,281
İran	– 9,10,17,30,31,35–42,67,102,160,238,245, 278,290–291

İrəvan	– 228,239
İrlandiya	– 73
İsrail	– 191–193,296,297
İtaliya	– 188
İsveçrə	– 244
Kiyev	– 64,76
Klivlend	– 133,136,145,147
Koreya Respublikası	– 60
Kosovo	– 55
Kuba	– 139
Küveyt	– 45
Qafqaz	– 64,65,88,103,105,228,232
Qaqauziya	– 29
Qana	– 71
Qara dəniz	– 98,256
Qazaxıstan	– 29,82,98,102,258,260,283,294
Qarabulaq	– 15
Qəbələ	– 47
Qəbizdərə	– 16
Qərbi Avropa	– 14,279
Qazaxıstan	– 29,82,102
Qırğızıstan	– 29
Qubadlı	– 204,206
Qusar	– 22
Lerik	– 158
Lələli	– 15
Lənkəran	– 17
Lissabon	– 244
Litva	– 32
London	– 77,147
Macarıstan	– 20
Mahaçqala	– 223
Makedoniya	– 253
Mərakeş	– 70
Mərkəzi Asiya	– 232
Mərkəzi Avropa	– 279

Misir	– 298
Moskva	– 57,61,200,238,241,242,269,274,275
Naxçıvan	– 47,206,261
Naxçıvan MR	– 291
Nərimanabad	– 17
Niderland	– 282
Nigeriya	– 288
Pakistan	– 134,172
Polşa	– 20,254,295
Praqa	– 253
Rod-Aylend (<i>ABŞ-da ştat</i>)	– 68
Ruminiya	– 254
Rusiya	– 9,10,16,19,26,29,52–57,61–66,102,104, 105,109,111,131,173,176,177,191–193, 242,245,251,294
Saxa (<i>Yakutiya</i>)	– 29
Salahlı	– 15
Saloniki	– 234
Salyan	– 276
Seneqal	– 186
Serbiya və Çernoqoriya	– 146,148
Sumqayıt	– 194–213
Səudiyyə Ərəbistanı	– 235
Sintszyan-Uyğur Muxtar rayonu	– 93
Supsa	– 98
Suriya	– 248
Stavropol	– 261
Strasburq	– 58,59
Şəki	– 18,25
Şəmkir	– 15,25
Şimali Qafqaz	– 14
Şimali İraq	– 279
Şimali Kipr	– 29
Şirvanovka	– 15
Tatarıstan	– 29
Tayvan	– 222

Tedu	– 60
Tehran	– 291
Tunis	– 72
Türkmənistan	– 29,102,228
Türkiyə	– 29,74,82,86,87,94–114,116,125,131,153, 238,279,299,300
Ukrayna	– 255,256,292–294
Üzümlükənd	– 15
Vaşinqton	– 77,78–88,93–133,144,149,217,218,256
Vyana	– 178
Yalta	– 293
Yaponiya	– 99,188,203
Yenikənd	– 292
Yunanıstan	– 82,230–233,234
Zaqatala	– 15,16,22,25
Zəngəzur	– 181
Zəngilan	– 206
Zimbabve	– 226
Zığ	– 276

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

DÖVLƏT SƏRHƏD XİDMƏTİNİN RƏHBƏR HEYƏTİ VƏ SƏRHƏD DƏSTƏLƏRİNİN RƏİSLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ	
<i>6 fevral 2003-cü il</i>	5
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV GÖRKƏMLİ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARI QARA QARAYEVİN 85 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ XATİRƏ GECƏSİNDƏ İŞTİRAK ETMİŞDİR	
<i>6 fevral 2003-cü il</i>	28
İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ SEYİD MƏHƏMMƏD XATƏMİYƏ	
<i>7 fevral 2003-cü il</i>	30
İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ ALİ RƏHBƏRİ AYƏTULLAH SEYİD ƏLİ XAMENEİ HƏZRƏTLƏRİNƏ	
<i>7 fevral 2003-cü il</i>	31
LİTVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ROLANDAS PAKSASA	
<i>7 fevral 2003-cü il</i>	32
QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK	
<i>10 fevral 2003-cü il</i>	33

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ BAKIDAKI SƏFİRLİYİNİN KEÇİRDİYİ
İRAN İSLAM İNQİLABININ 24-cü İLDÖNÜMÜNƏ
HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ

12 fevral 2003-cü il..... 35

ESTONİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ARNOLD RÜYTELƏ

14 fevral 2003-cü il..... 43

BRUNEY DƏRUSSALAMIN SULTANI ƏLAHƏZRƏT HƏSSƏNAL
BOLKİAHA

14 fevral 2003-cü il..... 44

KÜVEYT DÖVLƏTİNİN ƏMİRİ ƏLAHƏZRƏT
ŞEYX CABİR ƏL-ƏHMƏD ƏL-CABİR ƏS-SABAHA

15 fevral 2003-cü il 45

BAKİ ŞƏHƏRİNDƏ İÇƏRİŞƏHƏR TARİX-MEMARLIQ
QORUĞUNUN MÜHAFİZƏSİ VƏ BƏRPASI İLƏ BAĞLI BƏZİ
TƏDBİRLƏR HAQQINDA

17 fevral 2003-cü il..... 46

RUSİYA DÖVLƏT DUMASININ BEYNƏLXALQ MƏSƏLƏLƏR
KOMİTƏSİNİN SƏDRİ, RUSİYA PARLAMENTİNİN AVROPA ŞURASI
PARLAMENT ASSAMBLEYASINDAKI NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİNİN
RƏHBƏRİ DMİTRİ ROQOZİNİN BAŞÇILIĞI İLƏ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ
İLƏ GÖRÜŞ

18 fevral 2003-cü il 52

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN SƏDRİ LUZİUS
VİLDHABER İLƏ GÖRÜŞ

18 fevral 2003-cü il..... 58

**KOREYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KİM DE ÇJUNA**

19 fevral 2003-cü il..... 60

**RUSİYA TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ KATİBİ VLADİMİR
RUŞAYLONUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ**

20 fevral 2003-cü il..... 61

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB SEYİD MƏHƏMMƏD XATƏMİYƏ**

20 fevral 2003-cü il..... 67

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CORC BUŞA**

22 fevral 2003-cü il..... 68

**BOLQARISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB GEORGİ PİRVAHOVA**

22 fevral 2003-cü il..... 69

MƏRAKEŞİN MƏLİKİ ƏLAHƏZRƏT VI MƏHƏMMƏDƏ

22 fevral 2003-cü il..... 70

**QANA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB CON KOFİ AGİYEKUM KUFUORA**

22 fevral 2003-cü il..... 71

**TUNİS RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ZEYNULABİDİN BİN ƏLİYƏ**

22 fevral 2003-cü il..... 72

**İRLANDİYANIN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ XANIM
MERİ MAKALİSƏ**

22 fevral 2003-cü il..... 73

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ
CORC BUŞUN DƏVƏTİ İLƏ ABŞ-a YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ
HAVA LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ**

23 fevral 2003-cü il..... 74

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN AMERİKA
BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINA SƏFƏRİ**

24 fevral 2003-cü il..... 77

**ATƏT-in MİNSK QRUPUNUN ABŞ HƏMSƏDRİ RUDOLF PERİNA İLƏ
GÖRÜŞ**

24 fevral 2003-cü il..... 78

ABŞ-in TİCARƏT NAZİRİ DONALD EVANS İLƏ GÖRÜŞ

24 fevral 2003-cü il..... 80

**BEYNƏLXALQ MALİYYƏ KÖRPORASIYASININ RƏHBƏRİ PİTER
UOYKE İLƏ GÖRÜŞ**

25 fevral 2003-cü il..... 84

ABŞ-in ENERGETİKA NAZİRİ İLƏ GÖRÜŞ

25 fevral 2003-cü il 86

**XOCALI SOYQIRIMININ İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR AZƏRBAYCAN
XALQINA MÜRACİƏT**

<i>25 fevral 2003-cü il</i>	89
ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB TSZYAN TSZEMİNƏ	
<i>25 fevral 2003-cü il</i>	93
«ŞƏRQ-QƏRB ENERJİ DƏHLİZİ REALLIQDIR» MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ KONFRANSDA NİTQ	
<i>25 fevral 2003-cü il</i>	94
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ CORC BUŞ İLƏ GÖRÜŞ	
<i>26 fevral 2003-cü il</i>	115
BEYNƏLXALQ CİNAYƏT MƏHKƏMƏSİNİN ROMA STATUSUNUN 98-ci MADDƏSİNƏ DAİR SAZİŞİN İMZALANMA MƏRASİMİ	
<i>26 fevral 2003-cü il</i>	118
DÖVLƏT DEPARTAMENTİNDƏ RƏSMİ QƏBUL	
<i>26 fevral 2003-cü il</i>	119
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ VİTSE-PREZİDENTİ RİÇARD ÇEYİNİ İLƏ GÖRÜŞ	
<i>26 fevral 2003-cü il</i>	121
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN JURNALİSTLƏRƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ	
<i>26 fevral 2003-cü il</i>	123
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ MƏRKƏZİ KƏŞFİYYAT AGENTLİYİNİN DİREKTÖRÜ CORC TENET İLƏ GÖRÜŞ	

<i>27 fevral 2003-cü il</i>	<i>132</i>
PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB PƏRVİZ MÜŞƏRRƏFƏ	
<i>27 fevral 2003-cü il</i>	<i>134</i>
ÇEXİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB VATSLAV KLAUSA	
<i>1 mart 2003-cü il</i>	<i>135</i>
ABŞ-İN KLİVLEND ŞƏHƏRİNDƏN ANS TELEKANALINA TELEFONLA MƏXSUSİ MÜSAHİBƏ	
<i>4 mart 2003-cü il</i>	<i>136</i>
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN BEYNƏLXALQ QADINLAR GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ RESPUBLİKA QADINLARINA TƏBRİKİ	
<i>7 mart 2003-cü il</i>	<i>137</i>
KUBA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB FİDEL KASTRO RUSA	
<i>7 mart 2003-cü il</i>	<i>139</i>
ƏLCƏZƏİR XALQ DEMOKRATİK RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏBDÜLƏZİZ BUTEFİLİKAYA	
<i>7 mart 2003-cü il</i>	<i>140</i>
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN QIZIL AYPARA CƏMİYYƏTİNİN İYİRMİNCİ QURULTAYINA TƏBRİKİ	
<i>12 mart 2003-cü il</i>	<i>141</i>

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN MƏTBUAT
XİDMƏTİNİN MƏLUMATI

12 mart 2003-cü il..... 144

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CORC BUŞA

12 mart 2003-cü il..... 145

SERBİYA VƏ ÇERNOQORIYA İTTİFAQININ PREZİDENTİ ZATİ-
ALİLƏRİ CƏNAB SVETOZAR MAROVİÇƏ

12 mart 2003-cü il..... 146

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV VƏTƏNƏ YOLA DÜŞMÜŞDÜR

12 mart 2003-cü il..... 147

SERBİYA VƏ ÇERNOQORIYA İTTİFAQININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB SVETOZAR MAROVİÇƏ

13 mart 2003-cü il..... 148

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINDAN BAKIYA
QAYIDARKƏN BİNƏ BEYNƏLXALQ HAVA LİMANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ
VERDİYİ MÜSAHİBƏ

14 mart 2003-cü il..... 149

AZƏRBAYCAN JURNALİSTLƏRİNİN BİRİNCİ QURULTAYINA

15 mart 2003-cü il..... 151

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞANA

15 mart 2003-cü il..... 153

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB XU SZİNTAOYA**

15 mart 2003-cü il..... 154

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
MƏTBUAT XİDMƏTİNİN MƏLUMATI**

17 mart 2003-cü il..... 155

**NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN
XALQINA TƏBRİK**

19 mart 2003-cü il..... 156

**NOVRUZ BAYRAMI GÜNÜ LERİKLİ FERMER
XANIŞ ŞAHIYEV İLƏ GÖRÜŞ**

20 mart 2003-cü il 158

**NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN ÜMUMXALQ
ŞƏNLIYINDƏ NİTQ**

21 mart 2003-cü il..... 164

**BANQLADEŞ XALQ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB İACUDDİN ƏHMƏDƏ**

23 mart 2003-cü il 171

**PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB PƏRVİZ MÜŞƏRRƏFƏ**

23 mart 2003-cü il..... 172

**BAKIDA RUS PRAVOSLAV KİLSƏSİNİN YENİDƏN TİKİLMİŞ
BAŞ KAFEDRAL KİLSƏSİNİN AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

24 mart 2003-cü il..... 173

**NÜVƏ SINAQLARININ HƏRTƏRƏFLİ QADAĞAN OLUNMASI
MÜQAVİLƏSİ ÜZRƏ TƏŞKİLATI HAZIRLIQ KOMİSSİYASININ
İCRAÇI KATİBİ VOLFQANQ HOFFMANN
İLƏ GÖRÜŞ**

24 mart 2003-cü il..... 175

**31 MART AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI GÜNÜ MÜNASİBƏTİ
İLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA MÜRACİƏT**

27 mart 2003-cü il 181

**SENEQAL RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ABDULAY VADA**

27 mart 2003-cü il..... 186

**MÜSLÜM MAQOMAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT
FİLARMONİYASININ BİNASINDA APARILAN TİKİNTİ-BƏRPA
İŞLƏRİNİN GEDİŞİ İLƏ TANIŞLIQ**

29 mart 2003-cü il..... 187

**MDB YƏHUDİ İCMALARI FEDERASİYASININ PREZİDENTİ,
İSRAİL-RUSİYA KOMMERSİYA-TİCARƏT PALATASININ PREZİDENTİ
LEV LEVAYEV BAŞDA OLMAQLA, BİR SIRA
YƏHUDİ TƏŞKİLATLARININ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ
İLƏ GÖRÜŞ**

2 aprel 2003-cü il..... 191

**SUMQAYIT ŞƏHƏR İCRA HAKİMİYYƏTİNDƏ KEÇİRİLMİŞ
MÜŞAVİRƏDƏ NİTQ**

3 aprel 2003-cü il..... 194

**BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ BAŞ KATİBİ
CƏNAB KOFİ ANNANA**

5 aprel 2003-cü il..... 214

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ ÖLKƏMİZDƏKİ
SƏFİRİ ROSS UİLSON İLƏ GÖRÜŞ

9 aprel 2003-cü il..... 215

ÇİN XALQ RESPUBLİKASI XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ
LYU QUÇAN BAŞDA OLMAQLA NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

10 aprel 2003-cü il..... 220

DAĞİSTAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT ŞURASININ SƏDRİ
CƏNAB MƏHƏMMƏDƏLİ MƏHƏMMƏDOVA

10 aprel 2003-cü il..... 223

DANİMARKANIN KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT II MARQRETEYƏ

10 aprel 2003-cü il..... 224

DANİMARKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ANDRES FOQ RASMUSSENƏ

10 aprel 2003-cü il..... 225

ZİMBABVE RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ROBERT QABRİEL MUQABEYƏ

10 aprel 2003-cü il..... 226

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ
ROSS UİLSON, GÜRCÜSTANDAKI SƏFİRİ RİÇARD MAYLS,
ERMƏNİSTANDAKI SƏFİRİ CON ORDUY VƏ ONLARI
MÜŞAYİT EDƏN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

11 aprel 2003-cü il..... 227

YUNANISTAN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ ANDREAS
LOVERDOSUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ

İLƏ GÖRÜŞ

11 aprel 2003-cü il 230

YUNANISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KONSTANTİNOS STEFANOPULOSA

14 aprel 2003-cü il..... 234

İKİ MÜQƏDDƏS OCAĞIN XADİMİ, SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANININ
MƏLİKİ ƏLAHƏZRƏT FƏHD BİN ƏBDÜLƏZİZ AL SƏUDA

15 aprel 2003-cü il..... 235

SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANI MƏMLƏKƏTİNİN VƏLİƏHDİ ƏLAHƏZRƏT
ABDULLAH BİN ƏBDÜLƏZİZ AL SƏUDA

15 aprel 2003-cü il..... 236

AVROPA ŞURASI PARLAMENT ASSAMBLEYASININ SİYASİ
MƏSƏLƏLƏR KOMİTƏSİNİN ERMƏNİSTAN–AZƏRBAYCAN
MÜNAQİŞƏSİ ÜZRƏ MƏRUZƏÇİSİ TERRİ DEVİSİN BAŞÇILIQ
ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

15 aprel 2003-cü il..... 237

SURİYA ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB BƏŞŞAR ƏL-ƏSƏDƏ

17 aprel 2003-cü il..... 248

RUM PATRİARXI I VARFOLOMEYİ VƏ ONU MÜŞAYİT EDƏN
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

17 aprel 2003-cü il..... 249

KEÇİD DÖVRÜ DEMOKRATIYALARI LAYİHƏSİNİN
RƏHBƏRİ, ABŞ-in NATO KOMİTƏSİNİN HƏMSƏDRİ
BRÜS CEKSON İLƏ GÖRÜŞ

18 aprel 2003-cü il..... 253

«QARA NİŞANƏ» BƏDİİ FİLMİNİN YARADICI KOLLEKTİVİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

18 aprel 2003-cü il..... 258

CƏMŞİD NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN 30 İLLİYİNƏ HƏSR
OLUNMUŞ YUBİLEY MƏRASİMİNDƏ

19 aprel 2003-cü il..... 262

CƏMŞİD NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN 30 İLLİYİNƏ HƏSR
OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY MƏRASİMİNDƏ NITQ

21 aprel 2003-cü il..... 272

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ ÖLKƏMİZDƏKİ SƏFİRİ
ROSS UİLSON İLƏ GÖRÜŞ

22 aprel 2003-cü il..... 278

NİDERLANDIN KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ

22 aprel 2003-cü il..... 282

II AVRASIYA MEDİA FORUMUNUN İŞTİRAKÇILARINA

22 aprel 2003-cü il 283

CƏNUBİ AFRİKA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB TABO MBEKİYƏ

22 aprel 2003-cü il..... 285

AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA

26 aprel 2003-cü il 286

NİGERİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB OLİSEQUN OBASANCOYA

26 aprel 2003-cü il..... 288

AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA

27 aprel 2003-cü il..... 289

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ KAMAL XƏRRAZİNİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

28 aprel 2003-cü il..... 290

UKRAYNANIN ÖLKƏMİZDƏKİ FÖVQƏLADƏ VƏ ŞƏLAHIYYƏTLİ SƏFİRİ BORİS ALEKSENKO İLƏ GÖRÜŞ

30 aprel 2003-cü il 292

POLŞA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ALEKSANDR KVASNEVSKİYƏ

29 aprel 2003-cü il 295

İSRAİL DÖVLƏTİNİN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MOŞE KATSAVA

29 aprel 2003-cü il 296

İSRAİL DÖVLƏTİNİN BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ARIEL ŞARONA

29 aprel 2003-cü il 297

MİSİR ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MƏHƏMMƏD HÜSNÜ MÜBARƏKƏ

1 may 2003-cü il 298

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ

---

1 may 2003-cü il 299

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞANA**

1 may 2003-cü il 300

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ

2 may 2003-cü il 301

Q E Y D L Ə R 305

Şəxsi adlar göstəricisi 350

Coğrafi adlar göstəricisi 355

Kitabı çapa hazırlayan *Tofiq Babayev*

Rəssamı

Fuad Fərəcov

Texniki redaktoru

Zoya Nəcəfova

Yığım üzrə operator

İlhamə Kərimova

Kompüter tərtibatı

Məhəbbət Orucov

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 23.5.
Uçot vərəqi 24. Tirajı 5000. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 61. dalan 2, ev 3.
«Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.